ANALELE ŞTIINŢIFICE

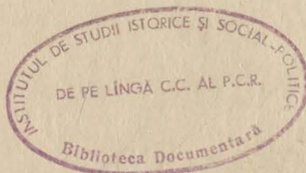
ALE

UNIVERSITĂŢII „AL. I. CUZA" DIN IAŞI

SECŢIUNEA III

a. Istorie

TOMUL XIII, ANUL 1967

ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

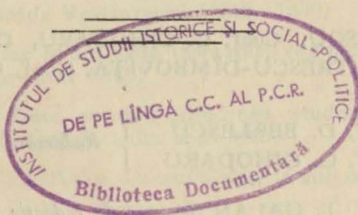
UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA"

DIN IAȘI

SECȚIUNEA III

a. Istorie

TOMUL XIII, ANUL 1967

ANALELE ŞTIINŢIFICE ALE UNIVERSITĂŢII
„AL. I. CUZA" — IAŞI

TOMUL XIII, Secţia III a 1967

SUMAR

Pag.

STUDII

CONSTANTIN CIHODARU — Satele din regiunea Hangu-Bicaz în sec. XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIX-lea . . . 1

— Les villages de la région Hangu-Bicaz durant le XVIII-e siècle et la première moitié du XIX-e siècle. . . 47

GH. PLATON — Situaţia maselor populare din Moldova în preajma şi în timpul anului revoluţionar 1848. II 49

— La situation des masses populaires en Moldavie à la veille et pendant l'année révolutionnaire 1848. II 79

A. LOGHIN A. CAREŢCHI şi M. GH. MORĂRAŞU — Rolul comitetelor de fabrică în organizarea clasei muncitoare şi în adîncirea procesului revoluţionar din ţara noastră (1944—1945) . . 81

— Le rôle des comités de fabrique dans l'organisation de la classe ouvrière dans les conditions de l'approfondissement du processus révolutionnaire 102

NOTE ŞI COMUNICĂRI

V. CRISTIAN — Critica monarhiei absolute în opera istoricilor romantici francezi din perioada Restauraţiei (1815—1830) 103

V. RUSSU — Frămîntări politice în perioada instaurării regimului burghezo-moşieresc (martie-iunie 1866) 119

GEORGETA TUDORAN — Date privind atitudinea studenţilor din Iaşi faţă de răscoalele ţărăneşti din anul 1907 131

C. MARINESCU şi I. BREZEANU — Oraşul Galaţi în anii primului război mondial 141

D. BOŢESCU şi C. BOTEZ — Din lupta sindicatelor şi breslelor ieşene în perioada dictaturii regale 155

RECENZII 169

SATELE DIN REGIUNEA HANGU-BICAZ ÎN SEC. AL XVIII-LEA ŞI PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA

DE

C. CIHODARU

Perioada care se întinde de la jumătatea secolului al XVII-lea pînă la revoluţia burghezo-democratică de la 1848, se caracterizează prin apariţia unor noi fenomene în economia ţărilor noastre. Dezvoltarea meşteşugurilor şi manufacturilor, creşterea pieţii interne, înmulţirea populaţiei în oraşe, lărgirea legăturilor în domeniul comerţului extern creează condiţiile indispensabile naşterii şi propăşirii unei noi clase sociale, burghezia, care, la sfîrşitul perioadei date, intră în luptă cu elementele vechii societăţi feudale condamnată la pieire şi revendică puterea politică. Procesul acesta, în condiţiile dominaţiei otomane şi într-o vreme de numeroase intervenţii ale oştilor străine, se desfăşoară într-un ritm relativ lent şi nu ajunge la maturizare decît la o dată destul de tîrzie.

Atragerea domeniului feudal într-o măsură tot mai largă în producţia de mărfuri provoacă, îndeosebi în ultima parte a acestei perioade, extinderea rezervei senioriale şi accentuarea exploatării ţăranilor pe baza muncii de clacă adăugată la zeciuielele tradiţionale. Folosirea pe o scară din ce în ce mai largă a rentei în bani va duce la treptata diferenţiere a ţărănimii.

Regiunea Hangu-Bicaz nu a rămas cu totul izolată în cadrul unor astfel de transformări. Desigur, în acest mediu rural, industria casnică şi meşteşugurile săteşti au continuat să satisfacă necesităţile populaţiei. Prelucrînd lîna, inul, pieile şi lemnul în gospodăria sa, ţăranul şi-a confecţionat, în continuare, obiectele necesare pentru îmbrăcăminte, încălţăminte şi de uz casnic. Pe la jumătatea sec. al XIX-lea, în ţinutul Neamţ, cuprinzînd, pe lîngă, altele, şi satele de care se ocupă acest studiu, se lucrau anual pînă la 20.000 coţi de suman, pe care sătenii îi

vindeau prin tîrguri [1]. Ei se foloseau de pivele și de stezele existente pentru finisarea postavurilor produse de dînșii. Aceste instalații continuau să stea sub regimul monopolului feudal. Țăranii nu le puteau construi decît cu învoirea proprietarilor cărora erau obligați să le dea o parte din veniturile realizate. Totuși, dacă mai înainte administrarea lor se făcea direct de către proprietari, de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea ele au început să se arendeze pe toată durata existenței lor țăranilor care le construiseră. Astfel, la 16 septembrie 1830, schitul Pionul făcea un asemenea contract, permițînd unui locuitor din satul Schitu să construiască o piuă „unde va găsi vad" pe moșia sa. El era obligat să plătească, anual, cîte 5 lei și să bată pentru schit, pînă în toamnă, cîte 500 coți sumane. După doi ani, urma să se învoiască din nou cu egumenul în privința plății embaticului. Nu avea voie să taie lemne verzi din pădure pentru foc [2]. Astfel de țărani, posesori embaticari de întreprinderi, deveniseră în prima jumătate a sec. al XIX-lea destul de numeroși pe domeniile mănăstirilor Buhalnița și Pionu.

Pentru măcinarea cerealelor existau mori. Spre sfîrșitul perioadei de care ne ocupăm, pe domeniul Hangu, cuprinzînd satele Izvorul Alb, Strîmturile, Boboteni, Audia, Gura Hangului, Răpciunița, Schitul, Bistricioara, Grințieșul, Călugăreni, Roșienii, Gura Dreptului, Stejarul, Largul și Coroiul, existau 12 mori, unele cu o piatră, altele cu două. S-au mai construit și șapte pive [3]. În întreaga regiune, începînd de la Largu și pînă la Bicaz, se aflau, la 1852, în total 23 pietre de moară, 15 pive [4].

Pe lîngă meșterii de la aceste instalații existau în satele de pe valea Bistriței alții la care țăranii apelau pentru confecționarea hainelor, instrumentelor și obiectelor de uz casnic. În catagrafiile vistieriei și în documentele vremii, onomastica înregistrată constituie o mărturie cu privire la existența acestor meșteșuguri.

Una din ocupațiile de căpetenie a locuitorilor din satele de pe valea Bistriței era plutăritul. Începuturile lui coincid cu începuturile exploatării lemnului. Presupusa navigație pe cursul acestui rîu a sașilor din *Bistrița face parte din domeniul legendelor*. O dată cu dezvoltarea exploatării lemnului, plutașii s-au organizat în cete conduse de dragomani. Erau „bardași" și „toporași" care duceau marfa legată cu funii, în „chituri", pînă la Sulina [5]. Cei care locuiau mai sus de Piatra Neamț se numeau hangani, iar cei de pe valea Bistriței, mai jos de acest oraș, erau bistreni [6].

---

1 Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, II, 1853, dos. 15.
2 Arh. St., Iași, 400/72.
3 Ibidem, 400/94.
4 Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Moldova, II, 1853, dos. 15.
5 N. Iorga, *Istoria industriilor românești*, Buc., 1927, p. 27.
6 „Revista pădurilor", XIX, 1898, p. 204.

Printre locuitorii care subscriu zapise sau mărturii privind litigiile de moșii, cum ar fi acela din 23 august 1809, al locuitorilor din satele Schitu și Răpciune, se pot culege nume ca Moraru, Pioaru, Berariu, Croitoru etc[7]. În pomelnicul bisericii din satul Hangului, din 1830 se menționează „neamul lui Grigore Lăcătușu" care „au lucrat hieru bisericii".

Varul ars în cuptoarele de aici[8], oalele și unele obiecte de lemn sau piele, dohotul extras din tulpina mestecenilor se puteau vinde la bîlciurile din diferite orașe. Comerțul acesta era în floare încă din prima jumătate a secolului trecut. Un document din 9 mai 1729 arată că țăranii din satele acestea de munte vindeau pe la tîrguri: sucmani, cergi, brîie, catrințe, chingi, brînză, lînă, miei vii și cai[9]. În toate satele menționate mai sus, proprietarul avea cîte o cîrciumă. Lipsesc mărturiile documentare cu privire la vechimea vînzării băuturilor alcoolice în astfel de localuri în regiune. Pentru a-și mări veniturile de pe urma acestui comerț, proprietarul domeniului Hangu construise în satul Răpciune o velniță pentru a cărui conducere adusese, probabil de peste graniță un specialist, un „maistor". În interiorul ei se afla și o moară „nemțească" cu două pietre puse în mișcare de forța hidraulică. Printre alte ustensile, exista și o „morișcă de fier pentru cartofi" precum și un „bîrtac de fier pentru fiert cartofii". Deși avea inventarul complet sau aproape complet, se pare că ea nu mai funcționa pe la 1852. Se foloseau ca materie primă cartofii și probabil, cerealele[10]. O altă velniță exista la Boboteni[11]. Începuturi de industrie capitalistă se schițau în același timp la marginile acestei regiuni. La Tarcău, inginerul Mihalic înființase o întreprindere pentru prepararea prafului de pușcă, iar pe proprietatea log. Conachi, la Negrișoara-Broșteni, pe seama acestuia, același inginer a încercat să extragă minereuri de fier[12]. Pe la 1850, se bănuia că la Tarcău s-ar fi putut exploata cărbune de pămînt și pucioasă[13].

În modul de viață al proprietarilor din aceste părți se produseseră unele schimbări. Sturzeștii primiseră de la frații Cantacuzino, oameni crescuți în mediul nobilimii ruse, fii ai unui boier moldovean devenit după pacea de la Iași din 1792, general maior în armata rusă, o proprietate pe care se produseseră în prima jumătate a sec. al XIX-lea importante transformări.

Dacă în satul Răpciune casa construită de cneazul Cantacuzino era de bîrne, ea totuși avea, în încăperile rezervate pentru boieri, sobe nemțești și cămări reci. Sub ele se afla un beci boltit din piatră. Același

---

7 Arh. St. Iași, 400/50.

8 În 1852, existau aici șase cuptoare pentru ars piatra de var. Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Moldova, II, 1853, dos. 15.

9 Acad. Republicii Socialiste România, Ms. 237, f. 533 (489).

10 Arh. St. Iași, 400/94.

11 Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Pionul sau Schitul Hangul*, p. 493.

12 Arh. St. Iași, 400/94, 116.

13 Ibidem.

aspect îl avea și casa în care locuia arendașul, „posesorul". Aici, pe lîngă pivnița boltită, construită din piatră, existau hambare, grajduri pentru cai, coșere (din care unele lungi de cîte 12 stînjeni) și șuri pentru vite [14].

După cîștigarea procesului cu schitul Pionul, în 1844, cneazul Gheorghe Cantacuzino muta pe călugării care locuiau acolo la o mică biserică de lemn din apropiere numită Schitișor și în locul vechilor chilii dărăpănate a pus să i se construiască o locuință cu etaj, cu 24 camere, cu bucătărie, spălătorie, cu pivniță sub ea, cu alte pivnițe, hambare și grajduri în curte. În camere existau sobe „nemțești". Ușile și ferestrele aveau peste 450 ochiuri de sticlă. În spatele curții [15] exista o întinsă livadă de 205 pruni. În munte se construiseră case de vînătoare. Case bune pentru „economii" și pentru vătafii moșiei fuseseră ridicate în satele de pe domeniu. Catagrafia întocmită cu ocazia vînzării acestuia în 1852, menționează biserici în toate satele. Un „rateș" exista în Răpciunița, la podul de peste Bistrița.

Toate aceste transformări s-au făcut în mare măsură prin munca țăranilor clăcași de pe domeniu, dar ele reflectă în același timp o mai largă folosire a meșterilor locali, precum și a unor specialiști de la orașe. Meșteri din regiune încercau să rezolve într-un mod puțin stîngaci complicate probleme privind construirea unor bolți ca acelea de la biserica de zid din satul Coroi.

Numeroasele camere de la Palatul Cnejilor, construit în incinta schitului Pionul, nu erau destinate să rămînă goale. Era necesar mobilier scump, stofe, blănuri, veselă, pînzeturi, care să satisfacă gusturile fiicelor lui Cantacuzino, devenite una contesă de Giers, iar alta soția scriitorului W. de Kotzebue care descria cu dispreț locuințele boierilor de la țară. Pentru toate acestea trebuiau să se adreseze furnizorilor din orașele noastre sau din străinătate.

Deși cnejii Cantacuzino scoteau din exploatarea sîngeroasă a țăranilor venituri însemnate, ei aveau nevoie de bani din ce în ce mai mulți. Pentru cumpărarea celor necesare amenajării palatului, pentru construirea caselor de la Bălțătești și pentru întreținerea altor case, cneazul Gheorghe Cantacuzino, fost în tinerețe colonel în armata rusă și supus rus, general aghiotant al lui Ipsilanti la 1821, transformat apoi în preajma revoluției de la 1848 în „mare patriot român" [16], putea scoate venituri mari din sudoarea țăranilor așezați pe domeniile sale, dar el nu uita originea greacă a familiei sale și, probabil, din aceleași sentimente „patriotice", se străduia să-și achiziționeze moșii cît mai întinse în Grecia curînd eliberată de sub jugul turcesc [17].

Avînd nevoie deci de cît mai mulți bani și pentru a-și mări veniturile, el încerca să înființeze în cuprinsul satului Răpciune un tîrg,

[14] Ibidem, 400/94, 116.
[15] Ibidem.
[16] Arh. St. Buc., M-area Neamț, CIX/141.
[17] Arh. St. Iași, 400.

cu iarmaroace obişnuite în zilele de duminică şi cu alte patru la diferite sărbători în cursul anului. Motiva cererea adresată Departamentului finanţelor, punînd înainte nevoile locuitorilor de produse orăşeneşti, depărtarea lor de oraşe, greutăţile drumurilor, precum şi posibilitatea de a atrage aici cumpărători din Transilvania. În onoarea fiicei sale Aspazia, soţia lui W. de Kotzebue, fratele consulului rus din Iaşi, el dădea acestui tîrg numele de Aspăzieni. Obţinea la 1 iulie 1838 aprobarea, planurile sale însă au dat greş [18].

Probabil că se făcuseră şi mai înainte astfel de încercări cu concursul unor negustori armeni, care aveau turme de vite trimise la păşunat în munţi. În apropiere de satul Hangu se mai păstrează amintirea unor astfel de tîrguri de ocazie în toponimicele „Tîrgul armenesc" şi „Tîrgul lui Chisăliţă".

Datorită tranzacţiilor comerciale, circulaţia monetară devenise acum mai intensă. Felul monedelor descoperite în săpăturile arheologice efectuate aici indică spre ce piaţă erau dirijate produsele din munţii Bistriţei. Dacă în sec. XV—XVII, predominau cele polone şi maghiare, în sec. al XVIII-lea s-au înmulţit cele turceşti şi austriece [19].

Din plîngerile adresate de ţăranii de pe Valea Cracăului, dregătorilor ţinutului, rezultă că proprietarii şi arendaşii de acolo expediau pe la 1839, prin pasul de la Tulgheş, în Transilvania, care încărcate, probabil, cu cereale [20]. Pentru vămuirea unor astfel de mărfuri şi mai ales a vitelor ce se treceau pe aici peste graniţă, ca şi pentru turmele de oi trimise de mocanii ardeleni la păşunat dincoace, luase fiinţă în prima jumătate a sec. al XVIII-lea vama de la Hangu. Veniturile ei erau la început destul de modeste. Dintr-un document din 3 ianuarie 1743 se poate constata că ea se arenda pe atunci unei slugi a marelui vistier cu 300 lei anual [21]. În sec. al XIX-lea, cancelaria vămii se instalase într-o casă din satul Bistricioara pusă la dispoziţie de proprietarii domeniului Hangu [22]. Vameşii de aici, ca şi slugile proprietarului care vămuiau la podul de peste Bistriţa se purtau de multe ori abuziv [23].

Pînă în secolul al XVII-lea, în economia regiunii Hangu-Bicaz, predominase *creşterea vitelor; vînatul şi pescuitul se prezentau ca îndeletniciri* secundare în viaţa locuitorilor din aceste părţi. În secolul al XVII-lea agricultura pătrunde aici şi se întinde treptat ocupînd terasele joase de pe malurile Bistriţei. În unele curături, după scoaterea buştenilor, se fac „săpături" [24]. Călugării de la Hangu-Buhalniţa arau pe la 1717 în poiana Cîrnul şi întrucît nu era proprietatea lor, ci a Biserica-

[18] Arh. St. Iaşi, Transp. 1764, op. 2013, nr. 1015, f. 1—5 şi 400/75.

[19] Monedele descoperite au fost identificate de B. Mitrea.

[20] Artur Gorovei, *Comisia de la Buhalniţa*, în „Viaţa românească", VII, 2, p. 206.

[21] Acad. Republicii Socialiste România, Ms. 257, fila 949. N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 409.

[22] Arh. St. Iaşi, 400/114.

[23] Ibidem, Isprăvnicia Neamţului, Dos. 437, f. 361.

[24] Ibidem, 400/15.

nilor, se obligau să dea zeciuială din produse [25]. Toponimice ca *Mălăiştea, La Curecherie, Topile,* indică natura culturilor obişnuite aici. Pe lîngă gospodăriile lor ţăranii au grădini pentru zarzavaturi scutite de dijme către proprietari sau arendaşi. În secolul al XVIII-lea se extinsese aici cultura speciei timpurie de porumb, numit „hăngănesc", potrivită pentru regiunile muntoase cu veri scurte şi răcoroase. Mai tîrziu se cerea de aici sămînţă pentru a se încerca aclimatizarea lui în munţii Pirinei din Franţa.

„Boierescul" (munca de clacă) este menţionat ca existent în aceste părţi de pe la 1772. Oamenii şezători pe moşia schitului Pionul aveau obligaţia de boieresc faţă de proprietarul vecin Ioniţă Cantacuzino, mare vistier [26]. Desigur, astfel de obligaţii se executau mai mult la cositul fînului decît în agricultură. Dezvoltarea acestei ramuri a economiei nu a avut aici aceleaşi urmări, în exploatarea ţărănimii, ca în regiunile de cîmpie şi podiş.

Proprietarii aveau pe lîngă curţile lor hambare şi coşare dar ele puteau să fie umplute, în parte, prin dijmuirea produselor obţinute de ţărani. Ei stăpîneau sate în regiunile de podiş şi cîmpie şi dijmele ridicate de la locuitorii lor ca şi produsele obţinute pe rezervele lor, erau greu de transportat în regiunile de munte. O podvoadă numai din valea Cracăului, peste Dealul Doamnei, pînă la Tulgheş dura 10—15 zile [27]. Din această cauză călugării de la Mănăstirea Buhalniţa se străduiau să facă agricultură în poienile din preajma lor şi vindeau produsele obţinute în satele îndepărtate.

Pe la 1852 renunţaseră să se mai ocupe cu cultivarea ogoarelor. Pe atunci, în întreaga regiune, proprietarii dispuneau doar de 27 fălci de arătură, din care 22 se însămînţau cu porumb, iar restul cu orz şi ovăz. Ţăranii cultivau 815 fălci. Porprietarii posedau 3 569 fălci de imaş şi fînaţuri pentru 840 vite mari şi 1 200 oi, iar locuitorilor li se lăsa 1 882 fălci pentru 2 747 vite mari şi 8 850 de oi. Suprafaţa terenurilor rezervate creşterii vitelor este aproape de 7 ori mai mare decît destinată agriculturii. Din analiza documentului care oferă aceste date se mai poate observa disproporţia între numărul de vite posedat de ţărani şi terenurile ce li se pun la dispoziţie pentru creşterea lor. Îngustînd mereu pămîntul de care aveau nevoie ţăranii, proprietarii îi sileau să contracteze învoieli înrobitoare. Desigur o mare parte din păşuni şi fînaţuri erau arendate de proprietari mocanilor transilvăneni. Cea mai mare parte a regiunii, pe întindere de 20.200 fălci, era împădurită [28].

---

[25] Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, CXXXI/19.
[26] Arh. St. Iaşi, 400/94.
[27] Artur G o r o v e i, *art. cit.*, p. 206.
[28] Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Moldova, II, dos. 15.

Începînd din a doua jumătate a secolului, principala sursă de venituri pentru proprietarii din regiunea Bicaz o constituia exploatarea forestieră. Creşterea vitelor rămînea pentru dînşii, pe planul al doilea.

Exploatarea lemnului se practică în Moldova din timpuri mai vechi. Se pretinde chiar că înainte de formarea statului feudal moldovenesc, românii şi saşii transilvăneni de la Rodna şi Bistriţa făceau transporturi cu plute pe cursul Bistriţei, făcînd legătura între partea de sus a acestui rîu cu Siretul [29]. Dimitrie Cantemir scria că lemnul moldovenesc era mult căutat de corăbieri întrucît era foarte bun şi rezistent la putrezire [30].

Pe la 1599 se menţionează aici primele ferăstraie [31], dar exploatarea lemnului a căpătat un avînt mai puternic în a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Păduri întinse erau tăiate acum în vederea extragerii potasiului care se exporta în Polonia [32]. Mulţi negustori transilvăneni cumpărau lemn de aici pentru clădiri şi pentru corăbii şi îl transportau la Galaţi şi chiar la Constantinopol în asociaţie cu negustorii turci [33]. În a doua jumătate a secolului, aceştia veneau în Moldova spre a cumpăra lemn, aducînd corăbii la Galaţi spre a-l transporta mai departe [34].

Un negustor rus, care a cunoscut ţările române în timpul războiului ruso-turc din 1736—1739, a lăsat o scurtă descriere despre ele, apreciind îndeosebi viaţa economică. Referindu-se la ţinutul Neamţ, el nota că lemnul se găsea aici din belşug şi se exploata, mai cu seamă pentru catarguri. Brazii erau porniţi pe apa Bistriţei la vale, ajungînd pînă la Galaţi şi de acolo la Constantinopol. Pădurile din ţinuturile muntoase aveau lemn bun pentru construcţii de corăbii, lemn care era foarte căutat în Imperiul Otoman [35].

La 13 iunie 1798, viceconsulul francez la Iaşi, Parant, arăta într-un raport că dintre masivele păduroase din Moldova, cel mai bogat era cel de pe valea Bistriţei, unde se exploatau pentru flota Imperiului Otoman lemnele de construcţie necesare. Ele erau transportate cu uşurinţă pînă la Galaţi, pe cursul Bistriţei şi Siretului [36].

Guvernul francez din această vreme se interesa de posibilităţile de a importa lemn din Moldova şi a obţine de la Poartă învoirea necesară, întrucît exportul lemnului din Moldova era interzis prin dispoziţiile date de sultan. În hatişeriful sultanului din 4 noiembrie 1774, se prevedea

---

29 I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Buc. 1913, II, p. 138.
30 D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. de G. Adamescu, p. 62—63.
31 N. Iorga, *Istoria comerţului românesc*, Buc., 1922, p. 178.
32 *Ibidem*, p. 290; Şt. Olteanu, *op. cit.*, p. 179—180.
33 N. Iorga, *Istoria industriilor româneşti*, Buc. 1927, p. 29.
34 Idem, *Istoria comerţului românesc*, ed. cit., p. 178.
35 G. Bezviconii, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Buc., 1947, p. 105, 260. 105, 260.
36 Hurmuzaki, supl. I, vol. II, 186.

ca sumele privind tăiatul, lucrul și transportul cherestelei cerută de Poartă să fie scăzute din suma tributului anual plătit de Moldova [37].

Această plată se făcea întîi pentru transportul lemnului din regiunile muntoase la schelele din Piatra și apoi pentru transportul mai departe pînă la Galați [38].

Încă din sec. al XVII-lea se oprea tăiatul lemnului în părțile de sud ale țării unde pădurile deveniseră rare [39]. Regimul de braniște acordat pădurilor stăpînite de mănăstiri pe valea Bistriței nu împiedica exploatarea lor. El constituia numai o măsură pentru a constrînge pe țărani să ceară încuviințare pentru tăiatul lemnului și să dea dijmă din el. Interesul proprietarilor pentru apărarea acestor surse de venituri se constată în documentele de la începutul sec. al XVII-lea. Egumenul de la Bistrița se plîngea domniei că ureadnicii de la Piatra își lăsau oamenii să le strice copacii din Braniște [40].

Pădurile din regiunea Hangu-Bicaz aveau o valoare deosebită mai cu seamă în legătură cu exportul, întrucît rîul Bistrița și Siretul, pe cursul său inferior, constituiau căi lesnicioase pentru transportul lemnului. Pe măsura răririi pădurilor în regiunile de podiș, orașele din țară, îndeosebi capitala, încep să-și procure lemnul necesar tot din această parte. Dulapi de la ferăstraiele din această regiune se transportau la Iași [41].

Distrugerea pe scară largă a pădurilor în secolul al XVIII-lea și îndeosebi în a doua jumătate a sa a făcut necesară întocmirea unor legiuiri cu scopul protejării și a exploatării lor sistematice. La 28 noiembrie 1792, Alexandru Moruzi a aprobat anaforaua divanului cu privire la păduri, rădiuri și dumbrăvi. Se constata cu această ocazie că se tăiau copacii pentru lemne de foc și nu se culegeau crengile și copacii căzuți. Pentru cheresteaua vîndută în tîrguri sau transportată cu plutele la Galați pentru corăbii, se tăiau cîte 10—15 copaci pînă se găsea unul bun, după măsurile cerute. Ceilalți rămîneau jos și putrezeau. Locuitorii din preajma pădurilor nu-și adunau fîn vara și iernau cirezi de vite în ele, stricîndu-le. Se mai făceau curături pentru arat și fîn.

Se luau măsuri nu numai pentru protejarea pădurilor, ci și pentru apărarea intereselor proprietarilor. Numai fagul era permis să fie tăiat ca lemn pentru foc. Țăranii aveau voie să-și ia lemnul de construcție necesar gospodăriei lor. În cazul cînd tăiau haragi, pari, ciubuce, bețe

---

37 I. Filipovici și C. Lăzărescu, *Probleme de economie forestieră*. Buc., 1956, p. 81—82.

38 Acad. R. S. România, Ms. 4162, f. 54—54 v. N. Sutzo, *Notiții statistice asupra Moldovei*, p. 123—124.

39 C. Cihodaru, *Braniștile și problema apariției rezervei seniorale*, în An. Univ. Iași (șt. sociale), tom. III, 1957, f. 1—2, p. 43.

40 DIRA, VII, 1, p. 20.

41 Arh. St. Iași, Isprăvnicia Neamț, Dos. 473, f. 269—270.

de cercuri sau cherestea, pentru negoţ, ei trebuiau să obţină învoirea proprietarilor şi să dea dijmă o bucată din zece [42].

În prima jumătate a sec. al XIX-lea, s-a introdus exploatarea sistematică cu tăierea pădurii pe parchete şi cu lăsarea de seminceri. S-au dat dispoziţii, în 1847, să se instituie organe pentru paza pădurilor ca pristavi şi pădurari [43]. Mănăstirile din regiunea Hangu-Bicaz, ca şi altele aveau pentru aceasta din vremuri vechi „branişteri". În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, pe lîngă pădurari apar aici silvicultori salariaţi sub denumirea germană de „ferşteri". Pentru ajutoarele lor se întrebuinţează termenul turcesc „chihae" [44].

Situaţia arătată în expunerea de motive la ponturile pentru păduri din 1792, exista în largă măsură şi în regiunea Hangu-Bicaz. Timp îndelungat, exploatarea lemnului s-a făcut aici pe baza vechilor relaţii feudale. Ţăranii de pe moşie, fără a ţine seama de necesitatea cruţării pădurii, tăiau lemnul destinat vînzării, îl transformau în cherestea şi dădeau zeciuială. Opuneau rezistenţă la exploatarea proprietarilor şi nu respectau ponturile. În anul 1805, egumenii mînăstirilor Neamţul şi Rîşca se plîngeau domniei că ţăranii din satele Stejarul, Fărcaşa, Pîrîul Pinţii, Galul, Crăpăturile şi Largul, care tăiau din pădurile mănăstirilor lemne pentru „aleşveriş", refuzau să dea dijma stabilită în ponturi. Intrau, „în puterea lor", în păduri, însoţiţi de negustori turci şi tăiau cherestea, catarge şi altele fără a da zeciuială [45].

Pe la jumătatea secolului al XIX-lea existau pe domeniul Hangu al Cantacuzinilor un mare număr de ferăstraie. Numai proprietarul avea 17. În întreaga regiune se aflau 53 de asemenea instalaţii [46]. Unele din ele erau „moldoveneşti", altele de tip nou, „nemţesc" [47]. Existenţa acestor ferăstraie moldoveneşti constituie o dovadă privind vechimea exploatării forestiere în această regiune.

Multe ferăstraie erau ale ţăranilor. În vederea suportării cheltuielilor necesare pentru instalarea lor, ei se asociau între dînşii, urmînd ca apoi să împartă veniturile ce rămîneau după plata dijmelor cuvenite proprietarilor. Între 1827 şi 1832, se vînd pe domeniul Hangu, de către ţărani asociaţi 9 ferăstraie sau părţi de ferăstraie [48]. Deşi în documente se înregistrează cerere de cherestea din partea negustorilor de la Piatra, vînzarea lor în vremea arătată constituie un indiciu de scăderea preţului lemnelor în perioada războiului ruso-turc din 1828—1829 şi a menţinerii armatelor ruse în ţară pînă la 1834. Exportul de cherestea în Impe-

---

42 D. C. Sturza-Scheianu, *Acte şi legiuiri privitoare la chestiunea ţărănească*, I, v. I, Buc. 1907, p. 43—46.
43 V. Dinu, *Curs de drept şi legislaţie silvică*, Buc., 1947, p. 35.
44 Arh. St. Iaşi, 400/118.
45 Arh. St. Buc., M-rea Rîşca, II/18, 21.
46 Ibidem, Ministerul de Interne, Moldova, II—15.
47 Arh. St. Iaşi, 400/94.
48 Iibdem, 400/72.

riul Otoman se întrerupsese în această perioadă. El ia după 1834 un nou avînt care se reflectă în stăruința pe care o depun proprietarii de a cumpăra ferăstraiele țăranilor embaticari de pe domeniile lor. Astfel, în 1838, existau pe moșia schitului Hangu 17 ferăstraie, nouă erau mănăstirești, iar restul fuseseră instalate de țăranii embaticari. Pînă la data de mai sus, mai mult de jumătate din numărul lor fusese răscumpărat de mînăstire [49]. Arendașii de pe moșiile vecine nu respectau drepturile acestor țărani și le luau ferăstraiele pentru a lucra numai pentru dînșii [50].

Țăranii deținători de ferăstraie erau puțini numeroși. Ei exploatau, ca și proprietarii, munca celorlalți țărani care tăiau și transportau lemnul la instalațiile lor. Cei care aveau ferăstraie puteau tăia la aceștia cherestea în schimbul dijmei sau se mulțumeau numai să fasoneze grinzi, trencheturi, taftalîci, catarge și alte sortimente pentru care pînza ferăstrăului nu era necesară.

Încă de pe la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, proprietarii de păduri din regiunea Hangu-Bicaz au început să convertească în bani renta încasată pînă acum în natură. Țăranii care obțineau învoire pe la 1800 de a exploata lemnul în vederea comercializării se obligau să plătească în locul zeciuelii tradiționale anumite sume de bani. Astfel țăranii din satele Fărcașa, Stejarul și Bușmeiul, șezători pe domeniul mînăstirii Neamțul, se obligau să plătească acestea pentru lemnul tăiat din pădurile ei „cîte un leu pluta mare și cîte o leiță de plută mică, după ponturi" [51]. Cei care aveau ferăstraie, mori și pive urmau să dea pe baza unei învoieli și a unui zapis făcut cu mănăstirea cîte opt lei de ferăstrău pe an. Aceeași sumă se încasa pentru o moară de frunte, în timp ce pentru una de mijloc se luau șase, iar pentru cele codașe patru lei. Pentru fiecare „găvan" de piuă se plătea cîte doi lei și jumătate. Cei ce făceau negustorie cu lemne, catarguri și altele, urmau să dea dijma potrivit ponturilor pentru păduri [52].

În caz de neachitare a datoriilor, aceste ferăstraie se confiscau de către proprietari. Astfel, de pildă, Toader Chelsoiu fusese dragoman al mănăstirii Hangu, însărcinat cu adunarea cherestelei. Rămăsese dator cu 1200 de scînduri. Pînă la moarte, el nu și-a putut achita datoria și mănăstirea i-a luat un picior de ferăstrău „fără fier". Îl vindea apoi, pentru două plute de scînduri, lui Toma Crețul din Răpciune. După repunerea lui în stare de funcționare urma să dea dijmă [53].

Cîștigurile realizate de țărani de pe urma exploatării lemnului erau mici și nici nu le ajungeau să acopere plata exorbitantelor impozite la care erau impuși. Pe lîngă proprietari, care le luau dijma în bani sau natură și îi obligau la zile de clacă pentru a le fasona bîrne de brad sau

---

[49] Ibidem, Mitropolia Moldovei, Achiziții, Dos. 256, f. 18.
[50] Artur G o r o v e i, *art. cit.*, „Viața românească", VII, 1, p. 28.
[51] Arh. St. Buc., M-rea Neamț, CXXXL/34.
[52] Arh. St. Buc., M-rea. Neamț, CXXXI/45.
[53] Arh. St. Iași, 400/72.

leaţuri [54], erau apoi crud exploataţi de negustorii de cherestea din Piatra. Aceştia, cu concursul autorităţilor, porniseră o aprigă prigoană, îndeosebi împotriva locuitorilor din satul Secu, sub pretext că, vînzînd cherestea la alţii cu un preţ mai bun, le pricinuiseră pagubă. Sătenii mai aveau de primit de la dînşii bani, însă erau scoşi tot ei datori. În afară de aceasta, negustorii căutau să le ia cheresteaua cu preţul pe jumătate. La predare nu li se elibera nici o dovadă ca să se poate „răfui". Cei săraci şi mai ales datornicii erau constrînşi să-şi vîndă produsul muncii la preţuri foarte scăzute.

Ţăranii aduceau la cunoştinţa judecătorilor locali abuzurile săvîrşite de negustori. În loc de a le face dreptate, aceştia cereau isprăvniciei, fără a veni să facă cercetări, să-i bată şi să-i aresteze.

Sub ameninţarea bătăii, ţăranii au dat zapis negustorilor obligîndu-se să le dea lemne şi cherestea în condiţiile impuse de dînşii. Cu toate acestea, asupririle şi bătăile au continuat. Negustorii se foloseau de slujitori pentru a constrînge pe ţărani. Panţirii le devastau casele, livezile, le luau găinile şi vinul. Nu era cruţat nici vornicul satului. Cei care se duceau să taie lemne la ferăstraie erau bătuţi cu biciul. Zapcii le stricau grădinile cu păşunatul cailor. Li se luau hainele şi ţoalele cu care îşi înveleau caii.

Negustorii din Piatra le plăteau cheresteaua cu 60 lei suta în loc de 70 şi obiectînd că între scînduri sînt şi bracuri le făceau scăderi din preţ pînă la 20%.

Erau batjocoriţi şi numiţi „tălhari", „dobitoci", „hoţi". Dragomanul lor, cel mai cinstit şi mai vrednic om din sat, fusese bătut şi ameninţat cu moartea de negustorul Iosif Marcu. Din această cauză, el fugise în alte părţi. Ei înşişi declarau că din cauza „tiraniei, cruzimii, păgînătăţii şi vicleşugurilor de tot felul" sînt gata să „risipească" satul[55].

Negustorii care exportau lemnul din regiunea Hangu-Bicaz erau, în vremea mai veche, armeni. Amintirea lor s-a păstrat în toponimicele „Tîrgul armenesc" la Hangu [56] şi „Şghiabul armenilor" pe culmea Ceahlăului. Lor li s-au adăugat apoi greci şi evrei şi dintre localnici, care pentru a se bucura de un regim de excepţie şi a eluda fiscul deveneau supuşi străini, „sudiţi", în virtutea capitulaţiilor încheiate de Imperiul Otoman cu diferite state europene. Încă de la 1800 şi poate şi mai devreme, încep să apară la Piatra şi în satele nemţene negustori de cherestea turci. Ei intrau „în puterea lor" împreună cu ţăranii în pădurile mănăstirii Rîşca şi Neamţul, tăind şi luînd lemne fără a plăti dijma. Pe lîngă cherestea şi lemne, ei mai cumpărau grîu şi porumb [37]. Stabilindu-se prin sate, ei exploatau cheresteaua şi refuzau să plătească

---

54 Ibidem, Isprăvnicia Neamţ, dos. 965, f.1.
55 Arh. St. Iaşi, 400/191.
56 Vezi mai sus.
57 Arh. St. Buc., Isprăvnicia Neamţului, dos. 166.

„adetiul" moșiei. Unii din ei își luaseră case și despărțiseră pe „bărbați de femei". Divanul Cnejiei Moldovei ordona la 1832 ca ei să fie scoși de prin sate și trimiși la urma lor [58].

Negustorii turci se asociau între ei în vederea exploatării lemnului din părțile Hangului. De asemenea asociau și unii arendași creștini, care nu dispuneau de suficiente fonduri bănești. Astfel, pe la 1830, „jupînul" Mustafa se asociase cu „jupînii" Toderică Sava și Iani. Cei din urmă primiseră bani de la turci pentru a cumpăra la munte catarge și altă cherestea, pe care urmau s-o expedieze pe Bistrița, la Piatra. Cîștigul realizat urma să se împartă pe jumătate între Mustafa și asociații săi [59]. Pe de altă parte, Mustafa se asociase în vederea cumpărăturilor de cherestea cu un alt turc, Iaia[60]. Un alt localnic, D. Brăescu, probabil arendaș, expedia prin 1849 lui Mehmed aga la Piatra o plută de taftalugi și 80 de dulapi și-i cerea să plătească 22 lei plutașilor[61]. Negustorii angajau scriitorii care întocmeau catastife de mărfurile primite și expediate precum și de banii plătiți. Ei îi ajutau și la „înhieratul" mărfii. Pentru a putea fi controlați de asociații lor localnici, turcii puneau să se întocmească asemenea liste în limba română[62].

Lemnul căpătase acum pentru proprietari o valoare deosebită și de aceea țăranilor nu li se mai permitea să-și ia din păduri lemnul de construcție necesar gospodăriei lor. Vitele găsite în pădure se închideau, cei vinovați de a le fi lăsat slobode fiind supuși la plata unor amenzi[63].

Din cauza exploatării crunte la care erau supuși și a fiscalității excesive, țăranii ajungeau să se înglodeze în datorii care an de an creșteau, fără ca ei să le poată plăti. Astfel, pe la 1842, locuitorii din satul Galu și cătunurile lui se angajau să achite datorii mai vechi pe care le aveau de la foștii arendași Iorgu Hartulari și Iancu Vanghele. Drept garanție că vor executa obligațiile contractate, ei dădeau un zapis lui Ianoș, vechilul logofătului Toader Sturza, arendașul moșiei[64]. Peste un an și patru luni împrumutau din nou de la același vechil suma de 930 lei și se obligau să facă pentru ea 18 plute de trenchete, 11 de taftalîci și 2 de catarge, transportate la schela Pietrii. Trebuiau să-i mai scoată apoi la malul Bistriței lemn pentru patru plute de catarge [65]. Pentru fasonarea lemnului, pentru scoaterea lui din pădure și transportarea lui la Piatra, nu obțineau nici 30 lei.

58 N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 10.
59 Arh. St. Buc., Achiziții noi, H.C.M./25.
60 Ibidem, H.C.M./52.
61 Ibidem, MCMXVIII/5.
62 Ibidem, MCM/20, 30, MCMXI/16, MCMXII/6. Primul e în grecește.
63 Arh. St. Iași, Isprăvnicia Neamțului, Dos. 473, f. 269—270.
64 Arh. St. Buc., M-rea Neamț, XL/1 b.
65 Ibidem, XI/142.

Desigur că la sumele împrumutate li se calculau dobînzi excesive care nu se specificau în documente. Plăteau dobîndă proprietarilor și în cazul cînd nu le puteau achita dijmele la timp. Cînd, la 9 septembrie 1800, vechilul mănăstirii Neamț s-a prezentat în satele Fărcașa, Stejarul și Bușmeiul să încaseze în bani dijma datorată de săteni pentru lemnul ce-l tăiaseră din pădurile mănăstirii, aceștia nu au fost în stare s-o achite. Cereau o scurtă amînare, de o săptămînă și se obligau să plătească mănăstirii datoria cu „mulțumită" (dobîndă)[66].

Sătenii din Hangu au avut „multă pîră" cu comisul Ianachi Contăvici, supus francez, arendașul moșiei, care pretindea de la ei o sumă de bani drept pagube și cheltuieli de judecată. El cîștigase procesul și a ajuns la o învoială cu sătenii care urmau să-i transporte la schelele din Piatra 1500 de plute conținînd dulapi, cîte 150 fiecare, iar restul scînduri, cîte 300 bucăți. Mai erau datori să-i dea de fiecare ferăstrău cîte o plută de cherestea dijmă. Ceea ce vor mai lucra peste această cantitate vor putea vinde „fără nici o piedică"[67].

Pe la jumătatea sec. al XIX-lea, exploatarea lemnului în regiunea Hangu-Bicaz luase un mare avînt. Intr-un raport oficial din 1853 se spune că pe cursul Bistriței se transportau la schela Piatra anual 6 000 plute de cherestea[68]. Intensitatea și modul sălbatic în care au fost exploatate pădurile de aici sînt arătate în 1855 de inginerul Mihalic de Hodocin. „Acum economia pădurilor din această parte a țării — scria el — se află în cea mai tristă stare. Prin necumpătata exportație a lemnului, prin numeroasele și peste analogie aflătoarele ferăstraie toată valea cea mai mare a Bistriței, cu a ei lăturalnice văi, se vede stîrpită de lemne și provizioanele copacilor cîștigate prin vechime se mistuiesc prin un abuz vrednic de tinguire. Dar e și un alt rău... în înmulțirea împoporării pe fieștecare an și cu sporirea vitelor, mai ales a caprelor, sporește și lipsa pășunilor și a nutrețului de iarnă pentru dînsele. Așa pe tot anul se tae și se doboară la pămînt părți întregi de pădure numai spre a hrăni turmele cu frunzele copacilor tăiați, a căror tulpini putrezesc apoi fără a se întrebuința. Spre a mai lăți locurile de pășunat pentru oi și vite albe se aprind înadins întregi păduri de mai multe sute de fălci și așa în puține ceasuri se pierd cei mai frumoși copaci, rodul de sute de ani... Prin asemenea ardere a pădurilor între altele și scopul lățimii locului de pășunat numai vremelnic se împlinește pentrucă pămîntul lipsit fiind de pădurile apărătoare mai ales de la poalele munților înalți, este supus revărsărilor de apă, se înămolește și în scurtă vreme nici nu poate produce iarbă"[69].

[66] Arh. St. Buc., M-rea Neamț, CXXXVI/80.
[67] N. Iorga, *Documentele familiei Calimachi*, I, Buc., 1902, p. 503—507.
[68] Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, Moldova, 11, dos. 15.
[69] Mihalic de Hodocin, *Despre starea pădurilor din Valea Bistriței de Sus*, în „Foiletonul Zimbrului" din anul 1840.

În prima jumătate a sec. al XVII-lea, boierii și mănăstirile se străduiseră să uzurpe suprafețe cît mai întinse din domeniul domnesc. După completa lichidare a acestuia, începe lupta între proprietari pentru a-și întinde cît mai mult hotarele, unii în dauna altora.

În 1791, vistiernicul Matei Cantacuzino a plecat în Rusia. Soția sa, Ralu Calimach Cantacuzino, a rămas în țară pentru a epitropisi moșiile fiilor săi plecați cu tatăl lor. Ea dădea domeniul Hangu vornicului Toader Balș primind în schimb satul Cadobești[70]. Această tranzacție a fost anulată în 1804 din cauze care ne rămîn necunoscute[71].

Matei Cantacuzino pe vremea cînd se mai afla în țară cotropise din proprietatea mănăstirii Neamț partea cuprinsă între obîrșia Dreptului și Muntele Bușmeiul[72]. Intervențiile făcute de călugări și procesele intentate de dînșii au rămas fără nici un rezultat. Atît Balș, cît și prințesa Ralu Calimach Cantacuzino, au reușit să le amîne mereu sub diferite pretexte[73]. Prințesa, îndeosebi, obiecta că nu este „pe deplin stăpînă" și cerea să se amîne judecarea proceselor pînă la venirea fiilor săi din Rusia. În același timp, vechilii ei de la Hangu încălcau hotarele mănăstirilor Pionul și Buhalnița[74]. La procesele intentate de aceștia, se adopta aceeași atitudine[75]. Arendașii ei, Hagi Trifan și Hagi Paraschiv, se purtau tot atît de abuziv și încălcau „mutările" mănăstirilor vecine[76].

În 1811, schitul Pionul a cîștigat procesul atît împotriva Cantacuzinilor, cît și a mănăstirii Buhalnița[77]. I se restituiau terenurile încălcate, iar arendașul Hagi Paraschiv era obligat să plătească cheltuielile de judecată[78].

În 1812, domnia Moldovei a fost obținută de Scarlat Alexandru Calimach. Intervalul de 7 ani, cît a durat, a fost o vreme de îmbogățire pentru toți membrii acestei familii. Ralu Calimach-Cantacuzino, sora domnului, nu s-a mai mulțumit de data aceasta cu o simplă rășluire a unor mutări de pe moșia mănăstirii Pionul. Ea a făurit planul s-o deposedeze în întregime. A redeschis procesul, revendicînd aproape întreaga proprietate a mănăstirii și a reușit să-l cîștige cu sprijinul fratelui său în 1817. Textul documentului dat cu această ocazie este redactat în formulări extrem de vagi, sub care se ascunde părtinirea făcută unei rubedenii[79]. O mare parte din proprietatea schitului a intrat atunci în stăpînirea Cantacuzinilor.

---

70 Arh. St. Buc., M-rea Neamț CXXX/48.
71 Arh. St. Iași, 405/379.
72 Arh. St. Buc., M-rea Neamț, CXXXI/29, 30, 31, CXXX/48. Condica 571, f. 21, 28.
73 Ibidem, CXXXI/35. CXXX/72, 73.
74 Arh. St. Iași, 400/47, 48, 49, 50.
75 Ibidem, 400/52, 53.
76 Ibidem, 400/43—44.
77 Ibidem, 400/54, 55, 56, 57.
78 Ibidem 400/58.
79 Ibidem, 400/64, 66.

Aceleași rezultate obțineau în procesele lor și călugării de la Neamț[80].

La 1821, revenind în țară[81], Gheorghe Cantacuzino, „șef de revoluționari" și „dărămător al altarelor"[82] relua, ca și înaintașii săi, ofensiva împotriva domeniilor mănăstirești, vecine cu al său pe Valea Bistriței. O bună parte din proprietatea schitului Pionul și a mănăstirii Neamț au intrat prin silnicie sub stăpînirea sa. Procesul care i l-au intentat cele două mănăstiri a durat din 1838 pînă la 1844. El l-a cîștigat cu sprijinul consulului rus din Iași, K. Kotzebue, ruda sa[83]. Jalba nemțenilor, adresată cancelarului rus, ajungea în 1840 la „departamentul treburile asiatice" și de aici, printr-o întîmplare fericită pentru lacomul cotropitor, în Moldova, în mîinile consulului amintit, care se prefăcea că nu are nici o cunoștință despre existența unui proces între cele două părți[84]. Totuși, el intervine, cerînd guvernului să împiedice pe călugării de la Pionul să taie pădurea de pe terenurile pretinse de Gheorghe Cantacuzino[85].

În urma acestei noi rășluiri, schitul Pionul, proprietar altădată al unui destul de întins domeniu, rămînea numai cu un teren destul de redus pe care-l vindea la 29 septembrie 1855 cu 5000 de galbeni Smarandei Sturza, noua proprietară a domeniului Hangu[86]. În zadar, mitropolitul Veniamin, spre a-l apăra mai bine împotriva hrăpăreților vecini îl făcuse în 1840 metoh mănăstirii Văratec[87]. În 1836, călugării au fost mutați la o bisericuță de lemn din apropiere. În incinta Pionului, se ridica acum „Palatul Cnejilor".

Gheorghe Cantacuzino și-a împărțit averea la 28 octombrie 1849 între fii săi. Moșia Hangu a revenit lui Gheorghe, Mihai și Neculai Cantacuzino și fiicelor sale Olga și Aspazia[88]. După restaurarea „Palatului Cnejilor", ei s-au stabilit aici, Mihail Cantacuzino rămînînd cu administrarea moșiei. Noii proprietari aveau mari datorii și neputîndu-le plăti, creditorii au scos în vînzare moșiile Bălțăteștii și Hangu. Însuși noul domn al Moldovei, Grigore Al. Ghica, a grăbit licitația întrucît încă din 1846, pe cînd era hatman, împrumutase și el pe cneji cu 10.000 galbeni, primind în amanet moșia Hangu[89]. Moșia Bălțătești a fost cum-

---

80 Ah. St. Buc., M-rea Neamț, CXXX/74, 76.

81 C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, p. 120.

82 Arh. St. Buc. M-rea. Neamț CIX/41

83 Arh. St. Iași, Divanul Domnesc, Tr. 880, dos. 59, f. 36, 43, 45, 92, 104, 105, 141, 151, 157, 180, 401. Arh. St. Buc., M-rea Neamț, CXXX/40, CIX/41.

84 Hurmuzaki, Supliment 1—6, p. 269.

85 Arh. St. Iași, Divanul Domnesc Tr. 880/59, f. 92.

86 Arh. St. Buc., M-rea Varatec, IV/10.

87 Arh. St. Iași, 400/80.

88 Ibidem, 400/90.

89 Arh. St. Iași, 400/92, 97, 99.

părată de Alexandru Calimach[90] la 6 noiembrie 1852, iar Hangul în același an de Smaranda Sturza, soția fostului domn și de fiul ei, beizadea Mihail Sturza, cu 142.000 galbeni austrieci și olandezi[91].

Moșiile constituite în regiunea Bicaz-Hangu erau foarte întinse. Astfel mănăstirea Neamț avea moșia Munții, cu satele Galu, Crăpăturile, Fărcașe și altele, în suprafața de 22.100 fălci, adică 33.000 ha, mai mult pădure. Hangul, al Cantacuzinilor și apoi al Smarandei Sturza, cuprindea 29.655 fălci. Buhalnița, a mănăstirii cu același nume, avea de la Crăcăoani pînă în munți 11.500 fălci. Veniturile ei mergeau la Patriarhia din Alexandria. M-rea Pîngarați, închinată la Sf. Mormînt, avea în jurul satelor Potoci și Pîngărăciorul 2 822 fălci; Bicazul, al mănăstirii Bisericani, cuprindea 10.529 fălci [92]. Mai jos de acestea, braniștea mănăstirii Bistrița, închinată, de asemenea „locurilor sfinte", se întindea peste 51.260 fălci [93].

Proprietarii, împreună cu arendașii lor, storceau de la țăranii așezați pe aceste moșii venituri uriașe, Moșia Hangu se arenda, de pildă, la 1874, de Smaranda Sturza cu 118 000 galbeni aur, plătibili în 4 rate anuale. Banii urmau să se trimită la Paris. Plata impozitelor, precum și salariul unui „ferșter", două chihăi și 30 pădurari [94] privea pe arendaș. Prin urmare, într-un singur an, se obținea din exploatarea nemiloasă a țăranilor suma de bani pe care proprietara o plătise la cumpărarea moșiei. Pe vremea cînd îl vizita Vaillant, schitul Pionul, după declarația egumenului Gavril, avea un venit anual de 60.000 de franci. Reparațiile necesare bisericii, zidurilor și chiliilor ar fi necesitat tot atît, dar ele erau lăsate să cadă în ruină[95]. Mănăstirea Buhalnița, închinată Patriarhiei din Alexandria, avea în 1835 un venit anual de 80.000 lei, din care 70.600 erau destinate huzurului vîrfurilor clerului grec din Alexandria, iar 9400 serveau pentru construirea unor mizerabile îngrădituri, reparării chiliilor și a catapetezmei[96]. De fapt și aceștia mergeau în cea mai mare parte în buzunarul economului Anastase, care asuprea pe țărani să-i procure și să-i transporte materialele necesare [97]. Mitropolia pretindea că veniturile mănăstirii s-ar ridica în realitate la suma de 105.000 lei anual[98]. În 1839, mănăstirea primea ca arendă pentru moșiile Buhalnița, Secu, Chișirig, Curechești de pe valea Bistriței, Ghindăoani și Crăcăoani pe valea Cracăului, de la boierul Lupu Balș, pe lîngă 80.000 lei și o însemnată cantitate de orz, fasole, brînză, urdă, caș sărat, culbeci, păstrăvi și capre sălbatice vînate.

90 Ibidem, 400/91.
91 Ibidem, 400/93.
92 Scarlat Oswald, *Planul topografic al întregului ținut al Neamțului*, Acad. R. S. România, Ms. AL II/39 (1828—1852).
93 Arh. St. Buc., M-rea Bistrița, dos, 25/100/1844, f. 32.
94 Arh. St. Iași, 400/118.
95 A. Vaillant, *op. cit.*, p. 412 și urm.
96 Hurmuzaki, supl. 1—5, p. 305.
97 Arh. St. Iași, *Isprăvnicia Neamțului*, Dos. 965, f. 1.
98 Hurmuzaki, 1—5, p. 306.

După cîţiva ani de exploatare directă, Lupu Balş o subarenda lui D. Stan şi Neculai Albu[99]. Întrebuinţînd cele mai barbare procedee, proprietarii, arendaşii şi subarendaşii storceau de la ţărani venituri colosale[100]. În felul acesta, în 1840, mănăstirea ajungea să obţină de pe domeniile ei un venit de 327.620 piaştri anual[101].

Mărimea rentei feudale nu este determinată de întinderea domeniului, ci de numărul ţăranilor dependenţi aşezaţi pe el. Pentru valorificarea terenurilor, proprietarii aveau nevoie de numeroase braţe de muncă. Călugării de la mănăstirile arătate erau puţini la număr şi nu de dorul muncii se refugiaseră în umbra chiliilor. În 1838, la schiturile Pionul, Chirbuc şi Sofia de pe Răpciuniţa, trăiau 24 călugări, 29 călugăriţe, doi „fraţi" şi trei „surori"[102]. Nu aceştia, ci oamenii din satele Schitul, Răpciune şi Sacalişeşti valorificau moşia de mii de fălci a Pionului. În această vreme, pe domeniul Cantacuzinilor de la Hangu trăiau peste 500 de locuitori[103].

Creşterea numărului locuitorilor în regiunea Hangu-Bicaz se poate urmări prin cercetarea unor hărţi şi catagrafii.

Pe la începutul secolului al XVII-lea, existau puţine sate în regiunea Hangu-Bicaz; numărul lor este în plină creştere în secolul al XVIII-lea. Acolo unde în documentele din secolul anterior se menţionează numai nişte poieni, în hărţile întocmite acum apar sate bine populate. Dacă pe harta Moldovei întocmită de D. Cantemir şi tipărită la Amsterdam în 1737, sînt notate în această regiune numai cele două mănăstiri Hangu-Buhalniţa şi Schitul Hangu (Pionul)[104], nu înseamnă că satele lipseau în această regiune. Erau însă destul de rare. Încă din timpul războaielor ruso-austro-turce, ofiţeri topografi ruşi şi austrieci au lucrat pe teren şi au întocmit hărţi mai exacte şi cu mai multe amănunte decît cele anterioare. Astfel, în urma cercetărilor făcute pe teren de ofiţerii din statul său major în anii 1768—1774, generalul rus F. G. Bauer (Bawr) a întocmit şi a publicat apoi la Amsterdam în 1783 o hartă „spre a servi la istoria militară a războiului dintre ruşi şi turci". În această hartă cu multe amănunte şi localităţi, dar în acelaşi timp cu multe erori şi deformări de nume, se notează în regiunea Hangu-Bicaz 13 sate[105]. La 1790, a apărut harta topografică întocmită de ofiţerul

---

99 Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 3.

100 Vezi mai jos p. 29 şi urm.

101 Hurmuzaki, XVII, p. 799.

102 Ibidem, Mitropolia Moldovei, cond. 23.

103 Ibidem, Transp. 1764 op. 2013 nr. 1015, f. 3.

104 G. Vîlsan, *Harta Moldovei de D. Cantemir*, în Mem. Acad. Rom. Sec. Ist. 3, 7, VI (1927), p. 193—211.

105 *Carte de la Moldavie pour servir à l'histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs, levée par l'Etat Major sous la direction de F.G. de Bawr, maréchal général des logis, lieutenant général des armées de S.M. Imp. de toutes les Russies*, Acad. Republicii Socialiste România, Secţia cartografică, O, XXVII, 1, şi H., III, 317.

austriac Hora von Otzellowitz, cuprinzînd 108 planșe lucrate în anii războiului din 1788—1789. În această hartă sînt însemnate aici 17 localități, Cîrnul, Potoci și Dealul Bisericii, Secu, Boul, Izvorul Alb, Buhalnița, Strîmtura (actualul sat Fîrțigi), Grozăvești (dispărut), Hangu, Lețești și Răpciune. Mai sus, pe cursul Bistriței și a afluenților ei, apar satele Schitul (Hangului), Bistricioara, Călugăreni, Largul (lîngă Piatra Teiului), Vîrstatul (alt sat dispărut din regiune), Galul, Crăpăturile (numit în prezent Popești), Fărcașa și altele mai spre nord. Deci, la această dată, cele mai multe din satele actuale existau. Acest autor a mai întocmit și o descriere a ținuturilor, înfățișate pe harta lui, cu interesante date asupra populației[106].

F.A. Schraembl, un contemporan al ofițerului amintit, a publicat de asemena la Viena în 1789 o altă hartă în care notează mai multe localități ca Bicazul (Bekasch), Cîrnul (Kîrno), așezat greșit pe stînga Bistriței, Secul (Secuetul), Mănăstirea Buhalnița-Hangul, Schitul (Schitul Pionu), alt Hangul, Larg (Largul) Colibița etc.[107]. Această hartă este cu mult mai redusă decît aceea a lui H. von Otzellowitz.

În cursul războiului ruso-turc încheiat cu pacea de la Adrianopol și în anii staționării armatelor ruse în Moldova și Țara Românească pînă la 1834, ofițeri topografi ruși au întocmit o hartă „asupra teatrului războiului din Europa în anii 1828—1829", în care sînt cuprinse și Țările Române[108]. Ea a fost tipărită în două ediții : una în 1835, pentru care s-a folosit recensămîntul populației din 1831 și alta în 1853. Autorii acestor hărți, folosind cifrele statistice, au notat toate satele din regiunea de care ne ocupăm, indicînd numărul gospodăriilor din ele, dar numai la acelea care aveau mai mult de 20 locuitori. În ambele ediții se înfățișează împărțirea administrativă din acea vreme, căile de comunicație, drumurile atît mari, cît și mici, precum și potecile. Se dă întinderea poienilor și curăturilor. Sînt trecute cîrciumi izolate, tîrle, coșare, mori, pive, stîni, mănăstiri, schituri și chiar unele sate dispărute. Ediția din 1853 se prezintă cu unele modificări față de aceea din 1835, mai ales în ceea ce privește numărul gospodăriilor din sate.

În aceste hărți situația satelor din regiunea Bicaz-Hangu este următoarea :

În 1835, Gura Bicazului avea 43 gospodării, Fundul Bicazului 90, iar Chișirigul 41. În 1853, apare numai Bicazul cu 82 de gospodării și Chișirigul cu 76. Fundul Bicazului s-a contopit cu Chișirigul. Cîrnul împreună cu Potociul, avea 73 gospodării în 1835 și 105 în 1853. Secul apare în ambele ediții cu 55 de gospodării. Izvorul Alb număra 54 gos-

---

106 Acad. Republicii Socialiste România, Secția cartografică.
107 Ibidem.
108 Ibidem, H, III, 461.

podării în 1835 iar în 1853 numai 47, sub denumirea Cîrnul Bistriței. Buhalnița, în prima ediție, se prezintă cu 81 de gospodării, iar în a doua, arătînd o creștere masivă a populației, ajunge la 236. Urmează apoi o localitate numită „Foziţeloi" (Făgețelul) care, după așezare, la gura pîrăului Fîrțigi, ar fi satul Fîrțigi. Nu are indicat numărul de gospodării, ceea ce înseamnă că avea mai puțin de 20 locuitori. Hangu are în ambele ediții 181 gospodării. În Răpciune, numărul acestora crește de la 68 la 170, Schitul Hangului se prezintă în 1835 cu 120 gospodării și în ultima ediție are numai 89. Diferența se explică prin înglobarea unei părți a satului la Răpciune. La Bistricioara numărul gospodăriilor crește de la 78 la 388. Această sporire masivă a numărului locuitorilor se explică și prin înglobarea satului Grințieșul care apare numai în 1835 cu 50 de gospodării. S-au putut, desigur, strecura și unele erori. Nu tot în aceeași măsură crește populația în celelalte sate care se întîlnesc mergînd în sus pe cursul Bistriței. Aici e domeniul mănăstirilor Secu și Neamț. În unele sate ale acestora se înregistrează scăderi simțitoare. Călugărenii au 25 de gospodării în ambele ediții. De asemenea, la Poiana Largului, numărul acestora rămâne neschimbat 25. În Largu populația descrește. Din 150 gospodării rămîn numai 74. Satul Roșenii apare fără nici o indicație. Avea sub 20 de gospodării. În aceeași situație se află și satul Dreptul. Rusenii au în ambele ediții 20 locuitori, pîrîul Fagului 26 și Stejarul 30. Crăpăturile se notează cu 40 de gospodării, în 1835, și cu 34 în ediția a doua. În schimb, la Fărcașa, numărul crește de la 40 la 52. Cele mai multe sate au biserici. Pe lîngă mănăstirile și schiturile cunoscute, mai apare, ca și în unele catagrafii, Schitul Șonori.

Pe această hartă, satele Grozăvești și Vîrstatul, existente la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și însemnate pe harta lui Hora von Otzelowitz, nu mai apar. Nici într-o parte, nici în alta, nu se notează satele Audia și Boboteni.

Intreaga regiune avea în 1 835 circa 1 300 de gospodării ceea ce ar face 4 420 de locuitori.

Ni s-au păstrat datele statistice care au servit la rectificarea hărții *într-un voluminos dosar privind numai ținuturile Neamț și Roman.* Operațiile de recenzare au început în anul 1849 și s-au terminat în 1850. Datele cuprinse în tablourile incluse în acest dosar corespund cu acelea înregistrate în harta din 1853. În întreaga regiune de la Largu pînă la Bicaz, inclusiv Chișirigul, existau 1660 case cu 5513 locuitori din care 2 607 bărbați și 2 906 femei. Revin între 3 și 4 persoane de gospodărie. Acest indice a fost luat ca bază pentru stabilirea numărului locuitorilor în 1835. Se poate constata că în mai puțin de 20 de ani întreaga populația de aici înregistra un spor de 1000 de oameni. Aceasta înseamnă o creștere masivă a mijloacelor de existență în aceste părți.

Trebuie să se observe de asemenea că pe domeniul Cantacuzinilor se dublează numărul locuitorilor. O parte din ei au fost desigur atrasi

din satele mănăstirilor Secul și Neamțul unde numărul gospodăriilor scade. Pe moșiile mănăstirilor închinate Buhalnița și Bisericani creșterea este normală.

Creșterea sau scăderea populației în regiunea Bicaz-Hangu se poate constata de asemenea din cercetarea catagrafiilor întocmite de vistieria Moldovei. Prima lucrare de acest fel, cunoscută, este cea întocmită în anul 1776 și păstrată în prezent în arhiva principală de stat din Moscova. În regiunea Hangu-Bicaz se înregistrează în acest recensămînt sumar, întocmit în scopuri fiscale: 236 case cu 228 birnici și patru scutiți la Hangu, pe moșia vistiernicului Ioniță Cantacuzino; 96 case, din care 12 pustii, cu 800 birnici și patru scutiți la Buhalnița; 42 case cu 42 birnici la Galu și Largu; 120 case din care șapte pustii cu 92 birnici și 21 scutiți la Bicaz și Tarcău. Printre birnicii de aici se aflau 89 plăieși avînd atribuții polițienești sau de pază la graniță. Alți 76 trăiau „la Buhalnița și în alte locuri din Hangul"[109].

Existența caselor pustii în aceste sate constituie o mărturie privind lupta de clasă dusă de țărănimea de aici împotriva exploatării feudale.

Se mai observă, ca, de altfel și în catagrafiile ulterioare, numărul mai mare de locuitori și prin lipsa caselor pustii pe domeniul Cantacuzinilor de la Hangu. Situația aceasta se poate explica într-o oarecare măsură prin faptul că aproape toți proprietarii acestui domeniu, începînd din vremea lui Vasile Lupu și pînă la sfîrșitul sec. al XVII-lea, au deținut dregătoria de mari vistiernici ai Moldovei. Se poate presupune că oamenii de pe domeniile lor erau oarecum mai puțin expuși abuzurilor fiscale.

În condica liuzilor din 1803, satul Galu cu cătunele vecine aparținînd mănăstirii Neamț avea 207 liude, adică oameni supuși la plata impozitelor, Hangu cu satele dependente de dînsul, pe atunci proprietatea vornicului Teodor Balș, număra 321 liude, din care opt erau scutiți. Schitul proprietatea Pionului avea 54 liude și opt breslași adică oameni întrebuințați de domnie în serviciul de milițieni sau de străjeri la graniță, șezători însă pe domenii particulare și obligați la plata dijmei. Buhalnița, a mănăstirei cu același nume, avea 80 liude și trei breslași, iar Cîrnul, al mănăstirii Bisericani și al Bistriței, 53 liude[110]. Se mai adăugau cei 99 plăieși „de la Bicaz"[111], adică din întreaga regiune. Avem deci în total 828 de capi de familie, unii supuși la plata impozitelor, alții scutiți.

Într-o catagrafie întocmită după încheierea păcii de la București, din 1812, numărul locuitorilor din regiunea Hangu-Bicaz apare diminuat simțitor. Numărul birnicilor de aici se reduce față de anul 1803, la 555. Cauza acestei scăderi trebuie căutată în intensificarea exploatării de către proprietari în timpul războiului ruso-turc din 1806—

---

109 Arh. St. Iași, Microfilm.
110 *Uricarul*, VII, p. 257.
111 Ibidem, p. 276.

1812. Cu ocazia întocmirii unei catagrafii [112] în 1820, se înregistrează o ușoară creștere, numărul locuitorilor birnici sau scutiți ajungînd acum la 662.

Catagrafiile întocmite în anii 1831 și 1832 sînt mai complete și cu mai multe detalii. Ele arată o creștere simțitoare a populației. Totuși, numărul capilor de familie variază de la un an la altul. Astfel, de pildă, totalul acestora în satele Galul, Bistricioara, Schitul, Hangul, Buhalnița și Cîrnul, cu toate cătunele dependente de ele era în 1831 de circa 1697. În anul următor, numărul acesta se reduce la 1435. Diferența aceasta se datorește instabilității „feciorilor de muncă" și a „căpătăerilor" ce slujeau „la unii și la alții cu hacu" (salar). La 1831, numărul acestora se ridica la 375 în cea mai mare parte fiind necăsătoriți. În 1832 rămîneau numai 113. Plecaseră deci mulți dintre ei pentru a găsi condiții de muncă mai ușoare în alte părți [113]. Din rîndurile lor, ca și din acelea ale populației satelor, vor fi pierit mulți în timpul holerei care în vara anului 1831 a decimat populația de aici și din alte părți ale țării [114].

Catagrafiile din 1838 și 1839 dau pentru satele arătate 1699 capi de familie [115], prin urmare, aceeași situație ca în 1831. In anii 1845—1846, totalul gospodăriilor țărănești de aici se menține în jurul acelorași cifre. Se observă mici variații provocate de aceeași instabilitate a căpătăerilor. Unii rămineau și erau trecuți în rîndul birnicilor, alții plecau în alte părți.

In statistica întocmită în anii 1858—1860, se înregistrează în aceleași sate 10.272 „suflete" [116]. Numărul locuitorilor din aceste părți este aproape dublu față de cel dat de harta rusă din 1853. In ultima parte a perioadei de descompunere a relațiilor feudale, creșterea populației din regiunea Hangu—Bicaz devine normală. In a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului următor, ea cunoaște însă mari salturi care se explică prin afluxul de căpătăeri veniți aici din alte părți ale țării precum și prin stabilirea în aceste părți a unor emigranți transilvăneni.

Există numeroase documente care dau informații cu privire la emigrarea în Moldova și Țara Românească a țăranilor transilvăneni supuși unei crîncene exploatări feudale și unui regim fiscal extrem de apăsător. Problema aceasta a fost urmărită în lucrări de specialitate și nu este cazul să fie expusă aici. Un mare număr din acești emigrați se vor fi stabilit și în satele de pe cursul mijlociu al Bistriței. In seco-

---

112 Arh. St. Iași, Catagrafia ținutului Ntamț, nr. 8, Tr. 116 op. 184.

113 Arh. St. Iași, Catagrafia ținutului Neamț, Ocolul Muntelui, din 1831 și 1832 Tr. 183. op. c. 1011, nr. 23 și 32.

114 Ibidem, Isprăvnicia Neamțului, Ds. 203, f. 245, 449, 449, 498, 499, 608, 616, 907—980.

115 Ibidem, Tr. 1316, Op. 1488, nr. 1192 și 1197.

116 *Populațiunea Moldovei pe 1859—1860*, cap. II. *Populațiunea.* Fără loc și dată.

lul al XVII-lea şi prima parte a celui următor mănăstirile de aici au obţinut numeroase privilegii pentru a aduce, în calitate de posluşnici, oameni străini din altă ţară [117].

Acordînd pe un termen limitat anumite scutiri, mănăstirile reuşeau să atragă pe domeniile lor, cu mai multă uşurinţă, ţărani din regiunile mai apropiate ale Transilvaniei. Intensificarea exploatării lemnului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a atras desigur în aceste părţi un însemnat număr de emigraţi. Faţă de vechii locuitori ai regiunii, noii veniţi aveau o situaţie mai grea şi îngroşau rîndurile sărăcimii satelor. Intr-o mărturie dată vechilului mănăstirii Neamţ, unii locuitori din Galu, de pe domeniile acesteia, se plîngeau că sînt exploataţi de ţăranii bogaţi din sat şi consideraţi cu mai puţine drepturi la folosirea proprietăţii ca unii care erau „ungureni" [118].

In procesul cu Ralu Calimach Cantacuzino, Schitul Pionul prezenta o mărturie din 28 august 1818 dată de „cinci bătrîni locuitori din satul Răpciune", în care „cu sufletul lor. . . pre cît ştiu şi au auzit şi de la părinţii lor, spuneau, între altele, că schitul cu judecată „au apucat a stăpîni atît de la schit în sus pînă în apa Bistriţei, pe unde se găsea atuncea pădurea întreagă şi 3 000 de oameni de peste hotar au început a tăia pădurea şi s-au aşezat din an în an, precum şi astăzi se găseşte stăpînirea schitului" [119]. Exagerau desigur bătrînii din satul Răpciune cînd afirmau că numai pe domeniile schitului Pionul s-ar fi aşezat 300 de oameni străini. Totuşi, imigranţii transilvăneni s-au stabilit în satele de pe cursul mijlociu al Bistriţei în sec. al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Mulţi dintre căpătăerii menţionaţi în catagrafii aveau o astfel de calitate. In aceleaşi lucrări de statistică, mai apar, de asemenea, şi alte categorii ca acelea de „bejenari hrisovoliţi" sau „bejenari birnici" care pot fi de aceeaşi provenienţă. Catagrafia din 1820 menţionează că în satul Cîrnu erau locuitori, veniţi în 1786, 1812 şi 1816 din Transilvania [120]. Ei se bucurau de unele scutiri în baza unor cărţi domneşti.

In onomastica prezentată de documentele privind regiunea, există, desigur, destul de rar, indicii cu privire la originea transilvăneană a unor locuitori de aici. Pe lîngă mulţi cu numele de Ungureanu, mai apar alţii care se numesc Ciucan, Sălăgeanu, Olteanu. Cei cu numele de Dorneanu sau Vicovanu au venit, desigur, din Bucovina. În vorbirea unor locuitori din această regiune se observă unele fonetisme sau elemente lexicale

---

117 Arh. St. Iaşi, 400/14, 23, 34, 36, 41, 67, 71. Numai pentru schitul Pionul.

118 Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, CXXXXVI/8.

119 Gh. Ungureanu, *M-rea Pionul*, p. 19.

120 Ibidem, Catagrafie din 1820 a Ţinutului Neamţ, Ocolul Muntelui.

care indică originea lor transilvăneană. Toponimia de origine maghiară din regiune nu a fost impusă de acești imigranți. Ea apare ca o moștenire de la valul mai vechi de oameni veniți de peste munte în sec. XIII-XIV.

Proprietarii latifundiilor de pe valea Bistriței s-au străduit să atragă pe domeniile lor locuitori din alte părți ale țării sau din Transilvania prin oarecare avantaje acordate pe termen limitat. Prin aceasta însă exploatarea țărănimii din regiune nu a slăbit. S-a arătat mai sus ce venituri uriașe storceau de aici prințesa Sturza și mănăstirea Buhalnița. Pentru a le realiza, toate formele rentei feudale erau folosite și ele variau în raport cu natura exploatării și cu necesitățile proprietarilor.

In perioada mai veche, aici, ca și în alte părți ale țării, tipul predominant al rentei a fost dijmuirea produselor obținute de țăran prin munca sa. Constituirea marilor domenii feudale în sec. al XVII-lea și extinderea creșterii vitelor pe terenurile rezervate proprietarilor au impus folosirea muncii de clacă pentru cosirea adunarea și transportarea fînului necesar numeroaselor turme de oi ale mănăstirilor. In dezvoltarea relațiilor feudale, agricultura nu a jucat un rol de seamă în aceste regiuni de munte. Desigur modestele rezerve folosite de proprietari pentru cultura unor plante erau lucrate tot de țărani, impuși la efectuarea unui număr de zile de clacă. Boierescul este menționat pentru prima dată aici într-un document din 1772, cînd vistierul Ioniță Cantacuzino scria vătavului său să scutească opt oameni de asemenea obligație [121]. Oamenii aceștia ședeau pe moșia schitului Pionul. Acesta nu avea posibilitatea să le pună la dispoziție pămîntul de care aveau nevoie și din această cauză ei apelau la Cantacuzinii vecini care în schimbul terenurilor date îi obligau la muncă de clacă.

In prima jumătate a sec. al XVII-lea mărimea acestei obligații nu era fixată de nici o lege. Proprietarii puteau să ceară țăranilor zile de clacă după necesitățile lor. In această privință erau îngrădiți numai de modul în care cei exploatați răspundeau la asuprire.

In anul 1742, locuitorii din satul Bălțătești, de pe domeniul Cantacuzinilor, cereau domnului Constantin Mavrocordat să-i elibereze „din vecinătate", jeluindu-se că erau asupriți „peste putința lor, cît nici vreme de hrană lor nu le dă". Proprietarul moșiei, vornicul Iordachi Cantacuzino tăgăduia cele ce i se imputau. Totuși, domnul a hotărît ca țăranii să muncească după rînduială, iar dacă vor fi supărați peste obicei, să-i aducă faptul acesta la cunoștință spre a lua măsuri de îndreptare [122].

Dintr-o altă dispoziție a lui Constantin Mavrocordat se vede că vecinii aveau alte obligații decît oamenii liberi. Aceștia erau obligați la 12 zile de muncă pe an și la plata dijmei, iar vecinii erau „stăpîniți după obicei". Dispoziția citată se referă la obligațiile oamenilor liberi de pe

---

121 Arh. St. Iași, 400/33.

122 N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 338.

moșiile mănăstirești. Ea prevedea „că tot omul casnic de pe moșia mănăstirească. . . orice breaslă ar fi, să aibă a sluji 12 zile într-un an mănăstirii ori cu clacă, cu boii de va sluji la ceva, sau cu sapa, sau la orice fel de lucru va fi orînduit de către egumeni. Acest nart să-l aibă de la oamenii care nu sînt vecinii, iar vecinii să-i stăpînească pe obicei" [123].

După desființarea veciniei, Constantin Mavrocordat a fixat munca de clacă a țăranilor la 24 zile pe an, pe lîngă dijma pe care trebuiau s-o predea proprietarului [124]. Dintr-un act relativ la o cercetare întreprinsă de mitropolitul Iacov Putneanul în anul 1752, privind obligațiile țăranilor de pe domeniile mănăstirii Neamțul, se poate constata că această dispoziție nu s-a aplicat. Claca a fost fixată în continuare tot la 12 zile pe an [125].

In 1766, Grigore Ghica a redus claca la 12 zile pe an. In același timp, el a rînduit ca locuitorii din satele de la hotarul țării să lucreze numai șase zile pe an, în trei răstimpuri, bani să dea tot pe jumătate, adică 10 bani pe zi, numai dijma s-o dea „pe obicei" [126]. In această situație intrau și locuitorii din regiunea Hangu-Bicaz.

Obligațiile țăranilor au fost agravate prin „ponturile" puse în aplicare în 1766, prin care se stabilea că fiecare clăcaș să lucreze 12 zile pe an la orice lucru ar avea stăpînul moșiei, „din răsăritul soarelui și păr la apus, cu odihna sa". Acest așezămînt determina în același timp „nartul", adică norma pe care un țăran trebuia s-o îndeplinească într-o zi la diferite munci. Cantitatea de muncă impusă pe zi unui țăran era excesiv de mare și se obținea astfel o majorare mascată a zilelor de clacă.

Ponturile din 1766 sînt interesante și pentru faptul că ele prevăd, posibilitatea de a converti renta în muncă în rentă bănească. Se menține dispoziția ca oamenii din satele din apropierea graniței să lucreze numai șase zile pe an și să-și poată răscumpăra obligațiile plătind numai 10 bani pe zi în loc de 20, chiar dacă proprietarul nu ar fi dorit aceasta, ceea ce nu era cazul și pentru satele din restul țării.

Documentele privind regiunea Hangu-Bicaz ne arată că țăranii de aici s-au folosit de aceste dispoziții. De altfel, lipsa unor terenuri destinate agriculturii determina pe proprietari din aceste părți să accepte astfel de mijloace prin care țăranii să-și achite obligațiile lor feudale.

Introducerea pe scară tot mai largă a rentei în bani, pe lîngă celelalte forme de exploatare, a provocat schimbări profunde în structura societății din regiunea Hangu-Bicaz, ca și în alte părți și a determinat apariția unor noi categorii de exploatatori.

K. Marx a arătat că o dată cu renta în bani, tradiționala relație de drept cutuminar dintre producătorii direcți care posedă și cultivă o parte

---

123 Uricarul, V. p. 400—402. D. C. Sturza-Șcheianu, *Acte și legiuiri privitoare la chestiunea țărănească*, s. I, vol. I, p. 17—18.

124 Sturza-Șcheianu, *op. cit.*, p. 21—23.

125 Idem, *op. cit.*, I, p. 25—28. Așezămîntul lui Gr. Calimach, tot aici p. 28—31.

126 Arh. St. Buc., Mănăstirea Neamț, CXL/21.

a pămîntului și proprietarul funciar se transformă în mod necesar într-o relație contractuală pur bănească, stabilită de normele precise ale legii pozitive. Posesorul cultivator devine de fapt un simplu arendaș" [127], Referindu-se la perioada rentei în produse, V. I. Lenin a subliniat că: „în condiția dominației economiei naturale, de îndată ce țăranii dependenți devin din ce în ce mai mult de sine stătători, apar germenii descompunerii lor. Dar acești germeni nu se pot dezvolta decît în condițiile următoare ale rentei, în condițiile rentei în bani, care este o simplă schimbare a rentei în natură"[128]. Existența unor relații bănești între producătorul direct și proprietarul funciar, stabilite pe bază de înțelegere și determinate de norme precise, a provocat transformarea unei părți din țărănime fie în arendași, fie în proprietari, în timp ce alții au ajuns argați, care nu posedau nimic și se angajau la muncă pe bani. In dezvoltarea sa ulterioară, renta în bani a dus sau la transformarea proprietății moșierești în proprietate țărănească liberă sau la forma capitalistă a mijloacelor de producție, la renta plătită arendașilor capitaliști.

Condiția necesară pentru apariția și dezvoltarea rentei în bani a fost arătată de K. Marx. Acesta notează că „deși producătorul direct continuă ca și pînă acum să producă singur cel puțin cea mai mare parte din mijloacele sale de subzistență, o parte din produsul lui trebuie să fie transformat în marfă, să fie produs ca marfă" [129].

In paginile precedente s-a urmărit producția de mărfuri în cadrul gospodăriei țărănești din această regiune. Creșterea vitelor în scop comercial și vinderea produselor obținute de pe urma creșterii lor, prelucrarea meșteșugărească a lemnului, exploatarea pădurilor și plutăritul aduceau însemnate venituri cel puțin unei părți din țărănimea de aici. Faptul acesta a provocat o mai mare diferențiere în sînul ei. Catagrafiile prezentate mai sus împart pe țărani în trei categorii: „fruntași, mijlocași și codași" [130]. Pe lîngă aceștia se mai adaugă „feciorii de muncă" și „căpătăerii" care se angajează la lucru cu „hac". E vorba deci de argați salariați.

Apariția unor țărani înstăriți în satele de pe cursul mijlociu al Bistriței se poate constata dintr-o mărturie pe care locuitorii din satul Galu o dădeau la 6 august 1798 vechilului mănăstirii Neamțul, proprietara lor [131].

„Pînă a nu fi vechil în Galu" — spuneau ei — o parte din locuitori" erau mai mult decît niște egumeni". Țineau locurile cele mai multe și mai

[127] K. Marx, *Capitalul*, vol. III, p. II-a, Buc., 1958, p. 751.
[128] V. I. Lenin, *Opere*, vol. III, ed. P.C.R. Buc. 1951, p. 154.
[129] K. Marx, *op. cit.*, p. 750.
[130] In legătură cu această problemă v. C. Istrati, *Despre diferențierea țărănimii clăcașe in regiunea de munte a Moldovei la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în „Studii și cercetări științifice" (istorie), anul XII, 1961, fasc. 1, Iași, p. 117 și urm.
[131] Arh. St. Buc., CXXXVI/8.

bune" pe care le-ar fi apucat de la moşii şi strămoşii lor ca nişte răzeşi". Luau vite străine, armeneşti de le iernau şi luau sute de lei", iar alţii „făceau fîn de negustorii". „Cel lipsit şi sărac" era obligat ca să lucreze, căci altfel nu obţineau de la ei „loc de hrană măcar de o palmă". Ei se pretindeau „moşinaşi", iar pe ceilalţi îi considerau „ungureni". La adet „plăteau în schimb cum săracul, cum bogatul". În urma măsurilor luate de vechil, ţăranii înstăriţi s-au făcut ca „nişte lei sălbateci", „mureau de ciudă" şi „beau prin cîrciume", punînd la cale tot felul de mărturii mincinoase împotriva administratorului trimis de mănăstire.

Dintr-un alt document se poate constata că din cei 67 capi de familie din Galu, numai şapte se ridicaseră în rîndul ţăranilor înstăriţi ceilalţi erau ţărani mijlocaşi sau săraci şi o parte din ei probabil argaţi la cei dintîi. Mănăstirea intervenise încă din 1797 şi întrucît „fruntaşii" se opuseseră, vechilul a trebuit să se adreseze Isprăvniciei Neamţului. El arată că unii aveau de la 12 pînă la 15 fălci de fînaţ şi cîte două sau trei vite. Vechilul era împuternicit să ia de la aceştia nu numai cîte o falce, ci pînă la 5—6 fălci şi să le împartă la cei care nu aveau nimic [133].

Documentul citat mai sus ilustrează în mod elocvent tezele lui K. Marx cu privire la cauzele apariţiei şi a consecinţelor rentei în bani. O parte din ţărani se îmbogăţeau de pe urma vînzării unor produse şi a legăturilor cu negustorii armeni. Legăturile cu piaţa şi practicarea rentei în bani provocaseră diferenţierea ţărănimii şi apariţia în sînul ei a unor ţărani înstăriţi care exploatau munca celorlalţi. Contradicţiile evidenţiate mai sus provocau puternice tulburări în sînul ţărănimii şi făceau necesară intervenţia proprietarilor şi a dregătorilor ţinutali.

Cei şapte ţărani înstăriţi, transformaţi în arendaşi ai proprietăţii mănăstireşti de la Galu—documentul arată precis că „mai înainte ei cumpărau (arendau) venitul moşiei" — chemaţi în faţa judecătorului de la isprăvnicia Neamţului au fost siliţi să dea un zapis prin care declarau că sînt mulţumiţi cu modul în care vechilul mănăstirii a distribuit pămîntul ţăranilor prin „analogia (proporţional) cu numărul vitelor" şi se obligau să plătească „adetiul" (chiria) caselor [134].

Intrucît pămîntul era proprietatea mănăstirii, se vede că împărţirea ţăranilor în „fruntaşi", „mijlocaşi", „codaşi", se făcea în raport cu numărul de vite posedat de dînşii, potrivit dispoziţiilor din aşezămintele domnilor fanarioţi.

Conducerea mănăstirilor Neamţul şi Secul intervenise în conflictul iscat între locuitorii din satul amintit nu fără gîndul de a trage unele foloase de pe urma încheierii unor noi învoieli cu ţăranii. În adevăr, aceştia îi dăduseră zapis prin care se obligau să dea dijmă după „hotărîrea ponturilor", să plătească „adetiul de casă şi alte venituri ale moşiei", dar

132 Ibidem, CXXXVI/10.
133 Ibidem, CXXXVI/84.
134 Ibidem, CXXXVI/10.

întrucît observaseră că unele ponturi le sînt defavorabile, ei „stăteau cu împotrivire" aducînd „mănăstirilor mare pagubă". Egumenul s-a jăluit domnului şi Constantin Alexandru Ipsilante fixa printr-o dispoziţie dată la 23 februarie 1800, obligaţiile ţăranilor din satele de la munte ale mănăstirii Neamţul: Crăpăturile (Popeşti), Fărcaşa, Galu şi Largu. Ei erau impuşi să dea dijma din toate produsele, în afară de grădinile de zarzavat folosite numai pentru trebuinţa casei lor. Intrucît stăteau „la marginea ţării" şi „la loc greu de munte", urmau să plătească „numai cîte un leu de tot gospodarul căsaş pe an" la fel ca ţăranii din satele Dorna, Crucea, Bistriţa şi altele. Pentru fînul necesar vitelor, trebuiau să dea dijmă, cîte 2 parale de fiecare stînjen cosit. Ţăranii care aveau oi puţine, adică „50, 60 şi păr la 100 oi unul" şi întovărăşindu-se vor face stîni, să plătească „dijma locului", cîte două parale de mînzare, sterpele fiind scutite. Cei care aveau oi mai multe urmau să se înţeleagă cu mănăstirea sau să-şi caute loc de păşune în altă parte. Proprietarii nu erau obligaţi să dea acestora loc pentru a-şi păşuna vitele lor în număr prea mare. Deţinătorii de mori, ferăstraie şi pive pentru sumane vor plăti „venitul mănăstirii" după „învoiala şi zapisul ce au făcut", adică opt lei de ferăstrău pe an, opt lei pentru o moară de „frunte", şase lei pentru una „de mijloc" şi patru lei şi jumătate pentru una „codaşă", iar de fiecare „găvan" la pive, cîte doi lei şi jumătate. Cei care vor face negoţ cu lemne, catarge şi altele vor da dijmă mănăstirii potrivit ponturilor pentru păduri [135].

Documentul acesta arată precis existenţa unor legături cu piaţa ale ţăranilor din regiunea de care ne ocupăm, convertirea rentei în natură în rentă bănească şi diferenţierea din sînul ţărănimii.

Totuşi, mănăstirea avea interesul să menţină pe lîngă rentă bănească şi unele forme mai vechi de exploatare. Dispoziţia din hotărîrea domnească, potrivit căreia cei care aveau vite mai multe trebuiau să-şi caute loc de păşunat în alte părţi, venea în avantajul ei şi-i oferea mijloace pentru a-şi lucra rezerva. In noua învoială încheiată cu mănăstirea, observînd că unele ponturi ale domniei sînt împotriva lor, ţăranii se angajau să mai dea de fiecare gospodărie 1—2 „dimerlii" grăunţe de porumb, jumătate de oca de brînză de fiecare oaie cu lapte şi să cosească fînul de pe terenurile rezervate mănăstirii [136]. Zapisul este dat numai de 13 capi de familie, adică de cei care aveau vite mai multe, pentru care mănăstirea nu era obligată să le dea loc pentru păşunat. Aceeaşi diferenţiere şi aceleaşi nemulţumiri se observă şi în alte sate din regiunea Hangu-Bicaz. În 1835, sătenii din Buhalniţa se

135 Ibidem, CXXXVI/34. Domnul ordona ispravniciilor de Neamţ să constrîngă pe locuitorii din aceste sate să-şi achite obligaţiile către mănăstire şi să-şi plătească datoriile. Ibidem, CXXX/66.

136 Ibidem, 400/43.

plîngeau că unii din ei aveau fînaț mai mult decît alții și că ar fi încărcați la cislă de pașnicii satului [137].

Renta în bani era convenabilă chiar mănăstirilor care aveau moșii în regiunile de podiș și cîmpie. Ele nu dispuneau de oameni capabili care să se ocupe direct și să conducă administrarea rezervei lor. Țăranii însă se împotriveau și refuzau să-și achite obligațiile lor, rămînînd, peste termenele stabilite, datori mănăstirilor cu însemnate sume de bani. Împotrivirea pe care o manifestau țăranii înstăriți provoca multe încurcături egumenilor. Nu le rămînea acestora altceva de făcut decît să vîndă țăranilor moșia sau să recurgă la alte forme de exploatare.

S-a putut constata că unii dintre țăranii înstăriți se transformaseră în arendași. Un astfel de mijloc de îmbogățire nu a fost trecut cu vederea de unii negustori de prin tîrguri sau de boiernași. In felul acesta, a apărut o nouă categorie de exploatatori, intermediari între proprietari și producătorul direct. Apariția arendașilor pe moșiile din munți ale mănăstirii Neamț este semnalată de un document din anul 1807. Acum locuitorii din satele amintite încheiau o nouă învoială cu egumenul în privința dijmei și a muncilor ce urmau să facă în schimbul pămîntului folosit. Declarau că mai înainte, cînd moșia fusese administrată de vechili, ei se purtaseră rău cu aceștia și din această cauză mănăstirea recursese la arendași. Supuși la exploatarea acestora, ei „au fost ca robii" și „au pătimit în trei ani ca în zece". Țăranii se învoiau ca mănăstirea să renunțe la arendași și să-și pună din nou vechilii, căci ei vor fi „supuși întru toate și cinstitori de stăpîni și silitori de pazirea tocmelii după ponturi" [138].

Condițiile în care se încheie această învoială sînt cu mult mai grele decît cele anterioare și nu au ușurat cu nimic situația țăranilor săraci din sat. In locul unui arendaș sau doi se substituiau 14 „fruntași" din cele patru sate. Adetiul de casă este sporit la 2 lei sau în muncă la „cîte o falce de fîn stog gata". Pentru 7 „mutări" (terenuri pentru stîni) vor da 350 vedre de brînză „bună", nu din aceea pe care o făceau ei pentru „negustorie". Cei 14 țărani urmăreau cîștiguri și luau asupra lor orînda cîrciumilor din trei sate pentru suma de 300 lei.

Se obligau să cosească și să adune fînul de pe rezerva mănăstirii, să cultive ogoarele făcute de arendași și să adune recolta la „metohul" (conacul) ei. Dintre cei săraci, desigur, ei se ofereau să dea în calitate de scutelnici, trei pescari, care să prindă pește pentru călugări, un rîndaș la grajdurile de la metoh și 40 de oameni care să facă două zile cu mîncarea lor la cositul fînului de la mănăstire. Din lemnul tăiat pentru „negustorie" vor da zeciuială după ponturi.

137 Ibidem, 400/60.
138 Ibidem, CXXXV/8.

Invoiala aceasta s-a repetat și cu această ocazie, mănăstirea le-a scăzut 70 de vedre din cantitatea de brînză pe care urmau să i-o predea.

Țăranii înstăriți din sate au continuat să ia în arendă moșiile mănăstirilor și proprietarilor. Astfel, în 1822—1823, mănăstirea Bistrița arenda locuitorilor o parte din moșia Potoci cu suma de 3 500 lei. Bălțăteștii se arendau țăranilor înstăriți de acolo cu 6 200 lei, Buhalnița cu o parte din Secul și Izvorul Muntelui, de asemenea, pentru 3 500 lei. In regiune apar și arendași individuali, ca Ion Melinte, care arenda de la mănăstirea Buhalnița satul Chișirig cu 1750 lei. Moșia Hangu se arenda însă după „tahmin" la suma de 20.000 lei [139].

Cu timpul, arendarea moșiilor la țăranii care ședeau pe ele nu s-a mai practicat. Intre proprietar și țăranul producător direct se interpune arendașul recrutat din rîndurile boierilor, boiernașilor sau negustorilor. Logofătul Teodor Sturza, vornicul Vasile Ghica, boieri mari, apar ca arendași la Galu sau Buhalnița [140]. Ei întrebuințează vechili care se îngrijesc de administrarea bunurilor arendate. Cei mai mulți dintre arendași sînt „ciocoi", adică boiernași sau negustori cu mici ranguri de boierie cumpărate. Obișnuit, aceștia se întovărășeau cîte doi sau trei.

Egumenii greci de la Buhalnița arendau moșiile de obicei unor rude ale lor, folosul trăgîndu-l mai mult ei personal decît mănăstirea care se ruina. In 1851, Grigore Alexandru Ghica a reușit să impună scoaterea la licitație a moșiilor ce urmau să se arendeze de către mănăstirile închinate. In urma licitației, moșiile mănăstirii Buhalnița, pentru care se obținea mai înainte numai 300 galbeni s-au arendat în acest an cu 65559 galbeni [141].

Adeseori, egumenii se întovărășeau cu negustori pentru a exploata moșiile. Asociatul egumenului Gavriil de la Buhalnița era, de exemplu, Avram sîn Zeilic din Piatra [142].

Pentru a scoate sumele de bani datorate proprietarilor ca arendă și pentru a se îmbogăți într-un timp cît mai scurt, arendașii supuneau pe țărani la cea mai cruntă exploatare.

Nu se poate stabili cu precizie data apariției arendașilor pe domeniile boierești și mănăstirii din regiunea Hangu-Bicaz. Actele de pe la începutul sec. al XIX-lea lasă să se întrevadă existența lor, în aceste părți cu cîteva decenii mai inainte. Probabil că unii din cei care apar sub titlul de vătavi sau vechili erau în realitate tot arendași sau subarendași. De fapt, în timpul fanarioților, moșiile mănăstirilor

---

139 *Uricarul*, XX, p. 347—349. Arh. St. Iași, Ispr. Neamț, Dos. 486, f. 55.
140 *Uricarul*, XX, p. 348—349.
141 *Uricarul*, VI, p. 105.
142 Arh. St. Iași, Isprăvnicia Neamț, Transp. 634, op. 696, op. dos. 479, f. 107.

închinate se dădeau ca emphiteoză egumenilor în schimbul unei sume care se ridica abia la o cincime din valoarea veniturilor. Ei deveneau astfel adevăraţi proprietari ai acestor moşii. Veneau în ţară cu un personal redus şi adesea se mulţumeau să le arendeze la rîndul lor, realizînd venituri uriaşe. Aşa proceda, de exemplu, egumenul Sevastian de la Buhalniţa prin 1835. El arenda moşiile mănăstirii cu suma de 80 000 lei, din aceştia 14 200 reveneau Patriarhiei din Alexandria, 9 400 se cheltuiau pentru reparaţii la mănăstire, iar restul de 66 400 îi rămîneau lui [143]. Pentru întreţinerea călugărilor, foarte puţini la număr, (nici unul nu era grec [144]), arendaşii se obligau să furnizeze brînză, vînat, peşte şi culbeci, cereale şi legume.

Pe domeniul mănăstirii Neamţul, arendaşii apar pe la sfîrşitul sec. al XVIII-lea. Ţărani din satele Largul, Galu, Crăpăturile şi Fărcaşa, afirmau pe la 1804, că, în trecut, purtîndu-se rău cu vechilii puşi de mănăstire, aceasta a trecut pămînturile „sub stăpînire de mînă streină" şi că trăiau pe atunci „mai rău decît robii" [145].

Pe la 1790, domeniul Cantacuzinilor de la Hangu a fost arendat lui Enache Contăvici, vtori comis [146], care deţinea şi dregătoria de căpitan de plai în regiune. Contractul său a fost prelungit timp de 16 ani, fiind menţinut şi de noul proprietar, Teodor Balş [147]. După anularea schimbului făcut cu acest boier, domniţa Ralu Calimach-Cantacuzino a arendat din nou prin 1807 moşia în cauză lui Hagi Paraschiv din Roznov, care o administra prin fiul său Hagi Trifan [148]. În acelaşi timp, moşia vecină a mănăstirii Buhalniţa era arendată boierului Teodor Balş, care îşi avea acolo vătavii săi [149]. Faptul acesta constituia o excepţie, căci ţărani în vîrstă înaintată din satul Răpciune declarau pe la 1809, că, întotdeauna, au apucat moşiile mănăstirii Buhalniţa „vîndute" (adică arendate) la greci. Printre arendaşii care pe la 1804 stăpîniseră zilnic unele „mutări" din munte ale schitului Hangu, este amintit Gheorghe Alcazi [150]. De altfel unele „mutări" ale acestui schit fuseseră arendate unor ţărani fruntaşi şi unii din ei le deţinuseră pînă la 17 ani [151].

Prin 1811, de domeniul Cantacuzinilor se îngrijea vătavul Constantin [152]. El era, probabil, asociat sau în serviciul comisului Enache Contăvici, care arendase moşia. La data de 14 august 1813, acesta încheiase cu ţăranii din Hangu şi din celelalte sate de pe domeniul amintit

143 Ibidem, p. 305.
144 Ibidem.
145 Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, CXXXVI/12.
146 Arh. St. Iaşi, 400/38.
147 Ibidem, 400/42.
148 Ibidem, 400/43, 44, 57, 58.
149 Ibidem, 400/45.
150 Ibidem, 400/50, 51, 54, 56.
151 Ibidem, 400/43.
152 Ibidem, 400/60.

o înțelegere din care se constată că ei avuseseră pînă atunci „multă pîră și judecată" cu dînsul. Se vede, de asemenea, că el îi exploatase crîncen și-i încărcase peste măsură cu datorii, pe care nu le mai puteau plăti.

Datorită poziției sale sociale, Contăvici a cîștigat procesul și a silit pe țărani să încheie învoiala amintită în vederea reglementării modului de plată a datoriilor. I se recunoștea cu această ocazie dreptul de protimisis la luarea în arendă a moșiei pe o nouă perioadă de 5 ani în condițiile plătirii unui preț egal cu cel pe care l-ar fi oferit alți concurenți [153]. Se stabileau în același timp și obligațiile feudale ale țăranilor.

Ei au fost nevoiți să accepte aranjamentul propus de arendaș în vederea achitării datoriilor, căci altfel acesta ar fi putut să-i execute în mod silit, luîndu-le vitele sau alte lucruri. Pentru stingerea datoriilor vechi, se obligau să-i lucreze în timp de cinci ani 1 500 plute de dulapi, 500 plute de scînduri. Fiecare trebuia să cuprindă 150 sau respectiv 300 bucăți de anumite dimensiuni. Predarea cotei anuale urma să se facă primăvara la Piatra.

Țăranii erau liberi să vîndă la alți negustori cheresteaua făcută de dînșii peste această cantitate în cazul cînd arendașul nu ar fi dorit s-o cumpere el pe bani peșin la prețul oferit pe piață. Ca dijmă, din cheresteaua tăiată, atît pentru arendaș, cît și pentru dînșii, erau obligați să-i dea cîte o plută de scînduri de fiecare ferăstrău.

După hotărîrile „ponturilor", țăranii din regiunile de munte trebuiau să lucreze proprietarului șase zile de clacă. Arendașul avea pretenția că obligația lor este de 12 zile, dar admitea, ca o favoare acordată de dînsul, ca numărul lor să fie redus la jumătate.

El nu se putea amesteca la curăturile, fînațurile și pămînturile lor de cultură, pe care le vor ține ca și pînă atunci, dînd dijmă a zecea parte din recoltă. Pentru fîn, în loc de dijmă, vor plăti cîte 4 parale de fiecare stînjen din circumferința stogului. Bezemenul morilor, ce le aveau pe moșie, era fixat la 15 lei anual.

Actul semnat de 10 țărani în calitate de „vechili" ai celorlalți a fost întărit de vistierie și de consulul Franței la Iași, deoarece Enache Contăvici, pentru a se pune la adăpost de vexațiile fiscului și de amestecul autorităților în întreprinderile sale devenise între timp supus francez [154].

Nu se cunosc amănunte în legătură cu nedreptățile făcute de dînsul țăranilor din Hangu și mijloacele prin care a putut să-i încarce cu o datorie uriașă. De altfel, pentru perioada mai veche din istoria arendășiei, jalbele adresate de țărani autorităților cu privire la nedreptățile

---

153 N. Iorga, *Documente privitoare la familia Calimachi*, vol. I, Buc. 1902, p. 501—507.

154 *Ibidem*, p. 503 și urm.

suferite de ei de la diferite categorii de exploatatori, în cea mai mare parte, s-au pierdut.

În urma unei dispoziţii a Regulamentului Organic, autorităţile administrative şi judiciare fiind obligate să-şi constituie arhive, s-au acumulat în ele, începînd de prin anul 1831, un mare număr de dosare, puţin cercetate pînă în prezent, conţinînd un enorm şi dureros material de acest gen. În ele se descoperă numeroase pagini relative la suferinţele ţărănimii din regiunea Hangu-Bicaz.

După revenirea lor din Rusia, cnejii Cantacuzino, folosindu-se de vătavi, au luat pe seama lor exploatarea moşiilor. Pe domeniul lor de la Hangu nu mai apar arendaşi. În schimb, pe proprietăţile vecine, gospodărirea acestora continuă şi devine din an în an tot mai cumplită şi mai pustietoare. S-a păstrat în această privinţă un bogat material documentar privind crîncena exploatare la care erau supuşi ţăranii din satele de pe domeniile mănăstirilor Buhalniţa şi Neamţ.

Pe la 1831, moşiile mănăstirii Buhalniţa erau arendate lui Alecu Hristea şi Iordache Teodoru negustori din Piatra. Potrivit dispoziţiilor legale, ei puteau să valorifice, ca şi proprietarii, a treia parte din domeniu, ca rezervă, folosind munca de clacă a ţăranilor. Preferau totuşi s-o subarendeze ca suhat pentru întreţinerea unor vite străine [155]. Pe vremea aceea, mocanii transilvăneni foloseau în largă măsură păşunile din munţii Moldovei. Numai în anul amintit, au trecut dincoace prin pasul Tulgheş 20 turme, numărînd în total 18.555 oi [156]. În vederea unor astfel de afaceri, arendaşii luau şi pămînturile pe care erau obligaţi să le lase în folosinţa ţăranilor şi mai ales loturile pe care obştea le punea la dispoziţia însurăţeilor [157].

Subarendînd parte din moşia rezervată lor, nu se puteau folosi de munca de clacă a ţăranilor şi cereau ca valoarea ei să le fie plătită în bani. Pretindeau de asemenea ca şi dijmele să le fie achitate sub aceeaşi formă [158], fie că recolta era bună, fie că era proastă.

Sub diferite pretexte, arendaşii Alecu Hristea şi Iordache Teodoru luau fînul şi vitele locuitorilor, sărăcindu-i astfel cu totul. Erau urmăriţi acei care din lipsă de fîn sau de păşune îşi întreţineau vitele în „dărămături" [159].

O situaţie foarte grea aveau îndeosebi plăeşii slujbaşi volnici [160]. Proprietarii cărora le erau atribuiţi, prin dispoziţiile legii, îi treceau

155 Arh. St. Iaşi, Isprăvnicia Neamţ, dos. 965, f. 1—25.

156 Ibidem, dos. 473, f. 361.

157 Ibidem, dos. 965, f. 2 r.

158 Ibidem, f. 4.

159 Ibidem, f. 5 r. În locuri puţin accesibile, unde pădurea nu se exploata, ţăranii doborau copacii pentru a hrăni vitele cu frunza lor.

160 Slujbaşii volnici erau ţărani scutiţi de plata impozitelor (de aici şi numele de scutelnici) puşi la dispoziţia proprietarilor pentru a le munci. Li se lăsa, ca şi robilor, numai atît timp liber, cît era necesar pentru a-şi asigura întreţinerea. Proprietarilor, de fiecare scutelnic li se plătea din vestierie cîte un leu.

pe seama arendaşilor pentru a le sluji în aceleaşi condiţii ca şi lor. Plîngerile ţăranilor din această regiune arătau că „slujbaşii moşiei cu zeciuială trăiau mai rău decît robii, căci o singură zi dintr-un an nu erau lăsaţi la casele lor ca să-şi muncească" [161]. Iordache Teodoru a luat unuia din ei o pereche de boi în valoare de 400 lei, pentru că, din cauza bolii, nu a putut să-i muncească timp de două săptămîni şi i-a rămas astfel dator cu 8 lei. Primăvara, neavînd cu ce lucra, a fost trimis la Baia să-şi facă plug cu boi din „jefuituri" [162]. O vacă era luată de asemenea pentru o datorie de 6 lei. Ordinele date de ispravnicii din Piatra în vederea curmării acestor samavolnicii nu erau luate în seamă [163].

Luîndu-se la întrecere în oprimarea ţăranilor de pe moşiile arendate de dînşii, cei doi exploatatori au ajuns să se certe între ei şi să dezvăluie jafurile comise şi de unul şi de altul. Pe căi abuzive, ei reuşiseră să încarce pe ţărani cu datorii exorbitante şi reclamau după expirarea contractului de arendă, prin 1836, achitarea lor. Reuşiseră să trimită la Buhalniţa un „zapciu" pentru încasarea lor silită, însă isprăvnicia ţinutului ordona să se suspende asemenea operaţii pînă cînd un asesor al judecătoarei nu va stabili dacă pretenţiile lor erau îndreptăţite [164].

Isprăvnicia dispunea în acelaşi timp şi de plîngerile slujitorilor bisericeşti cu privire la „nelegiuirile comise împotriva lor de către „posesorii" moşiei [165]. Ei erau scutiţi de plata „adetiului", dar arendaşul Al. Hristu nu ţinea seama de aceasta [166]. Unui preot i-a luat un stog de fîn şi i-a cerut 2 galbeni „adetiul", altul, din satul Secul a fugit din cauza asupririlor [167].

În 1835, moşiile mănăstirii Buhalniţa, cu satele Chişirig, Buhalniţa, Secu, Ghindăoani, Curecheşti, şi Crăcăoani au fost arendate de către egumenul Atanasie Sevastian pe termen de trei ani logofătului Lupu Balş cu suma de 80.000 lei anual şi o anumită cantitate de orz, fasole, mazăre, bob, cartofi, grîu, popuşoi, brînză, culbeci, păstrăvi şi cinci capre vînate. Prin contract, se stabilea că de la locuitori, arendaşul îşi va trage boierescul şi celelalte ale lor îndatoriri, după pravilele stăpînirii sau precum se va putea învoi cu dînşii".

De la morile, ferăstraiele şi pivele construite de ţărani pe moşie, pe bază de embatic în regulă, îşi va lua „adetiul" după condiţiile prevăzute în acte. Cele făcute cu rea credinţă vor fi socotite în rîndul întreprinderilor aparţinînd proprietarului, iar arendaşul va încasa venitul lor în întregime. Alte puncte privesc plata obligaţiilor faţă de

---

161 Arh. St. Iaşi, Isprăvnicia Neamţ, dos. 965, f. 4.

162 Artur Gorovei, *op. cit.*, în „Viaţa românească", VIII, p. 209.

163 Arh. St. Iaşi, Isprăvnicia Neamţ, dos. 965, f. 1—2.

164 Ibidem, dos. 831, f. 3.

165 Ibidem, f. 4.

166 Ibidem, f. 7.

stat, apărarea hotarelor moşiei şi îndatorirea arendaşului de a da „după ponturile stăpînirii" locuri de hrană, fînaţ şi imaş oamenilor bisericii [167].

Noul arendaş făcea parte din categoria boierilor mari. Poziţia sa socială şi obligaţiile sale de boier divanit nu-i permiteau să se ocupe în amănunt de practica unei exploatări care putea să-l pună într-o lumină urîtă. Administrarea prin vătavi a moşiei arendate, fără ca el să se poată ocupa îndeaproape de dînsa, nu putea să-i aducă venituri prea mari. Din aceste cauze, el a preferat s-o subarendeze şi a trecut contractul pe seama lui Alecu Hriste, binecunoscut ţăranilor de pe acest domeniu şi meşter neîntrecut în stoarcerea şi jefuirea lor. Probabil că în calitate de asociat al acestuia apare ca arendaş în satul Buhalniţa, un călugăr, economul Anastase. Acesta se angajase şi faţă de egumen să acopere chiliile şi să facă şi alte reparaţii la mănăstire.

Cu toate că era „faţă bisericească", economul Anastase supunea pe ţărani la asupriri tot atît de grele ca şi arendaşii laici. Procedeele folosite de dînsul pentru a înăspri exploatarea ţăranilor sînt asemănătoare cu acelea practicate de Alecu Hristea şi Iordache Teodoru. În 1835, el a interzis ţăranilor din Buhalniţa să folosească pădurea şi să-şi are ţarinile, pînă ce nu se vor învoi cu dînsul. În faţa constrîngerii, locuitorii au acceptat să-i plătească, în schimbul obligaţiilor lor în muncă şi dijmă, de fiecare gospodărie cîte 60 lei şi să-i cosească de cap cîte o falce de iarbă. Economul a arendat însă rezerva mocanilor transilvăneni ca păşune şi a cerut locuitorilor ca, în schimbul cositului, să-i plătească de fiecare falce cîte 26 lei, să facă trei zile de clacă la alte lucrări şi să-i care cîte 10 bîrne de brad şi 20 de leaţuri cioplite de dînşii „în două muchii", două merţe de nisip şi doi butuci de foc. Mai trebuiau să-i are şi să-i lucreze de fiecare falce cîte 6 prăjini de pămînt şi să-i dea cîte 2 găini de gospodărie [168]. Dacă luăm în consideraţie că pe atunci se plătea circa un leu pentru două zile de muncă, se poate constata că arendaşul impunea pe fiecare cap de gospodărie să muncească în folosul său mai mult de jumătate din zilele unui an. Din această cauză, ţăranii, neavînd cu ce plăti pîinea lor şi locul pentru hrană vitelor, au fost nevoiţi să ia bani cu dobîndă de la diferiţi negustori.

Neputînd găsi nicăieri dreptate, ţăranii au început să se împotrivească şi au refuzat să execute asemenea învoieli împovărătoare, fapt care a atras de data aceasta o reclamă din partea călugărului arendaş la isprăvnicie [169]. Cu ocazia anchetei, ţăranii se plîngeau dregătorilor din Piatra că nu au loc de fînaţ şi arătură. Fiind asupriţi şi nedreptăţiţi

[167] Artur G o r o v e i, *op. cit.*, p. 17—20.
[168] Arh. St. Iaşi, Isprăvnicia Neamţ, dos. 965, f. 1 şi 473 f. 381.
[169] Ibidem, f. 6.

de arendaş, ei nu mai reuşeau să plătească „cislele" la care erau impuşi de paşnicii satului [170].

Plîngeri de acest fel au fost repetate şi în anii următori. În general, ţăranii subliniau că nu au pămînt de hrană şi imaş pentru vite, locul fiind de munte şi pietros. Pentru păşunatul oilor arendaşul le cerea 1 000 lei. Din cheresteaua făcută, acesta le cerea dijmă două părţi din 10 şi ceea ce le rămînea erau constrînşi să i-o vîndă tot lui cu preţul pe jumătate decît ofereau alţii [171]. Ei se considerau ca nişte adevăraţi osîndiţi şi cereau să li se micşoreze obligaţiile.

După expirarea termenului, logofătul Lupu Balş a reînnoit contractul de arendă a moşiilor mănăstirii Buhalniţa pe alţi trei ani, adică pînă la 23 aprilie 1841.

Şi de data aceasta, boierul Lupu Balş a trecut contractul de arendă pe seama cămătarului Dimitrie Stan, fiul unui preot din satul Hangu, mort în timpul holerii din 1831. Acesta s-a asociat cu Apostol Zaharia şi Neculai Albu, negustori din Piatra.

Noii arendaşi, întrebuinţînd tortura, au impus pe ţărani la dijme şi munci foarte grele. Ţinînd seama de plîngerile locuitorilor şi de teama ca prin fuga lor interesele mănăstirii să nu fie păgubite, arhimandritul Iosif Frumuşanu, împuternicitul Patriarhiei din Alexandria [172], a făcut o jalbă către domn, expunînd toate nelegiuirile şi samavolniciile la care se deda arendaşul Dimitrie Stan, cu toate că acesta lăsa să se înţeleagă că operează sub ocrotirea logofătului Lupu Balş.

În plîngerea înaintată domniei, arhimandritul amintit arăta că preoţii erau puşi la munci grele, diaconii umblau la plug, iar ţăranii erau cumplit maltrataţi şi „din pricina posesorului Dimitrie Stan, pentru schingiuirile, bătăile şi alte asupriri necurmate" ei fugeau de pe moşie.

Neculai Albu comitea aceleaşi nelegiuiri la Potoci, Secu, Poienari, Izvorul Alb şi Buhalniţa, bătînd şi torturînd pe ţărani, cărora le lua, după bunul său plac, boi, vaci, cai, oi şi fîn.

Numindu-se o comisie de anchetă, aceasta a constatat că, în adevăr, arendaşii au comis toate samavolniciile şi fără de legile de care erau acuzaţi. La stăruinţa lui D. Stan, comisia a fost înlocuită cu alta care, lucrînd cu părtinire, a provocat un nou val de plîngeri ale sătenilor, atît împotriva ei, cît şi a arendaşilor. Un călugăr, Ghenadie, şi patru preoţi din aceste sate au fost acuzaţi că ar instiga pe locuitori. Atunci plenipotantul Patriarhiei din Alexandria a cerut la 15 iunie 1839 domnului să îndepărteze pe arendaşi. In aceeaşi zi, opt ţărani de pe aceste moşii s-au jeluit şi domnului, descriind muncile forţate, obijduirile, torturile şi jafurile comise de arendaşi împotriva lor. „Fii îndură-

[170] Ibidem, f. 8—9.
[171] Ibidem, dos. 473, f. 381.
[172] Mănăstirea Buhalniţa fusese închinată de Neculai Mavrocordat patriarhiei din Alexandria.

tor, milostive doamne părintele săracilor — scriau ei — şi ascultă lăcrămătoarea noastră pătimire, ce suferim de la posesorii acestor moşii, dumnealor Dimitrie Stan şi un Neculai Albu, care nici în veacurile oamenilor celor mai barbari n-au putut fi de atîta cruzime locuitorilor plugari". Într-o scrisoare adresată sfatului administrativ, un boier luînd apărarea ţăranilor afirma „că în toate letopiseţele lumii nu se vor găsi atîtea cruzimi, schingiuiri şi asupriri".

Printre metodele folosite de arendaşi împotriva ţăranilor se înscriau „bătăi ca pe tălhari pînă la pulpe, ţinere în lanţuri de gît şi fiare la picioare, înăduşiri cu fum la închisori ... ţinere iarna în gîrla morilor". Vechilul moşiei călărea în spatele ţăranilor, prinzîndu-i de mustăţi şi făcîndu-i să meargă pe uliţa satului în această situaţie.

La 29 iunie 1839, ţăranii s-au adresat şi consulului rusesc cu o plîngere, rugîndu-se să fie ocrotiţi contra asupritorilor. Dar împotriva logofătului Lupu Balş, care era sprijinit şi de cumnatul său, vistiernicul Iorgu Ghica, lupta ţăranilor era grea. Hotărîrea domnului, „părintele săracilor", de a îndepărta pe aceşti arendaşi şi de a-i trimite în judecată pentru purtarea lor neomenească nu s-a executat. O nouă comisie de anchetă a lucrat cu aceeaşi părtinire ca şi precedenta. Ţăranii au continuat să trimită jalbe, în timp ce călugărul Ghenadie cu cei patru preoţi şi cîţiva săteni au fost pedepsiţi de stăpînire [173].

În contractul încheiat de logofătul Lupu Balş cu mănăstirea se prevedea ca arendaşul „îşi va trage boierescul şi celelalte... îndatoriri" ale ţăranilor „după pravilele stăpînirii". Se vede însă că pravilele, deşi erau extrem de împovărătoare pentru ţărani, nu erau nici pe placul subarendaşului Dimitrie Stan. Contractul prevedea însă posibilitatea încheierii unor învoieli cu ţăranii. S-a păstrat aceea făcută de locuitorii din Craceiul Negru cu arendaşul amintit şi se poate presupune că la acelaşi regim au fost supuşi şi ţăranii din celelalte sate de pe moşia mănăstirii Buhalniţa.

În aparenţă, învoiala încheiată era favorabilă sătenilor. Dimitrie Stan le lăsa în folosinţă, scutit de dijmă, terenul necesar pentru cultură, imaş şi fînaţuri. Renunţa să reţină pentru dînsul „locul cuvenit", a treia parte (rezerva), şi-i scutea de munca de clacă (boieresc) adică de arat, semănat, prăşit şi secerat pe partea rezervată stăpînului. Le permitea să taie din păduri lemnul necesar pentru foc, precum şi cherestea pentru negoţ şi draniţă, cu obligaţia de a nu aduce pentru aceasta lucrători străini. Se prevedea însă dreptul de întîietate al arendaşului la cumpărarea cherestelei făcută de dînşii cu preţul oferit de alţi negustori. Numai în cazul cînd nu va avea trebuinţă de ea, o vor vinde cui vor găsi.

---

173 Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, dos. 258 şi 297. Artur G o r o v e i, *op. cit.*, în „Viaţa românească", VII, p. 21—29 şi VIII, p. 202 şi urm.; Gh. U n g u r e a n u, *Mănăstirea Buhalniţa*, p. 252—253, nota 2. Gh. P l a t o n, *Despre exploatarea ţăranilor în regiunea de munte a Moldovei în vremea Regulamentului Organic*, în „Revista arhivelor", III, (1960), p. 172.

În schimbul locului lăsat la dispoziția lor și a permisiunii de a tăia lemn din pădure, țăranii îi vor plăti anual suma de 20.000 lei, în două rate, „cisluindu-se după starea și puterea lor". Țăranii mai erau obligați să-i care 4 500 butuci la cele trei ferăstraie boierești existente pe moșie și să-i dea o mie de culbeci, o mie păstrăvi și 50 de ierunci. Fiecare dintre ei trebuia să-i transporte la Piatra cîte două „palme" (?) lemn de foc, să-i lucreze un calep de in, o ocă de lînă sau o jumătate de cînepă și să-i dea cîte o găină și un pui și de la 50 de mînzări, un miel.

Cu toți caii existenți în sat, erau datori să-i treiere grînele recoltate pe moșiile arendate în alte părți. Pentru aceasta le va da ceea ce dădeau alți megieși ai acelor moșii. Țăranii erau obligați, de asemenea, să-i repare, natural, fără plată, acareturile, ferăstraiele de pe moșie și să sape gîlele acestora.

Din fiecare zece locuitori, i se lăsa lui unul, scutit de bir, de „havalele" și de adetiul moșiei, pentru a-i munci [174].

Deși, în aparență, învoiala pare atît de favorabilă țăranilor, ea îi supunea la munci înrobitoare și de pe urma ei, arendașul scotea venituri colosale. Dacă luăm în considerație că cele 8 moșii din munți ale mănăstirii Buhalnița se arendaseră cu 800.000 lei, arenda pentru satul Cracăul Negru se ridica la circa 10.000 lei anual. Arendașul lua însă o sumă dublă de la țărani. Pentru cele 8 moșii trebuia să dea mănăstirii 2 000 de păstrăvi, 2 000 de culbeci și altele. Arendașul lua numai dintr-un singur sat jumătate din cantitatea aceasta.

Potrivit Regulamentului Organic, țăranii erau obligați să dea proprietarului dijmă, să-i muncească 12 zile de clacă, să-i facă, după numărul de vite posedat, transporturi (cel mult patru zile pe an) și să-i lucreze de asemenea patru zile la reparatul conacului și a întreprinderilor de pe moșie.

În mod aparent, învoiala prevedea multe scutiri pentru țărani. În realitate, Dimitrie Stan nu i-a iertat de nici una din obligațiile prevăzute în Regulament. Dijma și boierescul le-a convertit în bani, iar transporturi, țăranii au făcut înzecit față de cele impuse de lege, fără a se mai socoti treieratul, torsul și produsele date de dînșii în natură. De munca necesară reparării acareturilor de pe moșie, de altfel, nici nu i-a scutit.

Dacă se ia în considerație că satul Buhalnița număra pe atunci 140 de țărani birnici și dacă se calculează pe cei 126 rămași după scăderea celor 14 slujitori volnici, cuantumul muncii la care erau impuși, prin învoiala încheiată cu Dimitrie Stan, se ridica la aproape 80 de zile în locul celor 20 sau, dacă ținem seama de nart, cel mult 30 prevăzute de Regulament.

Lui Dimitrie Stan nu-i convenea Regulamentul nici în privința slujbașilor volnici. După lege, se lăsa la dispoziția proprietarului, pen-

---

[174] Artur G r o v e i, *op. cit.*, în „Viața românească", VII, 1, p. 21—22.

tru a-i munci, din 25 de locuitori, unul. El s-a învoit cu țăranii, să i se dea unul din 10. În loc de șase slugi supuse la cea mai crîncenă exploatare, arendașul a obținut astfel 14. Aceștia tăiau anual la ferăstraiele sale cîte 45.000 scînduri. Prin asemenea învoieli reușeau arendașii să stoarcă venituri uriașe și să ruineze cu totul gospodăria țărănească.

În 1841, contractul a fost prelungit din nou pe un alt termen, invocîndu-se, probabil, necesitatea de a se asigura arendașilor posibilitatea de a-și scoate banii datorați de țărani. Egumenul Sevastian de la Buhalnița s-a văzut pus atunci într-o situație foarte dificilă. El încheiase încă din 1837 un contract de arendă în aceleași condiții, ca și cu boierul Balș, cu Fotache Miclescu. Luase atunci de la acesta un aconto de 1000 de galbeni, angajîndu-se să plătească dobîndă 12% pe an, suma aceasta împreună cu dobînda urmînd să se scadă din cîștigurile primilor doi ani. Contractul nu s-a putut pune în aplicare și mănăstirea a trebuit să restituie suma împrumutată de egumen [175].

Și în alte sate de pe domeniile feudale din valea Bistriței era aceeași situație. Astfel, locuitorii din Ghindăoani de pe moșia mănăstirii Buhalnița reclamau la 10 martie 1833 Ministerului de interne că, din cauza supărărilor și asupririlor pricinuite de arendașul moșiei, nu le-a rămas decît să plece în toată lumea. Moșia fusese împărțită în trei părți, din care două rămîneau locuitorilor. Din acestea, posesorul le-a luat 50 fălci de fînaț pe care l-a arendat tot lor cu 100 lei falcea. Ei ajunseră la sărăcie, fiind mereu încărcați la dijme și rămășițe. Cereau să înceteze toate asupririle și să li se facă dreptate [176].

Plîngeri de acest gen adresau autorităților ținutale locuitorii din Bălțătești la 1833. Acestora li se luau cîte 12 lei de pereche de boi, o oca de brînză de fiecare oaie și de cincizeci de miei unul [177]. La Crăcăoani, tot pe moșia mănăstirii Buhalnița, țăranii erau impuși la munci foarte grele: 42 prăjini de arat pentru o pereche de boi, 35 prăjini de prășit, 32 prăjini de secerat. Arendașul considera că un om putea să facă secerișul prevăzut aici în două zile. În realitate el nu se putea efectua decît în șase zile. În cadrul celor 12 zile trebuiau să facă una pentru a cosi cîte o falce de fînaț. Urmau să-i care dulapi lungi la Iași și să lucreze timp de patru zile pentru repararea diferitelor instalații de pe moșie. În schimb, arendașul le-a dat cel mai prost loc pentru cultură, imaș nu le-a dat deloc și nici lemne pentru trebuința caselor. Pe unii i-a bătut tălhărește și, deși ei au reclamat la Isprăvnicie, nu au obținut nici o îndreptare a situației [178].

---

175 *Ibidem*, 403, 265.
176 Arh. St. Iași, Isprăvnicia Neamț, dos. 473, f. 275.
177 Ibidem, f. 220.
178 Arh. St. Iași, Isprăvnicia Neamț, dos. 273, f. 269—270.

Pe domeniile din munți ale mănăstirii Neamț, brutalitatea exploatării nu cunoștea, de asemenea, nici o limită. De altfel, întîlnim aici aceeași arendași ca și la Buhalnița.

Un contract încheiat în 1848, de egumenul mănăstirii cu banul Dumitrachi Stan pentru arendarea pe timp de cinci ani, cu 16.555 galbeni a moșiei Munții și plîngerile făcute de locuitori împotriva celui din urmă, dezvăluie pe deplin amploarea exploatării la care ei erau supuși. Arendînd moșia, conducerea mănăstirii nu renunța să exploateze pe seama sa rezervele destinate creșterii vitelor. Arendașul, pe lîngă bani, trebuia să mai dea și o cantitate de cinci vedre de brînză anual. Se obligă să pună la dispoziția mănăstirii 250 oameni pentru a-i cosi fiecare cîte o falce de fînaț, 100 de sănii pentru a transporta lemnul de foc la mănăstire și 12 capre sălbatice vînate. I se mai impunea să dea ceară, untdelemn, cîte o merță de făină de grîu, cinci vedre de vin și o oca tămîie la fiecare biserică din satele de pe moșie și două rînduri de veșminte la mănăstire. Era obligat să scutească de dijme și de boieresc șase „slujbași volnici", folosiți ca pădurari de către mănăstire. Văduvelor și bătrînilor, scutiți de boieresc, trebuia să le dea la fiecare cîte 40 prăjini pentru cultură sau pășunat. Plata impozitelor privea pe arendaș.

Veniturile pe care urma să le ridice de aici arendașul constau în dijmă dată de locuitori din cereale și fîn, în munca de clacă a țăranilor, dijmele de la mori și ferăstraie, în exploatarea a 30 fălci de pădure anual și a terenului ce întrecea peste necesitățile locuitorilor. El își lua obligația de a nu asupri pe țărani. I se puneau la dispoziție metoacele, morile, ferăstraiele și cîrciumile proprietății din satele Galu și Pipirig [179].

Luînd drept pretext starea nenorocită a locuitorilor, jefuiți de arendașii din anii precedenți, lipsa lor de hrană și faptul că numai din exploatarea pădurilor ei ar putea scoate banii spre a achita datoriile către foștii lor exploatatori, arendașul reușește să determine mănăstirea să-i adauge și alte parchete de pădure pentru a fi tăiate [180].

Cum a reușit aga Stan să plătească sumele mari de bani ca arendă mănăstirii și cum a putut să se îmbogățească, să-și construiască în orașe case încăpătoare și frumoase și să cumpere noi titluri de boierie, arată plîngerile locuitorilor. La 16 iunie 1849, un număr de 26 locuitori din Gura Largului împreună cu preotul, vornicul și pașnicii aduceau la cunoștință egumenului că, pe baza unei învoieli pe care

---

[179] Arh. St. Iași, Departamentul Dreptății, tr. 1786, op. I, 2035, nr. 7004, fila 69—72. In legătură cu exploatarea țăranilor de pe domeniile din munți ale m-rii Neamț v. Gh. Platon, o.c., p. 178 și urm. Pentru grelele învoieli impuse de egumenul Venedict pe la 1841 v. Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, Buc., 1907, p. 121—122. Aici constatarea făcută de domnul M. Sturza că egumenul cerea țăranilor „bani pentru văzduh". Cercetarea ordonată de guvern în satele mănăstirii a avut drept urmare votarea „legii muntelui" de către adunarea obștească.

[180] Ibidem, fila 73—74.

o încheiaseră cu arendașul, ei erau crunt exploatați și asupriți peste măsură. Pe cît le-au fost puterile, cu lucrurile lor mișcătoare și nemișcătoare și mai vîrtos cu silnica muncă la pădure, ei reușiseră să plătească banii ceruți de arendaș pînă la 1848. Din cauza unei molime, în anul 1848, nu au putut aduna banii la termen și s-au angajat să facă în contul datoriei cherestea adică trincheturi, raele, catarge și grinzi, urmînd ca fiecare gospodar să muncească pentru facerea ei de la 26 octombrie pînă în luna iunie împreună cu doi boi, primind pentru o astfel de muncă numai 26 lei. Munca pentru fasonarea catargelor, trincheturilor și raelelor o fac fără nici un cîștig căci ei sînt nevoiți să taie mai mult de zece copaci pînă să găsească unul bun în măsurile cerute. Arendașul aduce pe moșie un mare număr de oi care „în vremea primăverii, cînd odrăslește țarina", pășteau fînațurile locuitorilor pînă rămînea numai „pămîntul gol". Din această cauză, ei au rămas fără fîn și le-au pierit vitele. Cereau ca mănăstirea să renunțe la arendarea moșiei. Arătau că o parte din ei au fugit și amenințau că sînt gata „din ceas în ceas" să se risipească în toate părțile [181].

După o lună, venea la mănăstire plîngerea locuitorilor din Galul. Aceștia încheiaseră o înțelegere cu același aga D. Stan să-i facă de fiecare gospodărie din sat cîte patru plute de grinzi. Arendașul a cercetat „tăblița" satului și a constatat că erau trecuți acolo și un număr de „căpătăeri", care plecaseră în altă parte. El a însărcinat pe cei rămași să mai facă un alt rînd de grinzi pentru fiecare om înscris în tăbliță și apoi să-i transporte la ferăstraie și cîte 50 butuci fiecare. Din această cauză, 48 de locuitori au fugit din sat. Ca și cînd ar fi fugit din pricina lor, cei rămași au fost obligați să le împlinească datoriile și obligațiile.

Locuitorii satului Galu se mai învoiseră cu arendașul să-i facă o anumită cantitate de cherestea la ferăstrăul de pe pîrăul Dreptul, cu condiția ca el să le dea boii necesari și cu preț de 40 lei pluta dusă la Piatra. Vechilul arendașului, ca și cînd nu ar fi cunoscut condițiile învoielii, le-a luat cîte o plută de dulapi sau cîte 8 grinzi de fiecare pereche de boi. O parte din boi au pierit și țăranii au fost impuși să-i plătească. Fînațurile locuitorilor au fost păscute și aici de turmele arendașului. În timpul facerii fînului, le-a lăsat numai șase zile de lucru pentru dînșii și, din cauza lipsei de fîn, le-au pierit un mare număr de vite.

De pe urma plutăritului, fiecare om ar fi avut posibilitatea să cîștige cîte 10 lei pe săptămînă, însă, din cauză că tot timpul muncesc pentru arendaș, nu pot să-și plătească nici birul, nici „adetiul". Fruntașii se învoiseră cu arendașul ca acei care au slugi sau feciori necăsătoriți să nu fie „supărați într-u nimic" pentru ei, dar cu toate

[181] Ibidem, fila 67.

acesteau au fost impuşi să plătească 30 sau 24 lei de fiecare. Semnează şi aici toţi cei 60 locuitori ai satului împreună cu vornicul şi cu paşnicii [182].

Dintr-un alt document se poate constata că ţăranii, lipsiţi de bani pentru plata impozitelor şi de hrană, erau constrînşi să se împrumute de la arendaş [183].

Acesta se plîngea la rîndul său că ţăranii „zmoniţi de diferitele feţe, care prin feluri de ademeniri îi măgulesc ca să se poată folosi de munca lor", refuză să lucreze şi să-i plătească datoriile. În schimb, ei muncesc cu plată la alţii şi-i dau a înţelege că avînd vite, vor putea plăti cu ele datoriile lor. Mănăstirea însă grijulie că puterea de muncă a ţăranilor să nu fie scăzută prin răpirea vitelor, prevăzuse în contract interdicţia de a împlini datoriile locuitorilor pe o astfel de cale [184].

Pentru a se cerceta neînţelegerile dintre ţărani, arendaşi şi mănăstire, s-a instituit o comisie de către „Departamentul dreptăţii". În faţa acesteia, apărătorul intereselor mănăstirii Neamţ, M. Kogălniceanu arată că arendaşul a „brăcuit" pădurile mănăstirii şi a tăiat lemne peste cantitatea prevăzută în contract. Numai din „lemnul tăiat în zădar" mănăstirea ar fi putut îndestula pe următorii posesori (arendaşi) pe vreme de 10 ani. Arendaşul nu a făcut nici o reparaţie la „acareturile moşiei". El era obligat să dea locuitorilor pămîntul necesar pentru hrană. Li se pusese însă la dispoziţie numai „prundiş" şi „pietriş", constrîngîndu-i astfel să recurgă la învoieli asupritoare şi nelegiuite pentru terenul suplimentar cerut de ei. În felul acesta, arendaşul a reuşit să sporească peste măsură „boierescul" prevăzut de lege pentru regiunile de munte. Mănăstirea îl făcea răspunzător pentru locuitorii care fugiseră din cauza lui de pe moşie. Numărul acestora trecea de 50 oameni. Din cauza asupririlor şi exploatării la care fuseseră supuşi, locuitorii din Galu şi Pipirig, odinioară fruntaşi, ajunseseră „cei mai scăpătaţi şi mai îngenunchiaţi săteni din munţi".

Apărătorul, „în numele omenirii batjocorite", atrăgea luarea aminte a comisiei asupra unui extras dintr-o jalobă a ţăranilor din satele Pipirig şi Boboteşti din 9 iulie 1849. Nenorociţii se jăluiau că *„cu mare silnicie au pus zapcii asupra lor pînă şi cu picioarele i-au băgat în gîrla morii în vreme de iarnă şi după ce i-au scos din gîrlă i-au pus de au mutat bolovani din loc în loc şi nici aşa nu i-au lăsat şi i-au băgat în zemnice şi i-au închis şi l-au dat fum de potloage, de abia de n-au murit şi ne putînd răbda au dat zapise că vor face butuci cu preţ cum au voit* (Subliniat în original) [185].

[182] Ibidem, f. 63.
[183] Ibidem, f. 4.
[184] Ibidem.
[185] Ibidem, f. 61—62.

Alte plîngeri ale țăranilor din satele arătate au fost înaintate comisiei. Din ele se vede uriașa cantitate de muncă stoarsă fără plată de la țărani de către arendaș. Locuitorii din satul Largu fuseseră obligați să-i muncească în cei cinci ani peste 500 zile fără plată și peste învoială. Oamenii, care au încercat să plece din sat pentru a munci în alte părți spre a aduna banii necesari plății impozitelor, fuseseră prinși și bătuți [186].

La patru locuitori din Gura Largului le luase 10 oi, 31 miei și 310 lei pentru a împlini astfel o pierdere ce i-o provocase un cioban al său [187]. Unii țărani, deznădăjduiți din cauza bătăilor la care erau supuși, s-au aruncat în Bistrița și s-au înecat, alții au murit din cauza chinurilor la care au fost supuși [188].

Arendașul a refuzat să trimită comisiei condicile de socoteli ale moșiei și nici el însuși nu s-a prezentat în fața acesteia [189].

Din cercetările făcute de comisie, s-a constatat că toate plîngerile locuitorilor erau îndreptățite. Împotriva lui au mărturisit însuși vechilul și vătavii folosiți pentru asuprirea locuitorilor. În încheierile comisiei sînt scoase în evidență toate nelegiuirile săvîrșite de aga D. Stan. La maltratarea țăranilor de pe moșia arendată, el se folosea de calitatea sa de dregător al ținutului Neamț. Cu munca neplătită a țăranilor, el își construise frumoase case de piatră în oraș [190].

Aga D. Stan se plîngea că țăranii sînt ațîțați împotriva sa de oamenii mănăstirii și de avocatul acesteia, M. Kogălniceanu și cerea să se instituie o nouă comisie [191]. M. Kogălniceanu ar fi urmărit să se răzbune împotriva sa din cauza măsurilor pe care el le luase împotriva lui în 1848 în calitate de dregător al ținutului [192]. D. Stan încerca să recruteze pe toți membrii comisiei, prezentîndu-i ca dușmani ai săi [193].

Raportul, înaintat de ea la Departamentul Dreptății, la 10 aprilie 1850, constituie cea mai neagră cronică a suferințelor țăranilor de pe cursul mijlociu al Bistriței, dar nu este singura. Plîngerile adresate de țăranii din satele de aici organelor administrative și judecătorești din capitala ținutului dezvăluie crunta exploatare la care erau supuși și ororile săvîrșite de arendași.

Ei nu putea să găsească dreptate nicăieri, întrucît aceiași arendași erau și dregători și judecători. De altfel, purtarea multora dintre dregătorii ținutali este extrem de abuzivă. Un exemplu în această privință îl dă sameșul din Piatra, cumnat cu Dimitrie Stan și cu

186 Ibidem, f. 96—97, 104.
187 Ibidem, f. 101.
188 Ibidem, f. 27—28.
189 Ibidem, f. 75, 79, 27—28.
190 Ibidem, f. 111—122.
191 Ibidem, f. 24—25.
192 Ibidem, f. 191.
193 Ibidem, f. 262.

Neculai Albu. El a constrîns pe locuitorii din Cracăul Negru, plătindu-le numai nouă parale de prăjină, să-i are moşiile Şerbeşti şi Bozieni. În urma plîngerii ţăranilor, el a acceptat să le plătească 20 de parale de prăjină, însă banii necesari pentru aceasta i-a luat de la sătenii săraci care nu aveau vite [194].

Încă din timpul ocupaţiei Moldovei de armatele ruse, generalul Kisselef luase măsuri pentru deschiderea de drumuri în Carpaţi [195]. Toată greutatea construirii lor cădea, exclusiv, pe umerii ţăranilor din regiune. În 1843, satele din Ocolul Muntelui, deci din regiunea Hangu-Bicaz, trebuiau să dea pentru lucrul drumurilor şi pavarea principalelor străzi din Tg. Neamţ şi Piatra 30 de care şi 68 de pălmaşi, care să lucreze în total 14280 zile.

Exploatarea crîncenă la care erau supuşi ţăranii de către proprietari şi arendaşi înteţea din ce în ce mai mult lupta de clasă. Din documentele examinate mai sus, se poate constata că ţăranii refuzau să plătească sumele de bani la care erau impuşi de arendaşi, că nu executau lucrările care li se cereau şi făceau dese intervenţii la dregătorii ţinutului spre a li se face dreptate. Cei mai mulţi dintre ei fugeau în alte părţi.

Se produceau, uneori, adevărate acte de răzvrătire. Astfel, locuitorii din Cracăul Negru, de pe moşia mănăstirii Buhalniţa, se plîngeau în 1851 că sînt împovăraţi cu „boierescul" peste măsură. Ei nu aveau loc de hrană şi nici lemne pentru foc şi trebuinţele gospodăriei. Arendaşul Vasile Vîrgolici refuza să le dea şi una şi alta. Locuitorii s-au împotrivit şi au năvălit cu forţa în pădurile mănăstirii Buhalniţa, pentru a-şi lua lemnul necesar. Vătavii arendaşului erau ameninţaţi cu moartea [196]. Vîrgolici se plîngea autorităţilor de răzvrătirea ţăranilor.

S-a instituit, ca de obicei, o comisie pentru a cerceta dacă în plîngerile lor ţăranii spuneau adevărul [197]. Chiar dacă nu arătau părtinire astfel de comisii îşi prelungeau cercetările ani de-a rîndul şi cînd înclinau să dea dreptate ţăranilor, arendaşii ştiau să le înlocuiască prin altele mai puţin dispuse să relateze stăpînirii adevărul. Mulţi dintre ei, pentru a împiedica organele de stat să ia măsuri împotriva lor, în cazul cînd se purtau abuziv, cereau şi obţineau supuşenia străină. Din această cauză, ţăranii în dese rînduri au fost puşi în situaţia de a se plînge consulatelor din Iaşi [198].

Mai eficace era lupta de clasă a ţăranilor. Fuga lor de pe moşii producea îngrijorarea proprietarilor căci domeniile lor, lipsite de braţe de muncă, îşi pierdeau valoarea. Adesea, ei au intervenit pentru

---

194 Artur G o r o v e i, *op. cit.*, în „Viaţa românească", VII, 2, p. 209.
195 Hurmuzachi, Supl. I, vol. V, p. 337.
196 *Ibidem*, dos. 486, f. 35, 37, 38, 43, 44—47.
197 *Ibidem*, 247/40—41.
198 Artur G o r o v e i, *op. cit.*, p. 212.

a tempera excesele la care se dedau arendașii sau vechilii lor. În astfel de cazuri, interveneau și organele de stat. Se poate cita cazul unui intendent, care, din cauză că a reținut și a încărcerat pe un sătean, a fost pedepsit „exemplar" cu 15 lovituri de bici [199].

La 1851, țăranii din satul Hangu s-au plîns cnejilor Cantacuzini împotriva vechilului Vasile Zaharia, care administrîndu-le moșia, le-a făcut multe nedreptăți și silnicii. Mihail Cantacuzino a înaintat reclamația Isprăvniciei de Neamț spre a face cercetări și a lua măsurile necesare în vederea potolirii nemulțumirii locuitorilor [200]. În 1852, moșia fiind vîndută, vechilul abuziv a fost îndepărtat.

În 1863, a avut loc secularizarea averilor mănăstirești și în 1864 reforma agrară. Locurile de cultură, finațurile și imașurile de pe imensele domenii ale mănăstirilor Bisericani, Buhalnița, Secu și Neamțul au fost date locuitorilor, iar pădurile au devenit proprietatea statului. Domeniul Hangului a continuat să rămînă în cea mai mare parte în stăpînirea familiei Sturza.

O dată cu aceste reforme, exploatarea țăranilor din satele de pe cursul mijlociu al Bistriței începe să cunoască forme noi, care vor merita să fie cercetate și analizate în alte lucrări.

Marile evenimente politice, care au frămîntat Moldova în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, au avut, uneori, răsunet și în regiunea Hangu-Bicaz.

În timpul războiului ruso-turc din 1789—1792, vistierul Matei Cantacuzino, proprietarul domeniului Hangu, s-a situat în fruntea boierilor rusofili, a condus în Rusia o delegație care a dus tratative cu guvernul Ecaterinei a II-a în vederea stabilirii unui nou regim politic pentru Moldova. După încheierea păcii de la Iași, compromis în ochii turcilor, el a fost silit să se retragă în Rusia, de unde nu a mai revenit în țară.

Fiul său mai mare, cneazul Gh. Cantacuzino, polcovnic în armata rusă, a aderat la mișcarea eteristă și a intrat în Moldova o dată cu Alexandru Ipsilante, devenind, în calitate de general maior, aghiotantul acestuia. Cartierul general al eteriștilor, la Iași, s-a instalat în casele mamei sale Ralu Calimach-Cantacuzino [201].

Cînd, după dezavuarea de la Leibach, Ipsilante și-a dat seama că nu va putea face față forțelor armate turcești, a căror trecere peste Dunărea devenise iminentă, a trimis la 5 mai 1821 pe secundul său Cantacuzino, să organizeze rezistența în Moldova. Strecurîndu-se pe sub munți, prin Vrancea și Bacău, el a ajuns la Iași unde a dat o

199 Acad. Republicii Socialiste România, Mss. 89, f. 31.
200 Acad. Republicii Socialiste România, Mss. 89, f. 31.
201 *Uricarul*, VII, p. 375.

proclamaţie, prin care îndemna mulţimea să se ridice împotriva turcilor şi acuza pe boieri de lipsă de patriotism [202].

După înfrîngerea pandurilor şi mavreforilor, în podgoriile de lîngă Drăgăşani, cete de eterişti au încercat să se salveze, retrăgîndu-se, urmărite de aproape de turci, în Moldova. Una din ele, sub conducerea căpitanului Iordache Olimpiotul şi Farmachi, încercînd să răzbată pe potecile munţilor, a fost înconjurată de turci la mănăstirea Secul. Iordache Olimpiotul, refuzînd să se predea, a găsit aici împreună cu parte din oştenii săi o moarte eroică. Farmachi, împreună cu alţii, încercînd să se strecoare prin rîndurile turcilor, a fost prins şi expediat la Constantinopol. Cei care au reuşit să scape au fost urmăriţi de turci în regiunea Hangu. Amintirea măcelăririi unora din ei lîngă satul Moligelu, pe stînga Bistriţei, în apropiere de Poiana Largului, s-a mai păstrat în tradiţie locală.

O altă ceată a fost nimicită după o scurtă rezistenţă în incinta mănăstirii Pionul. Cu această ocazie, turcii au ars biserica de aici de curînd restaurată [203].

În rîndurile volintirilor s-au înrolat în 1821 şi ţărani din părţile Hangului. Se păstrează amintirea lui Cujbă, posluşnic pe domeniile mănăstirii Buhalniţa, fost stegar în armata lui Ipsilante.

După înăbuşirea răscoalei, cnejii Gheorghe şi Dimitrie Cantacuzino au trebuit să se retragă în Rusia, de unde au revenit peste cîtva timp.

În vara anului 1848, atunci cînd revoluţia din Ţara Românească căpătase o deosebită amploare şi cînd în Transilvania şi Ungaria puterea trecuse în miinile fruntaşilor revoluţionari, Cantacuzineştii au încercat să răscoale ţărănimea în vederea înlăturării lui Mihai Sturza de la domnie. La Borzeşti, ţinutul Bacău, organiza cete armate Dimitrie Cantacuzino, cel care condusese batalionul mavroforilor la 1821. Fratele său, Gheorghe Cantacuzino, împreună cu un alt frate Grigore şi cu fii săi Gheorghe, Neculai, Mihail şi Leon şi ginerele său Wilhem Kotzebue, făceau acelaşi lucru pe domeniile lor de la Bălţăteşti şi Hangu. Ei au intrat în legătură cu emigrantul revoluţionar polon I. Loga, comandantul legiunii revoluţionare polone de sud şi au început a ţine, la hanul unui boiernaş din Tg. Neamţ sau într-o casă a mănăstirii Neamţ, închiriată în anii precedenţi de Mihail Kogălniceanu, adunări tainice la care participau „musafiri necunoscuţi". Raportul, înaintat în luna octombrie 1848 de comisarul din Tîrgu Neamţ ispravnicului din Piatra, cu privire la aceste „mişcări îngrijorătoare", arată că ei şi-au procurat arme şi dispuneau chiar de „tunuri care s-ar fi lucrat la acele moşii". Loga, arătat ca una din

---

202 *Uricarul*, V, p. 77 şi urm.

203 Pomelnicul mănăstirii Pionul—Hangu la Acad. Republicii Socialiste România, Mss. 1530.

căpeteniile „complotului" din Polonia, trăia acum ca arendaş pe o moşie din ţinutul Dorohoi. Se constituiseră cete de ostaşi înarmaţi, grupaţi în unităţi de cavalerie şi pedestraşi cuprinzînd 1250 oameni, recrutaţi dintre ţăranii de pe moşie sau din rîndul emigranţilor poloni şi a străinilor care lucrau la construirea spitalului din Tg. Neamţ.

Li se distribuiseră steaguri tricolore, ca ale revoluţionarilor francezi.

Printre comandanţi se număra şi un oarecare medelnicer Pelin. Tot aici venise şi Constantin Moruzi care organizase şi alte centre de rezistenţă din ţară.

Cantacuzineştii au îndemnat pe ţărani să refuze plata impozitelor către vistierie. După ce a fost arestat, Constantin Moruzi a declarat că ei se ridicaseră cu scopul de a pune mîna pe putere şi de a înfăptui reforme, mai ales spre a îmbunătăţi soarta ţăranilor şi pentru a evita răscoala lor [205].

Ispravnicul de Neamţ, Dimitrie Stan, sîngerosul arendaş de care s-a vorbit mai sus, se prefăcea că aderă la astfel de planuri revoluţionare, dar, în acelaşi timp, trimitea rapoarte amănunţite ocîrmuirii din Iaşi. Domnul Mihail Sturdza a cerut sprijinul unor unităţi militare ţariste, care au înăbuşit mişcarea din munţii Neamţului, fără a întîmpina o cît de slabă rezistenţă. Răzvrătirea pusă la cale de Cantacuzini nu avea nici un sprijin din partea maselor ţărăneşti şi era de la început sortită eşecului [206].

Istoria societăţii din regiunea Hangu-Bicaz în orînduirea feudală este o parte desprinsă din istoria ţării, ea ne arată munca productivă a ţărănimii din această parte, lupta clasei dominante pentru acapararea mijloacelor de producţie, intensificarea exploatării feudale, mijloacele sălbatice de constrîngere extraeconomică folosite de proprietari împotriva ţărănimii şi ca rezultat al ascuţirii contradicţiilor sociale, înăsprirea luptei maselor populare împotriva exploatărilor de tot felul. Toate aceste aspecte ale istoriei regionale trebuie cunoscute, căci culese de pretutindeni alcătuiesc istoria întregii ţări.

---

205 Arh. St. Iaşi, Tr. 1764, dos. 4351, f. 71. Acad. Republicii Socialiste România, dos. 1030, f. 5—6. Hurmuzachi, Supliment 1—6 p. 582. Valerian Popovici, *Dezvoltarea mişcării revoluţionare din Moldova după evenimentele din martie 1848*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Acad. Republicii Socialiste România, Fil. Iaşi, 1954, p. 460, 469-470.

206 Studierea artei feudale şi a monumentelor de cultură din această regiune a fost făcută de alţi tovarăşi care au cercetat regiunea Hangu-Bicaz.

LES VILLAGES DE LA RÉGION HANGU-BICAZ DURANT LE XVIII-E SIÈCLE ET LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XIX-E SIÈCLE

Résumé

Dans le précedent cahier de cette revue on a publié, une étude concernant les villages de la région Hangu-Bicaz disparus en vue de la construction de l'hydrocentrale „V. I. Lenin". On y fait l'historique de ces villages dès le XIV-e siècle jusqu'à la moitie du XVIII-e siècle. Dans le présent cahier l'auteur continue à analyser le développement de la société de cette région de la Roumanie pendant, la période de désagrégation du féodalisme et de l'ascension de la bourgeoisie.

On y présente l'industrie, les métiers, le commerce, l'agriculture et l'élevage du bétail de cette région, pour toute cette période. De riches matériaux se réfèrent à l'exploitation des forêts.

Puis on présente la lutte des boyards Cantacuzènes et des monastères pour agrandir leurs domaines de Hangu. Sont analisées aussi l'accroissement démographique, les obligations des paysans, les modifications survenues dans la structure de la société, le fermage et les méthodes utilisées par les fermiers pour un enrichissement plus rapide. On souligne aussi la misère des paysans et leur lutte contre l'exploitation des fermiers, des boyards et des monastères.

Enfin, on y examine quelques événements auxquels les habitants de Hangu ont participé.

SITUAŢIA MASELOR POPULARE DIN MOLDOVA ÎN PREAJMA ŞI ÎN TIMPUL ANULUI REVOLUŢIONAR 1848. II

DE

GH. PLATON

În prima parte a studiului nostru [1], luînd în discuţie situaţia maselor populare din Moldova în preajma şi în timpul anului revoluţionar 1848, am insistat asupra unor calamităţi naturale ca seceta, lăcustele, epizootia ş.a. care, alături de factorii obiectivi decurgînd din procesul de dezvoltare a capitalismului în agricultură, acţionînd în cadrul sistemului feudal, care mai persista în Moldova acelor ani, au contribuit la înrăutăţirea situaţiei materiale a locuitorilor, conturînd mai clar anumite laturi ale situaţiei revoluţionare.

În cea de a doua parte a lucrării, relatînd efectele unei alte calamităţi, ale epidemiei de holeră, în speţă, vom semnala, în acelaşi timp, şi alţi factori ca: opresiunea fiscală, abuzurile aparatului de stat şi o serie de îndatoriri speciale ale locuitorilor care, prin acţiunea lor, au contribuit în egală măsură la adîncirea stării de mizerie a maselor şi, concurînd la crearea situaţiei revoluţionare, au demonstrat, fiecare în parte, inconsistenţa regimului feudal, neputinţa acestuia de a se acomoda stadiului dezvoltării istorice.

Holera. Epidemia de holeră care a cuprins întreaga Moldovă în vara anului 1848, adăugîndu-se la celelalte cauze — asupra cărora am stăruit în prima parte a studiului nostru [2] — a contribuit la înrăutăţirea considerabilă a situaţiei maselor. În afară de faptul că a provo-

---

[1] Gh. Platon, *Situaţia maselor populare din Moldova în preajma şi în timpul anului revoluţionar 1848, I* „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi", secţ. a III-a, a) Istorie, tom. XII, anul 1966.

[2] *Ibidem.*

cat moartea unei însemnate părți a populației — și mai ales a aceleia concentrate în aglomerările orășenești — epidemia a paralizat complet, pentru o îndelungată perioadă de vreme, întreaga viață economică și administrativă a țării.

Măsuri — fără rezultate practice, de altfel — pentru prevenirea epidemiei, care izbucnise la Constantinopol în vara anului 1847 [3], fuseseră luate încă din cursul acestui an [4]. Se dădeau mai ales indicații asupra felului în care țăranii, cu mijloacele pe care le aveau la îndemînă, să prevină sau să contracareze efectele bolii [5].

Așa cum rezultă din informațiile cu caracter oficial, la Galați simptomele bolii au început să se manifeste încă de la 2 aprilie 1846 [6]. O săptămînă mai tîrziu se înregistrau primele victime. Între 10 aprilie și 3 mai, din cei 252 bolnavi, au murit 99 oameni [7].

Pentru a preveni răspîndirea epidemiei care, în cursul lunii aprilie, nu atinsese celelalte ținuturi ale Principatului [8], la 25 aprilie, Sfatul ocîrmuitor, în ședința prezidată de domnitor, adoptă o serie de măsuri care urmau să fie aduse la cunoștința generală și puse neîntîrziat în aplicare [9]. De asemenea, locuitorii de la sate trebuiau să se conformeze instrucțiunilor profilactice ce fuseseră date publicității încă din 1847 [10].

La începutul lunii mai — în Galați — așa cum se aprecia, boala luase „o iuțeală mai energhică" [11]. În orașul a cărei populație se ridica la 40.000 oameni, în majoritatea lor străini, era greu să se țină o evidență strictă a numărului celor morți [12].

---

[3] H. B a s s e r e a u, *Mémoire sur l'épidemie de choléra qui a regné à Iassy (Moldavie) pendant les mois de juin et juillet 1848*, Paris, Ed. Thunot et co. 1848 (Extrait de la „Gazette Médicale" de Paris, 1848).

[4] „Buletin foaie oficială", an XVI, nr. 25, p. 101—104.

[5] Asemenea povățuiri, publicate inițial la 17 octombrie 1847, sînt inserate din nou în „Adaos la Foaia sătească", nr. 39—40, din 9 și 16 mai 1848.

[6] Arh. St. Iași, Tr. 1757, op. 2005, nr. 649, f. 14.

[7] Ibidem, f. 70. Anaforaua din 6 mai 1848. În document se menționează că epidemia a început în ziua de 10 aprilie. Din unele rapoarte parțiale ale Comisiei sănătății din Galați rezultă că, pînă la 2 iunie 1848, dintr-un număr de 849 bolnavi au murit 266. Ibidem, f. 1, 91, 108, 380, 542.

[8] Ibidem, f. 2.

[9] Printre măsurile prevăzute menționăm: carantină severă pentru vasele ce veneau din Constantinopol, amenajarea în Galați a două spitale, dezinfectarea mărfurilor și a corespondenței și, în general, respectarea cu strictețe a măsurilor profilactice. De asemenea, pentru descongestionarea aglomerărilor urbane se prevedea evacuarea populației, și mai ales a aceleia evreiești, în afara orașelor. În afara Iașului, la Șorogari, „în socoteala obștiei evreiești", trebuiau să se construiască 500 colibe. Ibidem, f. 10—11, 18.

[10] Vezi supra, nota nr. 4.

[11] Arh. St. Iași, Tr. 1757, op. 2005, nr. 649, f. 91.

[12] Ibidem, f. 9. Consulul francez Duclos, care făcea aceleași aprecieri privind cifra populației, considera că, din cei 800 bolnavi cîți se aflau în luna mai, proporția morților a fost de un sfert sau o cincime. Cf. *Anul 1848 în Principatele Române*, tom I, p. 521.

Epidemia a provocat oprirea completă a navigației și stagnarea comerțului [13]. Panica ce a cuprins populația orașului este ilustrată de multe mărturii contemporane [14].

Extinzîndu-se în ținuturi, în cursul lunii mai [15], epidemia cuprinde întreaga Moldovă în luna iunie manifestîndu-se în forme deosebit de violente [16].

Printr-o hotărîre a Sfatului ocîrmuitor, sînt interzise iarmaroacele publice în întreaga țară precum și aglomerările de oameni în piețele orășenești [17]. De asemenea, în Iași, instanțele judecătorești, secția jalbelor [18] și birourile diferitelor servicii administrative sau întreprinderi particulare își încetează activitatea [19].

În capitală, primul bolnav de holeră este semnalat la 15 mai [20]. Pînă la 4 iunie nu a mai fost înregistrat nici un caz. De la această dată însă epidemia se propagă cu mare iuțeală. În prima jumătate a lunii iunie proporțiile flagelului sînt definite drept „înspăimîntătoare", iar ritmul dezvoltării acestuia drept „furios". Numărul bolnavilor, aprecia Bassereau, medicul cvartalului al V-lea, „crește din minut în minut" [21]. Mai ales, între 15 și 24 iunie, potrivit statisticilor care erau alcătuite zilnic, numărul morților a fost deosebit de ridicat înregistrîndu-se pînă la — aproximativ — 200 pe zi [22].

În primele zile, din cauza epidemiei, majoritatea locuitorilor au părăsit orașul refugiindu-se în împrejurimi, în colibele amenajate în

---

[13] *Ibidem*, tom. II, p. 414—416.

[14] Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1177, f. 431—432 (Raportul „taxierului", responsabil cu strîngerea banilor datorați fiscului de către evrei, din 10 iunie 1848).

[15] Ibidem, Tr. 1757, op. 2005, nr. 649, f. 125 și passim.

[16] „Albina românească", an. XX, nr. 48, 17 iunie 1848, p. 193.

[17] In mai 1848, consulatul rus se plînge Secretariatului de Stat că unii din negustorii supuși ruși, din cauza „închiderii piețelor", nu-și pot vinde produsele. Comitetul sănătății explică rațiunea măsurii. Arh. St. Iași, Tr. 1754, op. 2005, nr. 650, f. 30—32 și passim.

[18] „Buletin foaie oficială", an. XVI, nr. 46, 10 iunie 1848, p. 185.

[19] *Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, p. 521, t. II, p. 414—416 (Duclos către Bastide).

[20] H. Bassereau, *op. cit.*, p. 4.

[21] Arh. St. Iași, Tr. 1757, op. 2005, nr. 649, f. 90, 248 (Adresa comitetului sănătății către „Comisia doctoricească", din 24 iunie 1848). Vezi și Duclos către Bastide, *op. cit.*, t. I, p. 521.

[22] În acest interval, numărul morților, pe zile, a fost următorul: 139 181, 152, 172, 173, 164, 163, 110, 122, 134. În celelalte zile, în general, numărul morților nu s-a ridicat la 100. Cf. Arh. St. Iași, Tr. 1434, op. 1634, nr. 231, f. 339—341, 378—382. Vezi și „Albina românească", an XX, nr. 48. 17 iunie 1848, p. 193. În ale sale *Suvenire contimpurane*, G. Sion relatează că holera bîntuie cu „o furie înspăimîntătoare. În Iași mureau pînă la 300 persoane pe zi; prin orașele și satele din provincie, ravagiurile erau nu mai puțin furioase. Capitala ajunsese mai pustie; boierii și toți acei ce aveau vreun colț de proprietate pe afară se retrăseseră... Evreimea cea numeroasă și tot poporul de jos se tăbărise prin colibe pe la marginile Iașilor. Cu toate acestea, mortalitatea nu era mai puțin teribilă", p. 346, 351.

prealabil sau în alte regiuni [23]. Potrivit aprecierilor lui Duclos, din cei 75.000 locuitori cît număra Iaşul, mai rămăseseră nouă sau zece mii care continuau să dea un mare tribut de victime [24]. Majoritatea acestora aparţineau populaţiei sărace a oraşului.

Într-o informaţie din 17 iunie 1848 se nota că „nenorocirea bîntuieşte mai cu cumplire pe sărăcimea din cvartalele de pe şăsul Bahluiului şi valea pîrîului Cacaina" [25]. Doctorul Bassereau, la rîndul său, relatînd că epidemia a cuprins mai ales malul Bahluiului, ţigănia domnească şi strada Socola, „unde viaţa mizerabilă şi lipsa de mijloace nu a putut opune epidemiei o forţă de reacţie suficientă", adăuga că răspîndirea molimei a fost favorizată de căldurile mari înregistrate la Iaşi în timpul verii [26]. De asemenea, C. Hurmuzachi, într-o scrisoare adresată părintelui său, menţiona — printre altele — că „holera a făcut la Iaşi mare omoru însă mai mult între prostime, între băieţii săraci, între oamenii lipsiţi de mijloace şi de minte" [27].

Lipsa medicilor şi a medicamentelor — la Iaşi erau doar şase medici, repartizaţi în cele şase cvartaluri, care aveau obligaţia să viziteze gratuit bolnavii [28] — la care se adăuga, din necunoaşterea provenienţei bolii şi lipsa unui tratament corespunzător [29], au înlesnit extinderea epidemiei. Panica printre locuitori era accentuată de spectacolul ce-i oferea transportul morţilor spre cimitirele oraşului [30].

---

23 Arh. St. Iaşi, Tr. 1775, op. 2005, nr. 652, t. II, f. 160.

24 Duclos către Bastide, *op. cit.*, t. II, p. 414—416, H. Bassereau, *op. cit.*, p. 14.

25 „Albina românească", an. XX, nr. 48, p. 193 şi *Anul 1848* .. t. II p. 25, (Corespondenţa din Iaşi către „Le Siècle", din 22 iunie 1848).

26 *Op. cit.*, p. 16. Vezi şi observaţiile d-rului Dreuttel, „Albina românească", an. XX, nr. 64, 12 august 1848.

27 T. Bălan, *Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina, în 1848*, Sibiu, 1944, p. 60—61, anexa 10. Situaţia era aceeaşi şi în celelalte oraşe şi tîrguri ale ţării. La Bacău, de pildă, primele victime le-a dat „clasa norodului cea mai săracă şi lipsită de tot soiul de îndemînare a vieţii... slugi şi salahori... „La Huşi, de asemenea, cel mai mare număr de victime erau „din starea de gios" etc. Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr. 649, f. 551, dos. nr. 652, t. II, p. 3, 4 verso şi dos. nr. 653, f. 169 etc.

28 H. Bassereau, *op. cit.*, p. 19. La cercetarea făcută de „corposul doctorilor" din Iaşi, care arătau primejdiile la care se expun, domnitorul aprobă ca pe întreaga perioadă a epidemiei, leafa acestora să fie dublată şi, în caz de deces, să se asigure urmaşilor o pensie viageră egală cu salariul. Cf. „Buletin foaie oficială", an. XVI, 17 iunie 1848, p. 190.

29 Astfel, spre exemplu, Comisia sănătăţii din Galaţi aprecia că mortalitatea mai mare înregistrată după 28 martie ar fi fost provocată de „lăcomia şi îmbuibarea clasei de gios în mîncare şi băutură, în zilele... moşilor". În general, bolnavilor li se aplica următorul tratament: „lăsarea de sînge, lichitori, frecături cu spirturi" etc. Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr. 649, f. 378, 542. Rapoartele medicilor reflectă evident slabele cunoştinţe referitoare la provenienţa bolii. Ibidem, dos. nr. 653, f. 701—702, 670—672, dos. nr. 650, f. 534, 734—746 etc.

30 Morţii, aşa cum constata Comitetul sănătăţii, „se transportează la ţintirim ziua mare, în cară descoperite şi prin spaima ce ele produc publicului se poate prilеji îmbolnăvirea multor sănătoşi". Se iau măsurile corespunzătoare. Ibidem, dos. nr. 651, t. II, f. 1747.

Iaşul, aşa cum aprecia un martor ocular, părea un oraş mort[31]

În perioada în care a bîntuit, epidemia — care, practic, se stinsese la sfîrşitul lunii iulie[32] — aşa cum se desprinde din suma statisticilor parţiale ale Comitetului sănătăţii, a făcut, aproximativ, un număr de 2581 victime[33], cifră care depăşeşte pe cea din statistica oficială alcătuită de Vistierie[34]. Ea pare mai probabilă decît aceea de 8 000 sau 9 000 pe care unii martori oculari, impresionaţi de spectacolul ce li se oferea zilnic, erau dispuşi s-o considere ca reprezentînd numărul victimelor[35].

Înainte încă de a se sfîrşi epidemia în capitală, o parte a acelora care părăsiseră oraşul se reîntorc la căminurile lor. Mai mult, pentru a se pune la adăpost, mulţi străini, din ţinuturile contaminate, se adăpostesc în oraş. Pentru prevenirea consecinţelor, se adoptă aspre măsuri de carantină[36].

În Botoşani, mai mult chiar decît la Iaşi — raportîndu-ne la populaţie — epidemia a provocat o mortalitate record. Încă de la 28 iunie, „fizicul" ţinutului raporta că molima a început „a să lăţi cu energhie". Din lipsa unui spital şi a personalului medical necesar, „sărăcimea moare fără de căutare"[37]. Atît în oraş, cît şi în ţinut, comunica ispravnicul, la rîndul său, „epidemia merge din zi în zi mai cu sporire şi bîntuie fără cruţare"[38].

În adevăr, numai între 5 şi 15 iulie, din cei 2718 bolnavi, au murit un număr de 1232 oameni[39]. După acest punct maximum — şi aici — epidemia a început să scadă în intensitate. Doar între 15 şi 19 iulie s-a mai înregistrat cifra de 216 morţi. După 22 iulie — ultima dată cînd mai sînt semnalate 107 victime — numărul zilnic al morţilor începe să scadă treptat[40].

---

[32] Ibidem, dos. nr. 650, f. 336 şi Tr. 1434, op. 1634, nr. 231, f. 441 şi urm.

[33] Ibidem, f. 339—345.

[34] Anexele nr. 1—2.

[35] Un martor contemporan, Gh. Dulcescu, aprecia la 8 000 numărul morţilor. (T. Bălan, *op. cit.*, p. 77—78, anexa, nr. 26), în timp ce d-rul Bassereau dădea cifra de 9000, pe care o aprecia drept „înspăimîntătoare". Bassereau adăuga că „în momentul cel mai puternic al epidemiei, confuzia era atît de mare, încît a fost cu neputinţă să se afle numărul exact al bolnavilor şi al morţilor. Medicul se referea numai la cvartalul al V-lea în care lucra el. Cifra totală a victimelor era furnizată de rapoartele comisarului poliţiei. *Op. cit.*, p. 20.

[36] Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr. 651, t. II, p. 883—884, 1095.

[37] Ibidem, dos. nr. 652, t. I, f. 369.

[38] Ibidem, dos. nr. 652, t. II, f. 15—16 (raportul din 1 iulie 1848). O săptămînă mai tîrziu, dregătorul aprecia că „boala merge în sporire şi din cînd în cînd se întinde cu mai mare furie". Ibidem, f. 160.

[39] Ibidem, f. 173, 174, 252, 328.

[40] Ibidem, f. 357 şi urm. şi passim.

Rapoartele oficiale sînt unanime în a aprecia că mortalitatea a fost mai mare acolo unde condițiile materiale de existență au fost nesatisfăcătoare [41].

Ținutul Botoșani a dat cel mai mare număr de victime. Din cei 8498 de morți, numai orașului îi reveneau 2268 [42].

Din datele oficiale furnizate de isprăvnicii — la sfîrșitul anului 1848 — rezultă că, din categoria dajnicilor, în urma epidemiei de holeră, au murit 16.165 oameni (12.085 birnici, bejenari hrisovoliți căpătăieri și dezrobiți și 4080 negustori, meșteri, calfe, evrei, mazili și ruptași) [43]. Analiza acestor date dovedește, o dată mai mult, că cel mai mare tribut de victime l-au dat acele categorii ale populației care aveau o situație materială precară [44].

În realitate însă, numărul victimelor a fost cu mult mai mare. Cifrele indicate mai sus — pe care Vistieria le-a considerat definitive [45] — exprimă doar numărul de contribuabili în raport cu care s-a scăzut birul în cursul anului 1849 [46]. Calculul era pur fiscal. În intențiile Vistieriei n-a stat aflarea numărului total al celor morți de holeră. Din sumele totale sînt exceptate categoriile nedajnice și mai ales femeile, copiii și bătrînii, a căror număr a întrecut aproape de trei ori cifra oficială indicată mai sus.

Statisticile alcătuite de Comitetul sănătății, deși sînt incomplete anumite date variind uneori de la ținut la ținut, oglindesc totuși mai veridic realitatea. Pentru 11 din ținuturile Moldovei (în tabelul alcătuit de noi nu intră orașul Iași și ținuturile Covurlui și Putna) este dată cifra de 31.298 morți [47].

Documentele dovedesc faptul că, în anumite cazuri, disproporția de victime între categoriile dajnice care interesau Vistieria și cele care nu intrau în rîndul contribuabililor, era considerabilă. În afara datelor cuprinse în statistica generală [48], informații importante — deși par-

---

[41] Astfel, de pildă, d-rul Jianu, printre altele, făcea următoarele observații cu privire la epidemia de holeră din ținutul Botoșani; „medium cel mai favorisitor pentru lățirea miasmei s-au dovedit a fi un aer umed gros, necurat... la locuri unde lăcuiesc mulți în desime și necurățenie care împrejurări au contribuit a face dispoziția gheneralǎ mai entensivă. Aceste pricini favorisitoare epidemiei, de mult cunoscute s-au adeverit și acum avînd a suferi clasele acele de oameni lăcuitori în acest fel de atmosferă". Ibidem, dos. nr. 653, p. 779 verso.

[42] Ibidem, f. 760—765.

[43] Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1177, f. 828, 839, 826 și Anexa I—II.

[44] Ibidem.

[45] La 25 februarie 1849, Sfatul solicita domnului aprobarea pentru scăderea sumei de 558.095 ce revenea asupra dajnicilor morți. Domnul recomanda reluarea cercetărilor care, însă, nu au dus la nici un rezultat concludent. Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, nr. 531, f. 2, 4, 15, passim.

[46] Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1177, f. 1.

[47] Ibidem, Tr. 1434, op. 1634, nr. 236, f. 23—30 și Tr. 1757, op. 2005, nr. 653 passim. Anexa III.

[48] Cf. Anexa III.

ţiale — în această privinţă, ne oferă rapoartele „taxierilor" din diferite tîrguri, care luaseră în antrepriză darea ce trebuia s-o plătească fiscului populaţia evreiască [49].

Astfel, spre exemplu, „taxierul" din Tg. Ştefăneşti arată Vistieriei că din cei 111 capi de familie înscrişi în catagrafie, în urma epidemiei au murit 40, „ce.. cu copii, cu femei să sue la 200 suflete" [50]. La Moineşti, din totalul de 182, sînt indicaţi drept morţi 32 oameni. În realitate, numărul victimelor, „cu mari cu mici", se ridică la 93 [51]. La Tg. Frumos, în cele două luni cît a ţinut epidemia, printre alţii au murit şi 36 evrei. În total, cu al femeilor şi copiilor, numărul celor răpuşi de molimă s-a ridicat la 150 [52]. În sfîrşit, pentru a ne mărgini doar la aceste exemple, deşi în statistica oficială pentru tîrgul Dorohoi sînt indicaţi 158 evrei morţi, numărul total, aşa cum se desprinde din cererea „taxierului", din 27 august 1848", este de 374 oameni, dintre care 69 femei şi 100 copii [53].

La Botoşani, unde, aşa cum apreciază şi „taxierul", „au urmat ce mai mare mortalitate decît ori şi la care alt loc al Prinţipatului", un sfert din întreaga populaţie evreiască a căzut victimă epidemiei (562 capi de familie din cei 2 232 cîţi erau în oraş [54]).

Mortalitatea mare din tîrguri, panica răspîndită printre supravieţuitori—care a cuprins, în egală măsură şi pe reprezentanţii aparatului de stat [55]—la care s-au adăugat şi măsurile administrative întreprinse de autorităţi, au paralizat aproape complet procesul de schimb pe piaţa internă şi a provocat, cel puţin temporar, o masivă deplasare a populaţiei spre sate şi locuri izolate. In afară de capitală şi de Galaţi, situaţia aceasta este proprie multor altor tîrguri ale Moldovei.

Astfel, de pildă, iarmarocul din Fălticeni, vestit prin varietatea şi cvantumul schimbului, şi-a încetat activitatea. De asemenea, aşa cum am văzut că s-a procedat şi în alte locuri — nici locuitorilor din sate nu li s-a îngăduit să se adune în zilele săptămînale de tîrg. Potrivit dispoziţiilor Departamentului din lăuntru, populaţia evreiască, înghesuită, în majoritate, în locuinţe insalubre, a fost dirijată în afara oraşului şi

[49] Cifrele incluse în rapoartele „taxierilor" dovedesc că nici informaţiile de care dispunea Comitetul sănătăţii nu erau întotdeauna complete. Cf. Anexa IV.

[50] Arh. St. Iaşi, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1177, f. 57, 60 (cererea din 12 octombrie 1848).

[51] Ibidem, f. 331—333 (cererea de scădere a „taxierului", din 17 noiembrie 1848 şi intervenţia — în favoarea sa — a proprietarului, care apreciază consecinţele epidemiei drept „o cumplită catastrofă".

[52] Ibidem, f. 684 (cererea din 25 august 1848).

[53] Ibidem, f. 1.

[54] Ibidem, f. 932, 934, 980 şi urm. (cererea „taxierului" din 6 iulie 1849, raportul Vistieriei adresat Sfatului şi listele nominale trimise de isprăvnicie). Aceeaşi proporţie este şi în Tg. Hîrlău. Ibidem, f. 934.

[55] Astfel, spre exemplu, pentru a nu semnala decît un singur caz, în Tg. Suliţoaia, cum s-a ivit boala, „încărcîndu-şi toată pojijia, poliţmaistrul s-au făcut nevăzut lăsînd tîrgul în părăsire". Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr. 652, t. II, p. 397.

instalată în colibe, special amenajate în acest scop. In urma acestui fapt, raporta ispravnicul, la 18 octombrie 1848, „cei mai mulți s-au dus pe la sate, iară fruntașii toți au trecut în Bucovina urmînd lipsa lor din tîrg 50 zile". „Taxierul", la rîndul său, referindu-se la aceleași fapte, nota că, în urma acestui exod, tîrgul a rămas pustiu „vreme de două luni și mai bine" [56].

Aceeași situație o intîlnim și în tîrgurile Bîrlad, Negrești, Huși și altele [57]. La Tg. Neamț, unde epidemia s-a răspîndit mai tîrziu, în urma afluxului fugarilor din Iași sau din alte locuri, populația se întreise. După data de 14 iulie, cînd s-au semnalat primele cazuri și numărul victimelor a început să crească zilnic, „cea mai mare parte din lăcuitori se strămutaseră în bordeie, printre munți, pînă la Brusturi". Un mare număr dintre aceștia, „de toată starea", și-au găsit adăpost la mănăstirea Neamțului [58].

Încetarea oricărei activități productive, stagnarea schimbului și ravagiile provocate de epidemia de holeră a înrăutățit considerabil situația maselor de orășeni. Nenumărate sînt cererile din care rezultă această stare de lucruri [59].

Epidemia a continuat să facă victime — în unele ținuturi — și la începutul lunii octombrie deși, practic, la această dată, în marea majoritate a Principatului, ea încetase [60]. Consecințele sale însă — dintre care stagnarea vieții economice era una din cele mai importante — s-au resimțit încă multă vreme.

Așa cum se poate observa, atît din statisticile Vistieriei, cît și din cele ale Comitetului sănătății [61], numărul cel mai mare de victime l-a dat populația satelor. In unele sate, mai ales din cuprinsul ținuturilor Botoșani și Dorohoi, mortalitatea a fost înspăimîntătoare [62]. Numeroase rapoarte ale autorităților din aceste ținuturi, relevînd extinderea molimei, exprimă această stare de lucruri [63]. Ispravnicul de Botoșani comunica textual că „întinderea boalei pe la sate este cu o

---

56 Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1177, f. 173, 175.

57 Ibidem, passim.

58 „Albina românească", an. XX, nr. 56, p. 225.

59 Astfel, negustorii din Tg. Neamț arătînd că nu pot plăti și dările celor morți de holeră, subliniau în cererea lor din 28 decembrie 1848: „numai unul dumnezeu știe cum ne găsim cu alijverișurile... cu o mare nevoie putem a plăti numai și chiar dările noastre". Cereri asemănătoare fac și negustorii din Berești—Covurlui, Piatra Neamț și alte tîrguri. Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1777, f. 199, 915, 198 etc. Locuitorii din Piatra, cel puțin, erau cu atît mai greu loviți, cu cît, în cursul anului 1847, un incendiu puternic distrusese o mare parte a orașului. Cf. Codrica către Guizot, 1 iunie 1847, în *Hurmuzaki*, vol. XVIII, doc. XVI, p. 20—21.

60 Arh. St. Iași, Tr. 1757, op. 2005, nr. 653, p. 503, 533, passim.

61 Cf. Anexele I—IV.

62 Anexa IV. Astfel, de pildă, la 17 iulie 1848, cneazul P. Moruzi, proprietarul din Zvoriștea—Dorohoi, arăta că numai în cîteva zile, epidemia care s-a dezlănțuit „cu o furie mare", a făcut peste 100 de victime, Arh. St. Iași, 1352, op. 1535, nr. 296.

63 Ibidem, Tr. 1757, op. 2005, nr. 652, t. II, f. 422, 436, 499, 504 și passim.

propăşire negîndită încît numai unul dumnezeu poate a-i opri furia cu care săceră". Din această cauză, continua dregătorul, „spaima este atît de grozavă, încît nu se poate tălmăci" [64]. In acelaşi sens, Comitetul sănătăţii era informat că, din cauza groazei de care sînt stăpîniţi, locuitorii nici măcar nu îngroapă pe cei morţi, fapt care, se considera pe drept cuvînt, putea să producă grave consecinţe [65].

Spre deosebire de tîrguri, unde mai existau totuşi medici şi — uneori — şi spitale, la sate locuitorii erau reduşi să prevină şi să combată boala prin propriile lor mijloace. Numărul acelora care, o dată atinşi de boală, scăpau cu viaţă era redus. Astfel, de pildă, în satul Golăeşti, din cuprinsul ţinutului Iaşi, boala se manifesta în forme atît de violente „încît — aşa cum se nota într-un document — pe care cum îl găseşte... pe loc şi moare şi rar din ei să pribolesc" [66].

Cînd în majoritatea oraşelor şi tîrgurilor ţării epidemia se stinsese, în sate încă mai continua să ceară un greu tribut de victime [67]. De asemenea, mai mult decît în tîrguri şi oraşe, oamenii mureau şi ca urmare a diferitelor complicaţii ivite în urma holerii [68].

Mortalitatea ridicată din lumea satelor şi din rîndul populaţiei sărace a tîrgurilor şi oraşelor s-a datorat în mare parte şi faptului că boala a găsit aici un mediu favorabil. Zdrobită sub povara obligaţiilor faţă de proprietari şi stat, subalimentată şi extenuată, ţinută în întuneric de un regim anacronic, sărăcimea ţării, masele, nu au avut mijloacele şi forţa necesară pentru a se opune flagelului. Ţăranii, ei înşişi, au sesizat interdependenţa dintre cauzele care au concurat la crearea situaţiei lor tragice şi care — lucrul devenise clar şi pentru dînşii — aparţineau de esenţa însăşi a regimului. De aceea, în cere-

---

64 Ibidem, f. 333. Isprăvnicia ţinutului raporta Departamentului din lăuntru, la 2 august 1848, că nu poate determina pe ţărani să meargă spre a îndeplini obligaţia ce fusese pusă asupra satelor, de a asigura paza graniţei dinspre Transilvania, deoarece, „îngroziţi de boala holerii, s-au arătat cu tînguire că din cei ce să trimit... să îmbolnăvesc... şi din necăutare unii pier... iar pe alţii din ei îi loveşte pe drum... locuitorii, înspăimîntaţi, fug". Cf. *Anul 1848 în Principatele Române*, t. III, p. 171. De asemenea, isprăvnicia de Botoşani raporta, la 19 august 1848, că nu a putut ridica oamenii pentru paza graniţei deoarece „în toate satele urmînd cu mare cumplire boala holerii, însuşi lăcuitorii s-au tras pe acasă ca nu din întîmplare să moară prin cîmpii şi unde le lipseşte tot ajutorul"... *Ibidem*, p. 546—547. Privighetorul ocolului Şomuz—Suceava, raporta, la rîndul său, în aceeaşi chestiune, că „tocmai acum, lăcuitorii din satele de pe graniţă se află bolnavi de boala holerii, încît din ei abia ajung a să căuta unul pe altul pentru vindecare". *Anul revoluţionar 1848, I, Moldova*, p. 253, doc. 315. Cu toate aceste greutăţi, Departamentul cere ca paza graniţei să fie neapărat efectuată de locuitorii satelor. *Ibidem*, p. 262, doc. 337.

65 Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr. 652, t. II, f. 333.

66 Ibidem, dos. nr. 653, f. 49.

67 Ibidem, f. 171, 394 şi passim.

68 Astfel, de pildă, în ţinuturile Roman, Putna şi Suceava, chiar după terminarea epidemiei, locuitorii continuau să sufere şi să moară de „lingoare, friguri cu treapăd, vărsat, la unia şi cu nebuneală, trahomă... şi alte cronice". Ibidem, f. 274, 394 şi B a s s e r e a u, *op. cit.*, p. 14.

rile lor epidemia de holeră nu figurează separat ci ca un element care, adăugat la toate celelalte, le făcuse viaţa de nesuportat.

Epidemia de holeră, ca şi celelalte calamităţi, a demonstrat — şi contemporanii au intuit aceasta —[69] neputinţa regimului feudal de a-şi mai prelungi existenţa. In afară de aceasta, prin numărul mare de victime pe care l-a făcut în rîndul populaţiei sărace din oraşe şi al ţăranilor în special, prin greutăţile de natură economică şi financiară pe care le-au adăugat la toate celelalte, a înrăutăţit şi mai mult situaţia maselor, a accentuat contradicţiile de clasă şi, prin consecinţele sale generale, a conturat mai pregnant situaţia revoluţionară existentă în Moldova în cursul anului 1848.

Cunoaşterea consecinţelor acestui flagel, care s-au adăugat la toate celelalte, de care ne-am ocupat în altă parte[70], permite o altă perspectivă asupra împrejurărilor revoluţionare din Moldova din preajma şi din timpul anului 1848.

Alte cauze care au contribuit la înrăutăţirea situaţiei maselor în perioada 1846—1849. Pentru a ne forma o imagine cît mai apropiată de realitate asupra situaţiei maselor în perioada care stă în atenţia noastră trebuie să ne mai oprim asupra altor aspecte caracteristice.

Factorii asupra cărora am stăruit pînă acum — calamităţile naturale, în speţă — au acţionat, în egală măsură, atît asupra populaţiei din sate, cît şi asupra celei orăşeneşti, provocînd aceleaşi consecinţe care, în ultimă instanţă, au determinat decadenţa economică şi adîncirea stării de mizerie. Insă, alături de factorii obiectivi, generaţi de condiţiile de dezvoltare a capitalismului în lumea agrară şi de cei întîmplători reprezentaţi de calamităţile naturale care, acţionînd in cadrul economiei dominant feudale, au avut consecinţe tragice asupra maselor populare, un şir de alţi factori, care ţin de esenţa însăşi a regimului feudal şi care au acţionat mai puternic în condiţiile ulti-

[69] Ne îngăduim aici, spre exemplificare, să reproducem cîteva fragmente din raportul doctorului din Botoşani, deosebit de important în acest sens: „Săracii întru carii boala era mai lăţită şi cu mai mare furie — nota acesta — au urmat în cursul verii aceştie prin timpul rău prin săcită mare, lipsa de hrană şi de cîşlig (chiar şi vînzarea şi întrebuinţarea verdeţurilor din partea sănătăţii s-au fost oprit) au fost agiuns în ce mai mare nevoie. Mulţi dintre aceştie nici măcar hrană nu au vut deajuns, cu atît mai puţin hrană bună şi sănătoasă; încă apă de fîntînă, lipsă la mai multe locuri ori era ră. Este ştiut că grija, mîhniciunea şi lipsa dau destulă pricină despre ivirea boalelor şi aceste încă au sporit, cînd la ivirea epidemiei, fără nici un ajutor, au rămas săraci prin eşirea tuturora care mai nainte îi agiuta. Apoi măsurile cele mai trebuitoare la asămine epidemie obştească nu s-au pregătit. Cu unele sau altele doctorii numai, fără cuvenita căutare şi hrană, nu se poate folosi nici măcar la o boală mai uşoară decît aceasta. Drept aceea, unind toate aceste împrejurări nefavoritoare, nu este de mirat de multă jertfă ce au picat, mai vîrtos făcînd luare aminte că holera de acum, cu ce mai mare cruzime s-au arătat, trecîndu-se uneori în 24 ceasuri 100 pînă la 130 oameni şi că după opinia gios iscălitului, unde este plecare nu lipseşte şi boalei puterea molipsitoare". Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr. 653, f. 407.

[70] Vezi prima parte a studiului nostru, *loc. cit.*

mei faze de descompunere a vechiului regim, au agravat și mai mult situația populației. Vom stărui în special asupra opresiunii fiscale și a abuzurilor aparatului de stat, în general. Abuzurile reprezentanților aparatului de stat, deși au aceeași geneză și pot fi explicate în același fel ca și cele săvîrșite de proprietari și arendași, au avut, totuși, forme de manifestare caracteristice și au provocat consecințe de natură independentă care pot fi luate în discuție separat, fără a pierde din vedere însă existența acelei corelații atît de necesare pentru înțelegerea ansamblului.

Tratarea separată este impusă de necesitatea de organizare a materialului. In realitate, între toți factorii pe care i-am enumerat mai sus există o strînsă legătură de geneză și acțiune. Consecințele produse de acțiunea fiecăruia sînt condiționate de acțiunea anterioară sau paralelă a celorlalți. Astfel, de pildă, opresiunea fiscală caracteristică regimului feudal și mai ales etapei de descompunere a acestuia, în perioada de care ne ocupăm a fost foarte mult accentuată de lipsurile provocate de secetă, lăcuste și epidemia de holeră care au paralizat, pentru o perioadă de vreme, activitatea economică [71]. La rîndul lor, consecințele provocate de calamitățile naturale au fost mult agravate de caracterul feudal al organizării economice și de relațiile dominant feudale din agricultură — cu toate implicațiile care decurgeau de aici.

Analiza parțială a acțiunii desfășurate de fiecare factor luat separat, ne va permite să realizăm un tablou cît mai veridic al situației economice și sociale a maselor.

I. Comisiile care au alcătuit catagrafia din vara anului 1845, în afară de alte nereguli provocate de superficialitatea cu care au lucrat, potrivit dispozițiilor Vistieriei, pentru a evita evaziunea fiscală, au înscris pe căpătăeri la bir împreună cu locuitorii satelor sau ai orașelor în care aceștia fuseseră găsiți în momentul efectuării operațiilor. Procedura aceasta, dacă asigura fiscului încasarea constantă a impozitelor ce reveneau asupra acestei categorii, provoca serioase dificultăți celorlalți locuitori dajnici care erau făcuți răspunzători în mod solidar de plata sumelor impuse asupra căpătăierilor. În general, căpătăierii erau fără domiciliu fix. Se stabileau temporar în anumite sate sau tîrguri, în calitate de slugi la boieri sau negustori, păzitori de vite sau vieri și — după expirarea contractului, pe care deobicei îl încheiau, părăseau localitatea respectivă și se așezau în alte locuri unde găseau de lucru. Ei suplineau, în parte, necesarul de muncitori salariați pe piața internă a Moldovei.

Din cauza instabilității, raporturile cu fiscul se reglementau într-un fel deosebit de al celorlalte categorii dajnice. În general, ei plăteau

[71] Opresiunea fiscală nu este determinată de multitudinea birurilor, caracteristică perioadei anterioare Regulamentului Organic, ci rezultă din modalitatea de impunere și de percepere a dărilor care, în esență, rămăseseră tot feudale.

individual aceeași dare fixată nominal de Regulamentul Organic, pe baza unor hîrtii speciale numite „peciuri". Experiența dovedise însă — în perioada de șapte ani care trecuse de la catagrafia din 1838 — că sistemul acesta particular, care presupunea responsabilitatea individuală, aducea grave prejudicii fiscului, deoarece, în rare cazuri, căpătăierii, al căror număr era destul de ridicat, se grăbeau să-și plătească dările.

Cu prilejul recensămîntului din 1845, avîndu-se în vedere aceste considerente, s-a dispus înscrierea căpătăierilor la un loc cu ceilalți locuitori ai satelor care, în felul acesta, răspundeau solidar de plata sumelor cuvenite fiscului.

Măsura a stîrnit vii nemulțumiri, imediat după aplicarea ei. De asemenea, ea a oferit prilejul micilor boieri care se opuneau domniei abuzive a lui M. Sturza să-și manifeste deschis și public protestul în numele țărănimii, grav lezate în interesele sale materiale [73]. Într-o cerere adresată Sfatului, la 28 decembrie 1845, redactată de T. Rășcanu și semnată de 30 boieri, mici proprietari din ținutul Vasluiului [74], subliniindu-se că măsura încalcă flagrant dispozițiile Regulamentului Organic, se notează că „nu numai nouă proprietarilor ni să pricinuiește o simțitoare sminteală în iconomia rurală, dar și satelor împovărare, căci aceștia, căpătăerii, fiind străini și nestatornici, neapărat urmează a pribegi" lăsînd ca sarcinile lor să apese asupra celorlalți locuitori [75].

Făcînd abstracție de mobilul și consecințele protestului, problemă asupra căreia nu este locul să ne oprim aici, este cert că observațiile de mai sus corespundeau întru totul realității, ele putînd fi verificate de materialul pe care-l vom discuta în continuare.

După ce catagrafia a fost întocmită, în primele luni ale anului 1846, pentru a se întări măsurile cu privire la căpătăieri, se dau dispoziții ispravnicilor să forțeze satele pentru a da garanțiile corespunzătoare fiscului.

Căpătăierii, potrivit unei practici feudale, urmau să fie luați pe chezășie. Cei care garantau, urmau să fie făcuți răspunzători, pentru plata sumelor ce reveneau asupra căpătăierilor, pe întreaga perioadă de șapte ani, pînă la noua catagrafie [76].

---

[72] În tabelele Vistieriei din 1845, la cele patru sferturi, numărul căpătăierilor variază de la 5019 la 6949. Arh. St. Iași, Tr. 1423, op. 1619, nr. 1048.

[73] Gh. Ungureanu, *Frămîntări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova*, „Studii", 3/1958, p. 62.

[74] Printre semnatari, menționăm pe Ioniță, Constantin, Iordache și Teodor Sion, Petre și Teodor Romașcu, T. Durmuz, T. Rășcanu ș.a. Arh. St. Iași, Tr. 1764, op. 2013, nr. 4332, f. 77.

[75] În continuare se arăta: „...dovadă slujește lucrarea din periodul trecuților șapte ani căci comisia înscriind atuncea în rostul birnicilor pe mulți de asăminea, toți aceia s-au împrăștiet lăsînd satele împovărate cu al lor bir, încît știm că s-a întîmplat pe la multe sate, la catagrafia de acum, să se afle în ființă abia în jumătate numărul acelor ce figurau în tăblița veche...". Ibidem.

[76] Circulara din 30 mai 1846. Dispoziția este pusă în aplicare în întreaga țară. Căpătăierii sînt luați pe chezășie fie de obștea satelor, fie de anumiți locuitori birnici. De asemenea, proprietarii, la rîndul lor, dădeau garanții pentru acei care se

Această dispoziție cu caracter oficial precum și numeroasele abuzuri și ilegalități săvîrșite de comisii în înscrierea birnicilor, aveau să aducă grave prejudicii maselor de contribuabili și să mărească cu mult obligațiile fiscale pe care Regulamentul Organic le fixa doar teoretic la suma de 30 lei pe an.

Pentru a realiza o concordanță cu statisticile vechi și a acoperi superficialitatea cu care au efectuat operațiile, comisiile au trecut în rîndul birnicilor, adeseori, copii, nevolnici, văduve lipsite de orice situație materială, au înscris același individ în mai multe locuri, au trecut chiar nume fictive, încărcînd, în felul acesta, cislele satelor și ale tîrgurilor. Mai mult decît atît, considerîndu-se că listele realizate în vara anului 1845 nu sînt complete, la începutul anului următor, se procedează la o nouă revizuire în urma căreia, prin aceleași procedee, cislele contribuabililor au fost și mai mult încărcate [77].

Împrejurările grele din anii 1846—1849, de care ne-am ocupat și în prima parte a lucrării noastre, au provocat deplasări masive ale populației de la un loc la altul, în căutare de hrană. În felul acesta, sarcinile fiscale ale locuitorilor rămași în sate, constrînși să suporte — potrivit sistemului implicat de răspunderea solidară — și obligațiile celor plecați, au atins, în unele cazuri, proporții enorme. Datorită acestor împrejurări, fiscalitatea a căpătat un caracter excesiv și a contribuit într-o largă măsură, alături de toți ceilalți factori, la adîncirea stării de mizerie a maselor largi ale populației dajnice. Materialul documentar este cît se poate de concludent în această privință.

Astfel, spre exemplu, în satul Voinești, din ținutul Tutova, în afara celor 64 dajnici înscriși de comisie în vara anului 1845, la revizuirea din ianuarie 1846 au mai fost adăugați încă 22, printre care 10 nevîrstnici. Sameșul i-a adăugat, arată locuitorii, „pentru ca să se arate vrednic în fața ocîrmuirii". Din cauza aceasta, se plîng locuitorii în continuare, am rămas „într-o desăvîrșită sărăcie și deznădăjduire căci mulți dintre locuitori, nemai avînd cu ce plăti, atît a lor

---

aflau în serviciul lor. În cazuri speciale, căpătăierii dădeau chezășii unul pentru altul (așa s-a procedat, de pildă, cu 10 căpătăieri din Dorohoi, care aveau aici „acareturi de veci"). În multe cazuri însă chezașii erau greu de găsit. Astfel, spre exemplu, ispravnicul de Neamț raporta la 23 ianuarie 1847 că nimeni nu vrea să dea chezășie pentru căpătăierii din Piatra, „mai vîrtos că unii din aceștia, neavînd nici o siguranță către hazne, ar fi pribegit pe la Galați". Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, nr. 360, passim. (Dosarul este intitulat „dellă atingătoare de închezășluirea căpătăerilor pe 1846").

[77] Într-o circulară din 5 ianuarie 1846, Vistieria dispune efectuarea acestei revizuiri pe motivul că în vara anterioară comisiile nu reușiseră să înscrie numărul real al contribuabililor deoarece „locuitorii s-au găsit împrăștiați pe la deosebite locuri, cu felurite trebuinți și întreprinderi a lor, încît este de crezut că după asemenea împrejurări poate să fi rămas foarte însămnător numărul necuprins. Aceasta au îndemnat pe Vistierie a face din nou obștească revizie, acum în vremea iernii, cînd fiecare locuitor să află și statornicit la locul său". Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 736, f. 12—13.

bir, cît și a numelor încărcate, au fugit pe la alte moșii îndepártate". În încheierea jalbei lor, locuitorii avertizează Vistieria că, în eventualitatea în care nu se vor lua măsuri, „siliți vom fi, chiar și acești cîți ne mai găsim față, a ne părăsi fimeile, copiii și a ne depărta în locuri necunoscute pentru a scăpa de biciul zapciilor care nu vor a ne crede că nu mai avem nici pîinea de toate zilele" [78].

De asemenea, în satul Odaia-Bogdana, din ținutul Fălciu, din cei 18 birnici înscriși în catagrafie, la începutul anului 1848, mai rămăseseră doar trei. Cu toate intervențiile repetate, făcute în cursul celor doi ani anteriori, autoritățile nu au luat nici o măsură. Cu tot sprijinul — interesat, firește — pe care li-l acordase proprietarul, situația locuitorilor ajunsese desperată. În jalba lor adresată Vistieriei, la 8 februarie 1848, declarînd că sînt forțați de zapcii să plătească întregul bir, locuitorii arată că „pînă acum, cît ce am mai avut am vîndut și am tot întîmpinat"; acum însă „muritori de foame sîntem, calici cu totul, chip de a mai plăti nu avem, agiutor nu ni să mai face". În încheiere, locuitorii cer „să se desființeze numitul sat, căci acești numai trei nu vor putea, nici cu un chip, a ține havalelile și dările unui sat de 18, în priivire a chiar osîndei ce suferim de la dumnezeu cu lipsa de pîine și altele" [79].

---

[78] Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1206, f. 34 (jalba din 28 aprilie 1847). Locuitorii din Chișcani sînt încărcați cu 18 morți, nevîrstnici, fugari și înscriși de două ori, cei din Lungești cu 16 nevîrstnici și nevolnici, iar cei din Banca cu 6 oameni. (Ibidem, f. 17, 23, 38). În satul Șerbeștii Vechi — Covurlui, din 23 oameni înscriși în catagrafie, au rămas numai 16 care poartă întreg birul. (Ibidem, dos. 1204). Locuitorii din Cobila — Dorohoi sînt încărcați cu patru nume: „iar acum — arată ei — din nenorocirea noastră, am rămas fără vite, fără pîine și cu toții scăpătați și disnădăjduiți și ne-om împrăștie dacă nu să va face cu noi milă și dreptate". (Ibidem, dos. nr. 140, f. 30, cererea din 15 mai 1847). Proprietarul din Barboși, postelnicu I. Cuza, arată că locuitorii satului său plătesc mai mult de 20 galbeni pentru oamenii înscriși arbitrar în cislă. Acesta avertizează că, din lipsa de pîine, „și după greutatea și a ernii... negreșit trebuie să prăpădească și cîte dobitoace au mai rămas... apoi nu mi-au mai rămas îndoială că îndată ce să va mai desprimăvăra trebuie să se împrăștie cu toții, luîndu-și copiii de mînă și să să ducă încotro vor vedea cu ochii". În afară de nevolnicii înscriși, numărul fugarilor se ridică la 20. (Ibidem, dos. nr. 141, f. 8, 26—28, 31, cererea din 4 februarie 1848). Din cei 162 înscriși în Cotul Vameșului — Roman, 16 sînt morți și 28 fugiți. (Ibidem, dos. nr. 143, f. 44, cererea din 16 decembrie 1848). În cisla satului Misilești — Iași sînt încărcați 12 băieți nevîrstnici, iar în cea a satelor Negulești și Măstăcani — Neamț, sînt trecuți „băieți de la 10 la 13 ani" și „flăcăi care nu știu ce este lumea". (Ibidem, dos. nr. 1203, f. 82, dos. nr. 134, f. 36, 50, cererile din oct. 1846 și febr. 1847). Locuitorii din Ciocîrlești — Vaslui amenință cu pribegirea și cu pustiirea vetrii satului. Cei din Bahnari plătesc cîte 25 lei la fiecare sfert. (Ibidem, dos. nr. 138, f. 81, 108, cererile din 28 august 1848 și 13 august 1849). Locuitorii din Slobozia-Cocorăști plătesc cîte 50 lei la sfert (cererea din 23 iunie 1849. Ibidem, dos. nr. 490, f. 1) etc.

[79] Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 804, f. 19. La răspunsul negativ al Vistieriei, cei trei locuitori sînt impuși să plătească 135 lei. Ibidem, f. 23.

În aceeaşi situaţie desperată se aflau locuitorii multor sate ale Moldovei [80]. Sute de cereri cu conţinut asemănător, înfăţişează măsura în care sărăcia şi mizeria constituia un fenomen general şi de mari proporţii. Această situaţie ameninţa să provoace fuga în masă a locuitorilor şi desfiinţarea multor sate.

În toate cererile, apar ca leit motive menţiuni de genul acesta, expresie veridică a stării de lucruri :

„...nu-i mai putem purta în spatele nostru (pe fugari) care şi noi ne-am înspăimîntat că vom umple lumea de nu vom fi înlesniţi de ocîrmuire" [81].

„...sîntem nişte oameni săraci şi le purtăm beilicurile şi a celor fugiţi..." [82].

„...fiindcă sîntem cu totul scăpătaţi, nici măcar pîinea de toate zilele nu avem" [83].

„...noi mergem tot spre împovărare iar nu la uşurinţă..." [84].

„...care sprijinim toate havalelele şi zapciliсurile... pe care acum nu mai putem răbda, ci sîntem în stare de a ne lăsa şi noi lăcuinţele" [85].

Adeseori, pentru a preveni părăsirea completă a satelor, proprietarii şi chiar dregătorii ţinuturilor interveneau la Vistierie pentru a se scădea birul locuitorilor. Astfel, în intervalul de timp de la catagrafie, pînă în vara anului 1849, din cei 21 locuitori ai satului Căutăşeni — Roman lipseau un număr de 14 oameni (10 fugiţi şi 4 morţi). Toate cererile înaintate de locuitori, în curs de doi ani, au rămas zadarnice [86]. La 19 august 1849, proprietarul satului, stolnicul C. Burchi, înştiinţează Vistieria că locuitorii rămaşi „s-au împovărat cu birul...

[80] Astfel, de pildă, locuitorii din satul Valea lui Bosie, din acelaşi ţinut, se plîng Vistieriei, la 28 februarie 1847, că, din 17 oameni, au rămas numai 12; „apoi acum — adaugă ei — şi dintre aceştia, şasă nume sînt de n-au nimică pe la casăle lor, la care lăsîndu-şi şi fimeia şi copiii şi s-au dus în lume cu cerutul, să se hrănească, la care luînd şi pe muncă de la boieri, mai înainte vreme, în anul curgător şi-au mîntuit; şi acum ar mai lua şi nu le dă nimenea; nici un chip de a plăti banii capitaţiei nici cum... şi care au mai rămas, vreo cinci şase, ca să împungă fuga în lume că nu mai pot să mai stea în sat să poarte toate havalelele". Locuitorii cer ca măcar să fie scăzuţi cu banii birului: „pînă *cînd ne-o da dumnezeu şi noi de om scăpa la pîine*". (*Ibidem, dos. nr. 1461*, f. 103—104). Locuitorii din Grumezoaia, la rîndul lor, arată, în cererea din 2 noiembrie 1847, că din 17 oameni au rămas doar patru: „ceilalţi sînt duşi după pîine şi... zapciii nu contenesc a ne zapcii pentru banii birului". (Ibidem, f. 496) etc.

[81] Arh. St. Iaşi, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 71 (cererea locuitorilor din Cătineşti — Roman, din 7 martie 1849).

[82] Ibidem, f. 135, 310 (cererea locuitorilor din Lipova, din 26 februarie 1849).

[83] Ibidem, f. 641 (cererea locuitorilor din Ruşi, din 14 decembrie 1849).

[84] Ibidem, dos. nr. 1112 (cererea locuitorilor din Iucşeştii de Jos, din 3 aprilie 1847).

[85] Ibidem, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595 (cererea locuitorilor din Drăgăneşti — Suceava, din 4 martie 1849).

[86] Locuitorii arătau, într-o cerere din 10 iunie 1847, că sînt decişi „a ne împrăştie cu toţii". Arh. St. Iaşi, Tr. 1352, op. 1535, nr. 478, f. 5.

apoi zapciii.., mai nepilduit decît în alte locuri... îi schingiue nesuferitor omenirii, îi lega noaptea din casele lor, cu amenințări de săbii goale, îi globe și altele. Toate aceste i-au făcut a pribegi unul cîte unul și cu cît să împuțina numărul lor cu atît și schingiuirile spore, pînă cînd au pustiit satul" [87].

În rare cazuri — și acesta este unul dintre ele — în urma unei proceduri complicate, care necesita o vreme îndelungată, cu aprobarea domnitorului, se admitea scăderea birului [88].

Opresiunea fiscală era resimțită, în egală măsură, de populația birnică a tîrgurilor. Condițiile obiective, la care s-au adăugat și calamitățile naturale, au adîncit mizeria populației orășenești și mai ales a birnicilor de prin mahalale care-și făcuseră din agricultură sursa principală a existenței lor.

În condițiile în care tîrgurile și orașele Moldovei, prin slaba lor dezvoltare economică, nu puteau să absoarbă forța de muncă pe care împrejurările vitrege o creaseră pe piața internă a țării, majoritatea birnicilor, în condițiile grele ale acestor ani, au trebuit să-și asigure existența tot în sectorul agricol. De aceea, acum, asistăm la un fenomen contrar celui firesc: deplasarea masivă a acestei categorii a populației orășenești, cel puțin temporar, spre sate. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte însă, mulți dintre căpătăierii a căror condiție socială am schițat-o mai sus, se deplasează, tot temporar, spre tîrguri pe care le părăsesc la fel de masiv precum veniseră, lăsînd goluri sensibile în tablele de bir și greutăți fiscale enorme asupra populației birnice.

Pentru a ilustra măsura în care fiscalitatea excesivă a adîncit și mai mult mizeria acestei categorii a populației orășenești, vom da cîteva exemple privitoare la unele din tîrgurile Moldovei.

Astfel, de pildă, locuitorii din Huși, imediat după întocmirea catagrafiei, au fost impuși să plătească darea multor căpătăieri pe care nici nu-i cunoșteau. Incendiul care devastase o mare parte a tîrgului în 1844 [89], la care s-au adăugat și lipsurile din anii următori, au creat grave dificultăți populației. Numeroși tîrgoveți, în rîndul cărora sînt semnalați și patentari ai corporațiilor, s-au deplasat spre sate în căutare de hrană, angajîndu-se să muncească pe moșiile boierești. O sută dintre aceștia sînt semnalați pe moșia Ciorăști-Covurlui, proprietate a vornicului D. Mavrocordat.

Locuitorii rămași în tîrg se plîng continuu — și dregătorii confirmă veracitatea plîngerilor acestora — că nu pot să plătească nici

---

[87] Ibidem, f. 23.

[88] Patru locuitori din satul Pupezeni — Tutova, vreme de patru ani, din 1846 pînă în 1850, au plătit și birul altor 14 oameni. Dregătorii intervin continuu pentru scăderea birului subliniind „ticăloșia" în care au ajuns locuitorii. În noiembrie 1849, cei patru oameni erau datori fiscului cu suma de 919 lei. În cele din urmă, în martie 1850, se admite scăderea solicitată. Ibidem, dos. nr. 470, passim.

[89] Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 65. Vezi și f. 537—538.

măcar sumele ce revin asupra fiecăruia. Cu toţi, au contractat numeroase obligaţii cu scopul de a-şi asigura hrana şi, practic, aşa cum relata dregătorul, nu pot îndeplini nici una.

În cursul anului 1848—1849, situaţia sărăcimii tîrgului Huşi devine deosebit de critică. Deplasarea spre sate devine tot mai masivă. Populaţia rămasă — aşa cum se exprima unul dintre dregători — nu mai era capabilă „a mai plăti asămine dări împovărătoare: cu munca mîinilor lor nu sînt în stare a mai întîmpina zilele cu care au rămas datori la oricine s-au îndurat a le da bani pe muncă ca să scape de eczăcuţie banilor birului..." [90].

Gravitatea situaţiei şi neliniştea provocată de consecinţele ce puteau decurge din starea desperată în care se găseau locuitorii, determină ocîrmuirea să suspende execuţiile silite, să scadă din darea tîrgului pe cei 173 oameni care lipseau şi să anuleze datoriile restante [91].

Aceeaşi situaţie tragică este proprie şi locuitorilor altor tîrguri ale Moldovei. Birnicii din Roman, spre exemplu, dintre care majoritatea trăiau tot din agricultură, suportau din greu atît abuzurile arendaşilor sau proprietarilor din vecinătate, pe moşiile cărora lucrau [92], cît şi fiscalitatea excesivă provocată de viciile şi rigiditatea sistemului fiscal feudal. Cereri ale locuitorilor, în care sînt relatate greutăţile provocate de sistemul de impunere şi percepere al dărilor, se cunosc încă de la începutul anului 1846 [93].

În noiembrie şi decembrie 1846, semnalînd că — după alcătuirea catagrafiei — au fost încărcaţi cu birul a 83 oameni, locuitorii arată că nu mai pot dovedi plata banilor [94]. Ispravnicul, la rîndul său, subliniind abuzurile săvîrşite de comisia care lucrase la alcătuirea catagrafiei, declară că este necesar să fie scăzută cisla tîrgului deoarece,

---

[90] Ibidem, dos. nr. 1483, f. 305, 306. Vezi şi dos. nr. 1461, f. 363, 116, dos. nr. 1087, f. 212, dos. nr. 1112, f. 3 şi Tr. 1352, op. 1535, nr. 298, f. 8, 15, 44, 74—78 etc.

[91] Dregătorul relatează că locuitorii, împreună cu femeile şi copiii, au venit la isprăvnicie, „au îngenunchiat strigînd în disperaţie că ei au plătit birul lor şi nu numai că nu sînt în stare a plăti şi birul a 150 nume ce n-au fiinţă şi pe care de la catagrafie îi plătesc... dar nu au nici închipuire pentru hrana lor, hotărînd că afară de birul lor pe capul fiecăruia... aflătorii de faţă şi toţi deopotrivă în stare lor ce ticăloasă nu mai sînt în stare a pute plăti. O asămine deznădăjduită disperaţie" — subliniază dregătorul — l-a determinat să înceteze execuţia. Arh. St. Iaşi, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 305—306, şi Tr. 1352, op. 1535, nr. 298, f. 74—78. Pentru detalii, vezi Gh. Platon, *Populaţia tîrgului Huşi în prima jumătate a secolului XIX. Observaţii privind structura socială şi provenienţa*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi", secţ. III-a, istorie, tom. XI, an. 1965, p. 56—60.

[92] Arh. St. Iaşi, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 109 şi urm.

[93] Ibidem, f. 230 (raportul ispravnicului din 1 mai 1846).

[94] Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 143, f. 35—36. Din cei 83 oameni lipsă: 26 sînt „necunoscuţi de la catagrafie", 11 sînt căpătăieri trecuţi ilegal la birnici, 6 sînt scrişi de două ori, 10 sînt morţi iar 26 fugiţi.

din cauza sărăciei locuitorilor, „nu este nici un chip a să îndeplini darea"[95].

O situație asemănătoare cu cea din Huși se constată și la Botoșani. La jumătatea anului 1849, locuitorii mahalalelor se găseau încărcați cu birul unui număr de 426 oameni la care se adăugau 30 negustori și meșteri. Ca și în cazul celorlalte tîrguri, aceștia, după ce fuseseră înscriși în catagrafie sau în urma reviziei de la începutul anului 1846, fie că fugiseră fie că, fiind nevolnici, nu aveau putința să plătească dările.

Cererile de scădere, pe care locuitorii le fac încă din cursul anului 1846, sînt foarte numeroase și ilustrează evident situația grea în care se găseau. Astfel, de pildă, într-o nouă cerere adresată Vistieriei, la 8 mai 1848, locuitorii ciastiei I-a arătau că, din cauza obligațiilor în bani ce trebuiau să le plătească pentru cei care lipseau, au „rămas cu totul picați în de istov și destrămătoare sărăcie, mulți sîntem care nici pîinea pentru hrana vieții casălor și a copiilor nu avem, îndatoriți păr la suflete pe la felurite fețe, neguțitori și tîrgoveți, nu ne-au mai rămas nici o închipuire cu ce să mai petrecem amărîta viață ci vom mai fi avînd, nevoiți ne vom găsi a lăsa casele și totul ci ni să mai pare că avem și a ne duce în părți ce milostivul dumnezeu ne va povățui"[96].

La observațiile Vistieriei, care-l acuza de lipsă de inițiativă și energie, dregătorul răspunde că a întrebuințat toate mijloacele de constrîngere care i-au stat la dispoziție însă „lipsa numărului lăcuitorilor și a dajnicilor din Tg. Botoșani, i lipsa hranei, ce au agiuns într-un grad foarte mare, au făcut a să încărca o dare peste alta încît aceasta pururea au stat piedică de a să pute face istovul împlinirii dărilor"[97].

Constatările ispravnicului sînt confirmate de cercetările întreprinse de comisia instituită de Vistierie. Aceasta, la rîndul ei, înfățișează, o dată mai mult, abuzurile comise în timpul alcătuirii cata-

[95] În raportul său, din 11 noiembrie 1846, dregătorul notează: „Confuziile și împovărările ce fosta comisie catagraficească au făcut la acest ținut, între mai mulți dajnici și mai vîrtos între căpătăerii din acest tîrg Roman, sînt nepilduite". A înscris la bir pe toți neputincioșii, „betegi ce zac prin ospitaluri, slugi de prin casele boierești, băeți nevrîstnici, oameni după numai întîlniri prin drumuri, sîrguindu-să a afla numai numele lui". Deși s-au făcut încercări pentru a închezășlui pe căpătăieri, nu s-a putut realiza nimic în acest sens. Ispravnicul atrage atenția Vistieriei că oamenii „se sbuciumă numai spre agonisire de bani către plata birului, lăsînd toate celelante spre vețuire, perzînd tot ce au și în curînd vor rămîne numai cu sufletul". Ibidem, f. 32—34, 43.

[96] Ibidem, dos. nr. 755, f. 27—29, 34. Prima cerere este din 19 august 1846. Ibidem, f. 2... Sînt cereri și ale locuitorilor din celelalte ciastii. Astfel, cei din ciastia doua, la aceeași dată, declară că „cei mai mulți, neavînd hrana pentru toate zilele, găsindu-ne peritori în casele și copiii ce avem...". Ibidem, f. 30—33 și 42—43 (cererea locuitorilor din ciastia IV).

[97] Ibidem, f. 53—54 (raportul din 18 iunie 1849).

grafiei și cu ocazia reviziei din 1846 [98]. În urma acestor constatări, pentru a se preveni eventuale urmări, asemănătoare celora de la Huși, în cele din urmă, în septembrie 1849, din cislele tîrgului Botoșani, se scade suma de 53.348 lei ce revenea asupra celor 426 oameni [99].

Din cele relatate pînă acum — cazurile de acest gen sînt foarte numeroase [100] — se desprind evident cauzele care au determinat opresiunea fiscală care a contribuit, alături de ceilalți factori, la înrăutățirea situației maselor.

Greutățile financiare care aduceau prejudicii și bugetului statului dar care erau resimțite mai cu seamă de masele de contribuabili, vădesc, în același timp, un alt aspect al crizei regimului feudal. Sistemul de impunere și de percepere a dărilor, feudal în esența lui, se dovedea perimat, incapabil de a realiza un echilibru stabil în finanțele statului. Faptul că povara impozitelor apăsa în mod exclusiv asupra claselor producătoare, — împreună cu alți factori generați de persistența relațiilor feudale — împiedicau, în general, dezvoltarea economică a țării accentuînd mizeria și provocînd, în același timp, periodice crize bugetare cauzate de imposibilitatea de a se obține de la categoriile contribuabile totalitatea sumelor cu care acestea erau impuse [101].

În condițiile slabei dezvoltări economice, cînd cea mai mare parte a veniturilor statului era realizată prin impozite (7.813.995 lei, din 12.066.509 lei și 90 bani, sumă care reprezenta totalul veniturilor pe anul 1848 [102]), orice perturbare ce se producea în încasarea acestora

---

[98] Ibidem, f. 62.

[99] Ibidem, f. 144.

[100] Astfel, locuitorii din Tg. Neamț cer domnitorului, în martie 1847, să le fie scăzut birul, „spre a nu rămîne osîndiți... ca să ne lăsăm bordeile și să ne ducem încotro am pute să ne hrănim". (Ibidem, dos. nr. 134, f. 51—52). La 26 ianuarie 1846, șeful poliției din Fălticeni raporta isprăvniciei ținutului Suceava că nu poate aduna birul de la locuitori deoarece „un însămnat număr de fețĕ din birnici, pe la alte locuri neștiute... și-au vîndut binalele și s-au făcut nevăzuți". (Ibidem, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 22—23). Și asupra populației din Bacău apăsau grele sarcini fiscale. Intr-o jalbă din 3 iulie 1848 locuitorii arată: „pe lîngă îndestule sărăcii ce ne amenință din vreme în vreme pîn la ticăloasa stare în care am agiuns, încît lipsa scumpetelor a vremilor trecute și împrejurările de față... ne-au sărăcit cu totul...". (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 462. Corespondența între isprăvnicie și Vistierie durează vreme de trei ani).

[101] Așa, spre exemplu, în afară de scăderile pe care, în cele din urmă, Vistieria a fost nevoită să le acorde locuitorilor birnici din tîrguri, în iulie 1848, ținuturile mai aveau de strîns, din rămășița primelor două sferturi ale anului, suma de 566.439 lei. La fiecare ținut este trimis cîte un „unterofițer" din Miliție, cu sarcina de a executa pe dregători să trimită banii în termen de 10 zile. Arh. St. Iași, Tr. 1621, op. 1854, nr. 222, f. 338—339.

[102] La suma de mai sus, se mai adăugau 795.486 lei și 52 bani, se rămăsese la casa de rezervă din anul 1847. Din totalul sumei ce revenea asupra categoriilor impozabile, au intrat în Vistierie doar 6.667.885 lei și 26 bani, suma de 1.146.109 lei

aducea statului grave prejudicii. Așa se explică de ce Vistieria acorda scutiri de impozite doar în împrejurări care pot fi socotite excepționale.

În perioada care stă în atenția noastră, cu toată sărăcia generală și totală a maselor de contribuabili, statul feudal s-a salvat de la completa ruină financiară instaurînd un crunt regim de opresiune fiscală, încasările fiind asigurate prin cele mai variate și mai brutale metode de constrîngere.

Înlăturarea practicilor feudale și în acest sector constituia, în egală măsură, o necesitate cu caracter obiectiv. Se impunea organizarea sistemului financiar în conformitate cu principiile burgheze, care presupuneau contribuția generală la plata impozitelor. De altfel, acest principiu a fost inclus în programul de la 1848 al revoluționarilor moldoveni în exil [103].

II. La abuzurile săvîrșite împotriva locuitorilor de către proprietari, arendași și oamenii acestora se adăugau și cele ale reprezentanților aparatului de stat, ispravnici, privighetori de ocoale sau alți funcționari subalterni. Aceștia, în îndeplinirea dispozițiilor ocîrmuirii, pentru satisfacerea propriilor lor interese, care, adeseori, coincideau cu cele ale proprietarilor și arendașilor, la adăpostul autorității pe care o dețineau, prin mijloace ilegale, fără a manifesta scrupule, prin acțiunile lor, au contribuit într-o măsură deloc neglijabilă la înrăutățirea situației maselor.

Deși Regulamentul Organic introdusese responsabilitatea individuală în exercitarea funcțiilor publice și lichidase, în parte, sistemul venal de obținere și de retribuire a acestora, se mai mențineau încă puternice rămășițe ale sistemului vechi, generate și continuu întreținute de dominația modului de producție feudal.

Abuzurile și corupția aparatului de stat erau favorizate de Mihail Sturza, a cărui domnie, prin caracterul ei abuziv și tiranic, a avut darul să nemulțumească profund toate clasele societății, a căror diverse interese erau grav lezate. Fără să intrăm în discutarea acestei probleme care a fost suficient dezbătută, atît în materialele epocii, cît

fiind trecută la rămășițe. Pe document, marginal, se face observația că „mortalitatea de epidemia holerii au adus scădere din suma însemnată în bugetul acelui an". Ibidem, Tr. 1768, op. 2017, nr. 491, f. 11—18 (bugetul Moldovei pe 1848).

[103] În *Dorințele partidei naționale în Moldova*, subliniindu-se necesitatea aplicării acestui principiu, se arăta, prin contrast, consecințele funeste ale regimului în vigoare: „...astăzi — se menționa în program — toate greutățile și dările statului, în contra oricărei dreptăți, reazemă numai pe acel mai sărac, pe acel ce n-are ale lui decît trupul său, adică pe locuitorul sătean; numai acesta plătește pe Domn care nu știe de dînsul, pre administrator care-l fură, pre judecător la care niciodată nu are deptate, pre slujitor care-l ține sub biciu, pre militar care n-are ce să-i apere, căci țăranul n-are nimic al lui sub soare, nici măcar bordeiul unde-și odihnește obositele mădulări". Cf. *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. IV, p. 106. Observații asemănătoare găsim, spre exemplu, și în memoriul înaintat de către Guéroult lui Lamartine, la 31 mai 1848. *Ibidem*, tom I, p. 203—214.

și în literatura istorică, ne vom limita doar la relatarea cîtorva aspecte care se desprind din broșura — apărută în 1846 — intitulată *Moldavie, Michel Stourdza et son administration* [104]. Aceste aspecte sînt concludente pentru problema noastră fiind confirmate întru totul de materialul documentar.

Făcînd abstracție de faptul că autorul — mare boier — se plasează pe poziția clasei ale cărei interese le reprezenta, observațiile cu privire la caracterul administrației patronate de domnitor corespund realității.

Arătînd că practicile abuzive ale domnitorului, care aveau drept scop sporirea averii acestuia, au provocat grave repercusiuni asupra stării materiale a diferitelor categorii de locuitori și mai ales asupra țăranilor, cei mai greu loviți, autorul notează că Sturza a făcut din Regulamentul Organic un instrument prin intermediul căruia și-a legalizat actele arbitrare ale administrației sale. Trecînd sub tăcere condițiile obiective care au contribuit la înrăutățirea situației țăranilor și absolvind pe proprietari de orice vină, autorul admite în continuare — și observația sa este, în parte, întemeiată — că sărăcia țăranului provine din greșelile săvîrșite de ocîrmuire care a tolerat ca funcționarii statului să se îmbogățească pe spinarea acestora. Țăranii au fost sărăciți prin alcătuirea neexactă a statisticilor, în urma cărui fapt satele și tîrgurile au fost încărcate cu un mare număr de contribuabili și prin maniera brutală de percepere a contribuțiilor.

Prestarea diferitelor corvezi și beilicuri, cu mult peste prevederile legale, au contribuit, de asemenea, la adîncirea stării de mizerie.

Acestea sînt, se subliniază în material, „adevăratele" cauze care au înrăutățit situația țăranilor. Fără să mai comentăm caracterul voit unilateral al analizei, merită să fie reținută notația în conformitate cu care ocîrmuirea se ocupa de țăran numai în măsura în care acesta plătește contribuții și face corvezi. Faptul acesta poate fi verificat din materialul prezentat pînă aici.

Aceste observații, cu tot caracterul lor vădit de clasă — autorul, avînd în față exemplul zguduitor al răscoalelor țărănești din Galiția, se grăbește să afirme drepturile proprietății și dezinteresul proprietarilor în raporturile lor cu țăranii — definește, într-o manieră apropiată de realitate, poziția ocîrmuirii și a reprezentanților acesteia față de marea masă a populației, deși face distincție și separă statul de clasa ale cărei interese acesta le reprezenta.

La adăpostul protecției domnitorului, care, pentru a ascunde propriile sale abuzuri și cele săvîrșite, fără scrupule, de beizadeaua Gri-

104 *Ibidem*, tom. I, p. 27—37.

gorie, mai ales [105], tolera și pe cele ale subalternilor, aceștia le săvîrșeau fără teamă de repercusiuni și fără a respecta chiar cea mai slabă aparență legală. Documentele care atestă această stare de lucruri sînt foarte numeroase.

Ispravnicii, totodată și proprietari, întrebuințau pe locuitori și-i schingiuiau după bunul lor plac. Așa, spre exemplu, aga C. Teodoru, ispravnic al ținutului Fălciu pînă în 1848, încă înainte de a ocupa funcția, plătind datoriile pe care locuitorii satului Grumezoaia le contractaseră față de un negustor, îi obligă pe aceștia ca, în schimbul datoriei, să-i presteze grele și numeroase munci. Deși, în felul acesta, locuitorii își achitaseră datoriile, în momentul în care boierul a ocupat funcția de ispravnic, sub pretextul că i-au mai rămas datori cu 34 fălci de secere, îi forțează să iscălească un zapis, „...și încă zapis făcut pe numele altui boier, — spun locuitorii — fără să fim cei mulți față, ci numai pe cîțiva i-au apucat slujitorii, fără voie i-au iscălit, adeverind și cu pecete ocolului și a pasnicilor satului, fără să fim întrebați că sîntem drepți datori..." [106].

De asemenea, pe unii locuitori din satul Cornii Unguri, din același ținut, fără vreun motiv plauzibil, i-a „bătut crunt și fără milă". În urma acestei bătăi, unul din locuitori a murit. Vornicelul, de asemenea, după ce a stat bolnav mai mult de zece luni, a murit și dînsul, „rămîind și mai mulți bătuți care nici pot, nici vor pute hrăni copiii lor" [107].

Numeroase sînt și documentele care atestă atitudinea lipsită de scrupule a privighetorilor de ocoale, pentru sancționarea cărora, ade-

---

[105] Trecînd peste numeroasele exemple pe care ni le oferă documentele epocii, ne vom opri doar asupra unuia referitor la satul Cotul Vameșului din ținutul Roman, pe care beizadeaua l-a ținut în arendă vreme de trei ani. La 18 septembrie 1849, într-o cerere adresată Departamentului din lăuntru, printre altele, locuitorii arată că au prestat o enormă cantitate de muncă. Ne-au asuprit — arată aceștia, „cu silnică lucrare boierescului peste așezămînt, fără învoială". În schimbul promisiunii că le va plăti birul pe două sferturi, au apărat semănăturile de lăcuste: „am stăruit cu femeile și copiii zi și noapte... am vîndut tot ce am avut la casă cumpărîndu-ne făină de am mîncat la munca d-sale, iar popușoii noștri priveam cu ochii că-i mănîncă lăcustele". Nu le-a plătit nimic. „În zilele paștelui, viind însuși luminarea sa, încungiurîndu-ne cu oști și slujitori și ne-au bătut pe vreo cîțiva cumplit". La seceratul grîului, „ne-au scos pe toate sufletele din casa fiiștecăruia la care zăbovindu-ne două săptămîni...» le-a socotit numai cîte 6 prăjini. „În toată vremea posesiei — arată locuitorii în continuare — nici în vreme de iarnă n-am fost slobozi a ne porni din casă, cu care în chirie nici pentru coasă". Cei care au făcut aceasta au fost bătuți cumplit: „ca pe tîlharii de criminal, zicînd (vătaful) că trebuie să ședem numai acasă să căutăm de slujba stăpînească". Din cauza schingiuirilor și a muncilor, din 50 pluguri au mai rămas cu 14 perechi de boi. Din 167 locuitori au fugit 57, în afară de 27 dezrobiți. Pentru a se hrăni, au fost forțați să-și vîndă fiarele de la plug și săpile, „găsindu-ne muritori de foame, nemaiavînd ce vinde din casă". Au muncit tot timpul „ca niște robi" — etc. Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.112.

[106] Ibidem, dos. nr. 12 (cererea locuitorilor, din 4 februarie 1847).

[107] Ibidem, dos. nr. 15.753 (cererea locuitorilor, din 3 septembrie 1849) etc.

seori, intervin și proprietarii. Astfel, privighetorul ocolului „au zdrobit în bătaie" pe locuitorii satului Scheia de Jos, din ținutul Vaslui [108]. Cel din ocolul Zeletin — Tecuci, se plîng locuitorii tuturor satelor, într-o cerere colectivă, comite grave abuzuri care, pentru a fi scrise, „trebuie coli de hîrtie". Printre altele, îi amendează cu orice prilej, silește pe locuitori să muncească în folosul lui și îi bate necontenit. Dacă are nevoie de vreun privilighet sau mazil, cheamă de zece ori mai mulți și le ia, de fiecare, între 50 și 70 lei „și să face că-i iartă... și care n-are parale îl trimite la slujbă". Dacă este nevoie de mazili la paza graniței sau „la rînd" la Tecuci, cîte 20 sau 30, „care sat nu-i dă cîte 200—300 lei, pe acest sat se pune și-l pornește la slujbă". În sfîrșit, arată locuitorii, „pe noi ne-au sărăcit dar el s-au făcut cu mii de galbeni și de groaza biciului său și cruzime sa ne face a le suferi toate" [109].

Aceeași atitudine față de locuitori o adoptau și mulți dintre funcționarii subalterni. Astfel, zapciii însărcinați cu strîngerea birului în satul Chilișoaia — Iași, după ce au bătut cumplit pe vornic și pe pasnic, „apoi s-au dus la orîndă ș-au lăsat vreo șapte lei în sarcina satului" [110].

Trimisul isprăvniciei de Roman, se plîng locuitorii satului Spiniți, pentru o pretinsă datorie față de fostul proprietar, „cu felurimi de bătăi cumplite ne-au schingiuit, mai rău decît pe tălhari, carele o samă dintre noi au și zăcut toată vara din pricina bătăilor" [111].

Mazilii slujitori se plîng locuitorii satului Tansa, din cuprinsul aceluiași ținut, însărcinați cu diferite slujbe, îi bat mereu, cerîndu-le hrană pentru dînșii și pentru cai: „care rău — notează locuitorii — nici într-un chip nu-l putem a-l depărta, pretutindenea văzîndu-ne asupriți și jefuiți de asemenea răi" [112].

În dese cazuri, abuzurile erau săvîrșite chiar de reprezentanții autorităților sătești, vornici sau pasnici. Aceștia, profitînd de funcția ce-o dețineau, încărcau pe locuitori la bir și își însușeau, în felul acesta, surplusul de bani [113].

Abuzurile de acest gen care, departe de a fi incidentale, constituiau o plagă caracteristică regimului patronat de Mihail Sturza în special și feudalismului în general, au agravat într-o măsură care trebuie avută în vedere situația maselor populare.

III. În sfîrșit, pentru a încheia discuția cu privire la cauzele care au contribuit la înrăutățirea stării țăranilor, este necesar să ne oprim,

---

108 Ibidem, dos. nr. 15.884 (cererea proprietarului, din 19 ianuarie 1849).

109 Ibidem, dos. nr. 13.297 (cererea din august 1848). Vezi, în același sens, dosarele nr. 15.474, 14.225, 15.655, etc.

110 Ibidem, dos. nr. 12.568 v. (cererea proprietarului, din 13 mai 1848).

111 Ibidem, dos. nr. 12.848 (cererea din 8 noiembrie 1848).

112 Ibidem, dos. nr. 14.116 (cererea din 22 martie 1848). Vezi și dosarele nr. 13.809, 14.872, 16.349 etc.

113 Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 152, f. 10, Tr. 1768, op. 2017, nr. 464 etc.

pe scurt, asupra unor obligații cu caracter permanent și general care, alături de toate celelalte, au contribuit la crearea acestei situații. Este vorba de havalele sau prestațiile obligatorii datorate statului. Alături de acestea, trebuie menționate și alte sarcini care reveneau asupra locuitorilor, caracteristice perioadei pe care o analizăm, reprezentate de obligativitatea aproape generală de a efectua paza graniței și de a întreține armatele de ocupație. Greutatea acestor sarcini apăsau aproape exclusiv asupra țăranilor birnici.

Abuzul comis în efectuarea lucrărilor publice, în lucrarea drumurilor sau în efectuarea transporturilor și măsura în care aceste îndatoriri agravau situația locuitorilor, sînt ilustrate de multe din documentele epocii [114].

Adeseori, împotriva prevederilor legale, țăranii erau constrînși să îndeplinească aceste obligații în timpul muncilor agricole de vîrf sau în împrejurări în care ar fi putut să realizeze unele cîștiguri transportînd, cu plată, anumite mărfuri. Cel mai mult afectate de aceste sarcini erau satele situate de-a lungul căilor principale ale țării precum și acelea ai căror proprietari sau arendași nu aveau suficientă influență pentru a le preveni.

Astfel, de pildă, Departamentul averilor bisericești comunica celui de interne, la 12 ianuarie 1848, că, din cauza necontenitelor havalele, locuitorii satelor Gura Văii și Turturești, din ținutul Neamț, care se găseau situate „în drumul mare", în majoritate, au pribegit. Satele vecine, proprietate boierească, sînt scutite în timp ce acestea îndeplinesc, în exclusivitate, toate treburile obștești [115].

Locuitorii satului Podurile — Bacău situat, de asemenea, la drumul mare, arată, la rîndul lor, că obligațiile de a căra lemne și de a repara drumul ocnei i-a adus în situația de a rămîne „și fără pîinea de toate zilele". Ei cer Departamentului din lăuntru: „să se milostivească a porunci ridicarea acestui înfricoșat beilic ci lucrăm la drumul ocnii, prin care milostivire să ne supunem a mai lăcui prin tîrlele strămoșești..." [116].

Locuitorilor de prin împrejurimile tîrgurilor, de asemenea, le revenea sarcina — cel puțin acelora din preajma capitalei — de a asigura curățenia ulițelor. Deși Vistieria luase măsura ca Eforia oră-

---

[114] Vezi, de pildă, *Moldavie, Michel Stourdza et son administration, loc. cit.*

[115] Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 13.429 (din numărul total de 104 locuitori, au pribegit 35 oameni).

[116] Ibidem, dos. nr. 14.386 (cererea din 20 ianuarie 1848). Proprietarii interveneau uneori în favoarea locuitorilor, atunci cînd munca exclusivă în folosul statului aducea prejudicii propriilor lor interese. Astfel, proprietara satelor Boghicea și Hăbășești din ținutul Roman, după ce locuitorii sînt ocupați continuu cu diferite transporturi, cere a fi scutiți de efectuarea unora dintre ele: „mai ales cînd — subliniază aceasta — și boii bieților lăcuitori au căzut cu desăvîrșire neavînd nici nutreț... căci dacă lăcuitorii vor fi siliți a pribegi și se va sparge satul... eu să nu fiu vinovată". Ibidem, dos. nr. 14.244 (cererea din 22 noiembrie 1848).

şenească, în schimb, să plătească dările acestor locuitori, îndeplinirea obligaţiei era deosebit de împovărătoare [117].

O sarcină foarte grea, caracteristică mai ales anului 1848, a fost îndatorirea pusă asupra locuitorilor birnici de a asigura paza graniţei. Dispoziţia, care se încadra în măsurile represive iniţiate de M. Sturza după înăbuşirea mişcării din martie, urmărea să împiedice ieşirea din ţară a celor implicaţi în mişcare, iar, mai tîrziu, să oprească intrarea celor ce izbutiseră să emigreze şi să prevină, în acelaşi timp, orice influenţă a revoluţionarilor din Ţara Românească şi din Transilvania.

Paza graniţei — în afara slujitorilor, a căror număr era cu totul insuficient — trebuia asigurată cu locuitorii satelor din ţinuturile Suceava, Neamţ, Dorohoi, Botoşani, Bacău şi Putna. Ordine severe ale Departamentului din lăuntru se cunosc încă de la începutul lunii aprilie [118].

Locuitorii — care urmau să efectueze cu schimbul serviciul de pază — trebuiau să fie scutiţi, pentru zilele prestate, de anumite îndatoriri către stat: transporturi sau lucrul la şosele [119].

Greutăţile însă n-au întîrziat să se ivească. În afară de faptul că seviciul la graniţă aducea grave prejudicii locuitorilor, împiedicîndu-i să-şi satisfacă propriile lor nevoi, el nu putea să fie nici eficient în asemenea condiţii. Funcţionarii responsabili semnalează continuu acest fapt [120].

De asemenea, concesiile ce se făceau ţăranilor în schimbul acestui serviciu — s-a ajuns ca, oficial, să li se acorde scutire completă de bir şi havalele pentru perioada efectuării serviciului [121] — s-au dovedit a fi iluzorii. La 22 mai, spre exemplu, ispravnicul ţinutului Suceava raporta că numărul zilelor făcute pe graniţă depăşeşte obligaţia de muncă la drumuri [122]. Mai mult decît atît, locuitorii erau

---

[117] Sarcina fusese impusă asupra satelor Storneşti, Sineşti, Mogoşăşti, Frumoasa, Ciurea, Piciorul Lupului, Iucşani, Borşa, Mironeasa şi Hadîmbul. Cf. Arh. St. Iaşi, Tr. 1768, op. 2017, nr. 464, f. 56 (adresa Departamentului din lăuntru către Vistierie, din 21 iulie 1849).

[118] *Anul revoluţionar 1848 în Moldova*, I, p. 79 şi Arh. St. Iaşi, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1987, f. 17—18.

[119] Ibidem, f. 41 şi *Anul revoluţionar 1848 în Moldova*, I, p. 85—86.

[120] Ibidem, f. 168 şi Arh. St. Iaşi, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1987, f. 49. Astfel, comandantul graniţei dinspre Transilvania raporta, la 15 aprilie 1848, că prin munţi sînt „mii de poteci cu feluri de tainice răspîndiri", cunoscute numai de locuitorii din satele învecinate, „care, la prilejuri, uneltesc feluri de cacerdisiri". Propune ca locuitorii să fie impuşi să dea chezăşii, „unul pentru altul" că nu vor cuteza a urma cea mai mică uneltire peste graniţă". Măsura, în care trebuiau antrenaţi şi proprietarii, consideră funcţionarul, este necesară deoarece „duhul tuturor" locuitorilor este înclinat „în asemenea uneltiri". *Anul revoluţionar 1848 în Moldova*, I, p. 155.

[121] *Ibidem*, p. 175.

[122] Arh. St. Iaşi, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1987, f. 109.

impuşi — în pofida dispoziţiilor legale — să îndeplinească ambele obligaţii [123].

În faţa acestei situaţii, ţăranii iau atitudine. Protestul lor se manifestă în împotrivirea de a se duce la locurile indicate [124] sau, mai frecvent, în fuga în masă [125]. Adeseori, proprietarii şi arendaşii, cărora li se aduceau prejudicii prin luarea locuitorilor, se opuneau dispoziţiilor ocîrmuirii [126].

Dacă ţinem seama de toate celelalte împrejurări trebuie să admitem că paza graniţei a constituit o obligaţie deosebit de împovărătoare pentru locuitori [127]. Şi cu prilejul acesta, abuzurile nu au lipsit. Funcţionarii venali acordau scutire acelora care puteau plăti [128], obligînd pe alţii să asigure permanent paza.

Astfel, de pildă, la 8 septembrie 1848, locuitorii satului Moşna-Suceava se plîng ispravnicului că fac de pază, fără a fi schimbaţi, „din postul mare" [129].

Continuînd şi în timpul iernii, precum şi în timpul anului următor, obligaţia de pază a graniţei a pricinuit, printre altele şi din cauza frigului, numeroase dificultăţi ţăranilor [130], a înrăutăţit situaţia acestora şi a adîncit şi mai mult starea de nemulţumire generală.

În sfîrşit, îndeplinirea unor obligaţii legate de aprovizionarea şi transporturile necesare armatelor de ocupaţie au pricinuit greutăţi suplimentare care, adăugîndu-se la toate celelalte, au înrăutăţit şi mai mult starea locuitorilor. Sarcinile au fost cu atît mai greu de suportat, cu cît ele trebuiau îndeplinite în vara anului 1848 [131], cînd majoritatea satelor

---

123 Astfel, locuitorii din Sinăuţi — Dorohoi, se plîng, la 10 iulie 1848, că, începînd din 10 aprilie, în fiecare zi, au dat cîte 10 oameni pentru pază şi au făcut şi toate zilele la repararea drumurilor. Din cauza aceasta, le revenea rîndul la fiecare trei zile. *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, p. 572—573 etc. În aceeaşi situaţie sînt şi locuitorii satelor unor ocoale din ţinutul Bacău. Ispravnicul raporta, la 7 iunie 1848, că locuitorii, fiind „numai cu beţele în mînă, nu poate sprijini vreun temei de siguranţă cu paza lor, pierzînd numai în zădar zilele pe acolo". *Ibidem*, p. 485—486.

124 Isprăvnicia de Neamţ raporta Departamentului că, cu toate înlesnirile acordate, locuitorii de pe moşiile Zvoriştea, Zamostea şi Pîrîul Negru, „nu ies de fel... şi graniţa au rămas fără pază". *Anul revoluţionar 1848 în Moldova*, I, p. 256, 353.

125 *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. IV, p. 548 şi Arh. St. Iaşi, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1987, f. 197, 214, 218 etc.

126 *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. II, p. 477.

127 Astfel, de pildă, vornicul de Botoşani raporta la 12 august 1848, că nu poate înlocui pe oamenii care au fugit deoarece aproape toate satele sînt contaminate de holeră iar locuitorii care au rămas teferi „sînt porniţi în capitalie cu furajul oştenesc", alţii fiind de asemenea pe punctul de a porni, *Ibidem*, tom. III, p. 374.

128 Arh. St. Iaşi, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1.987, f. 218.

129 Ibidem, f. 213.

130 *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. V, p. 687—688 etc.

131 În *Dorinţele partidei naţionale*, Kogălniceanu nota că „pe lîngă toate biciurile de care am fost loviţi, lăcustele, seceta, epizotia, holera, criza comercială cruda ocîrmuire a domnului, sîntem osîndiţi unui nou bici, aceluia de a avea o ocupaţie militară". *Ibidem*, tom. IV, p. 125.

Moldovei erau contaminate de holeră [132], iar foametea, pricinuită de insuficienţa recoltei şi de acţiunea distrugătoare a lăcustelor — devenită fenomen cronic — adîncise mizeria generală.

Pretextînd lipsa produselor, pe care au fost nevoiţi să le împartă locuitorilor, mulţi dintre proprietari şi arendaşi refuză să livreze cantităţile cu care fuseseră impuşi [133]. Locuitorii, la rîndul lor, subliniază în numeroase jalbe greutăţile implicate de transporturi, cvartiruirea ostaşilor sau rechiziţionarea arbitrală a cerealelor.

Situaţia aceasta a provocat greutăţi la fel de mari şi în cursul anului următor. Ca şi în alte cazuri, majoritatea sarcinilor reveneau asupra satelor situate în lungul principalelor căi de comunicaţie [135] sau asupra acelora a căror proprietari nu aveau suficientă influenţă pentru

---

132 Locuitorii şi proprietarii din numeroase sate, aparţinînd tuturor ţinuturilor, subliniază neputinţa de a face faţă noilor sarcini. Astfel, vechilul moşiei Hodora arăta, în iulie 1848, că în sat, de două săptămîni, bîntuie holera „cu cea mai mare furie" şi au murit 25 locuitori. Isprăvnicia Iaşi, la rîndul ei, comunica Departamentului din lăuntru, la 18 iulie 1848, că majoritatea satelor din cuprinsul ţinutului sînt contaminate de holeră : „în care să şi săvîrşesc din viaţă : ... Apoi dacă se vor păsui pe toate — se menţionează în continuare în raport — în lucrarea celor analoghisite pentru otreada ostăşească de aici, cu cine să poată (isprăvnicia) aduce poruncile întru împlinire". Arh. St. Iaşi, Tr. 1772, op. 2020, nr. 12. 626, f. 1, 6 şi passim.

133 Ibidem, dos. nr. 14. 122. Dosarul, intitulat „Pentru împotrivirile şi samavolniciile prilejite întru adunarea proviziilor osteneşti", cuprinde, exclusiv, cazuri de acest gen. Vezi şi dos. nr. 12. 626, passim.

134 Locuitorii unor sate sînt luaţi „pînă la unul" la transporturi. Puţinul orz realizat de locuitorii satului Dorneşti-Botoşani, — cantitatea de 80 merţe — a fost luat în întregime de către trimişii isprăvniciei. Iată cum înfăţişează locuitorii din Heleşteni şi Oboroceni, din ţinutul Roman, situaţia în care se găsesc : „In vara următoare, de cum s-au desprimăvărat, au început a eşi lăcustele şi au mîncat toată sămănătura, atît de pîne albă, cît şi de păpuşoi precum şi fînaţu, tot delaolaltă, nerămînindu-ne nimic. Şi unii din noi, ... ne-am făcut de cîte puţin fîn, în parte, pe la alte moşii pe Prut şi pe Jijia şi în amîndouă satele nu se găseşte nici măcar două merţe de popuşoi din vara următoare precum nici fîn măcar un stog. Acum, isprăvnicia ... au rînduit mazil ... ca să ne prescrie casăle pentru a ne da la cvartir osteni. În priivire că noi sîntem lipsiţi cu totul şi nici nu avem cu ce ţine casăle noastre, cu hrana care de abie o găsim pe la alte locuri şi aducem la copii". Cer să fie scutiţi de această ultimă sarcină. Ibidem, dos. nr. 12. 626, f. 4, 99, 86 şi passim (cererea din 9 septembrie 1848). Vezi şi dos. nr. 14. 051 (cererea proprietarului satului Doaga-Vaslui, din 31 aprilie 1848 în care arată că locuitorii sînt însărcinaţi peste puterile lor cu transporturile şi „au venit în deznădăjduire de necazurile şi însărcinările ce sufăr ... din care poate a să sparge satul"). Dos. nr. 14. 027 (cererea proprietarului din Hăbăşeşti-Roman privind greutăţile provocate locuitorilor de transporturi şi cazarea soldaţilor), etc.

135 Locuitorii satului Bumbăta-Fălciu, în ianuarie 1849, se plîng de „împilările ce suferim cu trecerea armiei ... osăbit a cîrmuirii locale care ne-au adus la cea de istov sărăcie încît am rămas, făr de zilnica hrană". Din 19 oameni înscrişi la bir au mai rămas numai 8 care poartă sarcinile. Fiecare are în casă cîte 8—9 soldaţi : „care ne-au mîncat toată strînsura ... borşu şi mămăliga gospodarului". De asemenea, „orice trăsură vine din cea parte ... tot noi o tragem cu mîinile". Locuitorii, aşa cum confirmă şi autorităţile, „au rămas isterişiţi de trebuincioasa hrană...". (Ibidem, Tr 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 13, 16—17 şi Tr. 1352, op. 1535, nr. 138, f. 90—93).

a obţine scutirea locuitorilor. În situaţia aceasta se aflau, mai ales, satele proprietate mănăstirească [136].

Şi în cazul acesta, greutăţile reale au fost mult sporite de abuzurile comise de reprezentanţii aparatului de stat care, pentru a-şi satisface propriile lor interese, repartizau în mod arbitrar sarcinile implicate de întreţinerea armatei de ocupaţie sau făceau diferite afaceri veroase. Se cunosc cazuri în care locuitorii care transportau provizii la magaziile din Iaşi aşteptau vreme îndelungată şi nu puteau descărca decît plătind o sumă corespunzătoare funcţionarului însărcinat cu recepţia [137]. Numeroase sate din ţinuturile Vaslui şi Tecuci au fost scutite de rechiziţii. În ocolul Zeletin, spre exemplu, multe sate, „din cele mai fruntaşe, care au putut hărăzi ruşfeturi, au rămas în afară de analoghie", în timp ce altora, în loc de orz li s-a luat grîu „pentru a se vinde la Galaţi în profitul acelor cutezători" (al funcţionarilor respectivi [138]). Cazurile de acest fel sînt foarte numeroase şi reliefează, o dată mai mult, că venalitatea şi corupţia, caracteristice regimului feudal atinseseră limite care vădeau putreziciunea orînduirii şi necesitatea imperioasă a înlocuirii acesteia.

Factorii pe care i-am analizat pînă acum — avem în vedere şi pe acei semnalaţi în prima parte a studiului nostru — reflectă, fiecare în parte, tot atîtea aspecte ale crizei sistemului feudal. Acţiunea fiecăruia, asupra vieţii economice şi sociale, a creat unele premise favorabile situaţiei revoluţionare.

Relaţiile de producţie feudale în agricultură, care constituiau ramura principală a economiei, s-au dovedit a fi perimate, incompatibile cu epoca. Munca silită, cu toate consecinţele care decurgeau din utilizarea ei şi care se reflecta negativ, mai ales, în productivitatea foarte scăzută, obligaţiile multiple care apăsau în exclusivitate asupra clasei producătoare şi diversele servituţi care grevau proprietatea moşierească însăşi, făceau imposibilă adaptarea completă a acesteia la necesităţile pieţei şi aduceau, în felul acesta, prejudicii — deşi de natură diferită — întregii societăţi [139].

---

136 Astfel, locuitorii din Vaduri şi Oanţu-Neamţ, se plîng — la 5 mai 1849 — că, din cauza nenumăratelor „beilicuiri, carele zi şi noapte nu ne slăbesc, am rămas fără semănături ... şi cu totul săraci şi în treacătul oştilor în sus şi în gios, de fieşte care ca să ţinem cîte 5—6 ... de obşte ticăloşindu-ne cu totul, mai mult decît toţi alţi lăcuitori de pe alte moşii, din pricină că lăcuim pe moşie mănăstirească ... Am venit în deznădăjduire a ne lăsa casăle, precum unii le-au şi lăsat şi au pribegit ...". Arendaşul nu le mai dă nimic deoarece „necotenitele beilicuri nu ne slăbeşte un ceas spre a-i munci în pădure" (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16. 470 şi dos. nr. 45. 279 şi Tr. 13 39, op. 1521, nr. 1482, f. 13) etc.

137 Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14 179 f. 1.

138 Ibidem, f. 11—13.

139 Subliniind avantajele ce ar rezulta din eliberarea ţăranilor şi împroprietărirea acestora, în *Dorinţele partidei naţionale*, printre altele, Kogălniceanu arăta că, în afară de faptul că s-ar mări productivitatea, proprietarii, ei înşişi, ar fi absolviţi de o serie de obligaţii faţă de locuitori, pe care raporturile feudale le implică *Loc. cit.*, p. 108—109.

Administrația de stat, de asemenea, feudală în esența sa, se dovedea incapabilă să asigure, prin mijloace eficiente, un just echilibru între producție, export și consumație, neputînd evita crizele periodice. Acestea, alimentate și de anumiți factori naturali, așa cum a fost cazul în perioada asupra căreia stăruim, au provocat foamete cronică ce adîncea mizeria și suferințele claselor producătoare, mai ales.

Măsurile de prevenire și combatere a crizelor manifestate în economie nu puteau să se reducă decît la simple expediente, fără eficiență practică. Acestea, adeseori, date fiind condițiile în care se aplicau, aveau un efect contrariu. Eficacitatea dispozițiilor cu privire la prevenirea secetei, combaterea lăcustelor și ajutorarea populației înfometate, de care ne-am ocupat în prima parte a lucrării noastre [140], sînt cît se poate de concludente în această privință. Ineficacitatea măsurilor rezulta din sistemul feudal însuși care impunea limite incompatibile cu realitatea obiectivă.

Același caracter limitat și lipsit de eficiență l-au avut, de altfel — în afara măsurilor speciale pe care le-am amintit — și măsurile cu caracter general. Acestea nu atingeau feudalismul în esența lui ci, mai mult, căutau să-l adapteze noilor condiții, în scopul de a-i prelungi existența. Printre aceste măsuri merită să fie menționată aceea privitoare la suprimarea dijmei. Înlocuirea acesteia printr-o prestație corespunzătoare în lucru, corespundea pe deplin intereselor proprietarilor de pămînt [141].

---

140 Gh. Platon, *op. cit.*

141 În ofisul său, din 10 martie 1847, M. Sturza motiva că măsura are drept scop atît „bunăstarea proprietarilor", cît și „fericirea locuitorilor", deoarece modalitatea de strîngere a dijmei aducea prejudicii și unora și altora. Domnul își exprima speranța, neconfirmată de fapte, de altfel, că noua reglementare va da „neapărată dezvălire comerțului... făcînd să contenească o pricină de dărîmare lucrătorilor de pămînt...". În textul proiectului, înaintat spre dezbatere Adunării, în ianuarie 1848, după ce se arătau abuzurile practicate în perceperea dijmei, care aveau drept consecință, adeseori, pierderea recoltei locuitorilor, fie din cauza dijmașilor, care întîrziau mult cu perceperea dijmelor de la proprietari — sistem care se generalizase — se sublinia că transformarea dijmei în lucru „făgăduiesc nu numai îmbunătățirea soartei lucrătorului de pămînt, ci și avantajuri mai prețuite pentru proprietarii și pentru celelalte transacții".

Potrivit noii legiuiri, pentru fiecare 10 prăjini arătură, locuitorii trebuiau să lucreze proprietarului o prăjină (nu însă cartofi). Această obligație trebuia să fie adăugată la norma de muncă prevăzută de Regulament. Dispoziția este valabilă și în privința locurilor de fînaț. Întăritura domnească poartă data de 17 aprilie 1848. Cf. Arh. St. Iași, Tr. 1764, op. 2309, f. 179—191 și „Buletin foaie oficială", an. XVI, nr. 42, 27 mai 1848.

Ocîrmuirea a făcut caz de „binefacerile" ce decurg din noua reglementare. Domnul și Adunarea își adresau felicitări reciproce (*Ibidem*, nr. 24, 21 martie 1848) aducînd și la cunoștința populației, prin înștiințări speciale, fericirea ce-i fusese hărăzită (Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020 nr. 14 953 f. 9—12). Dacă legiuirea — care va căpăta caracter obligatoriu abia prin așezămîntul din 1851 — a înlăturat o serie de abuzuri, ea a servit, în primul rînd, proprietarilor care, în felul acesta, au obținut o mai mare cantitate de muncă de la locuitori. La începutul anului 1849,

Măsurile ocîrmuirii nu aveau în vedere — și nici nu puteau avea — lichidarea cauzelor de natură obiectivă, generate de sistemul economic și social în ființă, care adînceau mizeria generală, ci erau îndreptate spre cauze de natură secundară care, de asemenea, decurgeau direct din cele generale, obiective. Prin aplicarea unor asemenea măsuri, prin zgomotul care se făcea în jurul eficacității lor, ocîrmuirea căuta să abată atenția maselor și să-și ascundă propria sa slăbiciune și neputință.

Împrejurările caracteristice perioadei pe care o studiem, din cauza cărora se produsese, după expresia lui Lenin, „o înăsprire mai pronunțată decît cea obișnuită a sărăciei și a mizeriei claselor asuprite" [142], au dovedit că feudalismul nu mai putea fi salvat prin expediente. Situația revoluționară existentă în Moldova acelor ani, la crearea căreia au contribuit și factorii asupra cărora am stăruit mai sus, în condițiile existenței și a altor factori, pe care nu este locul să-i analizăm aici, ar fi putut să se transforme în revoluție, singura capabilă să înlăture definitiv lumea veche, feudală.

---

cînd măsura o început să se aplice, potrivit rapoartelor ispravnicilor, majoritatea satelor *acceptaseră* introducerea noii reglementări. Astfel:

Ținutul	După noul așezămînt	După cel vechi
Suceava	102 (sate)	18
Fălciu	49	38
Tutova	83.	47
Tecuci	23	105
Putna	18	49
Dorohoi	128	44
Bacău	97	39
Neamț	Toate satele dau dijma în lucru	
Vaslui	Toate satele, cu excepția unui număr de 12, dau dijma în lucru.	
Iași	Idem, cu excepția unui număr de 5 sate care nu au locuri suficiente.	
Covurlui	Dau dijma în lucru numai 9 sate. Celelalte „nu s-au supus la această regularisire".	
Roman	Toate satele, cu excepția unui număr de 14, dau dijma în lucru.	
Botoșani	Lipsesc informațiile.	

Arh. St. Iași Tr. 1772, op. 2020 ,nr. 14 953, passim.

Între măsurile de, așa-zis, caracter general, care aveau în vedere, în intențiile ocîrmuirii, îmbunătățirea situației locuitorilor, trebuie menționată și aceea privitoare la interdicția pusă asupra evreilor de a se stabili la sate și a vinde băutură sau de a cumpăra de la proprietari veniturile realizate prin dijmă. Măsura fusese legiferată încă de la începutul anului 1844. (Cf. D. C. Sturdza-Scheeanu ... *legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I. vol. I, p. 270—272). Di... respectate, la sfîrșitul anului 1846 și în cursul anului 1847 se iau ... extind asupra tuturor ținuturilor, pentru a fi îndepărtați evreii din s... prilej, s-a desfășurat o campanie menită să ascundă cauzele obiect... generale. (Cf. Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 11.099 passim).

142 V. I. L e n i n, *Opere*, vol. 21, Buc., 1952, p. 202. Într-o coresp... din 27 martie 1848, inserată în ziarul „Le National", se sublinia faptul c... „redusă la cea mai profundă mizerie". *Anul 1848 în Principatele R...* p. 553—554.

LA SITUATION DES MASSES POPULAIRES EN MOLDAVIE À LA VEILLE ET PENDANT L'ANNÉE RÉVOLUTIONNAIRE DE 1848 (II)

Résumé

En analysant dans la première partie de cette étude (cf. *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi,* secţ. III-a, a. Istorie, tom. XII, anul 1966, pp. 37—62), la situation des masses populaires en Moldavie à l'époque mentionnée, l'auteur a insisté sur certaines calamités naturelles comme la sécheresse, les sauterelles et l'épizootie. A côté des facteurs qui découlent du processus objectif de développement du capitalisme dans l'agriculture, tous ces facteurs-là ont fait empirer la situation matérielle des habitants et ont contribué à contourner plus nettement certains aspects de la situation révolutionnaire.

Dans la seconde partie du travail, basée (tout comme la première) sur des matériaux d'archive inédits, on analyse aussi d'autres facteurs qui ont également contribué par leur action à l'accroissement de la pauvreté des masses. Tous ces facteurs concourant à la création de la situation révolutionnaire ont démontré, chacun à sa façon, l'inconsistance du régime féodal, son incapacité de s'accomoder au stade du développement historique.

On y présente d'abord les conséquences de l'épidemie de choléra qui sévit en Maldovie pendant l'été de 1848. Hormis le nombre énorme de victimes fournies surtout par la paysannerie et la population indigène des bourgs et des villes (situation résultant véridiquement des tableaux statistiques annexés au travail) l'épidémie a provoqué une terrible panique parmi les habitants, en déterminant la stagnation presque totale de l'activité commerciale et administrative, pour une longue période.

La connaissance des conséquences de ce fléau fait ressortir d'une façon plus prégnante le caractère aigu de la crise du système féodal; en plus, elle nous offre une autre perspective sur les circonstances révolutionnaires en Moldavie, durant l'été de 1848.

A côté des facteurs objectifs au accidentels susmentionnés, qui ont eu des conséquences tragiques pour la population du pays, dans les conditions du système féodal en Moldavie, toute une série d'autres facteurs qui tiennent de l'essence même du régime féodal et qui ont agi plus fortement dans les conditions de la dernière phase de décomposition de l'ancien régime, ont encore aggravé la situation des masses.

L'auteur insiste en cours de son travail sur l'oppression fiscale, de même que sur les abus commis par les représentants du pouvoir.

L'oppression fiscale n'est pas le résultat de la multitude des impôts — comme il s'ensuit des matériaux présentés — mais il découle de l'essence même du système des impôts et des perceptions. Le système s'avérait périmé : cette conclusion s'impose de toute évidence; par son

intermédiaire on ne pouvait pas réaliser un équilibre stable dans les finances de l'état.

Le fait que la plupart des revenus de l'état étaient réalisés par des impôts payés exclusivement par les classes productrices, avait des conséquences négatives sur l'économie. Les crises budgétaires périodiques provoquées par l'évasion fiscale (évasion qui ne pouvait être évitée ni même à l'aide de la cruelle oppression qu'on pratiquait largement) démontraient, elles aussi la nécessité **aiguë** de l'organisation du système financier conformément aux nouveaux principes bourgeois. C'est aussi une des conclusions démontrées par les matériaux présentés et discutés au cours du présent travail.

Enfin, les abus des représentants du gouvernement, favorisés pendant le règne de Michel Stourdza ont accéléré et approfondi le processus de paupérisation des masses et ont augmenté leur insatisfaction.

Les mesures prises par le gouvernement pour remédier à cette situation avaient un caractère limité, étant pratiquement privées d'efficacité. Elles ne touchaient pas à l'essence du féodalisme mais par contre, elles essayaient de l'adapter aux nouvelles conditions du développement historique, dans l'intention de prolonger son existence.

Les conclusions que nous imposent tous les matériaux analysés dans ce travail c'est que la situation révolutionnaire qui existait en Moldavie à ce temps-là (situation à l'apparition de laquelle ont contribue aussi les facteurs susmentionnés) aurait pu se transformer en une révolution victorieuse si les conditions avaient été plus favorables ; seule une telle révolution aurait été capable de renverser définitivement le vieux monde féodal.

ANEXA I

Dajnicii morţi în timpul epidemiei de holeră

Nr. crt.	Denumirea ţinuturilor	Birnicii	Bejenari hrisovoliţi	Căpătăieri	Dezrobiţi		Total
					ai statului	ai clerului	
1	Dorohoi	1 817	24	12	—	—	1 853
2	Botoşani	1 743	94	66	11	16	1 930
3	Suceava	633	8	2	11	39	693
4	Neamţul	360	4	18	—	12	394
5	Romanul	801	14	26	34	16	891
6	Bacăul	1 113	45	—	13	14	1 185
7	Putna	1 036	6	3	—	2	1 047
8	Tecuci	467	29	21	2	6	525
9	Covurluiul	333	4	62	—	3	402
10	Tutova	330	16	4	—	9	359
11	Vaslui	445	23	7	26	12	513
12	Fălciul	317	6	40	—	8	371
13	Iaşi	1 256	18	170	8	15	1 467
	Oraşul Iaşi	336	—	57	—	62	445
	Total	10 987	291	488	105	214	12 085

Arh. St. Iaşi, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1177, f. 828, 839

ANEXA II

Patentarii şi evreii morţi în timpul epidemiei de holeră

Nr. crt.	Denumirea ţinuturilor	Negustorii			Meşterii				Evreii	Mazilo-ruptaşii
		Starea			Treapta					
		I	II	III	I	II	III	calfele total		
1	Dorohoi	—	—	12	—	—	23	2	262	6
2	Botoşani[1])	—	6	72	1	1	86	267	50	4
3	Suceava	—	—	3	—	—	8	1	104	2
4	Neamţu	1	—	12	—	—	31	28	—	26
5	Roman	—	2	10	—	3	21	22	52	77
6	Bacău	—	—	12	—	1	15	19	27	17
7	Putna	—	5	20	—	2	21	16	—	4
8	Tecuci	—	1	10	—	—	20	16	—	88
9	Covurlui	—	—	23	—	—	26	44	18	38
10	Tutova	—	3	47	—	6	40	33	21	90
11	Vaslui	—	—	13	—	—	3	5	21	19
12	Fălciu	—	—	10	—	—	15	19	16	58
13	Iaşi	—	—	30	—	—	9	12	91	15
	Oraşul Iaşi	—	3	61	—	4	80	478	1 220	20
	Total	1	20	335	1	17	398	962	1 882	464

Ar. St. Iaşi, Tr. 1352, op. 1535, nr. 1177, f. 826

[1]) La 3 februarie 1849, isprăvnicia Botoşani trimite o nouă listă de negustorii şi meşterii morţi. Din noua situaţie rezultă că au murit de holeră: 6 negustori starea II-a, 74 starea III-a, 85 calfe ale acestora, 1 meşter treapta I, treapta a II-a, 84 treapta III-a, 182 calfe ale acestora şi 120 evrei. Ibidem, f. 887.

ANEXA III

Tabel parţial

de numărul celor morţi în urma epidemiei de holeră din vara anului 1848, după datele extrase din fondul Comitetului sănătăţii[1])

Nr. crt.	Denumirea ţinuturilor	Numărul celor îmbolnăviţi	Numărul celor vindecaţi	Numărul celor morţi			
				bărbaţi	femei	copii	Total
1	Suceava	3 554	1 052	—	—	—	2 502
2	Botoşani	20 054	11 556	3 379	2 482	2 637	8 498
3	Dorohoi	9 701	4 114	—	—	—	5 587
4	Neamţ	3 378	1 652	972	618	536	2 126
5	Iaşi	5 861	2 892	—	—	—	2 979[2])
6	Roman	5 198	3 401	1 111	401	285	1 797
7	Bacău	7 492	4 834	—	—	—	2 658
8	Fălciu	2 107	1 326	—	—	—	781
9	Tutova	3 761	1 929	—	—	—	1 832
10	Tecuci	3 337	1 740	—	—	—	1 597
11	Vaslui[3])	5 961	4 859	607	334	—	941
	Total	70 804	39 255				31 298

[1]) Cf. Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr. 653. Totalurile generale sînt date numai pentru 11 ţinuturi.

[2]) Nu sînt incluşi morţii din oraşul Iaşi, în număr de 2 658. Vezi anexa I—II

[3]) Arh. St. Iaşi, Tr. 1434, op. 1634, nr. 236, f. 20—30.

Lipsesc datele generale pentru ţinuturile Putna şi Covurlui.

ANEXA IV

Sate în care mortalitatea a fost mai mare [1])

Suceava

Paşcani	162	morţi
Tătăruşi	63	„
Ruginoasa	54	„
Manole	54	„
Drăguşeni	55	„
Heci	57	„
Jorăşti	45	„
Cozmeşti	45	„
Hîrtop	33	„
Şoldăneşti	33	„

Dorohoi

Hudeştii Mari	158	morţi
Darabani (sat)	108	„
Zvorişte	161	„
Broscăuţi	120	„
Căcăceni	100	„
Ştiubeeni	100	„
Trestiana	72	„
Vorniceni	80	„
Ivăncăuţi	50	„
Dumeni	50	„

1) Am selectat numai anumite date pentru exemplificare. Cf. Arh. St. Iaşi, Tr. 1757, op. 2005, nr 653, f. 650—652, 657 760—765, 736—739, 748—749, 720—726, 481, 484, 492, 606—611, 646—649, 660—672, 683—684, 506, 511, 510 verso, 664—668, 687, 622—525, 642, 740—743.

Zamostea	54	„
Văculeşti	60	„
Săveni	69	„
Lozna	50	„
Vîrfu Cîmpului	50	„
Vlăsineşti	50	„
Coţuşca	76	„
Pomîrla	51	„
Suharău	61	„

Iaşi

Găureni	68	„
Căminăreşti	57	„
Trăisteni	53	„
Scobinţi	59	„
Bădeni	52	„
Vlădiceni	44	„
Prigoreni	54	„
Sîrca cu Mădîrjacu	50	„
Osoi	33	„
Găneşti cu Buznea	40	„
Voineşti	37	„

Neamţ

Roznov cu cotunurile	108	morţi
Petricani	39	„
Dărmăneşti	30	„
Vînătorii Petrii	30	„

Bacău

Rădeana	85	morţi
Dofteana	57	„
Solonţ	49	„
Grozeşti	42	„
Bucium	43	„
Podurile	36	„
Verşăşti	36	„
Scorţăni	39	„
Caraclău	34	„

Fălciu

Stănileşti	38	morţi
Ghermăneşti	27	„
Moşna	22	„
Scoposăni	20	„

Tutova

Osăbiţii	75	morţi
Unţăşti cu Bărăşti	63	„
Mărgiucani	53	„
Ruşii lui Vidraşcu	47	„
Coroeştii de Gios	42	„
Chilieni	46	„

Tecuci

Buceşti	133	morţi
Buceştii răzeşi	120	„
Bogheştii de Gios şi Perjoaia	38	„
Drăgăneşti	36	„
Cernicaţi	35	„
Poiana	43	„

Botoşani

Bărbaţi	Femei	Copii	Total	
112	78	92	282	Flămînzi
96	48	32	176	Deleni
70	46	54	170	Dumbrăveni
86	42	36	164	Storeşti
36	16	20	72	Rădeni
40	30	35	106	Brăteni
46	18	22	86	Macsut
36	22	18	76	Lătăi
33	30	40	103	Hicşani
34	17	24	75	Costeşti
33	20	35	88	Curteşti
13	28	31	69	Şoldăneşti

Roman

Bărbaţi	Femei	Copii	Total	
57	18	13	88	Băceşti
31	9	6	46	Dămieneşti
19	17	6	42	Crăeşti
20	5	4	29	Gîdinţi
22	10	8	40	Mirceşti
21	6	1	28	Brăteşti

MORTALITATEA ÎN TÎRGURI:

Podul Iloaiei	237	morţi
Bacău	424	„
Tg. Ocna	352	„
Moineşti	65	„
Tg. Fălciu	57	„
Huşi	177	„
Roman	200	„
Bîrlad	369	„
Fălticeni	354	„
Piatra Neamţ	390	„
Tg. Neamţ	372	„
Dorohoi	511	„
Herţa	232	„
Mihăileni	248	„
Darabani	233	„
Tecuci	144	„
Nicoreşti	55	„
Podu Turcului	23	„

Bărbaţi	Femei	Copii	Total	
786	828	654	2268	Botoşani
121	99	57	276	Hîrlău
66	37	75	178	Suliţa[1]
28	31	8	67	Ştefăneşti
49	33	41	123	Burdujeni
4	6	9	19	Bucecea
12	2	7	21	Frumuşica

1) Într-un raport din 22 iulie 1848, ispravnicul de Botoşani arăta că în tîrgul Suliţoaia au murit 195 evrei, 54 creştini şi 6 armeni. Arh. St. Iaşi, Tr. 1775, op. 2005, nr. 652, t. II, p. 397.

ROLUL COMITETELOR DE FABRICĂ ÎN ORGANIZAREA CLASEI MUNCITOARE ÎN CONDIȚIILE ADÎNCIRII PROCESULUI REVOLUȚIONAR DIN ȚARA NOASTRĂ (august-decembrie 1944)

DE

A. LOGHIN, A. CAREȚCHI și M. GH. MORĂRAȘU

Lupta antifascistă și de eliberare națională a poporului român, în fruntea căreia se afla clasa muncitoare condusă de partidul ei revoluționar, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-a dezvoltat, după răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și eliberarea României de ocupație străină, într-o largă acțiune de masă pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice [1].

Interesate în dezvoltarea revoluției, forțele democratice și patriotice pe care P.C.R. le-a organizat într-o largă coaliție, au desfășurat, sub conducerea clasei muncitoare, „o luptă intensă împotriva reacțiunii interne, sprijinită de cercurile imperialiste străine, pentru înfăptuirea transformărilor revoluționar-democratice [2]".

Elaborînd și dezvoltînd linia sa strategică și tactică, partidul comunist trece, imediat după victoria insurecției armate de la 23 August 1944, la organizarea rîndurilor sale. Această sarcină, care avea o importanță hotărîtoare pentru înfăptuirea cu succes a revoluției, era dictată de noua situație creată de izbucnirea revoluției din România, de necesitatea trasformărilor politice, economice și sociale cerute de desfășurarea procesului revoluționar. „Atenția neslăbită acordată întăririi continue a rîndurilor sale, creșterii influenței politice și ideologice,

---

[1] Nicolae Ceaușescu — *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*. Ed. pol., Buc., 1966, p. 56.

[2] Nicolae Ceaușescu — *Raport cu privire la proiectul de Constituție a Republicii Socialiste România*, Ed. pol., Buc., 1965, p. 5.

lupta intransigentă împotriva oricăror concepții străine, pentru apărarea purității marxism-leninismului — se arată în Declarația partidului nostru din aprilie 1964 — asigură forța și tăria partidului, *capacitatea de a-și îndeplini misiunea sa istorică*". (subl. aut.) [3].

Organizîndu-și întreaga sa activitate în condiții de legalitate, partidul s-a bazat pe zecile de mii de membri de partid și simpatizanți, care, sub conducerea încercată a Partidului Comunist Român, au luptat cu devotament pentru cauza socialismului în anii grei ai ilegalității. Avînd sprijinul acestor mase de membri și simpatizanți ai săi, partidul nostru — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a reușit „să-și organizeze în scurt timp forțele în principalele întreprinderi industriale, la sate, în instituțiile de cultură și învățămînt, în toate centrele țării" [4].

Întărindu-și rîndurile atît din punct de vedere politico-ideologic, cît și organizatoric, P.C.R. acordă o atenție permanentă organizării clasei muncitoare, hegemonul revoluției din România, maselor largi de la orașe și sate. „Partidul — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — organizează în această perioadă sindicatele unice, organizațiile de tineret, desfășoară lupta pentru consolidarea în continuare a Frontului Unic Muncitoresc și înfăptuirea unității politice și organizatorice a clasei muncitoare" [5].

Ținînd seama de trăsăturile caracteristice ale situației interne și externe a țării, de stadiul de dezvoltare a revoluției și de perspectivele acesteia, Partidul Comunist Român a indicat formele și metodele cele mai adecvate organizării și mobilizării proletariatului în lupta revoluționară. Așa, de exemplu, încă din anii ilegalității, cadrele de bază ale partidului comunist, din afară și din închisori în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, au acordat o atenție deosebită problemelor privitoare la organizarea clasei muncitoare în sindicate, realizarea frontului unic și refacerea unității muncitorești [6]. Referatul prezentat de tovarășul Gheorghe Apostol privitor la structura organizatorică a sindicatelor după eliberare, dezbătut în lagăr de activul de partid a stat la baza organizării sindicatelor din România [7].

Partidul comunist s-a călăuzit în activitatea sa de organizare a clasei muncitoare după indicațiile lui V. I. Lenin, care spunea: „Lo-

---

[3] *Declarație cu privire la poziția P.M.R. în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964.* Ed. pol., Buc., 1964, p. 51.

[4] Nicolae Ceaușescu — *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România.* Ed. pol., Buc., 1966, p. 56.

[5] *Ibidem.*

[6] *Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961,* „Scînteia" din 13.XII.1961.

[7] *Cuvîntarea tovarășului Al. Sencovici la Plenara C.C. al P.C.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961,* „Scînteia" din 13 decembrie 1961.

zinca: organizaţi-vă!... trebuie înfăptuită acum fără întîrziere. Dacă nu vom şti să creăm cu îndrăzneală şi cu spirit de iniţiativă organizaţii noi, va trebui să renunţăm la deşartele pretenţii de a deţine rolul de avangardă"[8].

În elaborarea formelor organizatorice de luptă a clasei muncitoare partidul comunist a ţinut totodată seama şi de tradiţiile glorioase ale proletariatului român. Eroicele lupte ale ceferiştilor şi petroliştilor din ianuarie-februarie 1933 au constituit confirmarea justeţei liniei politice a partidului comunist de închegare a frontului unic al clasei muncitoare, îmbogăţind astfel experienţa sa revoluţionară.

Anii grei ai războiului, activitatea eroică a întregului popor în fruntea căruia se afla clasa muncitoare, condusă de comunişti, au ridicat pe o treaptă nouă unitatea clasei muncitoare. Realizarea, în aprilie-mai 1944, a Frontului Unic Muncitoresc, crearea în numeroase întreprinderi industriale a comitetelor de front unic, victoria insurecţiei armate au constituit pentru proletariatul din România momente pline de învăţăminte, de educare politică a tuturor muncitorilor în spiritul unei unităţi trainice, depline[9].

Dezvoltarea luptei maselor, succesiunea rapidă a evenimentelor desfăşurate în viaţa social-politică a ţării impuneau crearea de către partidul comunist a formelor organizatorice de acţiune a clasei muncitoare, forme prin care aceasta trebuia să-şi consolideze şi să-şi dezvolte rolul său de clasă conducătoare.

Procesul de organizare a clasei muncitoare cuprinde în sine două laturi: una rezultată din activitatea conştientă a partidului comunist, şi alta rezultată din iniţiativa creatoare a muncitorilor, care se îmbină necesar în contextul revoluţionar general, generînd formele de luptă adecvate scopului. Marx sublinia în acest sens că „o clasă în care se concentrează interesele revoluţionare ale societăţii, de îndată ce s-a răsculat, găseşte nemijlocit în propria ei situaţie conţinutul şi materialul activităţii sale revoluţionare: să zdrobească pe adversari, să ia măsurile dictate de necesităţile luptei, iar consecinţele propriilor ei acţiuni o împing mai departe"[10]. În acest fel, organizarea clasei muncitoare după 23 August 1944 ducea în mod obiectiv la adîncirea procesului revoluţionar, la dezvoltarea cuceririlor maselor în ofensiva lor neîntreruptă împotriva reacţiunii.

În apelul C.C. al P.C.R. din 26 august 1944 se arăta: „Muncitori! Uniţi în Frontul Unic Muncitoresc, puneţi-vă în fruntea luptei de eliberare a poporului! Refaceţi imediat organizaţiile voastre sindicale! Organizaţi comitete patriotice de fabrică, alese de toţi muncitorii, pentru recrutarea de luptători, conducerea luptei patriotice şi menţinerea

---

[8] V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 9, Bucureşti. Ed. pol., 1962, p. 309—310.

[9] C. Barbu şi V. G. Ionescu, *Constituirea şi activitatea comitetelor de front unic muncitoresc din întreprinderi în perioada aprilie-august 1944*, în „Studii", revistă de istorie, nr. 4, Tomul 17, 1964, p. 790—791.

[10] K. Marx şi Fr. Engels, *Opere*, vol. 7. Ed. pol., 1960 p. 20.

ordinii în fabrici, uzine şi cartiere!"[11]. Două zile mai tîrziu, C.C. al P.C.R. elaborează un nou apel, în care, adresîndu-se muncitorilor, le indica: „Organizaţi-vă în comitetele de fabrică, în sindicatele voastre de breaslă, înrolaţi-vă în gărzile patriotice. Alungaţi din fabrici pe legionari şi sprijinitorii lor, pentru împiedicarea oricărui act de sabotaj"[12]. La mitingul din faţa sediului Comitetului Central de la 30 august 1944, Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta: „Am cucerit azi libertatea. Dar ea trebuie consolidată. Pentru aceasta rolul de frunte revine clasei muncitoare şi luptei sale. Dar numai lupta organizată poate avea un succes deplin. Organizaţi-vă în sindicatele unite ale întreprinderilor voastre, formaţi comitete de fabrică"[13].

Răspunzînd chemării partidului comunist, muncitorii principalelor întreprinderi metalurgice, textile, tipografice, din Bucureşti, au pornit hotărît la organizare. În ziua de 27 august 1944 are loc prima întrunire a muncitorilor din întreprinderile industriale din capitală, la care au participat muncitorii de la „Vulcan", „Malaxa", „C.F.R.", „S.T.B.", „Ford", „Leonida" etc. Principalele probleme dezbătute erau tocmai acele legate de organizarea clasei muncitoare: întărirea frontului unic muncitoresc, alegerea comitetelor de fabrică alcătuite din cei mai cinstiţi, devotaţi şi hotărîţi muncitori[14]. Călăuziţi de indicaţiile conducerii partidului, comuniştii au desfăşurat, prin urmare, o intensă muncă în cadrul întreprinderilor pentru organizarea clasei muncitoare.

Încă în luna august 1944 au fost alese comitete de fabrică în capitală la „Vulcan", „Voinea", Atelierele C.F.R. „Griviţa" — locomotive, „Talpa"[15], iar în ţară la Atelierele C.F.R. Paşcani şi Galaţi, la uzinele Nadrag etc. Ritmul intens în care s-a desfăşurat organizarea clasei muncitoare în întreaga ţară îl relevă analiza datelor statistice pe care le oferă capitala. Astfel, dacă în ziua de 31 august au fost alese comitete de fabrică în 10 mari întreprinderi, pînă la 7 septembrie numărul lor ajunsese la 50[16]. Aceasta dovedeşte că apariţia comitetelor de fabrică a fost favorizată de complexitatea factorilor subiectivi şi obiectivi existenţi, organizarea clasei muncitoare fiind o parte componentă a procesului revoluţionar ce avea loc ca urmare a victoriei insurecţiei armate.

Trebuie precizat că apariţia primelor comitete de fabrică, în noile condiţii create prin victoria insurecţiei armate, se caracterizează prin faptul că ele au fost alese, în primul rînd, în acele întreprinderi în care au existat şi acţionat, în perioada de pregătire a insurecţiei, comitete de

[11] „România liberă" din 26 august 1944.
[12] Apelul C.C. al Partidului Comunist din România, din 28 august 1944 în Arhiva Sfatului Pop. Reg. Hunedoara, fond. Prefectura jud. Hunedoara, dosar 16.296/1944. 16.296/1944.
[13] „România liberă", din 31 august 1944.
[14] „România liberă", din 30 august 1944.
[15] Ibidem.
[16] Arhivele C.C.S., dosar 1 (comisia de organizare).

front unic. Această particularitate demonstrează continuitatea în organizarea clasei muncitoare, bazată pe tradiţiile şi formele organizatorice verificate, sub conducerea P.C.R., în lupta revoluţionară. Desfăşurarea revoluţiei populare a imprimat deci comitetelor de fabrică trăsăturile unor organe de luptă pentru rezolvarea sarcinilor noi, revoluţionare, impuse de revoluţie. În acest fel, ele au căpătat un caracter mult mai larg decît comitetele de front unic a căror menire principală era lupta antifascistă.

Create încă din luna august 1944, comitetele de fabrică au constituit o primă etapă în lupta comuniştilor pentru organizarea imediată a clasei muncitoare în sindicate unice, revoluţionare [17]. Comitetele de fabrică erau alese de masa largă a muncitorilor şi reprezentau interesele lor, indiferent dacă erau sau nu organizaţi. În instrucţiunile C.C. al P.C.R. se arăta: „Comitetele de fabrică reprezintă pe toţi salariaţii întreprinderii, chiar pe acei ce nu sînt organizaţi în sindicat. Comitetele de fabrică se aleg în adunarea generală a fabricii" [18]. În acest mod clasa muncitoare şi-a creat şi dezvoltat organe capabile să mobilizeze şi să unească în luptă întreaga masă a muncitorilor pe baza frontului unic muncitoresc. Ele reprezentau în acelaşi timp o şcoală politică pentru educarea clasei muncitoare în spiritul organizării de clasă şi a luptei intransigente pentru rezolvarea problemelor fundamentale ale revoluţiei.

Crearea comitetelor de fabrică a avut loc pe baza unei largi democraţii muncitoreşti [19]. Alese de masa largă de muncitori, în cadrul unor adunări generale, cu majoritate de voturi, comitetele de fabrică cuprindeau pe muncitorii cei mai cinstiţi, cei mai capabili, pe muncitorii care manifestau prin activitatea şi conduita lor revoluţionară spirit de luptă, de iniţiativă şi de organizare. Prestigiul mare de care se bucurau membrii Partidului Comunist Român, precum şi lupta lor permanentă pentru apărarea intereselor maselor populare, au determinat muncitorii, ca, în comitetele de fabrică să le dea votul lor cu încredere.

Pînă la înfiinţarea organelor sindicale, comitetele de fabrică au îndeplinit, în întreprinderi, rolul organizaţiilor sindicale. Ele erau

---

[17] I. Chiper, *Organizarea comitetelor de fabrică* (23 August—octombrie 1944) în „Studii", revistă de istorie, T. 17, nr. 4, p. 810.

[18] Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond 2, dosar 119, f. 262 „Ce sînt sindicatele şi cum trebuie să activeze comuniştii în sindicate". (Instrucţiuni).

[19] Loc. cit., fond. 4, dosar 951, f. 22—23. „Norme de organizare a sindicatelor". În instrucţiunile: „Ce sînt sindicatele şi cum trebuie să activeze comuniştii în sindicate" se arată: „Pentru organizarea unui sindicat se formează mai întîi un comitet de iniţiativă. Acesta trebuie să ducă o muncă de propagandă şi de lămurire a salariaţilor din fabrică sau biroul respectiv asupra necesităţii de a se organiza în sindicat... Dacă comitetul de iniţiativă reuşeşte să convingă *majoritatea* salariaţilor unei întreprinderi se poate trece mai departe la organizarea sindicatului. Deoarece sindicatele sînt organizate pe ramuri de industrie, nu fiecare întreprindere îşi are comitetul său sindical. Fiecare întreprindere îşi are însă comitetul de fabrică".

organe mai largi decît comitetele sindicale, care reprezentau masa muncitorilor sindicaliști. Această diferențiere între comitetele de fabrică și comitetele sindicale nu determină faptul ca unele să fie opuse celorlalte. Dimpotrivă, ele alcătuiau organe unice în activitatea de organizare a clasei muncitoare, ce avea loc în însuși procesul de desfășurare a revoluției din România. Aceste organe colaborau sau chiar își suprapuneau, uneori, activitatea în perioada de început a reorganizării clasei muncitoare după victoria insurecției armate. Apariția comitetelor de fabrică, larga lor extindere, cît și sprijinul acordat de organizațiile de partid muncitorilor în crearea sindicatelor unice din România au prezentat o mare importanță pentru dezvoltarea și organizarea forțelor revoluționare din țara noastră, care, sub conducerea P.C.R., au înfăptuit sarcinile imediate și de perspectivă ale revoluției. Datorită acestor succese înregistrate de partidul comunist în opera vastă de oganizare a proletariatului a putut fi creată, în lunile septembrie și octombrie 1944, baza reorganizării mișcării sindicale [20].

Procesul de reorganizare a mișcării sindicale din țara noastră a fost impulsionat, printre altele, și de crearea, la 1 septembrie 1944, a Comisiei de organizare a mișcări sindicale unite din România [21]. La mai puțin de o lună după înființarea ei, peste 150.000 de muncitori, dintre care 50.000 din Capitală, făceau parte din Sindicatele unice din România [22].

Analizînd procesul înființării sidicatelor, în acea etapă a dezvoltării revoluției, trebuie subliniat faptul că larga cuprindere a muncitorilor în sindicate s-a reflectat în *transformarea comitetelor de fabrică în organe sindicale*. Acest proces își avea originea în însăși apariția și conținutul activității acestor comitete. În noua etapă a organizării clasei muncitoare ele sînt subordonate atît adunării generale a muncitorilor, care le-au ales, cît și organelor superioare. Confederația Generală a Muncii, creată în luna ianuarie 1945, consemnează acest lucru, precizînd că : „Comitetul de fabrică are obligația de a se îngriji ca toate hotărîrile și îndrumările organelor superioare ale mișcării sindicale să fie executate ; de asemenea, este responsabil de toată activitatea sindicală din întreprinderi. El va face o dare de seamă asupra activității Sindicatului, precum și adunării generale a muncitorilor din întreprinderi" [23].

Rolul comitetelor de fabrică în crearea oganizațiilor sindicale rezultă și din faptul că comisiile locale ale sindicatelor erau alese din

---

[20] I. Chiper, *op. cit.*, p. 824.
[21] „România liberă", din 2 septembrie 1944.
[22] „Scînteia", din 3 octombrie 1944.
[23] Regulamentul Comitetelor de fabrică, elaborat de către C.G.M. (vezi Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond. 2, dos. 119, f. 193—194).

sînul comitetelor de fabrică din localitatea respectivă [24]. Rezultă, prin urmare, că comitetele de fabrică au devenit baza activității sindicale [25].

Posibilitatea transformării comitetelor de fabrică în comitete sindicale [26] a fost generată tocmai de faptul că la baza lor au stat principiile generale ale organizării mișcării sindicale, stabilite de partidul comunist încă în anii ilegalității. Aceste principii au fost, de altfel, reafirmate în Rezoluția adoptată de reprezentanții P.C.R. și P.S.D. la ședința comună de constituire a Comisiei de organizare a mișcării sindicale din țara noastră, care cuprindea următoarele puncte : organizațiile sindicale să aibă la bază unitatea clasei muncitoare ca emanație a F.U.M.; organizația sindicală să aibă la bază principiul luptei de clasă ; alegerea liberă de jos în sus a organelor conducătoare, avînd libertatea să alegă și să fie ales orice muncitor organizat, potrivit principiilor democrației muncitorești ; în organizațiile sindicale și în organele de conducere hotărîrile se iau cu votul majorității..." [27]. Aceste principii de bază ale refacerii mișcării sindicale au determinat totodată crearea organizațiilor profesionale de clasă ale muncitorilor [28], a căror participare activă la marile lupte desfășurate sub conducerea partidului, a creat premisele înfăptuirii ulterioare a deplinei unități politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare. „Unificarea la Congresul din 1948 a Partidului Comunist Român cu Partidul Social-Democrat, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al IX-lea al P.C.R., pe baza principiilor organizatorice, tactice, politice și ideologice ale marxism-leninismului, a pus capăt sciziunii de peste 20 de ani din mișcarea muncitorească din țara noastră, a asigurat clasei muncitoare, întregului popor, statul major de luptă capabil să rezolve cu succes sarcinile operei istorice de construire a societății socialiste" [29].

Analiza procesului de apariție și dezvoltare a comitetelor de fabrică relevă existența acestor principii care au stat la baza activității lor. Principiul fundamental al constituirii și activității comitetelor de fabrică era cel al unității de acțiune a clasei muncitoare [30]. El a fost dictat de procesul revoluționar, care impunea crearea organizațiilor unice ale cla-

---

[24] Instrucțiunile prevedeau că „dacă avem alese comitetele de fabrică pe ramură de activitate industrială sau comercială, putem trece la convocarea unei adunări generale a comitetelor de fabrică în care se alege Comitetul Sindicatului (adică a Comisiei locale — nota aut.). (Vezi Arhiva Comit. Reg. al P.C.R. Banat, fond. 2, dos. 119, f. 262).

[25] Acest proces trebuie să fie considerat ca fiind un proces general care a început aproximativ din luna oct. 1944, adică tocmai atunci cînd bazele reorganizării mișcării sindicale fuseseră puse.

[26] „Libertatea", din 7 sept. 1944.

[27] Ibidem.

[28] Vezi cuvîntarea tov. Gh. Apostol la mitingul de doliu din Piața Palatului Republicii din 24 martie 1965, în „Lupta de clasă", nr. 3, 1965, p. 15.

[29] Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, Ed. pol., 1965, Buc., p. 75.

[30] *Frontul Unic Muncitoresc* (broșură), 1945, în Arhiva Comit. regional al P.C.R. Hunedoara, fond. 2, dos. 26, f. 14.

sei muncitoare. Comitetul județean Arad al P.C.R. într-un raport, sublinia că reorganizarea sindicatelor, începută încă de la 24 august, a avut la bază frontul unic muncitoresc, reprezentat prin comitetele de fabrică din întreprinderi [31], iar comitetul regional Iași al P.C.R. reliefa că s-a preocupat, încă din primele zile după eliberare, de organizarea și activizarea comitetelor de fabrică pe baza F.U.M. [32].

Comitetele de fabrică și-au înscris ca principală sarcină în activitatea lor apărarea intereselor de clasă ale muncitorilor, reliefînd, astfel, încă o dată caracterul lor revoluționar. Ele au desfășurat, alături și sub conducerea organizațiilor de partid din întreprinderi, o intensă muncă pentru educarea muncitorilor în spiritul solidarității și al dezvoltării conștiinței revoluționare de clasă [33]. În acest sens comitetele de fabrică, organizațiile sindicale în general, au constituit principalul ajutor al partidului în lupta revoluționară, în creșterea forței combative și a conștiinței de clasă a muncitorilor [34].

Reacțiunea era nevoită să recunoască marea încredere de care se bucurau comuniștii în rîndurile oamenilor muncii. „În organizațiile profesionale muncitorești predomină elementele înscrise în partidul comunist" [35], nota o informare către Consiliul de Miniștri. Alături de comuniști, în comitetele de fabrică erau aleși muncitori social-democrați sau din rîndul celor fără de partid [36].

Principiile democrației muncitorești și-au găsit deplina reflectare nu numai în alegerea ci și în activitatea comitetelor de fabrică. Astfel, ele trebuiau să prezinte dări de seamă în fața celor care le-au încredințat mandatul de reprezentare [37], fiind obligate „să asculte permanent critica maselor, să asculte durerile, bucuriile și necazurile lor" [38]; să facă cunoscut muncitorilor hotărîrile luate, să-i consulte permanent. La rîndul lor, muncitorii sprijineau activitatea comitetelor de fabrică împotriva reacțiunii, pentru satisfacerea revendicărilor politice și eco-

---

[31] Arhiva Comit. regional al P.C.R. Banat, fond, 4, dos. 951, f. 1.

[32] Arhiva Comit. regional al P.C.R. Iași, fond 1, dos. 42, f. 24.

[33] „Regulamentul comitetelor de fabrică" în Arhiva Comit. regional al P.C.R. Banat, fond 2, dos. 119, f. 194.

[34] Sindicatele unite din Arad subliniau într-un raport că ele s-au organizat pe baza F.U.M., „ținînd seama de principiile democrației sindicale și ale luptei de clasă". (Arhiva Comit. regional al P.C.R. Banat, fond 4, dos. 951, f. 5).

[35] Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 49, dosar 9274, f. 145.

[36] Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Hunedoara, fond 2, dosar 29, f. 48. În Comitetul de fabrică de la C.F.R. Timișoara majoritatea membrilor erau comuniști. (Arhiva Comit. regional al P.C.R. Banat, fond 2, dosar 88, f. 5).

[37] Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond 2 m. dosar 119, f. 193.

[33] Cuvîntarea tov. Sencovici A., vicepreședinte al Comisiei de organizare a sindicatelor unite, ținută la Comisia locală a sindicatelor din Timișoara în toamna anului 1944 (Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond 1, dosar 29, f. 148).

nomice [39]. Sprijinite în mod activ de clasa muncitoare, comitetele de fabrică au avut un rol deosebit în antrenarea masei de muncitori la lupta pentru rezolvarea sarcinilor revoluționare.

Ritmul intens de organizare a clasei muncitoare, precum și conținutul revoluționar al acestui proces ce se desfășura în întreaga țară, sub directa conducere a organizațiilor de partid, au pus în derută reacțiunea. Aceasta a luat măsuri împotriva clasei muncitoare și a organizațiilor sale atît în organele centrale, cît și pe plan local. În ședințele Consiliului de Miniștri, începînd chiar din primele zile după insurecția armată, reprezentanții P.C.R. au trebuit să desfășoare o luptă intensă împotriva reacțiunii, care, nesocotind cerințele imperioase ale vremii, precum și starea de fapt existentă în organizarea clasei muncitoare, căuta să stăvilească acest proces și să-l canalizeze pe făgașul intereselor ei. Amintirea, încă vie, a eroicelor lupte din 1933, în care clasa muncitoare, organizată sub conducerea partidului comunist, a fost factorul hotărîtor al amploarei acestor bătălii, sporea teama și acțiunile represive ale reacțiunii. Insurecția armată victorioasă a dovedit, încă o dată, că, în fața clasei muncitoare unite toate planurile reacțiunii n-au avut rezultat, chiar dacă ele s-au sprijinit pe baionete și gloanțe.

Manevrele reacțiunii au fost zdrobite de însăși clasa muncitoare, care a înlăturat pas cu pas piedicile din calea sa, creîndu-și organizații puternice, instrumente de exercitare a hegemoniei sale în revoluție. Așa, de exemplu, reprezentanții P.C.R. și P.S.D. din guvern au cerut acestuia, încă din primele zile după victoria insurecției armate, să concretizeze drepturile oamenilor muncii de a se organiza în sindicate prin elaborarea unei noi legislații muncitorești și a unei noi legi a sindicatelor [40]. Această problemă a fost ridicată vehement și la următoarele ședințe, constituind terenul unei aprige lupte împotriva reacțiunii, care a amînat discutarea și elaborarea legii sindicatelor pînă în luna ianuarie 1945 [41].

Lupta reprezentanților Frontului Național Democratic din guvern s-a împletit cu acțiunile concrete de organizare a clasei muncitoare, făcute împotriva reacțiunii. Rolul comitetelor de fabrică, al sindicatelor, creștea pe măsura extinderii lor în tot mai multe întreprinderi ele ajungînd să cuprindă, la sfîrșitul anului 1944, aproape întreaga clasă muncitoare din România. Reacțiunea nu numai că nu a putut stăvili procesul de organizare a clasei muncitoare prin

[39] De exemplu, muncitorii de la S.A. Lupeni nu au părăsit ore în șir curtea din fața direcțiunii cît timp membrii comitetului de fabrică duceau tratative pentru obținerea anumitor revendicări. Prezența lor a constituit un prețios ajutor pentru membrii comitetului de fabrică, a silit direcțiunea întreprinderii să accepte memoriul prezentat (Arhiva Sfatului popular Regional Hunedoara, fond Inspectoratul Muncii Deva, dosar XXIII — 30/1945, f. 23).

[40] Arhiva C. C. al P.C.R., fond 103, dosar 8464, f. 22.

[41] E. M ă n g u ț, *Adoptarea legii asupra sindicatelor profesionale în luna ianuarie 1945* în „Analele Inst. de ist. a partidului", nr. 6/1693 p. 125 și urm.

neadoptarea legii sindicatelor, dar a fost obligată să le recunoască existența, admițînd în guvernul în care mai deținea majoritatea un reprezentant al sindicatelor [42], ca urmare a participării active a sindicatelor conduse de P.C.R. la viața economică, politică și socială a țării.

Ministerul de Interne, în fruntea căruia se găsea generalul reacționar Aldea, a trimis ordine circulare în întreaga țară care interziceau organizarea clasei muncitoare [43], iar organele locale reacționare au luat măsuri represive împotriva membrilor comitetelor de fabrică, încercînd să-i concedieze [44], să-i aresteze [45], sau să le trimită ordine de mobilizare [46], să lipsească astfel pe muncitori de conducătorii lor recunoscuți. Împotriva acestor măsuri s-a ridicat clasa muncitoare în frunte cu comuniștii. Ofensiva maselor populare nu a putut fi oprită. Inițiativa vieții politice aparținea în continuare forțelor populare conduse de comuniști.

Reacțiunea a îmbinat politica de opoziție fățișă cu încercări diversioniste. Pe linia acestor manevre se integrează acțiunile de creare a așa-ziselor sindicate „galbene", de nuanță reformistă [47], prin care se încerca să se abată clasa muncitoare de la lupta revoluționară. Cu toate că, în jurul lor, s-a făcut, în gazetele reacționare, o imensă propagandă, asemenea sindicate nu s-au putut dezvolta pentru că în țara noastră n-au existat aderenți. Clasa muncitoare nu s-a lăsat înșelată; ea a respins orice încercare făcută de reacțiune în vederea frînării procesului de organizare a muncitorilor după principiul luptei de clasă, în conformitate cu cerințele imediate ale procesului revoluționar din România, aflat în plină desfășurare [48].

---

[42] În al doilea guvern prezidat de generalul Sănătescu, guvern cu caracter politic, a făcut parte și un reprezentant al sindicatelor. Datorită luptei maselor populare el a fost recunoscut și de următorul guvern prezidat de generalul Rădescu. Arhiva Comit. regional al P.C.R. Banat, fond 2, dos. 118, f. 2.

[43] Ca urmare a ordinelor trimise de M.A.I., garnizoanele locale au trimis circulare întreprinderilor prin care interziceau adunările și activitatea de organizare a clasei muncitoare. Garnizoana Timișoara, în ordinul său din 29 august 1944, arăta că întrucît anumite persoane se prezintă în fața muncitorilor pentru a-i organiza pune în vedere: „Nimeni nu are voie să facă nici un fel de adunare ... și nici să vorbească în public sau în local închis muncitorilor...". (Loc. cit., dos. 118, f. 21).

[44] Loc. cit., dos, nr. 118, f. 21.

[45] Loc. cit., fond 4, dos. 922, f. 3—4.

[46] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8471, f. 12; Arhiva Comit. reg. al P.C.R. Galați, fond 4, dos. 445, f. 13.

[47] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9271, f. 115.

[48] Comitetul regional al P.C.R. Banat, într-un raport către C.C. al P.C.R., arăta că în regiune au loc, tot mai multe încercări din partea național-țărăniștilor și a elementelor fasciste legionare de a sparge unitatea sindicală, de a forma sindicate galbene, de a pune la conducere fasciști". De aceea, Comitetul regional al P.C.R. Banat a luat măsuri în vederea consolidării organizațiilor sindicale, a întăririi spiritului de luptă al clasei muncitoare împotriva dușmanilor unității ei, împotriva fascismului. (Arhiva Comit. regional al P.C.R. Hunedoara, fond 1, dos. 1, f. 38).

Agitînd mereu ideea creării unor organizaţii profesionale, care nu ar fi trebuit să aibă caracter politic [49], reacţiunea din România a continuat să se opună, prin diferite mijloace şi metode, acţiunii proletariatului de a se organiza în sindicate; ea urmărea, astfel, împiedicarea participării întregii clase muncitoare, sub conducerea P.C.R., la desfăşurarea revoluţiei. Cererea Comandamentului militar al capitalei, adresată Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, prin care se insista „să se scoată chestiunile politice din preocupările sindicale muncitoreşti" [50] sau cererea subsecretarului de stat la Ministerul Economiei Naţionale, în primul guvern al generalului Sănătescu, „să nu se mai permită ţinerea de întruniri politice în fabrici [51], reprezintă un exemplu tipic pentru a scoate în evidenţă scopurile urmărite de burghezia şi moşierimea română.

Un răspuns clar, categoric, în numele partidului comunist, al întregii clase muncitoare, a fost dat de Gheorghe Gheorghiu-Dej. „Au fost şi sînt încă teoreticieni — spunea el — care încearcă să reducă rolul clasei muncitoare, care încearcă să îndepărteze clasa muncitoare de la preocupările politice... Oricît ar încerca unele elemente reacţionare din vîrfurile conducerii acestor partide (reacţionare — n. aut.) ele nu vor reuşi să împiedice muncitorimea de a participa activ la viaţa politică a ţării, la acţiunea de democratizare a vieţii noastre publice" [52].

Analizînd poziţia reacţiunii faţă de procesul de organizare a clasei muncitoare, constatăm că tergiversarea continuă a elaborării legii sindicatelor era o consecinţă a încercărilor reacţiunii de a da sindicatelor un caracter limitat, reformist. Ea urmărea ca sindicatele să rămînă în afara problemelor majore, care se ridicau în viaţa socială, politică şi economică, şi să se transforme în organe ale exercitării voinţei burgheziei şi reacţiunii. Caracterul revoluţionar al activităţii comitetelor de fabrică a stîrnit o adevărată panică în rîndurile reacţiunii. După cum arată documentele, reacţiunea, înspăimîntată de avîntul procesului de organizare a proletariatului, de amploarea acţiunilor revoluţionare ale maselor populare, conduse de partidul comunist, a continuat să se opună, în repetate rînduri, recunoaşterii comitetelor de fabrică ca organe ale clasei muncitoare. Cu toate că aceste organe n-au fost recunoscute, ele au acţionat ca instrumente de mobilizare a clasei muncitoare, sub conducerea P.C.R., în lupă pentru dezvoltarea revoluţiei din România. Comitetele de fabrică îşi măreau continuu sfera de preocupări, manifestînd, în acelaşi timp, competenţă, în rezol-

---

49 Adevăratul sens al acestei teorii este pe deplin combătut de întreaga experienţă de luptă a proletariatului internaţional. Rupte de lupta politică, organizaţiile profesionale ale clasei muncitoare devin un apendice al politicii de clasă a burgheziei.

50 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9279, f. 22.

51 Loc. cit., fond 103, dos. 8945, f. 14.

52 Cuvîntarea lui Gh. Gheorghiu-Dej cu prilejul creării C.G.M. în *Primul Congres General al Sindicatelor Unite din România*. Ed. C.G.M., 1945, Buc., p. 147—148.

varea problemelor social-politice impuse de adîncirea revoluţiei. Ofensiva clasei muncitoare, presiunea exercitată asupra conducerilor reacţionare ale unor întreprinderi le-au determinat însă pe acestea să recunoască în comitetele de fabrică singurele organe reprezentative ale muncitorilor. Prin urmare, încă înainte de elaborarea legii sindicatelor, comitetele de fabrică, datorită luptei clasei muncitoare, au acţionat în întreprinderi ca organizaţii ce şi-au impus existenţa cu largi drepturi împotriva voinţei reacţiunii.

Cele mai aprige discuţii privind drepturile comitetelor de fabrică le-au provocat cererile muncitorilor ca acestea să fie singurele organe care să-şi dea avizul asupra schimbărilor din cadrul personalului (concedieri, angajări, reprimiri etc). Refuzul conducerilor întreprinderilor de a admite această cerinţă era motivat prin faptul că s-ar permite „imixtiunea muncitorilor în conducerea întreprinderilor". În toate întreprinderile clasa muncitoare a fost mobilizată de comunişti la lupta pentru sprijinirea comitetelor de fabrică. Cu toată împotrivirea reacţiunii din guvern, cît şi din întreprinderi, comitetele de fabrică, încă de la apariţia lor, şi-au impus exercitarea dreptului de a hotărî singure în numele muncitorilor, asupra problemelor legate de modificările din cadrul personalului. Aceasta constituie una din principalele laturi ale activităţii comitetelor de fabrică şi reprezintă o premisă pentru lărgirea dreptului de control în întreprinderi, în domeniul producţiei şi repartiţiei.

Preocupările principale din activitatea comitetelor de fabrică se încadrau în lupta generală a maselor populare, care, sub conducerea încercată a partidului comunist, militau pentru rezolvarea sarcinilor pe care revoluţia din România le ridicase în faţa clasei muncitoare, în faţa poporului român. Problemele care stăteau în faţa comitetelor de fabrică puteau fi rezolvate numai în condiţiile conducerii acestor comitete de către organele şi organizaţiile Partidului Comunist Român.

Comuniştii erau iniţiatorii acţiunilor organizate de comitetele de fabrică [53] şi, în acelaşi timp, se situau în fruntea muncitorilor în lupta pentru satisfacerea revendicărilor preconizate. Conducerea activităţii lor de către organizaţiile de partid dădea comitetelor de fabrică perspectiva generală a luptei, siguranţa în victoria clasei muncitoare. Totodată, conducerea de către partid crea posibilitatea încadrării activităţii comitetelor de fabrică în lupta generală dusă de masele populare în vederea dezvoltării revoluţiei din România.

Încă de la apariţia lor, ca organe de luptă a clasei muncitoare, comitetele de fabrică şi-au concentrat activitatea în direcţia înfăptuirii sarcinilor antifasciste, democratice, antifeudale şi economice ale revoluţiei. Analiza activităţii lor, desfăşurată imediat după 23 August, scoate în evidenţă contribuţia însemnată în mobilizarea clasei muncitoare la lupta pentru satisfacerea cerinţelor obiective ale pro-

[53] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 8833, f. 600.

cesului revoluţionar ce se desfăşura în toată amploarea sa în ţara noastră. Aceste aspecte generale conferă comitetelor de fabrică însuşirea de *organe ale revoluţiei*, care îşi concretizau activitatea, în principal, în cadrul întreprinderilor, în rîndurile clasei muncitoare.

Una dintre cele mai importante laturi ale activităţii comitetelor de fabrică o constituie mobilizarea clasei muncitoare la lupta împotriva elementelor fasciste, legionare, pentru democratizarea aparatului de stat.

Încă din primele zile după victoria insurecţiei armate, Comitetul Central al P.C.R. a pus ca sarcină de prim ordin în faţa clasei muncitoare organizate lupta împotriva elementelor fasciste din interior. Astfel, în „Apelul Comitetului Central al Partidului Comunist din România", dat publicităţii la 28 August 1944, se arăta pericolul evident pe care-l reprezentau rămăşiţele fascismului în ţara noastră [54]. Zdrobirea lor definitivă constituia o parte integrantă a sarcinilor revoluţiei, o condiţie a victoriei maselor populare în lupta cu forţele reacţionare. Într-o cuvîntare ţinută în septembrie 1944 la mitingul oamenilor muncii de la A.N.E.F., Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta : „Legionarii şi elementele reacţionare antonesciene sînt principalul pericol intern ... Atîta vreme cît aparatul de stat, instituţiile publice şi întreprinderile industriale n-au fost curăţate de aceşti duşmani, sîntem obligaţi să nu încetăm o clipă lupta începută" [55].

Răspunzînd chemării partidului, oamenii muncii au păşit, încă din primele zile ale revoluţiei populare, la curăţirea întreprinderilor de elementele fasciste, legionare. Îndepărtarea lor pe cale revoluţionară era una din atribuţiile principale ale comitetelor de fabrică. Muncitorii le-au dat mandatul luptei necruţătoare împotriva rămăşiţelor fasciste din fabrici şi uzine. În memoriile cu revendicări pe care le prezentau direcţiunilor, un loc principal îl ocupa cererea muncitorilor de îndepărtare a elementelor fasciste. [56]. Comandantul militar al Capitalei nota, într-un raport, din luna noiembrie 1944, că : „...Comitetele de fabrică pe lîngă revendicări profesionale îşi arogă şi alte atribuţiuni care ies din sfera lor de activitate şi anume : impun îndepărtarea din serviciu a anumitor persoane. . ." [57].

Comitetele de fabrică alcătuiau liste cu numele elementelor fasciste din întreprinderi şi o supuneau aprobării tuturor muncitorilor [58].

---

54 C.C. al P.C.R. subliniază pericolul ce-l reprezentau încă resturile gărzii de fier. „Alungaţi din fabrici pe legionari şi sprijinitorii lor pentru împiedicarea oricărui act de sabotaj. Impiedicaţi-i să se adune, să comploteze, să prelungească lupta poporului român pentru pace şi dobîndirea libertăţilor democratice" (fond prefectura jud. Hunedoara, dos. 16296/1944).

55 „Scînteia", din 28 septembrie 1944.

56 Vezi memoriul cu revendicări al muncitorilor de la Astra Română prezentat Direcţiunii de către comit. de fabrică. (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9274, f. 26).

57 Ibidem.

58 Arhiva C.C. al P.C.R., dosar 8833, f. 600.

În acest mod se reliefează pregnant largul democratism în activitatea și funcționarea comitetelor de fabrică. O dată exprimată părerea muncitorilor, comitetele de fabrică treceau operativ la îndeplinirea hotărîrilor luate. În unele cazuri ele prezentau listele direcțiunii silind-o să satisfacă cererile muncitorilor [59]. Dar, cum în majoritatea întreprinderilor la conducere erau elemente reacționare, care refuzau măsurile de îndepărtare, comitetele de fabrică, sprijinite de muncitori, treceau în mod hotărît la înfăptuirea pe cale revoluționară a hotărîrilor luate. Elementele reacționare erau arestate și predate formațiunilor patriotice de luptă [60]. În alte întreprinderi, comitetele de fabrică postau la intrări muncitori, care interziceau elementelor reacționare intrarea în fabrică [61]. Comitetele de fabrică rezolvau problemele luptei împotriva elementelor fasciste fără a mai aștepta răspunsul conducerilor întreprinderilor, care, după cum s-a arătat, în cele mai multe cazuri se opuneau hotărîrilor luate. „Chiar înainte ca Direcția să fi aprobat măsura de concediere, toți aceștia (e vorba de elementele fasciste — n. aut.) au fost împiedicați de către organele muncitorești de a mai intra în uzină" [62] — sublinia o notă a Inspectorului General al jandarmeriei referindu-se la Uzinele Malaxa, situație care poate fi generalizată pentru activitatea comitetelor de fabrică din întreaga țară [63].

Mobilizați de comuniști, muncitorii au desfășurat o luptă intensă împotriva existenței în întreprinderi a rămășițelor regimului antonescian : militarizarea întreprinderilor, carcerile, pregătirea premilitară, bătaia, precum și comandanții militari reacționari. În condițiile avîntului general, lupta împotriva militarizării întreprinderilor constituie o componentă a luptei pentru democratizare, pentru abolirea oricăror legi cu caracter fascist.

Comitetele de fabrică au mobilizat muncitorii la lupta pentru sfărîmarea carcerilor. La Reșița, muncitorii, cărora li s-au alăturat și detașamentele de soldați din uzină, înarmați cu ciocane, au sfărîmat carcerile, au rupt de pe pereți toate ordinele circulare îndreptate împotriva lor, afișate de comandamentul militar reacționar al uzinei [64]. Carcerile au

---

59 Loc. cit., f. 704.

60 Loc. cit., f. 391.

61 Loc. cit., f. 268.

62 Loc. cit., f. 261.

63 Pentru exemplificarea activității comitetului de fabrică, a forței și prestigiului de care se bucurau în întreprinderi cităm : „Avizul" unui comitet de fabrică : „Comitetul de fabrică al rafinăriei „Unirea" aduce la cunoștința persoanelor mai jos notate următoarele : Cu începere de la 1 noiembrie 1944 nu mai au voie de a intra în rafinărie, de a-și exercita serviciul care l-au ocupat pînă în prezent. (Urmează lista lor). Totodată, se pune în vedere portarilor și personalului să interzică intarea lor în fabrică. Toate aceste persoane făcînd parte din organizațiile naziste și fasciste nu prezintă siguranță în bunul mers al serviciului"). Comitetul de fabrică. (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 8831, f. 394).

64 Arhiva Comit. regional al P.C.R. Banat, fond 1, dos. 26, f. 20—21.

fost sfărîmate de muncitori la numeroase alte întreprinderi [65]. Concomitent cu aceste acțiuni are loc o intensă activitate îndreptată împotriva comandanților militari reacționari din numeroase întreprinderi. De la demonstrații la care se cerea înlăturarea lor [66], muncitorii au trecut la interzicerea intrării în întreprinderi și la arestarea acestora [67]. Înlăturîndu-i, muncitorii și-au organizat singuri serviciul de pază al întreprinderilor [68]. În această direcție un rol deosebit de important a revenit formațiunilor de luptă patriotice care se constituiau în fiecare întreprindere și funcționau pe lîngă comitetul de fabrică. Acțiunile largi, întreprinse de muncitori împotriva rămășițelor militarizării întreprinderilor, au silit reacțiunea să bată în retragere. Comandantul militar al capitalei arăta, într-o notă adresată Consiliului de Miniștri, că muncitorii nu respectă dispozițiunile legilor existente privind organizarea militară a întreprinderilor: „Dispozițiunile legii de militarizare nu mai sînt respectate de personalul instituțiilor și întreprinderilor militarizate întrucît această lege fiind apărută sub regimul dictatorial este considerată abolită fapt pentru care se cere demilitarizarea" [69]. Puternica presiune exercitată asupra comandanților militari, cît și extinderea largă a fenomenului de îndepărtare a acestora din întreprinderi, au făcut ca majoritatea reacționară din guvern, să fie nevoită să cedeze. Astfel, în octombrie 1944 a fost dat publicității un decret-lege pentru modificarea unor dispozițiuni din legea pentru militarizarea administrațiilor și întreprinderilor publice și particulare [70], care prevedea interzicerea bătăii și a carcerilor. Acesta era un succes important care a influențat conținutul activității altor organe de luptă a maselor: comitetele țărănești, F.L.P. etc. Urmînd exemplul clasei muncitoare, acestea își vor concentra atenția spre adîncirea cuceririlor obținute prin doborîrea dictaturii militaro-fasciste, pentru lichidarea rămășițelor fascismului din interior.

Acțiunile clasei muncitoare, organizată în sindicate unice, privind înlăturarea pe cale revoluționară a elementelor fasciste, precum și rolul însemnat pe care l-au avut comitetele de fabrică demonstrează că, încă din primele zile ale revoluției populare, *clasa muncitoare* s-a manifestat ca *principala forță* în lupta politică, iar *comitetele de fabrică* au

---

[65] Vezi relatările presei: „România liberă", din 17 sept. 1944, 19 sept., „Scînteia" din 29 octombrie, etc.

[66] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9274, f. 198. Marele stat major comunica „In protestele, întrunirile și manifestațiile făcute s-a cerut cu toată insistența desființarea Comandamentului militar, pe care muncitorii îl consideră ca o rămășiță a dictaturii trecute.

[67] Loc. cit., f. 26, 29, 33.

[68] Loc cit., dos. 9286, f. 50; dos. 9274, f. 171.

[69] Loc. cit., dos. 9274, f. 27.

[70] Monitorul Oficial, din 26 octombrie 1944.

avut, de la început, un caracter predominant *politic.* Lupta politică era *principala trăsătură caracteristică în ansamblul preocupărilor lor*[71].

Lupta împotriva pericolului fascist pe plan intern era indisolubil legată de acțiunea pentru zdrobirea fascismului din afară, concretizată în participarea țării noastre la războiul antihitlerist. Această participare era cerută de necesitatea consolidării independenței naționale și a dezvoltării cuceririlor revoluționare în perioada de după 23 August. Partidul Comunist Român a fost conducătorul luptei poporului nostru pentru zdrobirea definitivă a fascismului.

Legătura indisolubilă între sarcinile interne și externe ale revoluției s-a exprimat în participarea activă a țării noastre la războiul împotriva Germaniei naziste. P.C.R. a mobilizat toate forțele poporului nostru, sub lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie !". Referindu-se la aceasta, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată : „România a întors armele contra Germaniei alăturîndu-se coaliției antihitleriste și a luptat cu toate forțele militare și economice pentru a-și aduce contribuția în înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste. Cot la cot cu armata sovietică, armata română a luptat pentru zdrobirea și alungarea trupelor hitleristo-horthyste de pe întreg teritoriul țării și a continuat acțiunile militare dincolo de hotare, participînd activ la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei fasciste și încheierea victorioasă a războiului în Europa"[72].

Sprijinirea frontului antihitlerist, „după o evaluare aproximativă, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, contribuția României la războiul contra Germaniei hitleriste se ridică la circa 770 milioane dolari"[73], munca eroică a poporului român pentru refacerea economiei naționale, distrusă de război și prădată de ocupanții hitleriști, ofensiva împotriva reacțiunii în vederea cuceririi de noi poziții pe drumul dezvoltării revoluției, înfăptuirea transformărilor revoluționare și instaurarea unui guvern democratic, toate acestea reprezentau laturi ale procesului revoluționar unic, neîntrerupt, care se afla în plină desfășurare în România.

Prin întreaga sa luptă și activitate, clasa muncitoare, sub conducerea P.C.R., se situa în fruntea maselor, care, interesate în înfăptuirea transformărilor revoluționar-democratice participau tot mai activ la

---

[71] In literatura de specialitate au apărut unele păreri care lasă să se înțeleagă că Comitetele de fabrică s-ar fi ocupat în principal de sarcini economice. Astfel, I. Chiper scrie : „Organizarea clasei muncitoare în această etapă a fost indisolubil legată de lupta pentru revendicări imediate. Comitetele de fabrică au apărut și s-au întărit în focul acestei lupte și aceasta constituie o altă trăsătură fundamentală a organizării lor". (Vezi I. C h i p e r, *art. citat,* „Studii", nr. 4/1964, p. 814). Fără a nega contribuția comitetelor de fabrică la înfăptuirea revendicărilor imediate (economice) ale clasei muncitoare, activitatea lor scoate în evidență însă, *latura politică* a preocupărilor căreia i se subordonează toate celelalte sarcini.

[72] Nicolae C e a u ș e s c u, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România,* p. 53—54.

[73] *Idem,* p. 54—55.

revoluție. La întărirea rolului de hegemon al proletariatului, comitetele de fabrică, prin lupta lor zilnică, și-au adus o contribuție considerabilă.

Pornind la lupta pentru satisfacerea revendicărilor economice imediate ale muncitorilor dintr-o întreprindere, revendicări care se refereau la îmbunătățirea salariilor, crearea condițiilor mai bune de lucru, asigurarea aprovizionării etc.[74] — comitetele de fabrică au avut în vedere faptul că aceste revendicări fac parte din complexitatea cerințelor economice și politice pe care le ridica revoluția și care se concretizau în documentele elaborate în mod științific de partidul comunist. În acest fel *comitetele de fabrică, elemente ale noii puteri*, își lărgeau continuu sfera de activitate, depășind, prin preocupările lor, cadrul unei întreprinderi, intervenind activ în rezolvarea problemelor fundamentale ale revoluției. Analiza activității comitetelor de fabrică, contribuția lor însemnată în mobilizarea clasei muncitoare pentru refacerea economiei ruinate, sarcină principală pusă de partidul comunist încă din primele zile ale revoluției populare, scot în evidență aceste trăsături.

În fața acțiunii unor conduceri reacționare de sabotare a producției și refacerii economice, muncitorii trec în mod hotărît la înlăturarea și izgonirea acestora din fabrici. Astfel, s-au petrecut lucrurile la S.T.B., Industria Iutei, S.A.R. București etc[75]. La Astra Română-Ploiești, comitetul de fabrică a interzis directorului și cîtorva ingineri sabotori să mai intre în fabrică, conducerea societății fiind astfel nevoită să numească un alt director[76]. În numeroase întreprinderi, în care conducerea lor a fugit, lăsînd fabricile în părăsire, muncitorii au investit comitetele de fabrică să preia conducerea și să se preocupe de bunul mers al producției. Astfel, s-au petrecut lucrurile la fabricile Neptun și Năvodul din Galați[77], la uzina de electricitate Bîrlad[78] etc. La fabricile din Brăila, comitetele de fabrică, sub conducerea comisiei locale a sindicatelor, s-au preocupat de aducerea de materii prime și combustibil[79]. La Rafinăria Venus din Rîmnicul Sărat, muncitorii după ce au înlăturat directorul, și fără a se mai consulta cu conducerea societății și-au ales singuri un alt director[80]. Paralel cu aceste acțiuni, în numeroase locuri, muncitorii și-au impus, prin comitetele de fabrică, reprezentanții lor în consiliile de administrație, deși reacțiunea se opunea acestor măsuri, încercînd să convingă muncitorii să facă parte numai din

---

[74] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 8831, f. 388; dos. 9274, f. 192—194; dos. 9283, f. 121—126 etc. Vezi numeroasele memorii și revendicări ale muncitorilor.
[75] Loc. cit., dos. 9274, f. 33, 53.
[76] Loc. cit., dos 9283, f. 120.
[77] „Dezrobirea", din 14 noiembrie și 14 decembrie 1944.
[78] Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Iași, fond 1, dos. 28, f. 25.
[79] Idem, Galați, dos. 14, fond 2, f. 15.
[80] Arhiva C.C. al P.C.R, fond 49, dos. 9283, f. 20.,

conducerea tehnică a întreprinderii, nu şi din Consiliul de administraţie unde avea loc manipularea capitalului [81].

În funcţiile de conducere ale fabricilor şi uzinelor muncitorii numeau pe cei mai cinstiţi şi capabili din rîndurile lor. La Astra-Timişoara, muncitorii, într-o adunare generală, au numit în locul directorului şi inginerului şef, la propunerea comitetului de fabrică, doi reprezentanţi de-ai lor, „care pe lîngă capacitatea lor profesională posedau şi încrederea deplină a muncitorilor" [82]. La Lupeni, directorul reacţionar a fost înlocuit cu ingineri cinstiţi, ataşaţi cauzei clasei muncitoare [83]. În alte locuri, ca, de exemplu, la fabrica de armament Astra [84], adunarea generală a muncitorilor a ales în locul directorului reacţionar îndepărtat, un consiliu tehnic, învestit cu toate prerogativele conducerii şi format din muncitorii şi inginerii cu competenţă profesională şi atitudine democratică recunoscută.

Intervenţia activă a comitetelor de fabrică pentru înlăturarea conducerilor reacţionare şi sporirea producţiei s-a bazat pe eroismul clasei muncitoare, care, în condiţiile economice dificile existente după 23 August, a răspuns cu entuziasm chemării partidului la refacerea economiei distruse, la sprijinirea frontului antihitlerist. Comitetele de fabrică au avut însemnata sarcină de a fi în întreprinderi factorul mobilizator al clasei muncitoare în bătălia economică, elementele organizatoare ale luptei pentru mărirea producţiei [85].

Reacţiunea considera că intervenţia muncitorilor în problemele de conducere şi organizare a procesului de producţie ar putea periclita mersul normal al fabricilor [86]. Realitatea a confirmat însă că spiritul de iniţiativă şi hotărîrea de a da viaţă chemărilor Partidului Comunist Român au făcut ca acestea să constituie cele mai eficace metode nu pentru „periclitarea mersului normal", ci, dimpotrivă, pentru concentrarea tuturor eforturilor în vederea redresării economice a ţării.

În sfera preocupărilor comitetului de fabrică au intrat problemele legate de întărirea disciplinei în muncă [87]. Astfel, de la măsuri stimulatorii pentru cei ce-şi îndeplineau sarcinile de producţie, comitetul de fabrică uza de drepturile sale pentru a da sancţiuni educative împotriva absenţelor nemotivate, întîrzierilor, neglijenţei etc. [88]. În alte locuri,

---

81 Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond 1, dos. 2, f. 32 şi fond 4, dos. 951, f. 15.

82 Loc. cit., fond 4, dos. 951, f. 15.

83 Arhiva Comit. regional al P.C.R. Hunedoara, fond 5, dos. 517, f. 104.

84 Loc. cit., fond 2, dos. 17, f. 13.

85 Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond 4, dos. 951, f. 23. „Norme de organizare a sindicatelor".

86 Arhiva Sfatului Pop. Regional Hunedoara, fond. Inspectoratul Muncii, Deva, dos. 23—38/1944—1945, f. 23. Vezi „Scrisoarea S. A. Lupeni către inspectoratul Muncii Timişoara.

87 Idem, dos. 36/1944—1945, f. 51.

88 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 8833, f. 688 şi Arhiva Comit. regional al P.C.R. Hunedoara, fond, 2, dos. 42, f. 53, 74 etc.

comitetele de fabrică, în numele muncitorilor, au inițiat întreceri în muncă pentru mărirea producției. Comitetul de fabrică de la Industria Textilă Timișoara, de exemplu, a chemat muncitorimea de la toate întreprinderile din oraș „la o întrecere muncitorească pentru ridicarea procentuală cantitativă și calitativă a producției — în vederea măririi efortului de război" [89].

În plenarele comitetelor regionale și în ședințele activului de partid, s-a accentuat în mod deosebit asupra problemelor producției, s-a subliniat în permanență rolul și importanța activității educative, sarcini pentru rezolvarea cărora erau chemate să lupte comitetele de fabrică [90]. Toate acestea conferă comitetelor de fabrică o altă trăsătură de elemente ale noii puteri. Încă de la apariția lor, în condițiile sabotajului reacțiunii, comitetele de fabrică au dat viață sarcinilor economice trasate de partidul comunist, asumîndu-și răspunderea organizării procesului de producție și acționînd în direcția educării și promovării, în rîndul muncitorilor, a unei noi atitudini față de muncă.

Dar latura măririi producției în vederea refacerii economice și sprijinirii frontului era strîns legată de cea a controlului producției. Din inițiativa partidului comunist, comitetele de fabrică au trecut la acțiuni de control asupra materiilor prime, a producției și repartiției produselor [91]. Vorbind în fața minerilor din Valea Jiului, Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea: „Voi cei ce lucrați în mine, fabrici, uzine sînteți chemați să găsiți metode potrivite de ridicare a producției, să controlați executarea planurilor făcute de specialiști, să descoperiți și să înlăturați pe sabotori, dușmani ai întregului popor" [92]. Sarcina controlului producției revenea comitetelor sindicale din întreprinderi. „Să purificați întreprinderile industriale de sabotori, să controlați producția prin comitetele de întreprinderi și fabrică, să organizați producția pentru ca să dea un randament tot mai mare" — arăta Gheorghe Gheorghiu-Dej muncitorilor din Constanța [93]. În instrucțiunile de creare și funcționare a comitetelor de fabrică se sublinia că acestora „le revine sarcina principală de a mobiliza întreaga masă pentru organizarea și controlul producției" [94].

---

[89] „Luptătorul bănățean" din 10 ianuarie 1945.

[90] Raportul Organizației județene a P.C.R. Arad din octombrie 1944 și stenograma dezbaterilor din adunarea activului de partid din Timișoara din ianuarie 1945. (Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond 4, dos. 922, f. 5.; fond 1, dos. 2, f. 22). Raportul prezentat la Conferința de partid a regionalei P.C.R. Iași din august 1945 (Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Iași, fond 1, dos. 1, f. 15).

[91] „Luptătorul" din 8 septembrie 1944 (Memoriul de revendicări al muncitorilor de la Malaxa).

[92] „Scînteia" din 2 decembrie 1944.

[93] „Scînteia" din 3 decembrie 1944; „Luptătorul bănățean", organ al Comitetului regional al P.C.R. Banat, sublinia: „Organele controlului muncitoresc sînt comitetele de fabrică" („Luptătorul bănățean" din 4 decembrie 1944).

[94] Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Banat, fond 4, dos. 951, f. 23. „Norme de organizare a sindicatelor".

Sub conducerea organizațiilor de partid, comitetele de fabrică au inițiat crearea comisiilor de control al producției, în componența cărora intrau muncitori, ingineri, tehnicieni [95]. Aceste comisii subordonate comitetelor de fabrică, aveau menirea de a contribui la crearea condițiilor necesare pentru ridicarea producției și a randamentului. Ele coordonau toți factorii existenți în vederea realizării acestui scop [96]. Astfel de comisii au apărut în Valea Jiului, în fostul județ Severin, în fostul județ Hunedoara etc. [97].

Instituirea controlului muncitoresc, încă din primele zile ale revoluției populare, a fost subordonată celor două scopuri principale urmărite de clasa muncitoare în bătălia economică : refacerea economică și sprijinirea războiului antihitlerist. Un loc important în exercitarea controlului îl avea combaterea oricăror acțiuni de sabotaj din partea elementelor reacționare [98]. Același lucru îl subliniau muncitorii de la fabrica Mărgineanca [99], de la Șantierul Naval Galați [100], de la Societatea Franco-Română Brăila [101], precum și de la alte numeroase întreprinderi din țară. Introducerea și exercitarea controlului muncitoresc de către clasa muncitoare prin organele sale de luptă, comitetele de fabrică, a avut o însemnătate primordială în refacerea economică a țării și sporirea efortului pentru sprijinirea frontului antihitlerist.

Prin activitatea lor de reglementare și control a producției, comitetele de fabrică au intervenit și atins temeliile „sacrei" proprietăți private. Fără a-și pune ca scop lichidarea ei, măsură ce va fi rezolvată de revoluția socialistă, ele au impus capitaliștilor reacționari și sabotori orientarea capacităților de producție spre refacerea economică a țării și sprijinirea războiului antihitlerist, sarcini de bază ale revoluției populare în perioada imediată de după 23 August. Totodată, introducerea și rezolvarea controlului muncitoresc, varietatea formelor folosite de clasa muncitoare, constituie primii pași în pregătirea materială a actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție din iunie 1948. Aceasta confirmă unitatea procesului revoluționar din țara noastră, dezvoltarea lui neîntreruptă, pe o linie mereu ascendentă, începută prin insurecția armată și continuată în etapa revoluției socialiste.

Generate de procesul revoluționar din țara noastră, prin întreaga lor activitate, comitetele de fabrică s-au impus, prin întreaga lor activitate, ca organe revoluționare ale clasei muncitoare, care își aduceau o însemnată contribuție la rezolvarea problemelor fundamentale ale

---

95 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dos. 4, f. 15.

96 Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Hunedoara, fond. 2, dos. 42, f. 68. „Regulament pentru funcționarea comitetelor de producție la exploatări din Valea Jiului".

97 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dos. 4., f. 15.

98 „Luptătorul" din 1 octombrie 1944.

99 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 8831, f. 311.

100 „Dezrobirea" din 15 octombrie 1944.

101 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dos. 400, f. 57.

revoluției. Apariția lor, ca rezultat al activității partidului comunist, precum și variata lor activitate au determinat faptul ca ele să aibă o influență deosebită în dezvoltarea procesului revoluționar.

Comitetele de fabrică răspundeau necesităților vitale ale luptei de clasă a proletariatului, erau impuse de necesitatea introducerii regulilor noi, revoluționare în fabrici și uzine, de organizarea apărării întreprinderilor și introducerea controlului muncitoresc.

Forța și prestigiul comitetelor de fabrică, recunoscute chiar de reacțiune [102], se datoresc faptului că ele se bucurau de sprijinul întregii clase muncitoare, că erau conduse de Partidul Comunist Român.

Preocupările ce au stat în atenția comitetelor de fabrică, precum și rezultatele obținute în mobilizarea clasei muncitoare au exercitat o influență hotărîtoare asupra activității altor forme de organizare a maselor. Element al noii puteri, comitetele de fabrică au influențat în mod activ asupra activității altor elemente ale puterii, concretizîndu-se în acest fel unul din aspectele hegemoniei clasei muncitoare.

Victoria insurecției naționale antifasciste de la 23 August 1944 a însemnat descătușarea energiei creatoare a maselor populare. Sub conducerea științifică a Partidului Comunist Român, masele largi populare și-au intensificat lupta în vederea dezvoltării revoluției.

Condiția esențială a pregătirii și desfășurării cu succes a revoluției era consolidarea rolului de conducător al clasei muncitoare condusă de partidul său revoluționar. Experiența revoluției și partidului nostru confirmă faptul că pregătirea și desfășurarea revoluției „este nemijlocit legată de intensa activitate organizatorică politică și ideologică desfășurată de comuniști în rîndurile clasei muncitoare, ale celorlalte mase populare, în vederea mobilizării lor la luptă, a educării și călirii lor revoluționare" [103].

Apariția și transformarea comitetelor de fabrică în organe de luptă ale clasei muncitoare, organe care au asigurat participarea maselor de muncitori la acțiunile pentru realizarea sarcinilor imediate și de perspectivă ale revoluției, au determinat exercitarea, din plin, a rolului de hegemon al clasei muncitoare, condusă de partidul ei marxist-leninist, în pregătirea și înfăptuirea revoluției socialiste din România.

---

[102] In numeroase scrisori și telegrame sosite la Consiliul de Miniștri conducerile diferitelor întreprinderi recunoșteau în mod deschis forța comit., de fabrică. „Direcțiunea fabricii nu are nici un fel de autoritate asupra muncitorilor" se spunea referitor la starea de lucruri existentă în fabrica de hîrtie Bușteni. (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9273, f. 85; dos. 8833, f. 642). Directorul fabricii Ind. chimică SAR Lupeni, era nevoit să recunoască: „Nu pot să fac nimic contra sindicatului" (Arhiva Comitetului regional al P.C.R. Hunedoara, fond 2, dos. 17, f. 64).

[103] Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964, Ed. pol., 1964, Buc., p. 50.

LE RÔLE DES COMITÉS DE FABRIQUE DANS L'ORGANISATION DE LA CLASSE OUVRIÈRE, DANS LES CONDITIONS DE L'APPROFONDISSEMENT DU PROCESSUS RÉVOLUTIONNAIRE

Résumé

Les auteurs abordent à base des documents les plus récents du parti et d'un riche materiel recueilli dans les archives centrales et locales, le problème du rôle des comités de fabrique dans l'organisation de la classe ouvriere, dans les conditions de l'approfondissement du processus revolutionnaire.

Le déroulement de la révolution a entraîné le renforcement du rôle dirigeant de la classe ouvrière. La raffermissement du parti communiste et la création des organisations exigées par les conditions du déploiement du processus révolutionnaire assuraient les conditions nécessaires à l'établissement de l'hégémonie de la classe ouvrière.

A l'appel du parti communiste, la classe ouvrière a formé dans un bref délai, des comités de fabrique dans la plupart des entreprises de la capitale et du pays entier.

En utilisant un riche matériel documentaire, puisé dans les archives du parti, les auteurs présentent et analysent largement dans ce travail, le rôle et l'importance de ces organismes de lutte de la classe ouvrière. Ils démontrent ainsi que les comités de fabrique ont déployé, sous la direction du Parti Communiste Roumain uné activité importante et complexe. Ces comités ayant un caractère politique prononcé, se sont affirmés, dès le début, en tant qu'élèments du nouveau pouvoir.

CRITICA MONARHIEI ABSOLUTE ÎN OPERA ISTORICILOR ROMANTICI FRANCEZI DIN PERIOADA RESTAURAȚIEI (1815—1830)

DE

V. CRISTIAN

Nu întotdeauna abundența cercetătorilor asupra unei probleme presupune rezolvarea ei; studierea istoriografiei monarhiei absolute ne oferă tocmai un astfel de exemplu. Pentru că, deși numărul lucrărilor consacrate acestei teme este impresionant — faptul că nimeni nu a încercat să întocmească o bibliografie completă, deși ea ar fi fost extrem de utilă, este elocvent — istoricii sînt departe de a ajunge la un acord și nu numai în privința unor amănunte ci și asupra unor probleme de bază; originea și esența monarhiei absolute, tipurile ei, periodizarea. Firește că această situație își are explicațiile ei și cea mai importantă ni se pare felul cum a fost cercetată problema.

Acordîndu-i o atenție relativ constantă, istoricii burghezi s-au mărginit în general la studierea anumitor fenomene suprastructurale. A existat apoi — și mai există încă — tendința de glorificare a perioadei monarhiei absolute și în special a secolului al XVII-lea francez; istoricul progresist Albert Bayet era, într-o anumită măsură, îndreptățit să rezume esența lucrărilor burgheze referitoare la această perioadă în formula „spectacol unic, Marele Rege construind Marele secol" [1]. Era firesc deci ca numărul lucrărilor cu adevărat valoroase consacrate acestei teme de către istoricii burghezi să fie redus, deși au existat și încercări serioase ca cele ale lui Lavisse [2] și Mousnier [3].

Trebuie să subliniem însă că nici replica istoriografiei marxiste nu a fost suficient de viguroasă. O bună perioadă studierea acestei teme a fost aproape complet neglijată și, ceea ce este surprinzător, chiar de către istoricii marxiști francezi. În ceea ce privește cercetările efectuate în ultimul timp [4], ele sînt încă puțin numeroase; apoi, în unele lucrări analiza nu este suficient de profundă, iar aprecierile de ansamblu sînt uneori schematice, argumentația nefiind întotdeauna convingătoare.

---

[1] Albert Bayet, *Istoria Franței*, Forum, f. a. p. 167.

[2] Și în primul rînd volumul VII, partea 1—2, și VIII, partea I, din cunoscuta lucrare de sinteză apărută sub redacția sa, *Histoire de la France illustré*.

[3] R. Mousnier, *Les XVI et XVII siècle. Les progrès de la civilisation européenne et le déclin d'Orient (1492—1715)*, Paris 1954 (vol. IV din *Histoire générale des civilisations*, sub red. lui M. Crouzet); Idem, *Recherches sur les soulèvements populaires en France avant la Fronde*, în „Revue d'histoire moderne et contemporaine", Avril—Juin 1958, p. 81—113.

[4] Și în primul rînd lucrarea lui Porșnev, *Narodnîie vosstanija vo Franții pered Frondoj (1623—1648)*, Moskva, Izd. AN SSSR 1948, 721 p. V și Z. Masina,

Este evident însă că, fără clarificarea fenomenului monarhiei absolute, este greu să se vorbească despre o înțelegere completă a istoriei Europei din secolele XVII—XVIII.

Printre aspectele neglijate de cercetători se numără și problema analizei de către istoriografie a monarhiei absolute. Studierea ei permite însă formarea unei imagini mai clare asupra problemei în discuție; pe de altă parte, evoluția concepțiilor istoricilor asupra acestei chestiuni subliniază, încă o dată, influența condițiilor social-politice asupra operei lor. În cele ce urmează ne vom limita doar la analiza unui aspect al acestei probleme și anume — concepțiile istoricilor francezi ai Restaurației cu privire la monarhia absolută. Ne-am oprit tocmai asupra acestui aspect întrucît în istoriografia absolutismului momentul romantic este deosebit de important. Lăsînd la o parte aprecierile lui Voltaire, se poate considera că acum sînt puse bazele studierii monarhiei absolute. Elementele de bază ale concepțiilor istoricilor romantici au apărut pe atunci ca ceva cu totul nou; apoi, fapt deosebit de important, ele au exercitat o puternică influență asupra cercetărilor ulterioare. Studierea acestei teme ne oferă astfel și posibilitatea unei mai bune înțelegeri a întregii evoluții a istoriografiei monarhiei absolute. Ea se impune cu atît mai mult cu cît, excepție făcînd unele aprecieri ale lui B.F. Porșnev asupra concepțiilor lui Thierry în acest domeniu [5], problema nu a fost abordată decît incidental.

Firește că în studierea concepțiilor istoricilor romantici francezi asupra monarhiei absolute trebuie să avem în vedere condițiile social-politice în care au activat — perioada Restaurației [6] — ca și totalitatea concepțiilor lor, inclusiv faptul, subliniat de Marx, că ei sînt descoperitorii principiului luptei de clasă [7]. În felul acesta, imaginea concepțiilor lor asupra absolutismului, cu meritele și scăderile ei, devine mult mai clară, în același timp în care se pot aduce precizări cu privire la un important aspect al luptei politico-ideologice din perioada anilor 1815—1830.

Înfrîngerea lui Napoleon și readucerea burbonilor puneau în fața Franței o problemă esențială: Restaurația va însemna o simplă repunere pe tron a monarhilor „legitimi" sau o revenire completă la „vechiul regim" prin o totală înlăturare a cuceririlor revoluției?

Reveniți în furgoanele contrarevoluției, emigranții, care după expresia lui Talleyrand — „nu uitaseră nimic și nu învățaseră nimic" [8], încercau, sub conducerea contelui de Artois — viitorul Carol al X-lea — și împotriva mersului firesc al istoriei, să readucă, o dată cu burbonii, situația anterioară anului 1789. În fața acestui pericol, s-a născut o puternică opoziție care reunea reprezentanții diferitelor partide;

Boris Porchnev et la France du XVII-e siècle, „La Pensée, 1950, p. 100—108; de asemenea, R. Mandrou, *Les soulèvements populaires et la société française du XVII-e siècle*, în „Annales (Economies, Sociétés, Civilisations)", nr. 4, oct. — dec. 1959, p. 756—765.

[5] B. F. Porchnev, *Le vrai „Grand siècle"*, II, în „La Pensée", nr. 41, mars-avril, 1952, p. 71—74. Și aici trebuie să avem în vedere că Porșnev se referă aproape numai la *Histoire du Tiers Etat*, apărută în 1853, analizînd-o în funcție de condițiile existente după 1848, Ideile expuse în această lucrare apar însă în lucrările lui Thierry anterioare anului 1830 ca și în operele din 1815—1830 ale altor romantici; chiar Thierry recunoaște influența lui Mignet.

[6] Arătînd că principalele lucrări ale romanticilor apar înainte de 1830 istoricul sovietic Reizov sublinia că doar pînă la această dată ei constituie o școală, a cărei apariție a fost determinată de necesitățile momentului; cf. *L'historiographie romantique française (1815—1830)*, Moscou, f. a., p. 9—10 etc.

[7] In cunoscuta scrisoare către Weidemeyer din 5 martie 1852; v. Marx-Engels, *Opere alese* în două volume, vol. II, E.S.P.L.P., Buc. 1955, p. 493. În legătură cu aceeași problemă vezi și Engels, *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane*, *Ibidem*, p. 427.

[8] E. V. Tarlé, *Talleyrand*, ed. a III-a E.P.L.U., Buc. 1962, p. 149.

de la regaliștii constituționali pînă la democrați[9]. În apriga dispută dintre cele două partide fiecare căuta să dovedească justețea poziției sale; de aici și pronunțatul caracter ideologic al luptei social-politice din perioada 1815—1830. Din motive lesne de înțeles, punctul central al disputei îl constituie Revoluția franceză; de justificarea sau condamnarea ei depindea în mare măsură rezolvarea principalei probleme politice a Restaurației „regele sau charta". Dar, analiza și aprecierea evenimentelor începute în 1789 nu se putea face decît după o prealabilă precizare a cauzelor revoluției, mai ales a celor politice. Pornindu-se de aici, una din cele mai însemnate probleme în discuție va fi rolul, pozitiv sau negativ, pe care-l jucase regalitatea în istoria Franței și, prin urmare, locul care trebuia să-i fie rezervat după 1815.

Apărînd interesele foștilor emigranți, reprezentanții ideologici ai ultraregaliștilor — și în special De Bonald și Joseph de Maistre — vor căuta să dovedească legitimitatea absolutismului monarhic. Principalul argument al lor era că societatea și puterea politică sînt opera divinității, operă a cărei esență nu poate fi cunoscută muritorilor; deci, spunea De Bonald, „omul nu poate da o constituție societății politice după cum nu poate da greutate corpului sau întindere materiei" [10]. Concluzia unor astfel de idei nu putea fi decît aceea că orice limitare a puterii principelui, orice control al actelor sale este o acțiune împotriva unei forțe invincibile — natura lucrurilor — deci contra voinței divine [11] și că singura stare corespunzînd acestei voințe este cea care a precedat revoluția, în care fiecare își avea locul și datoriile sale precis determinate; restaurarea acestei situații prin înlăturarea cuceririlor revoluției ar fi prin urmare, singura cale ce trebuie urmată [12].

Asemenea idei au determinat, în mod necesar, apariția unui puternic curent contrar. Este adevărat că în sînul acestuia, datorită compoziției sale eterogene, nu există o unitate asemănătoare aceleia care domnește, în această privință, printre ultraregaliști, o idee este însă unanim acceptată, fie că este vorba de „doctrinari" sau liberali — ca să nu mai vorbim de republicani — aceea că absolutismul nu mai poate fi reintrodus în Franța. Considerînd regalitatea ca singura formă politică care convine Franței, „doctrinarii" subliniau în același timp, prin intermediul celui mai marcant dintre ei, Royer Collard, că „monarhia reconstituită prin Chartă este o monarhie mixtă, în care mai multe puteri colaborează cu puterea regală [13]. Fiind de acord cu guvernarea introdusă prin Chartă și fără a încerca să o depășească, ei „acceptau în întregime Restaurația ca o tranzacție necesară și definitivă între vechea și noua Franță" [14].

Pe poziții mai avansate se situează liberalii. In *La Monarchie selon la Charte* — lucrare editată în 1816 și a cărei apariție a trezit un puternic ecou [15] — Chateaubriand se manifestă ca partizan al unei monarhii de tip englez — apelul la exemplul oferit de Anglia, în lipsa unei tradiții parlamentare franceze, este frecvent în această perioadă — în care puterea regelui să fie astfel îngrădită încît să nu poată fi în nici un fel dăunătoare. Este adevărat că nici liberalii nu merg prea departe;

---

[9] Reizov, *op. cit.*, p. 5.

[10] S. Charléty, *La Restauration (1815—1830)*, în Lavisse, *Histoire de la France contemporaine depuis la Révolution jusqu'à la paix de 1919*, t. IV, Hachette 1921, p. 81. Idei asemănătoare sînt dezvoltate în cunoscuta sa lucrare *Soirées de Saint-Petersbourg*, ca și în alte lucrări; v. H. Baudrillart, *Publicistes modernes*, Paris, 1863, p. 161, și urm.

[11] „Dacă operele mele trebuie să treacă posterității, spunea De Bonald lui Chateaubriand, nu vreau să mi se reproșeze că s-a găsit în ele un cuvînt în favoarea Chartei"; Charléty, *op. cit.*, p. 87.

[12] Charléty, *op. cit.*, p. 82—83.

[13] Barante, *La vie politique de M. Royer Collard, ses discours, et ses écrits*, t. I, Paris, 1861, p. 221—222.

[14] Charléty, *op. cit.*, p. 87.

[15] Villemain, *M. de Chateaubriand, sa vie, ses écrits, son influence littéraire sur son temps*, Paris 1858, p. 237 și urm.

susţinînd necesitatea unui guvern reprezentativ, Benjamin Constant considera că drepturile politice trebuie rezervate doar proprietarilor [16]. Cu toate limitele sale, poziţia liberalilor ca şi a „doctrinarilor" reprezenta interesele burgheziei, pe atunci în ascensiune încă, acţionînd deci în sens progresist. Tocmai în cadrul luptei burgheziei împotriva încercărilor de reintroducere a absolutismului trebuie încadrată activitatea istoricilor romantici din perioada Restauraţiei.

Înainte de a analiza concepţiile lor în privinţa monarhiei absolute, trebuie să subliniem că punctele de vedere pe care le împărtăşesc romanticii asupra unor anumite chestiuni sînt cîteodată diferite şi faptul acesta se explică uşor dacă avem în vedere trecutul lor; e suficient să menţionăm aici că în timp ce Guizot era însărcinat de Royer Collard să prezinte lui Ludovic al XVIII-lea, înaintea celei de a doua Restauraţii, asigurarea sprijinului partidului constituţional, Thierry fusese secretarul lui Saint-Simon. În ceea ce priveşte concepţiile lor generale însă — şi acestea ne interesează în primul rînd — ele sînt asemănătoare, uneori identice. Trebuie să subliniem în acelaşi timp că asemănarea între concepţiile lor durează atîta timp cît există pericolul comun pe care-l prezintă tendinţele absolutiste ale Restauraţiei; după 1830, ideile lor în privinţa monarhiei se îndepărtează sensibil unele de altele. Din acest motiv nu ne-am oprit în rîndurile de faţă decît asupra acelor concepţii exprimate înainte de Revoluţia din iulie [17].

Proveniţi din rîndurile burgheziei, istoricii romantici s-au încadrat de la început în rîndul acelor „adevăraţi interpreţi şi purtători de cuvînt" ai acesteia — după expresia lui Marx [18] — în lupta împotriva încercărilor de reînviere a absolutismului. Această încadrare a lor nu este întîmplătoare. Pe atunci, istoria era, pentru ideologii burghezi, „un arsenal de argumente în lupta lor contra reacţiunii" [19]. De altfel, faptul că romanticii nu concepeau cercetarea istoriei ca o pură operă de erudiţie ci ca fiind destinată „să legitimeze aspiraţiile politice ale burgheziei" [20], este atestat chiar de afirmaţiile lor. „În 1817, va spune mai tîrziu Thierry, preocupat de o vie dorinţă de a contribui din partea mea la triumful opiniilor constituţionale, am început să cercetez în cărţile de istorie, probe şi argumente în sprijinul credinţelor mele politice" [21]. Aceeaşi idee, formulată şi mai clar, o întîlnim la Guizot. „Astăzi, spunea el în 1837, ca în 1817, ca în 1820, ca în 1830, eu vreau, eu caut, eu slujesc, prin toate eforturile mele, preponderenţa claselor mijlocii din Franţa" [22].

Fireşte că în felul acesta ştiinţa istorică trebuia să sufere nu numai o modificare de formă ci şi una de fond. Vechile explicaţii ale procesului istoric nu mai satisfăceau; mai mult, ele erau chiar contrare tendinţelor romanticilor. Ei au desfăşurat o luptă continuă împotriva concepţiilor răspîndite pînă atunci; şi unul din primele lor obiective a fost locul monarhiei în istorie, şi, în special, în istoria Franţei. Noua şcoală, arată Thierry, „a lovit mortal în versiunea monarhică a istoriei Fran-

---

[16] C h a r l é t y, *op. cit.*, p. 86. O idee asemănătoare o întîlnim la Mme de Staël „Il y a une clase qui par ses lumières est appelée à gouverner". *Ibidem.*

[17] Am făcut o excepţie pentru lucrarea lui T h i e r r y, *Histoire de Tiers Etat*, apărută în 1853; după cum am arătat însă, aici sînt reluate şi sistematizate unele idei anterioare anului 1830.

[18] M a r x - E n g e l s, *Opere*, vol. 8, E.S.P.L.P., Buc., 1960, p. 120.

[19] R e i z o v, *op. cit.*, p. 7.

[20] F o s s a e r t, *La théorie de classe chez Guizot et Thierry*, în „La Pensée", nr. 74, 1955, p. 60.

[21] T h i e r r y, *Lettres sur l'histoire de France*, *Préface*, Paris, 1827, p. 6.

[22] G u i z o t, *Histoire parlementaire*, t. III, Paris, 1863, p. 74. Faptul că romanticii erau demni reprezentanţi ai burgheziei a fost foarte bine înţeles de către contemoprani şi nu numai de cei francezi. Trăducătorul ediţiei de la Oxford (1873) al lucrării lui G u i z o t, *Histoire de la civilisation en Europe* sublinia că scopul şi efectul ei este de a reliefa „marele sistem social pe care îl posedăm" (vezi ediţia Perrin, 1855, p. V—VI).

lei"[23]. Această reducere de către romantici a rolului monarhiei trebuie privită și în legătură cu lărgirea sferei preocupărilor istoricilor. Încă la Villemain întîlnim ideea valoroasă, reluată și amplificată de Thierry, că istoria este istoria popoarelor și nu a oamenilor mari[24], idee pe care o vom întîlni, de altfel, și la unii istorici români din secolul al XIX-lea — Bălcescu, Kogălniceanu. Chiar dacă acest principiu nu este unanim acceptat de către romantici — Guizot își va mărgini în general atenția doar la „acea regiune superioară a societății prin care este făcută istoria"[25] — el va aduce în sfera cercetărilor noi elemente și, o dată cu acestea, concluzii noi. Demni „avocați ai clasei lor"[26], istoricii francezi ai Restaurației se vor strădui să demonstreze rolul istoric al burgheziei[27]. Concluzia lui Thierry potrivit căreia „ridicarea continuă a stării a treia este faptul dominant și ca lege a istoriei noastre (a Franței — n.n.)"[28] putea fi întîlnită la fel de bine în opera oricărui alt istoric romantic.

Evident că, în asemenea condiții, regalității nu i se mai putea atribui aceeași importanță ca pînă atunci. Atenția care i se acordă rămîne mare; dar rolul ei in dezvoltarea societății este limitat doar la perioadele cînd este aliată cu burghezia — idee al cărei substrat politic este evident. Asupra ei vom mai reveni.

Reducînd rolul monarhiei în istorie, romanticii vor căuta și o nouă explicație a fenomenului monarhic. În înțelegerea sa, ei pornesc de la ideea, nouă acum, că diferitele instituții sînt rezultatul situației societății, că înainte de a deveni cauză ele sînt un efect[29]. Societatea modificîndu-se, se modifică și instituțiile. Faptul că istoricii de pînă acum nu au înțeles rolul regalității în istorie are drept cauză, subliniază Guizot, că aceștia nu au căutat să pătrundă nici esența, nici variabilitatea sa[30]. Metoda întrebuințată de istoricii romantici avea să fie o metodă nouă, conform orientării lor generale. „Sentimentul istoric care se formase la generația anului 1820 era, înainte de toate, sentimentul dinamismului istoric care creează neîncetat valori noi"[31]. Pornind de aici, metoda lor de cercetare va fi, spre deosebire de Montesquieu, incontestabil istorică[32]. Astfel, privind lucrurile în evoluția lor, romanticii vor respinge teza conform căreia regalitatea ar fi o instituție imuabilă. „În secolele IV și XVII, spunea Guizot, acest cuvînt (rege — n.n.) exprimă două instituții, două forțe complet diferite"[33]. Aceeași idee o reîntîlnim la Thierry, care face și o atentă analiză a evoluției sensului cuvîntului „rege"[34].

Romanticii subliniază că regalitatea nu a apărut o dată cu societatea. Reluînd o idee exprimată anterior de Mme de Staël, Thierry va spune că „independența este antică, despotismul este modern"[35]. Apariția monarhiei nu a coincis cu apariția despotismului; sub primele dinastii, cînd coroana era electivă, națiunea era suverană[36]. Cu timpul însă, prin forță și înșelăciune, împotriva voinței societății[37], regalitatea a căpătat o putere pe care inițial n-o avusese. Subliniem această idee, întrucît ea se

---

[23] Thierry, *Dix ans d'études historiques*, Paris, Furne 1846, p. 140.
[24] Reizov, *op. cit.*, p. 47.
[25] Guizot, *Histoire des origines du gouvernement representatif*, t. I, Paris, 1820, p. 48.
[26] Fossaert, *op. cit.*, p. 61.
[27] „Né roturier, va supune Thierry în 1824, je demandait qu'on rendit à la roture sa part de gloire dans nos annales"; *Dix ans d'études historiques*, p. 11.
[28] Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, Paris, 1853, p. 132.
[29] Guizot, *Essais sur l'histoire de France*, VII-e édition, 1847, p. 59. Vezi și Reizov, *op. cit.*, p. 158.
[30] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 251—253.
[31] Reizov, *op. cit.*, p. 290—294.
[32] *Ibidem*, p. 291.
[33] Guizot, *Histoire de la civilisation en France*, I, Paris 1868, p. 252.
[34] Thierry, *Dix ans d'études historiques*, p. 203—205, v. și Reizov, *op. cit.*, p. 159.
[35] Thierry, *Dix ans d'études historiques*, p. 281.
[36] Mignet, *Histoire de la Révolution française*, t. I, Bruxelles, 1839, p. III.
[37] Thierry, *Dix ans d'études historiques*, p. 205.

apropie de concluzia la care va ajunge Marx în Războiul civil din Franța: „Inițial, societatea își crease, printr-o simplă diviziune a muncii, organe speciale care să aibă grijă de interesele ei comune. Dar aceste organe, al căror vîrf era forța represivă, s-au transformat cu timpul, urmărindu-și propriile lor interese speciale, din slujitori ai societății, în stăpîni ai acesteia. Așa cum, de pildă, se poate vedea nu numai în monarhia ereditară, dar și în republica democratică" [38].

Subliniem însă că scriitorii romantici acceptă folosirea forței doar în explicarea originii regalității. În ceea ce privește puterea și persistența ei îndelungată, ei consideră că aceasta s-ar datora faptului că „ea este personificarea suveranității de drept" [39], ca „depozitară și protectoare a ordinii publice, a justiției generale, a interesului comun... centru și legătură a societății" [40]. Aceasta rămînînd esența ei, extinderea în timp și spațiu a monarhiei va determina o mare varietate a formelor sub care poate fi întîlnită. Ea poate fi comparată ca „un cap ce se poate plasa pe o mulțime de corpuri diferite, (cu) un fruct care naște semințele cele mai diverse" [41].

Principalul merit al regalității îl constituie tendința sa centralizatoare. Subliniată deja de Sismondi [42], această idee revine deosebit de frecvent în operele lui Guizot, Mignet, Thierry. Aprobarea centralizării era firească la reprezentanții burgheziei „Trebuie să înțelegem, spune Guizot, că această revoluție (centralizarea — n.n.) era nu numai inevitabilă ci și utilă". În continuare el explică această idee: „ceea ce face viața socială este securitatea și progresul. Orice sistem care nu asigură ordinea în prezent și mișcarea către viitor este vicios și curînd abandonat" [43]. Și cum centralizarea și lupta împotriva fărîmițării feudale era o necesitate obiectivă a dezvoltării sociale, tendințele unificatoare au conferit regalității un rol progresist. Analizînd istoria civilizației europene, spune Guizot, „vedem dezvoltarea regalității mergînd cu același pas, pentru a zice astfel, cel puțin un timp îndelungat cu acel al societății însăși" [44]. Centralizarea nu este însă concepută de romantici ca o simplă operă teritorială administrativă; ea este extinsă și în domeniul social. Reluînd o apreciere a lui Voltaire [45], Guizot consideră că la sfîrșitul perioadei de centralizare, cuprinsă între secolele XII și XVI, se ajunge la „acea fuziune a tuturor elementelor sociale în două forțe, guvernul și poporul" [46]. Concluzia la care ajunge el, concluzie formulată deja de Benjamin Constant, nu este decît o continuare logică a acestei idei. Regalitatea ar fi „o putere neutră, o putere moderatoare, situată deasupra accidentelor, *a luptelor societății* (subl. ns.—n.n.) și neintervenind decît în marile crize" [47]. Nu este greu de observat ideea — reluată adesea de istoricii de mai tîrziu — că monarhia ar fi o instituție situată deasupra claselor, idee care se îndepărtează esențial de la o înțelegere justă a fenomenului monarhic.

Analizînd dezvoltarea istorică a regalității, istoricii romantici reliefează o idee care ni se pare deosebit de importantă pentru înțelegerea ideilor lor: regalitatea a avut un rol progresist numai atît timp cît a acționat de acord cu burghezia. Burghezia a fost cea care a ajutat în mod substanțial politica antifeudală a monarhiei,

---

[38] Marx-Engels, *Opere alese*, I, p. 509. Guizot limita posibilitatea formării prin forță a statelor doar la cele monarhice; cf. *Histoire de la révolution en Angleterre*, Paris, 1883, p. 114—115.

[39] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 252 și urm.

[40] *Ibidem*, p. 270.

[41] *Ibidem*, p. 250.

[42] G. Meunier, *Les grands historiens du XIX-e siècle*, Paris 1896, p. 36.

[43] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 311.

[44] *Ibidem*, p. 248.

[45] Sub Ludovic al XIV-lea „nu mai existau în Franța decît un stăpîn și supuși" *Oeuvres complètes*, t. XII *(Siècle de Louis XIV)*, Paris, Hachette, 1888, p. 169.

[46] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 248 „Nu vom mai găsi în Europa modernă decît două mari figuri care ocupă scena istorică, guvernul și țara", *Ibidem*, p. 247, V. și Michelet, *Précis de l'histoire moderne*, Paris, 1837, p. 234.

[47] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 256.

fiind la rîndul său ajutată de aceasta. „Era dificil ca regii să supună clasa suverană şi liberă fără a ridica puţin clasa supusă şi dispreţuită"[48]. Alianţa rege-burghezie era deci firească şi, exceptînd momentele cînd se produc neînţelegeri — „ceva grav şi trist" după expresia lui Thierry[49] — ea va fi constantă. Ei consideră astfel că „din secolul XII pînă în secolul XVIII istoria stării a treia şi cea a regalităţii sînt indisolubil legate împreună... Singur secolul XVIII face excepţie de la această lege a dezvoltării noastre sociale; el a trezit neîncrederea şi a preparat o ruptură funestă între starea a treia şi regalitate"[50], ruptură care va duce în cele din urmă la revoluţie.

Concluzia care se impune din cele arătate este evidentă; monarhia se menţine puternică atîta vreme cît urmează o cale progresistă — progresistă în sensul intereselor burgheziei — şi atîta vreme cît păstrează alianţa cu aceasta. Substratul politic al acestei idei este pregnant.

Am considerat necesară expunerea acestor cîteva idei asupra monarhiei în general, întrucît ele permit o mai bună înţelegere a concepţiilor istoricilor romantici cu privire la monarhia absolută.

În analiza acestei probleme ne vom referi îndeosebi la Franţa şi aceasta atît pentru faptul că aici monarhia absolută a îmbrăcat forma clasică[51] — fapt remarcat încă de istoricii romantici — cît şi pentru că majoritatea referirilor lor privesc, din motive lesne de înţeles, aspectul francez al fenomenului[52]. De altfel, pornind de la ideea întîlnită într-o formă incipientă la Voltaire[53] şi reluată pentru domeniul spiritual de Sagnac[54], că „Franţa a fost centrul, focarul civilizaţiei Europei"[55], ei consideră că deşi monarhia absolută a apărut mai întîi în Spania, ea a trebuit să treacă în Franţa pentru a deveni europeană[56]. Subliniem, de asemenea, că referirile lor se limitează aproape exclusiv la sec. al XVII-lea; ei consideră că numai acum rolul principal aparţine guvernului francez, spre deosebire de sec. al XVII-lea cînd pe primul plan apare societatea franceză. Or, atenţia istoricului trebuie să se îndrepte întotdeauna asupra elementului esenţial din perioada respectivă[57]. Fără îndoială, avem aici o metodă de lucru interesantă; şi notăm că, într-o anumită manieră o vom reîntîlni în studierea secolelor XVI—XVIII în cunoscuta lucrare de sinteză *Propyläen Weltgeschichte*.

Încercînd să stabilim concepţiile istoricilor romantici cu privire la monarhia absolută, ne vom opri mai întîi la problema originii ei. Am considerat necesar acest

---

48 Thierry, *Dix ans d'études historiques*, p. 150. Aici trebuie să avem în vedere că Thierry explică lucrurile prin prisma cunoscutei sale teorii a formării claselor prin cucerire.

49 Idem, *Histoire du Tiers Etat*, p. 25.

50 *Ibidem*, p. IX.

51 A. D. Liublinskaia, *Concepţia burgheză contemporană despre monarhia absolută*, în „Probleme de istorie", 4—1962, p. 238.

52 Relativ mai multe referiri întîlnim în privinţa monarhiei engleze. Arătînd că aceasta a devenit absolută în vremea Tudorilor, Guizot subliniază că ea nu a fost absolută „niciodată aşa complet, aşa exclusiv ca pe continent" *(Histoire de la civilisation en Europe*, p. 382); mai mult, „chiar în zilele preponderenţei sale ea nu a fost niciodată absolută nici deplin, nici liniştit" *(Histoire de la Révolution d'Angleterre*, p. X). În schimb, Anglia oferea romanticilor exemplul superiorităţii regimului constituţional; numărul relativ mare de lucrări ale lor privind istoria Angliei, se explică tocmai prin acest fapt.

53 Voltaire, *Oeuvres complètes*, t. XII, p. 383.

54 A. de Saint—Léger, Ph. Sagnac, *La préponderance française, Louis XIV*, *(Peuples et civilisations*, X), Paris 1935, p. 3.

55 Guizot, *La civilisation en Europe*, p. 6; Mignet, *La succession d'Espagne*, Paris 1835, p. XXXVII.

56 Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 385—386.

57 *Ibidem*, p. 387.

lucru întrucît, după cum s-a remarcat, „de felul cum este pusă aceasta depinde şi înţelegerea acestei forme de stat" [58]. Este adevărat că referirile lor asupra acestei laturi a fenomenului nu sînt prea numeroase iar uneori sînt contradictorii; chiar astfel însă, ele sînt totuşi interesante.

Monarhia absolută este considerată, pe bună dreptate, ca o ultimă treaptă din evoluţia ascendentă a regalităţii spre centralizare. Rămînînd, după părerea lor, aliată cu orăşenimea, regalitatea a continuat lupta împotriva nobilimii; dar, paralel cu supunerea acesteia a avut loc şi o reducere a drepturilor celei dintîi. Intîlnim astfel în embrion ideea, pe care o va sublinia Marx, că marile monarhii „au apărut pretutindeni ca urmare a slăbirii claselor feudale învrăjbite, aristocraţia şi orăşenii" [59]. Explicaţia aceasta este astfel în concordanţă cu tendinţa lui Guizot, ca şi a lui Mignet, de a explica instituţiile prin structura societăţii [60].

În explicarea originii absolutismului, Guizot adaugă încă un element: diplomaţia. Prin natura sa diplomaţia nu poate fi condusă decît de un număr restrîns de persoane şi cere un anumit secret; pe de altă parte, în condiţiile de atunci, popoarele nu considerau că relaţiile diplomatice le privesc direct şi, ca atare, le lăsau la discreţia puterii centrale. Această lipsă de înţelegere le-a costat cu atît mai scump cu cît, începînd din sec. XVI, „istoria Europei este esenţialmente diplomatică" [61]. Ideea aceasta a lui Guizot ni se pare interesantă. Fără îndoială că, în explicarea originii monarhiei absolute, hotărîtoare rămîn cauzele interne — încercarea istoricului francez Mousnier de a acorda prioritate cauzelor externe [62] a fost criticată pe bună dreptate [63]. Studierea acestei probleme ar putea aduce însă unele clarificări necesare cu privire la originea monarhiei absolute.

Momentul concret cînd regalitatea franceză a căpătat caracterul de monarhie absolută este considerată de romantici perioada lui Richelieu. Reluînd, după expresia lui Thierry, „sarcina revoluţionară a monarhiei", el „a accelerat atît de puternic mişcarea către unitate şi egalitate civilă, ducînd-o atît de departe, încît, de aici înainte, îi va fi imposibil să dea înapoi" [64]. Această mişcare a fost realizată prin supunerea nobilimii şi, în afară de aceasta, prin desfiinţarea protestantismului ca partid înarmat şi prin orientarea judicioasă a politicii externe, fără a se ţine seama de legăturile dinastice. Astfel, fără a fi rege — şi mai ales datorită acestui fapt — Richelieu a ridicat regalitatea şi a izolat-o în sfera sa ca o idee pură — observăm aici asemănarea cu Hegel — idee vie a salvării publice şi a interesului naţional" [65].

Instalarea definitivă a monarhiei absolute s-a produs după Frondă [66]. Cu privire

---

58 L i u b l i n s k a i a, *op. cit.*, p. 236.

59 M a r x - E n g e l s, *Opere*, vol. 10, p. 460.

60 R e i z o v, *op. cit.*, 290, 355. Notăm că în 1819 Thierry avea concepţii cu totul diferite, acordînd mare importanţă influenţelor primite din Orient. După părerea sa Bizanţul era cel care a oferit „sistemul de idei care a servit să se creeze eşafodajul mistic al unei puteri regale absolute, centru a tot, obiect a tot, fiind raţiunea sa proprie, scopul în sine"; *Dix ans d'études historiques*, p. 197—198.

61 G u i z o t, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 197—198.

62 R. M o u s n i e r, *Recherches sur les soulèvements populaires en France avant la Fronde*, p. 110. „L'absolutisme est probablement résulté d'abord des nécésité de la défense du royaume, des guerres contre l'étranger".

63 L i u b l i n s k a i a, *op. cit.*, p. 246.

64 T h i e r r y, *Histoire du Tiers Etat*, p. 166—167.

65 T h i e r r y, *Histoire du Tiers Etat*, p. 167. Notăm că încă in *Lettres sur l'histoire de France*, p. 103. Thierry consideră monarhia modernă ca fiind o „sursă a tuturor puterilor sociale, plasată într-o sferă aparte, nefiind niciodată delegată, şi perpetuîndu-se fără concursul chiar indirect al voinţei publice".

66 Notăm totuşi că Thiers consideră că putem vorbi de despotism în Franţa încă sub Ludovic al XI-lea; cf. *Histoire de la Révolution française*, t. I, Paris, Furne 1837, p. 4.

la esența acestui eveniment, părerile romanticilor sînt împărțite — așa cum, de altfel, vor fi împărțite și opiniile istoricilor de mai tîrziu. Dacă pentru Mignet Fronda, cu ambele ei perioade, poate fi considerată ca „ultima campanie a aristocrației" [67], în schimb, Thierry consideră că prima ei perioadă, cea parlamentară, prezintă, „cel puțin exterior, caracterele care sînt proprii revoluțiilor constituționale (burgheze—n.n.) din timpurile moderne" [68].

Mai apropiată de adevăr ni se pare prima apreciere; fără a neglija acțiunea maselor pariziene, trebuie să avem în vedere participarea activă a nobilimii și în cadrul Frondei parlamentare; apoi, pe viitor, opoziția nobilimii față de absolutism, atît cît a existat, nu se va mai manifesta decît sporadic, individual, mai ales pe plan spiritual.

În ceea ce privește ideea lui Thierry, menționăm faptul interesant că ea și-a aflat un ecou tîrziu la istoricul sovietic Porșnev. În introducerea la cunoscuta sa lucrare privind mișcările sociale din Franța între 1623 și 1648, el ajunge la concluzia că Fronda — inclusiv Fronda prinților — n-a fost altceva decît „o variantă franceză a revoluției burgheze engleze dezlănțuită atunci de cealaltă parte a Mînecii și o îndepărtată repetiție a revoluției burgheze franceze din secolul al XVIII-lea" [69].

Interesantă, această idee trezește însă obiecții justificate. Mai întîi, distanța în timp între „repetiție" și „spectacol" ni se pare cam mare totuși. Apoi, atît la repetiție, cît și la spectacol, actorii sînt aceiași; or, cazul de față, dacă nobilimea nu a suferit transformări esențiale, burghezia a evoluat mult între cele două evenimente și aceasta și datorită monarhiei absolute. Trebuie spus, totodată, că o asemenea apropiere nu ține seama de caracterul diferit al Parlamentului francez față de cel al Parlamentului englez. În sfîrșit, din formulare s-ar putea deduce că în cazul unei victorii a Frondei, Franța ar fi devenit o țară burgheză. Este evident însă că nu putem admite că la mijlocul sec. XVII condițiile erau identice cu cele de la sfîrșitul sec. XVIII. Faptul acesta a fost sesizat încă de Thierry [70], și se observă lesne că formularea sa este destul de rezervată. De altfel și Porșnev va ajunge mai tîrziu la o expunere mai puțin tranșantă [71].

Indiferent însă de caracterul pe care-l acordă frondelor, istoricii romantici sînt aproape unanimi în a sublinia că după înfrîngerea lor, o dată cu preluarea personală a puterii de către Ludovic al XIV-lea, în Franța se instaurează monarhia în starea ei pură. Ei consideră acest fapt ca o dezvoltare progresistă a mișcării anterioare a istoriei Franței. Domnia lui Ludovic al XIV-lea, va sintetiza Thierry părerile lor, marchează în istoria Franței „ultimul moment al unei îndelungate opere sociale, îndeplinită în comun de rege și clasele nobile ale națiunii, operă de fuziune și de subordonare universală, de unitate națională, de unitate a puterii și de uniformitate administrativă" [72]. Observăm că ideea va fi reluată de Marx care sublinia că în marile state din apusul Europei, excepție făcînd Spania, „monarhia absolută apare ca un centru civilizator, ca un element de unificare a societății" [73].

Prin ce se caracterizează monarhia absolută în concepția romanticilor? Mai întîi prin faptul că regele este prevăzut cu o putere absolută, chiar dacă ea este

---

[67] M i g n e t, *Histoire de la Révolution française depuis 1789 jusqu'en 1814*, Bruxelles 1839, p. IV.

[68] T h i e r r y, *Histoire du Thiers Etat*, p. 177.

[69] P o r c h n e v, *Le vrai „Grand Siècle"*, în „La Pensée", no. 40, 1952, p. 31.

[70] T h i e r r y, *Histoire du Tiers Etat*, p. 121, 154.

[71] In *Istoria modernă*, vol. I, E.S.P.L.P., Buc., 1954, p. 226.

[72] T h i e r r y, *Histoire du Tiers Etat*, p. 188. Același Thierry va spune însă că sub Ludovic al XIV-lea Franța „se găsea în fața unității monarhice dar a unei unități personale și de unde ideea însăși a națiunii formînd un corp era exclusă"; *Ibidem*, p. 169.

[73] M a r x - E n g e l s, *Opere*, vol. 10, p. 460.

„rău definită în teorie"[74]. Progresul către egalitatea civilă s-a accelerat, pe de o parte, prin supunerea marilor feudali aduși la curte și supravegheați de monarh, iar pe de alta, prin înlăturarea libertăților municipale[75], prin slăbirea deci a claselor feudale în luptă, de care vorbea Marx. Aceasta s-a dovedit a fi mai mult în avantajul stării a treia care, profitînd de ordinea existentă, a putut să se înavuțească și să se instruiască în liniște[76]. Datorită acestui fapt, națiunea l-a urmat pe rege, supușii și monarhul tinzînd spre același scop[77].

Ajungem, în felul acesta, la o problemă primordială pentru înțelegerea esenței monarhiei absolute: problema bazei ei de clasă.

Pornind de la premisa că monarhia absolută s-a constituit ca urmare a luptei împotriva nobilimii, romanticii consideră că aceasta din urmă nu mai avea nici un rol în conducerea statului, locul ei fiind preluat de starea a treia. Pentru a demonstra ascendența pe care burghezia o ia asupra nobilimii în obținerea funcțiilor în viața politică, ei — și în special Thierry — apelează la afirmațiile contelui de Saint-Simon[78]; or, *Memoriile* acestuia sînt extrem de subiective. De altfel, faptul că regele nu-și alegea miniștrii dintre marii nobili nu trebuie să ne conducă la concluzia că Franța încetase de a mai fi feudală. Motivînd alegerea înalților demnitari, Ludovic al XIV-lea arăta în memoriile sale confidențiale că „nu era în interesul meu să aleg supuși de o calitate mai eminentă. Trebuia, înainte de toate, să stabilesc propria mea reputație și să fac cunoscut publicului, prin chiar rangul din care-i luam, că atenția mea nu era să-mi împart autoritatea cu ei"[79]. După cum remarca Voltaire, care citise memoriile în manuscris, Ludovic al XIV-lea voia „ca toți granzii să fie onorați și ca niciunul să fie puternic"[80]. În sfîrșit, mai trebuie remarcat un fapt: exemplele pe care le dau romanticii pentru a ilustra rolul burgheziei în conducerea statului sînt luate în general din rîndurile nobilimii de robă. Or, este greu să admitem că aceasta, chiar dacă nenobilă la origine, ar mai putea fi considerată acum ca aparținînd burgheziei — notăm că chiar Mignet o consideră o categorie a nobilimii[81]. Este adevărat însă că, cel puțin deocamdată, esența socială a acestei categorii nu a fost încă suficient precizată.

Burghezia a jucat totuși un anumit rol în vremea monarhiei absolute, constituind, după expresia lui Engels, o „contrapondere împotriva nobilimii"[82]. În felul acesta, se ajunge la un „echilibru particular"[83] în care monarhia „ținea în cumpănă nobilimea și burghezimea"[84] ajungîndu-se astfel la îndeplinirea condiției fundamentale a vechii monarhii absolute: echilibrul dintre nobilimea latifundiară și burghezie"[85]. Subliniem însă că aceasta nu însemna o situare a monarhiei deasupra claselor; Engels vorbește doar de faptul că acum, „puterea de stat capătă vremelnic, ca

---

[74] Thiers, *La Révolution française*, t. I, p. 4—5.

[75] Mignet, *Histoire de la Révolution française*, p. IV; Guizot, *Histoire de la révolution d'Angleterre*, I, p. 125; Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 129.

[76] Guizot, *Histoire de la révolution d'Angleterre*, I, p. 125; Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 129.

[77] Thiers, *La Révolution française*, I, p. 5. „Caracterul general al sec. XVI este progresul comun al regalității și al stării a treia"; Michelet, *Précis de l'histoire moderne*, p. 220.

[78] Memoriile acestuia au fost publicate pentru prima dată în 1820. Este cunoscută caracterizarea făcută de el domniei lui Ludovic al XIV-lea „règne de la vile bourgeoisie".

[79] *Mémoires de Louis XIV*, éd. J. Longnon, Plon, Paris 1933, p. 30.

[80] Voltaire, *Oeuvres complètes*, XII, p. 337.

[81] Mignet, *Histoire de la Révolution française*, p. V.

[82] Marx-Engels, *Opere alese*, I, p. 13.

[83] Fossaert, *op. cit.*, p. 62.

[84] Marx-Engels, *Opere alese*, II, p. 348.

[85] *Ibidem*, vol. I, p. 644.

mijlocitoare *aparentă* între clase, o *oarecare* (subl. ns.) independență față de amîndouă" [86].

Dacă așa stau lucrurile în privința puterii de stat, trebuie să remarcăm că istoricii romantici au sesizat just creșterea puterii stării a treia în condițiile create de absolutism ,faptul că ea profita de încurajarea dată industriei și studiului [87]. În legătură cu justețea acestui fapt notăm observația lui Marx că „însuși Ludovic al XIV-lea, atunci cînd dădea prin Colbert legi în interesul proprietarilor de manufacturi, nu făcea decît să pregătească revoluția din 1789, cînd, drept răspuns la al său „l'Etat c'est moi", au răsunat cuvintele lui Sieyès: „Le tiers état est tout" [88]. Această dezvoltare a stării a treia nu a fost uniformă și fără piedici și nu ar fi putut duce de la sine la victoria burgheziei. Mignet sublinia faptul că aceasta, sau mai bine zis diferitele categorii ale sale, au avut de înfruntat piedici serioase în calea dezvoltării [89]. Argumente pentru demonstrarea acestui fapt se întîlnesc și la Thierry. Marx arată că, în lucrarea sa consacrată istoriei stării a treia, Thierry „a aprobat fără voia sa că burghezia franceză nu a încetat să întîlnească obstacole în calea victoriei sale decît atunci cînd ea s-a decis, în 1789, să facă cauză comună cu țăranii [90].

De altfel, chiar dacă acordau unele concesii imaginii tradiționale a „marelui secol", istoricii romantici francezi își dădeau perfect seama — și situația Franței sub Restaurație îi ajuta la aceasta — că monarhia absolută este incompatibilă cu dominația burgheziei. Voind să demonstreze acest lucru, fără a reduce totuși complet „măreția" secolului XVII, ei vor ajunge la o soluție interesantă bazată pe unele din realitățile perioadei respective, soluție care va fi reluată de majoritatea istoricilor de mai tîrziu: delimitarea în cadrul domniei lui Ludovic al XIV-lea a două perioade, una inițială, ascendentă și una finală, descendentă. Această idee nu este complet nouă; o întîlnim într-o anumită formă la Voltaire ca și într-o lucrare din 1818 a lui Lemontey consacrată sec. XVIII [91]. La romantici însă ea a căpătat mai multă precizie. Ca limită între cele două perioade este considerat anul 1685, adică anul revocării edictului din Nantes [92]. O asemenea periodizare este mai mult decît discutabilă. Ceea ce ne interesează însă aici este motivarea pe care o dau romanticii acestei periodizări.

Perioada inițială este considerată de aceștia ca o continuare a acțiunii comune starea a treia-rege. Această alianță era personificată prin activitatea a o serie de „instrumente admirabile" [93] și în primul rînd a lui Colbert — elogiat deja de Voltaire [94] — omul care „a dat inspirația creatoare guvernului lui Ludovic al XIV-lea [95] și care „a făcut cel mai mult pentru gloria Franței" [96].

---

[86] *Ibidem*, II, p. 348.

[87] Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 224, V. și Mignet, *Histoire de la Révolution française*, p. X, Și Voltaire arătase că sub Ludovic al XIV-lea „le moyen ordre s'est enrichi par l'industrie"; *Oeuvres complètes*, t. XII, p. 404.

[88] Marx-Engels, *Opere*, vol. 9, p. 75.

[89] Mignet, *Histoire de la Révolution française*, p. V—VI.

[90] *Correspondence Marx-Engels*, éd. Coste, t. IV, p. 56; Fossaert, *op. cit.*, p. 64.

[91] Pentru Lemontey vezi Reizov, *op. cit.*, p. 35.

[92] 17 octombrie 1685, „date qui reste au nombre de plus tristes souvenirs de notre histoire"; Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 217.

[93] Mignet explică existența acum a unui mare număr de oameni talentați prin faptul că aceștia aveau „seva pe care o dau războaiele civile" (frondele, n.n.) — (o idee asemănătoare o întîlnim și la Thiers — *La Révolution française*, I, p. XVII, Discursul de recepție la Academie, 1834), și prin educația bătăliilor și a marilor afaceri; *La succesion d'Espagne*, I, p. IV.

[94] Voltaire, *Oeuvres complètes*, t. XII, p. 378 și urm.

[95] Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 192.

[96] Michelet, *Précis de l'histoire moderne*, p. 174.

În cea de a doua perioadă a domniei lui Ludovic al XIV-lea, situația se schimbă. Conducerea de stat nu mai aparține reprezentanților burgheziei — am văzut însă mai sus că aceștia aparțineau de fapt nobilimii de robă — ci este încredințată nobilimii, care a încetat acum să mai fie periculoasă. Dar, ajungînd la putere, interpunîndu-se între popor și rege, nobilimea transmite regalității propria sa decreptitudine[97]. Monarhia absolută ajunge astfel o frînă în calea dezvoltării Franței și începe să coboare pe o pantă rapidă la capătul căreia, întîlnind poporul, se va sfărîma, făcînd loc unei noi ordini[98]. Ideea va fi reluată de unii istorici burghezi care vor căuta cauzele Revoluției franceze doar în sec. XVIII, revoluția repunînd în ordine, după părerea lor, calea urmată înaintea acestui secol[99].

Am insistat asupra acestei chestiuni întrucît considerăm că aici se află esența concepțiilor romanticilor francezi cu privire la absolutism. Concluzia care se impune din analiza celor de mai sus este că atîta vreme cît monarhia este aliată cu poporul — denumire sub care trebuie de fapt să înțelegem burghezia — ea evoluează în mod ascendent; în momentul cînd regalitatea apelează la nobilime, interpunînd-o astfel între tron și popor, ea începe să decadă, pierzîndu-și chiar rațiunea de a fi. Etapă necesară în dezvoltarea societății franceze, monarhia absolută nu putea fi acceptată ca definitivă „din motive de rațiune și patriotism"; ea era doar un nou punct de plecare pe calea progresului[100]. Concluzia dovedește caracterul politic al concepțiilor istoricilor romantici, folosirea istoriei ca armă de luptă împotriva încercărilor Restaurației de a reintroduce absolutismul.

Identitatea scopului politic urmărit explică în bună măsură și concordanța între aprecierile romanticilor cu privire la monarhia absolută. Cînd însă aprecierile lor privesc anumite aspecte care nu sînt în directă legătură cu lupta ideologică și politică din vremea Restaurației, concordanța dispare, deosebirile existente între romantici ieșind mult mai ușor în evidență. Un exemplu în acest sens îl oferă aprecierea războaielor lui Ludovic al XIV-lea.

Pentru viitorul om de stat Guizot, războaiele lui Ludovic al XIV-lea — cu excepția războiului de succesiune la tronul Spaniei[101] apar ca fiind necesare. Explicația trebuie găsită în afirmația sa din 1829 că „Franța de azi este încă, în multe privințe, aceea pe care au făcut-o războaiele lui Ludovic al XIV-lea"[102]; de aceea, spre deosebire de Voltaire[103], Guizot consideră că ele au avut un caracter național, idee reluată ulterior de Sagnac[104]; chiar dacă interesele personale ale regelui se amestecă, războaiele sale au fost „concepute într-un interes francez, în interesul puterii și siguranței țării[105]. La aceasta mai trebuie adăugat și faptul că, datorită guvernului său, diplomația își schimbă caracterul devenind „mult mai sistematică, mai regulată"[106]. Cauzele predominării sale în Europa trebuie căutate în politica generală; ele rezidă și în faptul că guvernul său „s-a arătat activ în tot felul de

---

[97] *Ibidem*, p. 220—221.

[98] *Ibidem*, p. 275—276. Ideea este întîlnită și la Lemontey; cf. Reizov, *op. cit*. p. 35.

[99] Porchnev, *Le vrai „Grand Siècle"*, I, în „La Pensée", no. 40, p. 31.

[100] Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 213—214.

[101] Este interesant că Voltaire considera acest război ca fiind „la plus juste et la plus indispensable"; *Oeuvres complètes*, XII, p. 376.

[102] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 392. Amintim aici și afirmația lui Voltaire că principalul merit al lui Mazarin este cucerirea Alsaciei: Voltaire, *op. cit.*, p. 168.

[103] Care spunea că acestea se datoresc faptului că „Louis XIV voulait être aussi considéré au dehors qu'absolu au dedans"; *op. cit.*, p. 169.

[104] A. de Saint-Léger, Ph. Sagnac, *op. cit.*, p. 2.

[105] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 391.

[106] *Ibidem*, p. 392—393.

inovații, favorabil progreselor literelor, artelor, bogăției, într-un cuvînt civilizației" [107]. Ar fi vorba deci de o cauză internă [108].

O apreciere diferită găsim la Thierry. După părerea sa, „trebuie să deosebim două lucruri în războaiele lui Ludovic al XIV-lea: rezultatul și intenția" [109]. Privind astfel lucrurile, Thierry ajunge la o concluzie cu totul opusă aceleia a lui Guizot: dacă politica externă a lui Henric al IV-lea și Richelieu a avut un caracter național, situația se schimbă în vremea lui Ludovic al XIV-lea, o dată cu războiul împotriva Olandei, condamnat deja de Voltaire [110]. Explicația constă în puterea absolută de care s-a bucurat Ludovic al XIV-lea; nefiind, spre deosebire de predecesorii săi de fapt, Richelieu și Mazarin, responsabil nici de drept nici de fapt, el a putut proceda după bunul său plac [111]. Renunțînd la linia urmată de Colbert — pentru realizarea căreia trebuiau ani de pace — el a preferat-o pe cea a lui Louvois, „consilierul cel mai dezastruos", după expresia lui Thierry [112]. Idei asemănătoare întîlnim și la Mignet [113].

În afara deosebirilor de vederi, mai observăm un fapt: istoricii analizați consideră activitatea externă a lui Ludovic al XIV-lea doar sub aspectul ei politic, fără a încerca o analiză mai profundă. Chiar dacă apelează la cauze interne, ei exclud complet factorii economici. Este adevărat însă că nici istoricii de mai tîrziu n-au izbutit să ajungă la o înțelegere suficient de clară a problemei. Ni s-a părut mai ales că nu s-a făcut o analiză mai strînsă între politica internă a absolutismului și politica sa externă, neglijîndu-se indicațiile lui Lenin că stabilirea caracterului unui război trebuie făcută în funcție de sarcinile istorice obiective ale epocii date, de clasele care îl poartă, de interesele de clasă care se realizează prin război [114]. Or, o analiză conform acestor indicații nu numai că ar preciza caracterul războaielor purtate de Franța în secolul al XVI-lea, ci ar contribui și la elucidarea întregii probleme a monarhiei absolute franceze.

Dezaprobînd în general monarhia absolută, istoricii romantici vor sublinia totuși meritele ei pentru dezvoltarea ulterioară a Franței. Unanimitatea în aprecieri în această direcție este explicabilă dacă avem în vedere că ei sînt reprezentanți ai burgheziei. Nu întîmplător ei consideră că meritul principal este de ordin administrativ. Ludovic al XIV-lea, spune Thierry, „a avut un merit incontestabil, acela de a fi oferit primul o formă de administrare completă ... Sub acest raport, guvernul lui Ludovic al XIV-lea a făcut un imens pas înainte față de cele care le-au precedat" [115]. Ideea fusese deja susținută de Guizot care considera că în privința ramurilor administrative" nu există aproape niciuna căreia să nu i se găsească fie originea, fie dezvoltarea, fie ameliorarea, sub domnia lui Ludovic al XIV-lea" [116]. Era firesc ca niște reprezentanți ai burgheziei să aprobe o activitate care va avea drept consecință faptul subliniat de Marx „că puterea de stat centralizată, cu organele ei omniprezente — armată permanentă, poliție, birocrație, cler, magistratură, organe create după planul unei diviziuni a muncii sistematice și ierarhice, își are

---

107 *Ibidem*, p. 399.

108 Notăm în opoziție cu aceasta afirmația lui Mignet: „plăgile Franței au fost acoperite prin cîntece de victorie"; *Histoire de la Révolution française*, p. VII.

109 Thierry, *Histoire de la Tiers Etat*, p. 209, și urm.

110 „Istoria celor mai mari principi, va spune Voltaire în legătură cu aceasta, este adesea povestirea greșelilor oamenilor", *op. cit.*, p. 196.

111 Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 209 și urm.

112 *Ibidem*, p. 201.

113 Mignet consideră că perioada 1661—1668 — perioadă în general de pace — a fost cea mai frumoasă din domnia lui Ludovic al XIV-lea; mai tîrziu „regele abil devine un rege pasionat"; evoluția evenimentelor îl conduce la dezastre tot mai mari. *Succesion d'Espagne*, t. I, p. LX și urm.

114 V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, E. P., Buc. 1959, p. 255.

115 Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, p. 221.

116 Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 398.

originea în epoca monarhiei absolute, cînd servea societății burgheze în formare ca o armă puternică în luptele ei împotriva feudalismului" [117].

Istoricii romantici apreciază pozitiv și opera legislativă a lui Ludovic al XIV-lea. Chiar dacă putem spune destul împotriva esenței legislației sale, consideră Guizot, nu putem să ne îndoim de faptul că ea a fost mult superioară celei anterioare și că a contribuit la avansarea societății franceze pe drumul civilizației [118].

Insfîrșit, romanticii nu omit nici ceea ce tradiția considera ca fiind meritul lui Ludovic al XIV-lea: artele [119]. Dezvoltată mai ales de Voltaire, ideea era destul de răspîndită și în timpul Restaurației. Intr-o istorie a francezilor, publicată atunci, în care fiecare secol era denumit prin o anumită particularitate, Amons-Alexis Monteil rezerva pentru secolul al XVII-lea artele [120].

Interesante sînt, de asemenea, aprecierile istoricilor analizați cu privire la mult discutata personalitate a lui Ludovic al XIV-lea. Ceea ce atrage în primul rînd atenția este ideea lui Mignet că apariția personalităților este determinată de un anumit complex de împrejurări, idee care, fără a fi suficient de clară, este meritorie pentru epoca cînd a fost formulată. Astfel, Ludovic al XIV-lea ar fi fost format de Fronde, ar fi apărut ca o ripostă a regalității împotriva lor [121]. Dar, în privința calităților sale, deși îl consideră destul de dotat, romanticii sînt de acord că el nu a ajuns la nivelul marilor săi predecesori — Richelieu și Mazarin [122]. În plus, ei subliniază o serie de defecte — „o ambiție fără margini", o „dragoste nestăvilită pentru glorie". „El lua prea adesea vocea pasiunilor sale drept cea a datoriei sale și a confesorului său drept cea a conștiinței sale" — va spune cu o frumoasă expresie Mignet [123]. Avem aici o renunțare la imaginea tradițională a regelui dotat excepțional, renunțare impusă și de transformările determinate de revoluție. Este probabil însă că romanticii au urmărit un anumit scop, acela de a sublinia că, în condițiile monarhiei absolute, defectele monarhului pot avea urmări deosebit de funeste, preluînd astfel o idee pe care o subliniase deja Voltaire [124]. Critica se îndreaptă deci nu atît împotriva defectelor persoanei cît împotriva sistemului. Pentru că, chiar dacă scot în evidență unele realizări ale monarhiei franceze din secolul al XVII-lea, istoricii francezi ai Restaurației ajung în mod constant la condamnarea absolutismului. Pentru Thierry, formule de tipul *Les rex* sînt „axiome bizare, care au dezonorat așa de multă vreme tribunalele" [125]. Expunerea cea mai clară în combaterea despotismului o întîlnim însă la Guizot, în încheierea cursului său asupra istoriei civilizației în Europa. Răspunzînd la întrebarea cum a fost posibil ca monarhia absolută franceză să decadă atît de rapid, el subliniază că explicația constă în însăși esența sistemului absolutist, în lipsa unor libertăți politice și a unor instituții corespunzătoare [126]. Astfel, oricît de strălucitor, regimul absolutist este inevitabil sortit pieirii. Se adaugă apoi „nelegitimitatea radicală a oricărei puteri absolute", faptul că „suveranitatea de drept, completă și permanentă, nu poate aparține nimănui" [127]. Concluzia la care ajunge Guizot este o urmare logică a tuturor acestor

---

[117] M a r x-E n g e l s, *Opere alese*, vol. I, p. 546.

[118] G u i z o t, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 398.

[119] Vezi în această privință M i c h e l e t, *Précis de l'histoire moderne*, p. 235, și urm.; T h i e r r y, *Histoire du Tiers Etat*, p. 225.

[120] R e i z o v, *op. cit.*, p. 703.

[121] M i g n e t, *La succession d'Espagne*, I, p. XXXV—XXXVI.

[122] *Ibidem*, I, p. III; T h i e r r y, *Histoire du Tiers Etat*, p. 190.

[123] M i g n e t, *La succession d'Espagne*, I, p. LII. Intr-o formă puțin diferită expresia va fi reluată de T h i e r r y, *Histoire du Tiers Etat*, p. 191.

[124] Referindu-se la regele Spaniei Carol al II-lea Voltaire spunea că acesta era la fel de slab psihic și fizic; și această slăbiciune se răspîndise asupra statelor sale. „Aceasta este soarta monarhiilor absolute a căror prosperitate depinde de soarta unui singur om", V o l t a i r e, *Oeuvres complètes*, t. XII, p. 256.

[125] T h i e r r y, *Dix ans d'études historiques*, p. 224.

[126] G u i z o t, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 399 și urm.

[127] *Ibidem*, p. 255. și i d e m, *Histoire de la révolution d'Angleterre*, I, p. V.

considerente: „orice putere umană poartă în ea însăşi un viciu natural, un principiu de slăbiciune şi de abuz, care trebuie să facă să i se asigure o limită"[128]. Faptul că Guizot prezintă această idee ca o concluzie generală a cursului său asupra civilizaţiei — care era urmărit de o numeroasă asistenţă — dovedeşte cu claritate scopul politic urmărit. Este la fel de semnificativ că în încheierea aceluiaşi curs el îşi exprimă încrederea că recunoaşterea necesităţii limitării oricărei puteri absolute — faptul că el a adăugat şi un aşa numit absolutism spiritual nu trebuie să ne înşele — „este datoria şi, cred, meritul particular al epocii noastre"[129]. Să nu uităm aici că tot un romantic, Thiers, a lansat cunoscuta formulă „Le roi règne et ne gouverne pas"[130].

Nu putem încheia fără a urmări cum explică istoricii romantici cauzele Revoluţiei franceze, eveniment care a pus capăt monarhiei absolute în Franţa. Şi aici, concluzia este interesantă prin latura sa politică.

Am văzut că ei consideră că, încă din vremea lui Ludovic al XIV-lea, alianţa veche de şase secole dintre regalitate şi starea a treia încetează; în secolul al XVIII-lea monarhia se sprijină pe aristocraţie. Slăbiciunea de acum a monarhiei se datorează tocmai acestui fapt[131]. În asemenea împrejurări, este justificat dreptul la rezistenţă[132] — expresia împrumutată de Thierry, ca şi de revoluţionarii francezi, în mod evident, din opera lui Rousseau —, izbucnirea luptei între absolutism şi starea a treia sau, după expresia lui Guizot, între „monarhia pură" şi „liberul arbitru"[133], devenind inevitabilă. Concluzia la care ajung romanticii în această privinţă are o străvezie intenţie politică: ei urmăreau să arate că în momentul în care regalitatea rupe legăturile cu poporul (burghezia — n.n.) nu se poate ajunge decît la înlăturarea ei prin revoluţie. De altfel, ei consideră, prin Mignet, că datorită faptului că „trecutul nu se reface" monarhia absolută nu se poate ridica din înfrîngerea suferită"[134]. Încercărilor de a o reînvia, istoricii romantici le opun experienţa Restauraţiei Stuarţilor, prilej cu care Thierry exprimă o idee deosebit de importantă. „Este fals, spune el, că eliberarea naţiunilor asuprite poate să vină din altă parte decît de la naţiunile înseşi[135]. Influenţat de revoluţie, el făcea cu aceasta un mare pas înainte în raport cu Voltaire[136].

Principala concluzie care se desprinde din analiza concepţiilor istoricilor romantici francezi cu privire la monarhia absolută este că aprecierile lor asupra acestei probleme constituie în primul rînd o armă de luptă împotriva încercărilor Restauraţiei de reintroducere a absolutismului, ei fiind partizani ai monarhiei constituţionale. Acest fapt i-a determinat să sublinieze în mod repetat că forţa monarhiei constă

---

[128] Idem, *Histoire de la civilisation en Europe*, p. 407.

[129] *Ibidem*, Notăm că Thierry arată că monarhia absolută este „un regim incompatibil ca definitiv pentru raţiune şi pentru patriotism"; *Histoire du Tiers Etat*, p. 214.

[130] D. Halévy, *Le courrier de M. Thiers*, Paris, Payot 1921, p. 512. Acelaşi Thiers îi va spune Adelaidei de Orléans la începutul lui august 1830: „Ne trebuie o dinastie care să ne datoreze coroana şi care, datorîndu-ne-o, să se resemneze la rolul pe care i-l asigură sistemul reprezentativ"; *Ibidem*, p. 28.

[131] Guizot, *Histoire de la Révolution d'Angleterre*, I, p. X. Thierry, *Histoire du Tiers Etat*, XI. Notăm că Sismondi considera că slăbiciunea monarhiei franceze din secolul al XVIII-lea s-ar datora defectelor personale ale regelui; cf. Meunier, *op. cit.*, p. 50.

[132] Thierry, *Dix ans d'études historiques*, p. 205—206.

[133] Guizot, *Histoire de la civilisation en Europe*. 352. Prima lor ciocnire a avut loc în Anglia în secolul al XVII-lea. Guizot subliniază asemănarea între revoluţiile engleză şi franceză, fireşte cu deosebirile determinate de epocă. *Ibidem*, p. 406.

[134] Mignet, *Histoire de la Révolution française*, p. X.

[135] Thierry, *Dix ans d'études historiques*, p. 96. Afirmaţia este din 1819.

[136] Voltaire, *Oeuvres complètes*, t. XII, p. 244.

în alianța cu poporul — denumire sub care am văzut că trebuie de fapt să înțelegem burghezia. În același timp, ei au legat, în general, fenomenul absolutismului de anumite împrejurări istorice, împrejurări care nu se vor mai repeta.

Firește că încercînd să demonstreze asemenea idei ei au trebuit să recurgă la o nouă metodă de lucru, la lărgirea sferei investigațiilor [137]. Este adevărat că această sferă nu devine suficient de largă; chiar la Thierry istoria stării a treia este de fapt istoria orășenimii și burgheziei; apoi, sub influența tradiției, ca și a unor considerente naționale, ei au neglijat anumite aspecte negative ale perioadei respective și, în primul rînd, mișcările populare care, ca și la Voltaire [138], sînt abia amintite [139]. Ei au făcut însă un însemnat pas înainte față de vechea istoriografie care se limita doar la studierea curții și a politicii externe. Faptul acesta constituie unul din principalele lor merite în privința dezvoltării istoriografiei problemei.

Ajunși aici, trebuie să ne oprim puțin asupra influenței pe care romanticii francezi au exercitat-o asupra istoricilor de mai tîrziu. S-a remarcat adesea că ei au furnizat întregii istoriografii burgheze franceze ideea reacționară că monarhia ar fi fost acum aliata burgheziei în lupta contra feudalilor [140]. Afirmația este corectată, cu rezerva că ei limitau această alianță la prima perioadă a domniei lui Ludovic al XIV-lea. În aprecierea unei asemenea idei însă, trebuie să avem în vedere contextul în care a apărut; or, este evident că în momentul apariției sale ea era menită să servească drept armă de luptă elementelor progresiste. A-i condamna deci pe romantici, așa cum se mai face uneori, pentru o idee care, progresistă în lucrările lor, a devenit ulterior reacționară, ar fi egal cu a-l condamna pe J. J. Rousseau pentru faptul că teoriile sale pedagogice vor furniza mai tîrziu argumente pedagogilor reacționari.

Firește, întîlnim la istoricii analizați și numeroase deficiențe, relevate în cursul expunerii. Ele se datoresc în special concepției lor burgheze idealiste ca și nivelului de atunci al cercetărilor. Dar, faptul că ei erau reprezentanți ai unei burghezii în ascensiune încă, a determinat totuși efectuarea unui însemnat pas înainte al istoriografiei. Cît de important a fost acest pas ne-o spune faptul subliniat de Engels: „Dacă Marx a descoperit concepția materialistă a istoriei, apoi Thierry, Mignet Guizot și toți istoricii englezi pînă la 1850 dovedesc că se tindea spre acest lucru" [141]. Credem că acest fapt este ilustrat, într-o anumită măsură, și de cercetarea chestiunii analizate.

Făcînd o apreciere a concepțiilor istoricilor romantici cu privire la problema monarhiei absolute, trebuie să avem în vedere, în egală măsură, atît meritele cît și deficiențele lor, să nu-i separăm de epoca în care au scris, cu problemele pe care această epocă le ridica. Numai în felul acesta vom ajunge la o justă caracterizare a locului lor în istoriografia monarhiei absolute, numai astfel vom evita să punem semnul egalității între istoricii burghezi din perioada restaurației și cei din epoca imperialismului.

---

[137] „*J'ai pensée qu'il serait interessant d'exposer... et d'éclairer la politique* d'un règne dont on connait bien que la cour"; M i g n e t, *La succession d'Espagne*, I, *Avertissement*. Este interesant de amintit aici și afirmația lui Lavisse din 1905. „Nous connaissons mieux la société française au moyen-âge, la société romaine, la société de l'Egypte antique, que la société francaise dun XVII-e siècle, tenue dans l'obscurite derrière le decor de Versailles". Porșnev considera că situația nu se schimbase nici în 1948; v. *Le vrai „Grand siècle"* I, în „La Pensée", no. 40, 1952, p. 38.

[138] V o l t a i r e, *Oeuvres complètes*, t. XII, p. 391.

[139] V. de ex. T h i e r r y, *Histoire de Tiers Etat*, p. 174.

[140] P o r ș n e v, *Istoria modernă*, I, p. 221. Notăm aici însă formularea greșită a lui Porșnev: „Istoricii francezi din deceniile IV și V ale sec. XIX — Thierry, Guizot, Mignet — considerau istoria ca o luptă între clase", *Ibidem*. Or, caracteristică este activitatea lor din deceniul al treilea — vezi *Introducerea* la R e i z o v, *op. cit.*; atunci descoperă ei principiul luptei de clasă. Ulterior, aceștia, și în special Guizot renunță în mare măsură la aplicarea lui.

[141] M a r x-E n g e l s, *Opere alese*, vol. II, p. 553—554.

FRĂMÎNTĂRI POLITICE ÎN PERIOADA INSTAURĂRII REGIMULUI BURGHEZO-MOŞIERESC (martie-iunie 1866)

DE

V. RUSSU

În urma răsturnării, pe cale de complot, a lui Alexandru Ion Cuza, în România s-a instaurat un nou regim politic, regimul burghezo-moşieresc. Instituirea noului regim a fost posibilă întrucît la 1866 se desăvîrşeşte procesul de apropiere dintre principalele grupări politice burghezo-moşiereşti, ale cărui premise apăruseră după revoluţia de la 1848. La baza acestei alianţe a stat împletirea intereselor economice şi social-politice comune, şi în primul rînd menţinerea marii proprietăţi funciare, în noul cadru stabilit de reforma agrară din 1864 [1].

Cu toate acestea, între grupările politice burghezo-moşiereşti au continuat să existe contradicţii. Acestea reflectau interesele specifice ale celor două clase dominante, în privinţa ritmului de dezvoltare al relaţiilor capitaliste şi, în acelaşi timp, exprimau năzuinţele pentru preponderenţă politică în cadrul statului.

Ca urmare a acestor cauze, constatăm că încă de la începutul existenţei noului regim politic, lupta pentru putere se manifestă cu intensitate, îmbrăcînd forme din cele mai variate.

Socotim necesar să subliniem, şi faptele îndreptăţesc această afirmaţie, că lupta dintre burghezie şi moşierime s-a manifestat încă din dimineaţa zilei de 11 februarie 1866, crescînd continuu în intensitate în lunile următoare. Existenţa acestei lupte este evidenţiată atît de neînţelegerile ivite în ceea ce priveşte împărţirea locurilor în posturile de conducere, cît şi de puternicele conflicte care s-au manifestat în legătură cu organizarea regimului burghezo-moşieresc.

Astfel, imediat după răsturnarea lui Al. I. Cuza, în faţa organizatorilor şi autorilor loviturii de stat de la 11—23 februarie 1866 s-a ridicat problema organizării şi consolidării noului regim. Condiţiile interne şi externe impuneau luarea unor grabnice măsuri pentru asigurarea „victoriei" [2].

---

[1] În legătură cu aceasta, Gh. Gheorghiu-Dej scria următoarele: „În perioada dezvoltării capitaliste a României, burghezia a căzut la înţelegere cu moşierimea pentru a înăbuşi lupta poporului. La baza acestei înţelegeri stătea menţinerea marii proprietăţi moşiereşti asupra pămîntului, ceea ce a determinat păstrarea unor puternice rămăşiţe feudale în economia naţională Gh. Gherghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 362.

[2] General Văcărescu, *Memorii*, în „Convorbiri literare", nr. 1, anul L, Buc., 1916, p. 35.

În această chestiune, exista o deplină unitate de vederi; divergențele nu au întîrziat totuși să apară atunci cînd a fost vorba de modul concret de organizare al regimului. Deosebit de pregnant s-au manifestat aceste neînțelegeri în problema Constituției de la 1866, temelia juridică a regimului burghezo-moșieresc. Contradicțiile ivite pe această temă au avut darul să reliefeze interesele deosebite ale grupărilor politice burghezo-moșierești în ceea ce privește problemele principale ale organizării regimului, și, totodată, au evidențiat acuitatea conflictelor dintre ele.

Avînd în vedere faptul că noua lege fundamentală reflecta, pe lîngă interesele generale ale regimului burghezo-moșieresc, și interesele proprii ale claselor dominante, conflictul ivit pe această temă nu este de loc surprinzător. Lupta desfășurată în jurul constituției de la 1866 a evidențiat, o dată în plus, raportul real de forțe existente în acel moment istoric.

Studierea istoriei politice din această perioadă ridică în fața cercetătorului o serie de probleme dificile. Stadiul actual al cercetărilor nu ne permite să stabilim întotdeauna, cu exactitate, componența grupărilor politice sau poziția lor față de diferite probleme. De asemenea, absența programelor politice nu permite delimitarea precisă a acestor grupări. Din cauza aceasta am fost nevoiți să utilizăm termenii generali de liberali și conservatori, ținînd seama și de faptul că problemele care se puneau depășeau nivelul preocupărilor unui grup limitat, ele afectînd interesele generale ale unei clase sau alteia.

Cercetarea contradicțiilor ivite cu prilejul elaborării constituției de la 1866 se impune cu necesitate, pentru o mai bună înțelegere a raportului de forțe existent între clasele dominante în perioada instaurării și organizării regimului burghezo-moșieresc. Analiza va contribui la explicarea succeselor remarcabile obținute de moșierime în primele luni de existență ale noului regim, succese care își vor pune amprenta asupra desfășurării luptelor politice ulterioare. De asemenea, cercetarea luptelor politice din această perioadă, va permite lămurirea cauzelor care au impus burgheziei o atitudine de continuă defensivă în fața moșierimii, care, cel puțin în acel moment, a acționat mult mai organizat. Burghezia — lucrul trebuie subliniat — nu a participat în totalitatea ei la instaurarea regimului burghezo-moșieresc. Dimpotrivă, fărîmițată din punct de vedere politic, ea a fost lipsită și de sprijinul unor însemnate personalități și grupări politice considerate procuziste și, deci, periculoase pentru noul regim. Refuzul liberalilor radicali munteni de a colabora cu liberalii moldoveni, grupați în jurul lui Mihail Kogălniceanu — pentru a nu da decît acest exemplu — a împiedicat realizarea unui front comun în fața reprezentanților moșierimii și a influențat caracterul constituției de la 1866.

Nu stă în intenția noastră elaborarea unui studiu detaliat asupra constituției menționate. În comunicarea de față ne propunem să abordăm numai unele probleme care reliefează pregnant începutul luptei pentru putere dintre burghezie și moșierime și, totodată, ilustrează elocvent raportul de forțe dintre clasele dominante. Astfel, ne propunem să stăruim mai mult asupra conflictelor ivite cu prilejul dezbaterilor purtate în legătură cu libertățile publice, instituția senatului, colegiile electorale și veto-ul absolut, etc. Aceste conflicte, pe care le considerăm drept cele mai semnificative pentru sublinierea intereselor proprii fiecărei clase dominante, reliefează în același timp, raportul de forțe în perioada care face obiectul atenției noastre.

Înaninte de a trece la discutarea acestor divergențe, socotim necesar să stăruim puțin și asupra alegerilor pentru Adunarea constituantă, precum și asupra componenței acesteia.

Campania electorală, începută imediat după dizolvarea Adunării elective, a avut darul să reliefeze puternicele divergențe existente între grupările politice burghezo-moșierești și, în același timp, să pună capăt „înțelegerii" stabilite înainte de 11 februarie 1866. După 18/30 martie 1866, data dizolvării Adunării elective, lupta pentru putere devine din ce în ce mai vizibilă, căpătînd contururi tot mai precise. Acum, se vede tot mai clar, nu este vorba numai de consolidarea pe plan general a regimului burghezo-moșieresc, ci și de interesele specifice ale celor două clase dominante. Ambele clase vor căuta să-și asigure, prin intermediul anumitor pre-

vederi constituționale, un loc cît mai bun, în conducerea statului, o bază pentru viitoarea preponderență în viața politică a țării.

Ca urmare a acestui fapt, este explicabil de ce campania electorală începută sub semnul luptei împotriva cuziștilor [3], s-a transformat curînd într-o acerbă concurență pentru ocuparea locurilor în viitoarea Adunare. Campania electorală are o deosebită semnificație întrucît ea demonstrează imposibilitatea menținerii unității de acțiune. Deși, la început, s-a constituit un comitet electoral central [4] și a existat o înțelegere în privința alegerii unui număr egal de deputați din sînul grupărilor liberale și conservatoare [5], totuși, în foarte scurtă vreme, această înțelegere a fost dată uitării. Prima consecință a încălcării înțelegerii inițiale și-a găsit expresia în faptul că alegerile, după cum sublinia un contemporan, au dat o majoritate „foarte pronunțată și nedubioasă... partidului conservator" [6]. Acest prim succes va fi exploatat la maximum de grupările conservatoare care vor avea un cuvînt greu de spus în elaborarea constituției de la 1866.

După deschiderea lucrărilor Adunării Constituante, la 28 aprilie 1866, disensiunile dintre grupările politice burghezo-moșierești se conturează din ce în ce mai precis.

Astfel, discuțiile din secțiunile Adunării, purtate pe marginea proiectului de Constituție, întocmit de consiliul de stat [7], se vor prelungi foarte mult, ceea ce ilustra cu prisosință divergențele existente [8]. Demn de reținut ni se pare faptul — ilustrativ pentru raportul de forțe din Adunare — că liberalii nu au reușit să obțină votarea în grabă a Constituției, pentru a-l pune pe noul domn în fața unui fapt împlinit [9]. Din capul locului, se impune constatarea că grupările conservatoare făceau tot posibilul pentru a contracara propunerile liberalilor și, avînd majoritatea, au reușit să-și impună punctul de vedere. Nu este deci întîmplător faptul că în secțiunile Adunării conservatorii au obținut importante succese, impunînd mari modificări proiectului inițial de constituție, ceea ce va provoca — așa cum se prevedea, de altfel — dezbateri vii în Adunare [10].

Efectul modificărilor aduse în secțiuni a fost șocant pentru grupările liberale, care, sub pretextul respectării regulamentului, cer amînarea discuției [11]. Conservatorii, hotărîți să-și impună punctul de vedere, nu vor face nici o concesie în această

---

[3] Așa spre exemplu, ziarul „Românul", cerea alegătorilor „se dé voturile loru numai aceloru persóne cari voru fi, curatu, pe faciă, pentru Revoluțiunea din 11/23 Februariu, cu tóte consecințele iei". „Românul", X, din 24 martie 1866, p. 125.

[4] Comitetul electoral central a fost ales în seara zilei de 24 martie 1866 pentru dirijarea alegerilor. Ibidem.

[5] Constant Răutu, *Eugeniu Carada. Omul și opera* (1836—1910), Craiova, 1940, p. 80.

[6] General Văcărescu, *op. cit.*, în „Convorbiri literare", anul L, nr. 4, Buc., 1916, p. 436.

[7] I. C. Filitti, *Izvoarele constituției de la 1866 (Originile democrației române)*, Buc., 1894, p. 4.

[8] Faptul este consemnat în memoriile regelui Carol I. Astfel în legătură cu divergențele existente, în memorii se sublinia că „partidele politice din Cameră nu se pot învoi asupra Constituției". *Memoriile regelui Carol I al României (De un martor ocular)*, vol. I, Buc., 1909, p. 66.

[9] În legătură cu acest fapt, C. Grădișteanu declara, în ședința Adunării din 16 iunie 1866, următoarele: „Țin minte că mulți din deputații care cer astăzi amînarea (e vorba de liberalii de diferite nuanțe — n.n.), în ajunul sosirii Domnitorului vroiau să o voteze în 24 de ore, ca cînd va veni Domnitorul să o găsească gata". Alexandru Pencovici, *Dezbaterile Adunării Constituante din anul 1866*, Buc., 1883, p. 23.

[10] *Memoriile regelui Carol I al României (De un martor ocular)* vol. I, Buc., 1909, p. 70.

[11] Alexandru Pencovici, *op. cit.*, p. 19—23.

chestiune, temîndu-se de o respingere a proiectului comitetului delegaților, în care dețineau majoritatea. Aflați continuu în ofensivă, ei vor reuși să împiedice desfășurarea discuției generale, deoarece erau conștienți că avînd majoritatea în Adunare la votarea diferitelor articole își vor impune punctul de vedere.

Astfel, imediat după începerea lucrărilor Adunării Constituante, se poate observa că liberalii, aflați în minoritate, nu reușesc să-și impună punctul de vedere în fața dîrzei rezistențe a majorității conservatoare. Concludent pentru slăbiciunea liberalilor este conflictul iscat pe tema libertăților publice.

Grupările liberale, de toate nuanțele, susțineau înscrierea în constituție a unui articol general avînd caracterul unei declarații de principii, care să cuprindă o enumerare a libertăților publice. Mai mult decît atît, aceștia se pronunțau nu numai pentru înscrierea libertăților într-un asemenea articol dar cereau și declararea lor ca drepturi „naturale și imprescriptibile ale omului" [12]. Ideea, cuprinsă într-un amendament propus de C. Lapati, are o deosebită importanță, întrucît ar fi împiedicat în viitor știrbirea libertăților publice prin intermediul legilor ordinare [13].

Or, tocmai acest lucru nu convenea grupărilor conservatoare. Dimpotrivă, conservatorii erau hotărîți să restrîngă cît mai mult posibil libertățile publice și să împiedice exercitarea lor prin legi ordinare. Așa se explică de ce majoritatea conservatoare a comitetului delegaților s-a grăbit să respingă amendamentul menționat, motivînd că introducerea lui în constituție ar avea darul să „compromită pentru totdeauna libertățile publice" [14].

Disputa teoretică angajată în jurul acestei probleme, evidențiază, o dată în plus, deosebirile de vederi existente în interiorul blocului burghezo-moșieresc în ceea ce privește limitele pînă la care era dispusă să meargă o clasă sau alta.

Astfel, liberalii, interesați în acordarea unor libertăți burgheze mai largi, necesare pentru dezvoltarea și consolidarea propriei lor clase, vor susține cu multă vigoare, atît în comitetul delegaților [15], cît și în Adunare, amendamentul propus de C. Lapati.

Între alții, N. Ionescu, exprimînd punctul de vedere al burgheziei mici și mijlocii, susținea necesitatea înscrierii în constituție a drepturilor naturale, „baza tuturor drepturilor constituționale". Mai mult, el condiționa chiar existența drepturilor politice de recunoașterea celor naturale considerate ca „definițiunea naturală a tuturor drepturilor politice" [16]. Și alți deputați liberali, între care Radu Ionescu, au promovat idei înaintate similare, susținînd că „adoptarea sau respingerea acestui amendament va avea înrîurire asupra constituțiunii întregi" [17].

Cu toate acestea deputații conservatori au refuzat să accepte punctul de vedere liberal. Teoriilor bazate pe ideea drepturilor naturale și imprescriptibile, deputații conservatori le-au opus teoria necesității reglementării libertăților publice, în scopul evitării exceselor care „le pot face periculoase" [18]. Aceștia, prin N. Blaremberg, C. Boerescu și principele G. Știrbei, s-au străduit să demonstreze că gradul de cultură al poporului român nu permitea introducerea unor largi libertăți în țara noastră. Conform teoriei susținute de deputații conservatori, masele populare neînțelegînd

---

[12] Monitorul Oficial, nr. 135 din 22 iunie/4 iulie 1866, p. 602.

[13] Autorul amendamentului citat, mai cerea ca „nici o lege, regulament séu articole introduse în vre o lege" să nu poată „restrînge aceste drepturi în nici un cas, nici crea penalități esceptionale în asemenea materii". Ibidem.

[14] Ibidem.

[15] Minoritatea comitetului delegaților era formată din liberalii N. Ionescu, Pană Buescu și Al. Sihleanu, Th. C. A s l a n, *Studii de drept parlamentar*, Buc., 1905, p. 43.

[16] Alexandru P e n c o v i c i, *Op. cit.*, p. 78.

[17] Monitorul Oficial, nr. 135 din 22 iunie/4 iulie 1866, p. 602.

[18] Ibidem, p. 603.

libertățile publice, le vor compromite. Aceasta ar duce la instaurarea tiraniei și a despotismului[19].

Ca urmare a opoziției categorice a deputaților conservatori, C. Lapati a fost nevoit să-și retragă amendamentul[20].

Insuccesul suferit de grupările liberale va avea o puternică influență asupra desfășurării ulterioare a dezbaterilor din cadrul Adunării Constituante. Presa liberală, prin ziarul „Românul", va critica violent respingerea amendamentului prezentat de C. Lapati, acuzîndu-i pe conservatori că intenționează „a nimici libertatea, a o ucide"[21].

Desfășurarea dezbaterilor asupra primelor articole din constituție a avut darul să evidențieze existența unor puternice divergențe între grupările politice burghezo-moșierești. De asemenea, se contura tot mai precis perspectiva agravării acestor contradicții, prin prelungirea discuțiilor purtate în legătură cu diferite prevederi constituționale.

In scopul evitării ascuțirii luptei dintre grupările politice și pentru accelerarea votării constituției, s-a recurs la o formulă deosebit de interesantă, și anume: la crearea unui „comitet compromisoriu".

La această formulă s-a ajuns în urma unei ședințe secrete a Adunării, care a avut loc la data de 24 iunie 1866. In cursul acestei ședințe, evidențiindu-se faptul că existau „diferite partide în sînul Adunării", s-a propus crearea unui comitet care avea menirea să propună o serie de amendamente pentru a pune de acord, pe baza concesiilor reciproce, grupările politice în problemele controversate[22].

Cu toate acestea, fapt deosebit de semnificativ, nici în sînul comitetului denumit compromisoriu, nu a existat întotdeauna o înțelegere perfectă. Așa, spre exemplu, unele amendamente nu sînt semnate de toți membrii comitetului. Intîlnim și cazuri de demisionare[23]. Astfel și asupra activității noului comitet, care avea mari împuterniciri și a intervenit activ în cursul dezbaterilor, propunînd numeroase amendamente[24], și-a pus amprenta conflictul existent între grupările politice din Adunare.

Demn de subliniat este faptul că instituirea comitetului compromisoriu va avea influență numai asupra dezbaterilor purtate în jurul acelor probleme care erau legate de consolidarea pe plan general a noului regim. Divergențele nu vor întîrzia să apară însă atunci cînd va fi vorba de interesele speciale ale unei clase sau alteia. Comitetul compromisoriu se va dovedi inoperant în momentul în care se vor pune o serie de chestiuni strîns legate de viitoarea poziție a burgheziei sau moșierimii în cadrul statului.

Nu este de loc întîmplător că punerea în discuție a instituției senatului și a principiilor electorale a ascuțit la maximum conflictul dintre grupările politice. Expli-

---

[19] In ședința Adunării din 20 iunie 1866, C. Boerescu declara următoarele: „S-a apăsat prea mult asupra cuvintelor libertățile poporului; s-a vorbit prea des despre drepturile neprescriptibile și naturale ale națiunii... Da, să consacrăm toate libertățile, să le înscriem pe toate în Constituțiune. Déră de datoria nóstră este să organizăm aceste libertăți pentru ómeni, să le organisăm astfel, cum să nu ajungem mîine la perderea lor. Cînd oferiți poporului libertăți de acestea, el le va compromite fatalmente și resultatul va fi tirania". Ibidem.

[20] Ibidem, p. 604.

[21] „Românul", X, din 19, 20, 21 iunie 1866, p. 373.

[22] Monitorul Oficial, nr. 140 din 28 iunie/10 iulie 1866, p. 628.

[23] Alexandru Pencovici, *op. cit.*, p. 212, 251.

[24] Ibidem, p. 181, 182, 183, 184, 209, 210, 263, 266.

cația nu este greu de găsit. Acum se punea cu o deosebită acuitate problema asigurării preponderenței și a viitoarei poziții politice a claselor dominante. Astfel se explică de ce atît conservatorii, cît și liberalii, vor căuta, prin toate mijloacele, să-și impună punctul de vedere. Așa cum vom vedea, și de data aceasta a triumfat majoritatea conservatoare a Adunării.

Grupările conservatoare din Adunarea Constituantă au utilizat toate mijloacele posibile pentru a obține cîștig de cauză în legătură cu instituția senatului. Reprezentanții acestora au luptat nu numai pentru introducerea sistemului bicameral, dar, — lucru deosebit de important — s-au străduit să impună un senat cu o majoritate moșierească covîrșitoare.

In acest scop, majoritatea comitetului delegaților a înlăturat din proiectul guvernului acel articol care prevedea ca puterea legislativă să fie exercitată „colectiv de către Domn cu concursul Consiliului de stat și de către Adunarea Generală" [25]. Raportorul comitetului, conservatorul Aristide Pascal, nu s-a dat în lături nici de la încălcarea uzanțelor constituționale. Astfel, pentru a dovedi că majoritatea deputaților se pronunțau în favoarea senatului, nu s-a ținut seama de opinia delegaților secțiunilor, ci de numărul acelor care s-au pronunțat pentru această instituție în secțiuni [26].

Deputații conservatori au susținut cu multă căldură senatul întrucît vedeau în el cel mai bun mijloc pentru evitarea hotărîrilor „pripite" [27] și pentru moderarea mișcării legislative. Cu acest prilej, s-a adus în discuție teoria conservatoare, susținută de N. Blaremberg, potrivit căreia dezvoltarea unei țări trebuie să se facă în mod lent, respectîndu-se tradițiile [64]. Or, senatului urma să-i revină rolul de a împiedica progresul cu salturi și sguduiri", care „ar otrăvi tóte avantajele, tóte binefacerile unor reforme" [29].

Dornici să asigure moșierimii majoritatea în senat, deputații conservatori vor acuza țărănimea de incapacitate politică, pretinzînd că cel de al doilea corp legislativ trebuie să asigure „tuturor superiorităților o sferă de acțiune proprie" [30]. Numai această elită socială era capabilă, chipurile, să se ridice deasupra oricăror interese meschine și să dea soluțiile cele mai potrivite în ceea ce privește legile propuse spre deliberare.

In afară de aceasta, deputații conservatori doreau să găsească un mijloc în plus pentru apărarea marii proprietăți. Senatul, în concepția lor, urma să joace și rolul unui „scut în contra legilor spoliatrice și subversive" [31].

Mai mult decît atît, reprezentanții moșierimii, pentru a-și asigura și sprijinul noului domn, care cerea cu insistență introducerea senatului [32], au încercat să dovedească că sistemul unicameral ar fi fost periculos pentru existența monarhiei [33]. Concluzia firească era că numai corpul ponderator putea să joace rolul de arbitru între Adunarea deputaților și domnitor [34].

Grupările liberale din Adunarea Constituantă s-au opus cu îndîrjire introducerii senatului, mai ales în forma preconizată de conservatori, ca un corp exclusiv moșieresc. Reprezentanții burgheziei își dădeau perfect de bine seama că asigurarea preponderenței moșierimii în cel de al doilea corp legislativ va avea urmări negative pentru dezvoltarea propriei lor clase. Burghezia, în această perioadă, lupta pentru ocuparea unui loc central în viața politică a statului și, cel puțin acum, a sperat să

---

25 Ibidem, p. 4.
26 Ibidem, p. 54.
27 Monitorul Oficial, nr. 131 din 17/29 iunie 1866, p. 587.
28 Ibidem, nr. 140 din 28 iunie/10 iulie 1866, p. 630.
29 Ibidem.
30 Ibidem.
31 Ibidem.
32 I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 21.
33 Monitorul oficial, nr. 131 din 17/29 iunie 1866, p. 587.
34 Ibidem, nr. 140 din 28 iunie/10 iulie 1866, p. 630.

realizeze acest lucru prin introducerea sistemului unicameral. O singură Adunare legislativă era considerată drept un mijloc mai eficace pentru introducerea acelor legi care puteau să favorizeze, în viitor dezvoltarea burgheziei. De asemenea, în aceste condiții, burghezia putea să-și asigure cu mai multă ușurință majoritatea în Adunarea deputaților. Or, introducerea senatului ridica o stavilă serioasă în calea planurilor grupărilor politice burgheze.

Nu este deci de loc întîmplător faptul că instituția senatului a fost combătută „cu înverșunare de tótă partea stîngă a Adunării" [35]. De altfel, în paginile ziarului „Românul" au apărut numeroase articole, înainte chiar de începerea lucrărilor Adunării Constituante, în care se demonstra inutilitatea senatului pentru România și caracterul său reacționar și parazitar [36].

Iritarea grupului liberal, concentrat în jurul „Românului" a atins punctul culminant atunci cînd comitetul delegaților a modificat proiectul guvernului propunînd sistemul bicameral. Cu acest prilej, comitetul delegaților este acuzat că a călcat în picioare „suvenirile cele mai frumoase ale istoriei legislațiunii române". In plus, conservatorii sînt acuzați de încălcarea angajamentelor „solemne ale Revoluțiunii (e vorba de 11 februarie 1866 — n.n.) și ale comitetului electorale centrale din București" [37].

Din acest pasaj rezultă că, atît înainte de 11 februarie 1866, cît și după dizolvarea Adunării elective, în martie 1866, între conservatori și liberali ar fi existat o înțelegere în favoarea sistemului unicameral. Din păcate, în momentul de față, nu cunoaștem alte informații care să ateste veridicitatea acestei teze.

Asertiunea din ziarul „Românul" pare să fie verosimilă dacă ținem seama de faptul că proiectul de constituție întocmit de Consiliul de stat, însușit apoi de guvernul Ion Ghica, prevedea sistemul unicameral [38]. Se știe apoi că în sînul guvernului Lascăr Catargiu (11 mai—15 iulie 1866) au existat neînțelegeri serioase în legătură cu această chestiune. Numai C. A. Rosetti mai susținea acum sistemul unicameral. Ceilalți miniștri, avînd și sprijinul lui Carol I, se pronunțau în favoarea sistemului bicameral [39]. Nu este deci exclus ca, după 11 februarie 1866, și mai ales după sosirea lui Carol I în țară, conservatorii să fi refuzat respectarea promisiunilor făcute liberalilor, beneficiind și de sprijinul noului domn.

Interesați să împiedice instituirea unui senat moșieresc, reprezentanții grupărilor liberale au depus eforturi sustinute pentru introducerea sistemului unicameral. In scopul discreditării instituției senatului, deputații liberali au căutat să demonstreze că sistemul bicameral era impropriu pentru România, întrucît aici, chipurile, nu ar fi existat feudalism [40] și nici luptă de clasă ca în apusul Europei [41]. Or, pornind de la această premisă falsă, liberalii, prin N. Ionescu, vor încerca să demonstreze că introducerea senatului va duce la încălcarea „armoniei claselor", la crearea unui conflict artificial între clasele dominante. Același, cu scopul vădit de a-i cîștiga pe conservatori în favoarea sistemului unicameral, susținea ideea, potrivit căreia în România nu ar exista, practic, nici o deosebire între liberali și conservatori, în ceea ce privește progresismul lor [42].

---

35 Chiristodul I. Suliotis, *Nicolae Blarenberg. Omul și faptele lui.* Brăila, 1894, p. 176.

36 „Românul", X din 22 aprilie 1866, p. 214; Ibidem, din 23 aprilie 1866, p. 218; Ibidem, din 20 mai 1866, p. 294.

37 Ibidem, din 18 iunie 1866, p. 369.

38 Alexandru Pencovici, *op. cit.*, p. 4.

39 F. Damé, *op. cit.*, p. 168; *Memoriile regelui Carol I al României (De un martor ocular)*, vol. I, Buc., 1909, p. 65.

40 Monitorul Oficial, nr. 140 din 28 iunie/10 aprilie 1866, p. 629.

41 Ibidem, nr. 133 din 19 iunie/1 iulie 1866, p. 594.

42 Ibidem, nr. 140 din 28 iunie/10 iulie 1866, p. 630.

In același timp, însă, deputații liberali combăteau senatul avînd convingerea — după cum preciza minoritatea comitetului delegaților — că acesta va contribui la lîncezirea „lucrărilor legislative ale adunării reprezentanților"[43].

In afară de această dispută teoretică, adversarii senatului au recurs și la alte procedee pentru a obține cîștig de cauză. Astfel, s-a încercat, pe cale de amendament, să se obțină înlăturarea sistemului bicameral propus de comitetul delegaților[44]. Manevra nu a reușit, întrucît majoritatea comitetului delegaților și a Adunării deputaților a refuzat să accepte o asemenea propunere.

Dispunînd de majoritate în Adunarea Constituantă, de sprijinul lui Carol I și, în plus, speculînd spiritul concesiv al reprezentanților marii burghezii, concentrate în jurul lui I. C. Brătianu, conservatorii vor reuși să impună instituția senatului în forma propusă de majoritatea comitetului delegaților. Cedarea burgheziei la 1866, provocată de teama că deputații conservatori vor refuza să voteze constituția[45], a avut repercusiuni serioase asupra dezvoltării ulterioare a României. De asemenea, acest succes de prestigiu al conservatorilor va avea influență și asupra rolului politic al burgheziei în cadrul noului regim. Senatul se va dovedi, așa cum au apreciat deputații liberali la 1866, o frînă serioasă în calea introducerii unor legiuiri de o importanță vitală pentru dezvoltarea capitalismului. In anii următori, moșierimea, dispunînd de această importantă cucerire, nu se va sfii să o utilizeze ori de cîte ori va avea prilejul. Luptele politice din perioada 1866—1871 sînt elocvente în acest sens.

Succesul obținut de conservatori[46] prin introducerea sistemului bicameral, va avea și repercusiuni imediate asupra desfășurării dezbaterilor purtate ulterior pe marginea constituției. Astfel, avem prilejul să constatăm că reprezentanții moșierimii, încurajați de succesele obținute, vor refuza în continuare să facă concesii și vor depune toate eforturile pentru a-și impune punctul de vedere în problemele principale.

După ce au obținut sistemul bicameral, deputații conservatori au căutat să-și consolideze victoria cu ajutorul prevederilor electorale incluse în constituție. Consecvenți în lupta dusă pentru întărirea pozițiilor politice ale moșierimii, conservatorii au propus alegerea senatorilor în două colegii electorale, separate de cele pentru Adunarea deputaților. In ciuda opoziției grupărilor liberale, care își dădeau seama de consecințele acestui sistem, reprezentanții moșierimii au reușit să-și impună punctul de vedere, cîștigînd, astfel, o nouă poziție de o deosebită importanță[47]. Nu este deci o întîmplare faptul că în România, senatul, după cum recunoștea un om politic de mai tîrziu, „a reprezentat mai ales marea proprietate"[48].

Cu prilejul discutării prevederilor electorale incluse în constituția de la 1866, s-au evidențiat, o dată în plus, contradicțiile extistente între burghezie și moșierime.

---

[43] Ibidem, nr. 131 din 17/19 iunie 1866, p. 587.

[44] În ședința Adunării din 25 iunie 1866, P. Cernătescu a propus un amendament care prevedea următoarele: „Puterea legislativă se exercită colectiv de către domn și representațiunea națională, adică de o singură Adunare a deputaților, fără de ua a doua Cameră". Ibidem, nr. 140 din 28 iunie/10 iulie 1866, p. 628.

[45] „Românul", X, din 6 octombrie 1866, p. 710. G. P. Bacaloglu, *Ce este senatul? Una superfetațiune constituționale*, Buc., 1868, p. 10.

[46] Prin articolul 32 din Constituție se stabilea că „puterea legislativă se exercită colectiv de către domn și representațiunea națională. Representațiunea națională se împarte în două Adunări: Senatul și Adunarea deputaților. Ion M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile României vechi și nuoi cîte s-au promulgatu pînă la finele anului 1870*, Buc., 1873, p. 15.

[47] Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne. Forțele reacționare*, vol. II, Buc., 1925, p. 32—33.

[48] Mircea Djuvara, *Puterea legiuitoare*, în *Noua constituție a României*, Buc., 1922, p. 103: ziarul „Românul" din 18 iunie 1866, aprecia că senatul „este representațiunea esclusivă a proprietății fondiarie, a averii".

Deosebirile de vederi au apărut în legătură cu împărțirea colegiilor electorale, care avea mare importanță pentru asigurarea unor majorități sigure, liberale sau conservatoare, în viitoarele Adunări ale deputaților. Acordul exista numai în ceea ce privește introducerea votului cenzitar, în scopul împiedicării participării maselor populare la viața politică.

Semnificativ este faptul că, și de data aceasta, grupările conservatoare și-au impus punctul de vedere, reușind să-și asigure un loc important și în cadrul viitoarelor Adunări ale deputaților. De altfel, chiar includerea în constituție a prevederilor electorale constituia un succes pentru conservatori, întrucît acestea nu puteau fi modificate în viitor decît în cadrul unei noi Adunări constituante, care putea fi convocată numai în anumite condiții.

Proiectul de constituție întocmit de consiliul de stat și însușit de guvern prevedea împărțirea alegătorilor în trei colegii electorale. Această împărțire a fost susținută și de ziarul „Românul", care milita pentru separarea alegătorilor după interese [49].

Comitetul delegaților nu a ținut seama de proiectul de constituție, stabilind împărțirea alegătorilor în patru colegii dintre care primele două aveau componență aproape exclusiv moșierească. Impărțirea colegiilor pe categorii de alegători, era apreciată de conservatorul Aristide Pascal drept singura cale prin care se putea împiedica „paralisarea sau anihilarea voturilor claselor inteligente și cultivate" de „voturile unei mulțimi" ignorante [50]. Conservatorii și-au motivat poziția invocînd faptul că gradul de cultură al maselor populare nu le permitea să beneficieze de drepturile politice [51].

Semnificativ ni se pare faptul că unii deputați conservatori, cum ar fi Manolache Costache, nu erau de acord nici cu cele patru colegii electorale, pronunțîndu-se pentru sistemul electoral stabilit prin convenția de la Paris [52]. Se exprima un regret tardiv față de privilegiile pierdute de moșierime în urma reformelor introduse de Al. I. Cuza. Regretul era cu atît mai mare cu cît, după cum recunoștea N. Blaremberg, colegiile electorale au fost admise pentru că „nu am voit să atingem drepturi dobîndite" [53].

Imposibilitatea revenirii la sistemul convenției de la Paris i-a determinat pe deputații conservatori să caute, în noile condiții, noi modalități pentru consolidarea pozițiilor propriei lor clase. Acest lucru au reușit să-l obțină prin înmulțirea numărului colegiilor electorale.

Cu toată opoziția liberalilor [54], deputații conservatori, încurajați de succesele anterioare, și, totodată, speculînd dușmănia burgheziei față de votul universal [55], nu au făcut nici o concesie în problema colegiilor electorale, reușind încă o dată să-și impună punctul de vedere. Astfel, conservatorii au reușit să obțină introducerea în constituție, prin articolul 58, a dispoziției potrivit căreia „corpul electoral este împărțit în fiecare județ în patru colegiuri" [56], menite să aleagă membrii Adunării deputaților.

---

[49] „Românul", X, din 27 mai 1866, p. 314.

[50] Monitorul Oficial, nr 131 din 17/29 iunie 1866, p. 587.

[51] Ibidem, nr. 141 din 29 iunie/10 iulie 1866, p. 634.

[52] Ibidem, p. 635.

[53] Ibidem, p. 634.

[54] Astfel, N. Ionescu a propus un amendament prin care cereau împărțirea alegătorilor în două colegii electorale, unul rural și altul urban. În acest fel s-ar fi asigurat dominația exclusivă a burgheziei la orașe. Ibidem.

[55] Ibidem.

[56] Ion M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 15.

In felul acesta, s-a stabilit prin constituţia de la 1866 un sistem electoral profund antidemocratic [57]. In plus, impunerea punctului de vedere al moşierimii va avea influenţe puternice asupra raportului de forţe din cadrul regimului burghezo-moşieresc.

O altă problemă care a dat naştere la divergenţe în sînul Adunării Constituante a fost aceea a dreptului de veto.

Proiectul de constituţie al guvernului, prin articolul 47, acorda domnului numai dreptul de veto suspensiv [58]. Majoritatea comitetului delegaţilor a modificat acest articol propunînd vetoul absolut [59]. Pe această cale, se urmărea întărirea prerogativelor domnului şi, în acelaşi timp, împiedicarea votării unor legi cu caracter democratic.

Deputaţii liberali nu voiau să acorde domnului decît dreptul de veto suspensiv. Carol I a intervenit personal pentru rezolvarea acestei probleme. Noul domn a cerut unui mare număr de deputaţi, pe care i-a convocat la locuinţa sa, dreptul de veto absolut [60]. In urma intervenţiei lui Carol I şi la propunerea comitetului compromisoriu, Adunarea a aceptat veto-ul absolut [61]. In sprijinul propunerii comitetului compromisoriu, a intervenit şi ministrul de finanţe I. C. Brătianu [62].

Constrînşi să facă concesii, datorită cauzelor menţionate pînă acum, deputaţii liberali s-au văzut nevoiţi să accepte continuu modificările propuse de Comitetul delegaţilor, care se bucura de sprijinul unanim al majorităţii conservatoare din Adunare.

Singura concesie pe care au acceptat s-o facă conservatorii avea în vedere dreptul exclusiv al Adunării deputaţilor de a vota bugetul, fără a-l mai trece prin Senat.

Majoritatea Comitetului delegaţilor a încercat să obţină acest drept şi pentru senat. In acest sens, la articolul 113, s-a propus ca bugetul să fie votat atît de Cameră cît şi de Senat [63]. Deputaţii conservatori, prin N. Blaremberg, au sprijinit această propunere [64]. Acesta, atrăgea atenţia partizanilor senatului că votarea bugetului trebuia să se facă, în mod necesar, de ambele corpuri legiuitoare. N. Blaremberg îşi exprima teama ca nu cumva Adunarea deputaţilor să voteze impozite mari pentru proprietatea funciară. De aceea, sublinia el, senatul, care „represintă mai vîrtos proprietatea cea mare", nu trebuia înlăturat de la votarea bugetului pentru că altfel nu existau suficiente garanţii „că nu se vor înfiinţa imposite de acele ce or apăsa numai proprietatea" [65].

Deputaţii liberali au cerut, pe cale de amendament, ca bugetul să fie votat numai de Adunarea deputaţilor [66].

In sprijinul acestui amendament, s-a invocat argumentul că numai în Adunarea deputaţilor erau reprezentate „tóte clasele, tóte interesele". De asemenea, s-a motivat că votarea bugetului de ambele adunări ar avea drept rezultat amînarea continuă şi privarea guvernului de buget [67].

---

[57] Aşa, spre exemplu, chiar ziarul „Românul", din 18 iunie 1866, era nevoit să recunoască că sistemul electoral „stabilise privilegiulu, monopolulu Representaţiunii în favoarea unei singure condiţiuni, în favoarea averii".

[58] Alexandru Pencovici, *op. cit.*, p. 6.

[59] Monitorul Oficial, nr. 131 din 17/29 iunie 1866, p. 587.

[60] *Memoriile regelui Carol I (De un martor ocular)*, vol. I, Buc., 1909, p. 68, 75.

[61] Alexandru Pencovici, *op. cit.*, p. 244—245.

[62] Th. C. Aslan, *op. cit*, p. 45.

[63] Alexandru Pencovici, *op. cit.*, p. 272.

[64] *Ibidem*, p. 274.

[65] Monitorul Oficial, nr. 144 din 3/15 iulie 1866, p. 648.

[66] Ibidem.

[67] Ibidem.

Chiar și unii conservatori, cum ar fi Ion Strat, au sprijinit amendamentul propus de liberali. Conservatorul Ion Strat, mai aducea în plus argumentul potrivit căruia Senatul a fost creat din motive politice și nu financiare [68].

In urma acestor discuții, Adunarea constituantă a primit amendamentul liberalilor cu 53 voturi pentru și 35 contra [69]. Astfel s-a ajuns ca bugetul în România, contrar constituției belgiene, să fie votat numai de Adunarea deputaților [70].

Analiza succintă a dezbaterilor purtate în jurul unor prevederi importante ale constituției de la 1866 ne permite să arătăm că lupta pentru putere dintre clasele dominante se manifestă odată cu instaurarea noului regim politic.

Inițial, s-au ivit neînțelegeri între vîrfurile grupărilor politice privind repartizarea principalelor posturi ministeriale. Foarte curînd, însă, conflictul s-a extins și adîncit, transformîndu-se într-o acută luptă între grupările politice luate în totalitatea lor.

Organizarea noului regim, căutarea unor noi forme de conducere, a avut darul să scoată la iveală deosebirea de vederi și interese dintre burghezie și moșierime. Cu toate că aceste lupte s-au desfășurat numai în interiorul claselor dominante, totuși au avut o influență deosebită asupra organizării regimului burghezo-moșieresc și, totodată, și-au pus amprenta, pentru multă vreme asupra raportului de forțe dintre burghezie și moșierime.

Burghezia, fărîmițată din punct de vedere politic, lipsită de sprijinul unor grupări însemnate, s-a văzut silită să cedeze continuu în fața unei moșierimi mai unitară și mai bine organizată în acea perioadă. Așa se explică de ce aceasta a reușit să-și impună punctul de vedere în principalele probleme ale constituției de la 1866. Victoriile obținute de conservatori vor influența asupra luptelor politice ulterioare, și, în special, asupra primilor ani de existență ai regimului burghezo-moșieresc. In aceste succese rezidă și una din explicațiile instabilității guvernamentale din anii 1866—1871.

In fine, considerăm că studierea începutului luptei pentru putere dintre burghezie și moșierime prezintă interes deosebit pentru cunoașterea istoriei politice a regimului burghezo-moșieresc, precum și pentru înțelegerea evenimentelor ulterioare.

---

68 Ibidem.

69 Ibidem.

70 I. C. Filitti. *op. cit., p. 21*

DATE PRIVIND ATITUDINEA STUDENȚILOR DIN IAȘI FAȚĂ DE RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI DIN ANUL 1907

DE

GEORGETA TUDORAN

În primăvara anului 1907 a izbucnit puternica răscoală a țăranilor din întreaga țară. Inarmați cu coase și topoare, sătui de mizeria în care trăiau, ei au pornit spre casele arendașilor și proprietarilor cerînd pămînt.

Răscoala a început în județul Botoșani, de unde s-a întins cu repeziciune în celelalte județe din nordul Moldovei, pentru ca apoi să cuprindă întreaga Moldovă, Muntenia și Oltenia. Județul Iași a fost al doilea din Moldova unde s-a întins vîlvătaia răscoalei țăranilor. Bădeni și Ceplenița, învecinate cu comunele județului Botoșani, au fost primele sate din județul Iași cuprinse de răscoală, încă la sfîrșitul lunii februarie. În scurt timp, întregul județ a fost răsculat de lupta pentru pămînt a țăranilor. „Mișcarea țărănească se întinde cu fiecare ceas în alte comuni" [1], relatau alarmate ziarele vremii referindu-se la răscoala țărănească din județul Iași.

La consfătuirea autorităților județene civile și militare care a avut loc la prefectură, colonelul Mustață a primit comanda trupelor care aveau misiunea să înăbușe lupta țăranilor din județul Iași. In acest sens, în comunele răsculate a fost trimis regimentul 13 „Ștefan cel Mare" [2]. Puterea cu care se desfășura răscoala în acest județ a făcut ca armata trimisă să nu reușească să stăvilească lupta țăranilor. A fost necesar să fie mobilizat escadronul 3 roșiori să fie chemat în grabă și regimentul 8 Călărași, pentru a împrăștia grupurile de țărani care înconjuraseră capitala județului, orașul Iași [3].

Iașul, important centru universitar din țară, cunoștea încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea o mișcare progresistă puternică în rîndul studenților. Clubul studenților din Iași, precum și cercurile revoluționare secrete ai căror membri erau în mare parte studenți, desfășurau o activitate susținută de răspîndire a ideilor socialiste în rîndurile muncitorilor. Numeroasele publicații socialiste printre care primul loc îl ocupa „Contemporanul", au strîns în jurul lor intelectualitatea înaintată a orașului Iași, mobilizînd-o la lupta împotriva nedreptăților sociale pe care le cunoștea societatea românească de atunci.

---

1 „Dimineața" din 28 februarie 1907.
2 Ibidem.
3 Idem, din 3 martie 1907.

Tradițiile luminoase au fost continuate și în anul 1907 cînd studenții din Iași nu au rămas în afara evenimentelor Adoptînd o poziție înaintată, în favoarea țăranilor răsculați, studenții din Iași au înțeles că ei trebuie „să intervie pentru a sprijini mișcarea aceasta țărănească"[4]...

In anul 1907, în rîndurile studenților ieșeni existau diferite organizații, unele cu caracter științific, altele cu caracter social-politic. Dintre cele din urmă, menționăm asociația studențească „Uniunea" *) și „Solidaritatea" **). Deși cu orientări diferite, membrii celor două asociații studențești au adoptat o atitudine de sprijinire a luptei țărănimii.

Creată cu scopul de a ajuta pe studenții lipsiți de mijloace materiale, asociația „Uniunea" a adoptat o poziție mai curajoasă față de răscoalele țărănești din primăvara anului 1907. Aceasta se explică și prin faptul că membrii ei erau studenți cu vederi mai înaintate, chiar fii de țărani, pe care starea de înapoiere economică și mizeria în care trăiau locuitorii satelor din acea vreme, îi afecta în mod direct.

Veștile sosite din satele răsculate nu i-au lăsat indiferenți pe studenții Universității din Iași. Încă din primele zile ale desfășurării răscoalelor țărănești pe teritoriul județului, ei au pornit o serie de acțiuni care aveau ca scop să sprijine lupta țărănimii răsculate. Din rîndurile studenților membri ai asociației „Uniunea", s-a alcătuit un comitet de inițiativă care a întreprins o serie de măsuri menite să mobilizeze pe toți studenții Universității din Iași în sprijinul țăranilor răsculați. Printre acestea se numără inițiativa convocării unei mari întruniri studențești. „De teama exceselor antisemite"[5], cum încercau să explice ei, întrunirea a fost contramandată în cele din urmă. In vederea acesteia, comitetul de inițiativă a lansat un manifest în care explica revoltele țărănești prin starea de mizerie în care trăia țărănimea: „Dureroasa priveliște pe care ne-o înfățișează întregul nord al Moldovei, marea mișcare agrară ce frămîntă în mijlocul țărănimei, este simbolul unei stări învechite de mizerii și de adînci suferinți". In continuarea manifestului, studenții erau chemați să sprijine lupta țărănimii pentru pămînt. „Să sărim cu toții în ajutorul lor... Nu uitați că cea mai mare parte dintre noi sîntem fiii răsculaților..."[6].

Din manifest se desprinde clar rolul pe care încercau să-l joace studenții, animați de idei democratice, acela de a se strădui să obțină din partea guvernului legi care să contribuie la ușurarea vieții țărănimii, împiedicînd astfel răscoalele, cu toate vărsările de sînge care i-au urmat. Ei considerau că promițînd țăranilor rezolvarea în Parlament a problemei lipsei de pămînt, aceștia își vor înceta lupta, iar răscoalele se vor potoli. De aceea ei cereau studenților să-și dea aportul pentru ca țărănimea „să nu ajungă ca în loc de pămînt să ceară sînge și lor să li se dea gloanțe". Intenția lor de a discuta asupra „concursului" pe care l-ar fi putut da „în rezolvarea acestei mari probleme economice și sociale"[7], nu s-a realizat.

Unii dintre studenți au plecat chiar în satele răsculate pentru a-și pune în aplicare planurile lor de a sprijini lupta țărănimii pentru pămînt, pe căi legale, *prin liniștirea satelor*.

---

[4] Idem, din 1 martie 1907.

*) „Uniunea" a fost înființată în septembrie 1906. La 19 noiembrie a aceluiași an a fost ales noul comitet de conducere, avînd ca președinte pe studentul Jormescu. (Vezi Arhivele Universității din Iași Rectorat, 1906—1907, dosar 3, fila 436). Asociația a existat pînă în anul 1908.

**) Asociația „Solidaritatea" a fost creată în decembrie 1892 și grupa în jurul ei pe studenții naționaliști. După 1902 își încetează activitatea pe care a reluat-o în anul 1905. (Vezi D. Berlescu, *Universitatea din Iași de la 1860 pînă la 1918* în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860—1960*. vol. I, p. 212.

[5] „Dimineața" din 1 martie 1907.

[6] Ibidem.

[7] Ibidem.

În comuna Bădeni, prima comună în care s-au răsculat țăranii din județul Iași, au fost arestați patru studenți [8]. Învinuiți de instigare la revoltă ei au fost maltratați și legați cot la cot au fost transportați la Iași" [9]... În același timp, la Pașcani, a fost arestat studentul medicinist Trufinescu Nicolae, acuzat de asemenea că a instigat pe țărani la revoltă [10].

Scopul pe care acești studenți l-au urmărit în satele răsculate, poate fi întrezărit, în ciuda declarațiilor lor și a colegilor lor, după care ei s-au dus acolo pentru a lămuri pe țărani să înceteze lupta, argumentînd că nu pe această cale s-ar rezolva problema agrară. Nu se poate susține nici că aceștia au îndemnat pe țărani la răscoală. Că le-au vorbit despre starea lor de mizerie, despre necesitatea adoptării unor măsuri de către guvern, menite să ducă la ușurarea vieții țăranilor, este un lucru cert, acestea fiind în principiu aspectele activității studenților în problema agrară.

S-ar putea totodată considera că aceștia au fost influențați de ideile poporaniste care la Iași erau susținute și popularizate de C. Stere. Acest punct de vedere era împărtășit și de N. Iorga care în „Neamul românesc" menționa că „o parte din studenții amestecați la început în mișcarea de la Iași, (este vorba de mișcarea din timpul răscoalelor țărănești, G.T.) erau în legătură cu direcția poporanistă a d-lui profesor C. Stere" [11]. Indiferent din ce pricini și sub influența căror idei acționau, este demn de remarcat faptul că o problemă importantă ca aceea a situației țărănimii, a intrat în atenția studenților ieșeni, în pofida persecuțiilor pe care această activitatea le-ar fi atras-o din partea organelor de stat burghezo-moșierești.

Arestările efectuate printre studenți au stîrnit o puternică reacție în rîndurile colegilor lor din întreaga Universitate. În ziua de 28 februarie, încă de dimineața, ei au ținut o consfătuire în sala facultății de medicină. Revoltați de măsurile arbitrare, polițienești, luate de autoritățile județene împotriva studenților, adunarea a hotărît să se declare grevă pînă la eliberarea celor arestați [12]. Adunarea a fost de acord cu alegerea a cîte patru studenți din fiecare asociație care să încerce să atragă pe profesori să-i sprijine în luptă, declarînd și ei grevă. În încheierea întrunirii a fost redactat un manifest de protest împotriva arestării studenților. În manifest se arăta că participanții la întrunire împărtășeau acțiunea întreprinsă de cei arestați. „De aceea, — se arată în documentul adoptat — declarîndu-ne absolut solidari cu colegii noștri, noi reclamăm eliberarea lor imediată" [13].

Așa după cum sublinia presa vremii, manifestul a fost „placardat" în oraș. Din aceeași consfătuire, studenții au trimis o telegramă primului ministru în care cereau eliberarea celor arestați, iar în după amiaza aceleiași zile, s-au îndreptat în grupuri compacte către Universitate, unde trebuia să se întrunească Senatul universitar, pentru a cere profesorilor să se solidarizeze cu ei și să ceară eliberarea studenților arestați [14].

Fără să adopte o poziție prea combativă, ei s-au mulțumit doar să-și exprime protestul față de o măsură arbitrară a guvernului. Dar chiar și în felul acesta, studenții nu făceau decît să-și afirme opoziția față de încercările guvernului conservator care urmărea să explice răscoalele țărănești prin activitatea desfășurată de așa-zișii „instigatori" pentru a nu recunoaște că revoltele țărănești erau de fapt răbufnirea unei mizerii pe care populația satelor nu o mai putea îndura.

Membrii asociației studențești „Uniunea" au convocat pentru seara de 28 februarie o întrunire la care au dezbătut problema arestărilor efectuate între studenți, abordînd și problema cauzelor care au determinat pe țărani să se răscoale.

---

[8] Ibidem, din 28 februarie 1907.
[9] „Liberalul" din 1 martie 1907.
[10] Arh. St. Iași, Parchetul general Iași, dosar 75/1907, fila 42.
[11] „Dimineața" din 2 martie 1907.
[12] Ibidem.
[13] Ibidem.
[14] Ibidem.

Şedinţa a fost prezidată de chiar preşedintele asociaţiei, studentul Jormescu. După ce mai mulţi studenţi, membrii ai asociaţiei, au vorbit „despre mizeria clasei ţărăneşti", unul dintre ei a prezentat chiar un memoriu care cuprindea propuneri „în vederea îndreptării stării ţărăneşti", pentru a fi înaintat corpurilor legiuitoare. Se pare că au existat şi discuţii contradictorii privind metodele prin care studenţii puteau veni în ajutorul ţărănimii răsculate. Unul dintre cei care a luat cuvîntul, arăta astfel că: „studenţimea nu poate să impună Parlamentului rezolvarea unei chestiuni aşa de importante, ci pot numai şi trebuie să se alipească cu tot sufletul de ţărani. . ." [15] Aceasta era o poziţie mai înaintată, mai lucidă, lucru ce de altfel l-a determinat pe N. Iorga să afirme că „Uniunea" era o asociaţie socialistă. El relata astfel că „iniţiativa unei protestări împotriva politicii agrare a guvernului a luat-o la Iaşi societatea studenţească „Uniunea" în care se pare deci că socialismul a învins bădărănismul cu care stătea în luptă" [16]. Recunoştea însă că acestora li s-au alăturat şi alţi studenţi, nemembri încă ai societăţii „Uniunea".

La întrunirea sus-amintită au participat pe lîngă studenţi şi „foarte mulţi săteni" [17], relata presa vremii.

În zilele următoare, în care s-a desfăşurat răscoala ţărănească din nordul Moldovei, asociaţia studenţească „Uniunea" a mai ţinut întruniri de protest împotriva politicii guvernului de sărăcire a păturilor ţărăneşti. La una din aceste întruniri, studenţii au votat un manifest pe care apoi l-au răspîndit în oraş, prin care cereau tuturor aleşilor în Parlament să sprijine discutarea problemei agrare în vederea rezolvării ei: „Asociaţiunea generală a studenţilor „Uniunea", faţă de gravele agitaţiuni ţărăneşti, face apel la toţi aleşii şi binevoitorii neamului pentru a-şi spune cuvîntul în rezolvarea acestei grele probleme economice şi sociale, chestiunea agrară" [18]. Deşi confuz în privinţa modului cum vedea rezolvată problema agrară, manifestul exprima clar dorinţa studenţilor de a „lupta pentru susţinerea intereselor clasei rurale"... [19].

Urmărind împiedicarea guvernului de a recurge la măsuri represive sîngeroase pentru înăbuşirea luptei ţăranilor, membrii asociaţiei „Uniunea" au propus primului ministru ca 50 de studenţi din Iaşi, să meargă în grupuri prin satele răsculate pentru a-i determina să aştepte în linişte măsurile guvernului. În acelaşi sens au trimis o telegramă şi lui Tache Ionescu [20].

Convinşi că numai ei pot sprijini lupta ţărănimii pentru pămînt, studenţii ieşeni se străduiau să liniştească pe ţăranii răsculaţi, cerînd în acelaşi timp Parlamentului să ia în discuţie această problemă şi să adopte cît mai urgent măsuri menite să ducă la uşurarea vieţii ţăranilor români.

Pentru membrii asociaţiei „Uniunea" era clar caracterul de clasă al luptei ţărănimii. Astfel, unul dintre membrii acestei organizaţii, la o întrunire, sublinia că răscoalele ţărăneşti sînt o formă de „protestare împotriva întregii clase exploatatoare" [21].

În ceea ce priveşte asociaţia „Solidaritatea" aceasta era mai puternic influenţată de teoriile naţionaliste, în răspîndirea cărora un rol deosebit îl jucau şi unii profesori universitari ca A. C. Cuza şi alţii. Orientarea ideologică, ca şi acţiunile acesteia au fost mai limitate, dar activitatea asociaţiei „Solidaritatea" s-a încadrat în lupta desfăşurată de diferitele categorii sociale în sprijinirea răscoalelor ţărăneşti. Deşi explicau răscoalele ţărăneşti din nordul Moldovei numai prin prezenţa în această parte a ţării a trusturilor arendăşeşti străine, ei au protestat energic, alături de ceilalţi studenţi, împotriva guvernului, la vestea împuşcării unor ţărani răsculaţi, prime victime ale represiunii sîngeroase care s-a dezlănţuit apoi. Astfel,

15 Ibidem.
16 „Neamul românesc", nr. 86 din 4 martie 1907, p. 523.
17 „Adevărul" din 2 martie 1907.
18 „Evenimentul" din 6 martie 1907.
19 Ibidem.
20 „Universul" din 7 martie 1907.
21 „Neamul românesc", nr. 87, din 8 martie 1907, p. 544.

cînd a căzut primul țăran mort în județul Iași la Vlădeni, împușcat de un arendaș, presa vremii menționa marea „surescitare" care domnea printre studenți precum și faptul că la societatea „Solidaritatea" „s-a placardat în doliu vestea uciderii țăranului" [22].

În același timp, membrii acestei asociații au programat și o întrunire de protest, urmată de o demonstrație de stradă. Se pare că autoritățile județului, alarmate de ecoul pe care l-ar fi putut avea o demonstrație de stradă studențească, printre țăranii răsculați mai ales, în condițiile în care studenții se bucurau de mare popularitate printre săteni, trecînd drept sprijinitori și îndrumători ai răscoalelor, au interzis demonstrația de stradă. Pentru mai multă siguranță și pentru a fi siguri că demonstrația nu va avea loc, au dispus telegrafic, aducerea de trupe din Tecuci [23].

Exprimînd protestul și durerea studenților, față de uciderea țăranului din Vlădeni, la sediul asociației a fost arborat în doliu drapelul țării [24].

La întrunirile organizate în această perioadă de asociația „Solidaritatea", în care se discuta asupra situației răscoalelor țărănești, participau pe lîngă studenți, și profesori universitari ca: A. C. Cuza, Leon Cozmovici și alții. Aceștia participau la aceste adunări pentru a încerca să potolească într-o oarecare măsură spiritul prea bătăios pe care l-ar fi putut lua discuțiile studențești, recrutînd chiar din rîndurile acestora adepți ai politicii lor naționaliste sau liberale.

La aceste întruniri se sublinia de către studenții care luau cuvîntul, rolul ce le revenea lor ca tineri intelectuali, în acțiunea „pentru scoaterea țărănimii din jugul unde se află" [25].

Documentele vremii menționau de asemenea prezența sătenilor la întrunirile organizate de asociația „Solidaritatea". Astfel, într-o notă nesemnată, (probabil a autorităților locale), din 9 martie 1907, adresată Rectorului Universității din Iași, se arăta că sînt „informați că la întrunirile societății studenților „Solidaritatea" sînt chemați să ia parte nu numai studenți universitari, ci și elevi de liceu, precum și persoane străine de învățămînt, ca bunăoară țăranii" [26].

O mare întrunire convocată de studenți a avut loc în sala „Pastia" din Iași, la 1 martie 1907. Deși autoritățile locale, de teama amploarei pe care ar fi putut-o lua întrunirea, au readus în oraș două escadroane din regimentul 7 Călărași care fusese trimis în satele răsculate, întrunirea tot a avut loc. Cei prezenți au votat o moțiune prin care cereau guvernului nu numai rezolvarea chestiunii agrare ci să se acorde „o atenție deosebită școalei rurale", iar în răscoalele care se desfășurau, autoritățile „să procedeze cu blîndețe față de țărani" [27].

Ca urmare a puternicelor proteste ale studenților, cei arestați care, așa cum arăta un ziar burghez al vremii auzind de mișcările țărănești „au zburat intre țărani spre a-i exalta și încuraja la neorînduieli" [28], au fost puși în libertate după cîteva zile, după ce mai întîi au fost duși la București pentru a li se lua interogatorii. Studentul medicinist N. Trufinescu a fost eliberat numai pe data de 16 martie, după ce a fost transportat la Iași însoțit de jandarmi [29].

Întrunirile studențești au continuat și după eliberarea celor arestați. Astfel, presa vremii menționa că în seara de 2 martie 1907, la Iași au avut loc cîteva întruniri intime studențești [30].

În afară de întrunirile celor două societăți studențești, „Uniunea" și „Solidaritatea", au avut loc adunări care au grupat pe studenți cu vederile cele mai

---

[22] „Adevărul" din 3 martie 1907.
[23] Ibidem.
[24] „Liberalul" din 3 martie 1907.
[25] „Universul" din 3 martie 1907.
[26] Arh. St. București — Ministerul Cultelor și Instruct. publice, direcția a III-a, dos. 1702/1907, p. 1.
[27] „Evenimentul" din 3 martie 1907.
[28] Idem din 2 martie 1907.
[29] Arh. St. Iași, Parchetul general Iași, dosar 75/1907, p. 41—42.
[30] „Dimineața" din 4 martie 1907.

înaintate. Ținînd seama de faptul că în această perioadă la Iași exista o mișcare muncitorească și socialistă puternică, că M. Gh. Bujor, cel care semna în „România muncitoare" (organ central al mișcării muncitorești din România), articole fulminante împotriva exploatării țărănimii printre care menționăm manifestul „Către concediați și rezerviști!", era student la facultatea de drept din Iași, socotim că acest grup de studenți, pe care presa nu-i includea în nici un curent politic sau organizație studențească, se afla sub influența socialiștilor grupați în cercul „România muncitoare" din Iași.

Acești studenți au înțeles cauzele reale ale răscoalelor țărănești și deși nu au găsit adevărata cale care să ducă la rezolvarea problemei țărănești, au demascat unele teorii care în mod tendențios încercau să ascundă caracterul social al luptei pentru pămînt a țărănimii, prezentînd-o ca pe o luptă numai împotriva arendașilor străini. Încercînd să adopte o poziție împotriva agitațiilor naționaliste, ei au hotărît să discute problema răscoalelor într-o ședință mai largă. În acest sens a fost convocată la 9 martie 1907, o întrunire, la care a participat „un mare număr de studenți pentru a stabili care este legătura între chestia agrară și chestia antisemită". După ce mai mulți studenți au luat cuvîntul, întrunirea „a ajuns la concluzia că lupta pentru țărani trebuie dată fără a confunda chestia țărănească cu antisemismul, țăranii fiind deopotrivă de obijduiți" [31].

Pe această linie se înscrie și manifestul semnat „Un grup de studenți români", în care se adoptă o poziție foarte apropiată de poziția mișcării muncitorești față de răscoalele țărănești din primăvara anului 1907. Pornind de la ideea că trebuie și doresc chiar să fie de folos luptei țărănimii, acest grup de studenți scoteau în evidență acțiunea unor colegi ai lor care desfășurau o activitate naționalistă. Aceasta o socoteau „un povîrniș nenorocit". Adevărata cauză a răscoalelor trebuia căutată în mizeria în care trăiau țăranii „Datoria noastră de români și oameni de știință este de a spune celor neștiutori întregul adevăr", se sublinia în manifest. „Mizeria țărănească — datorită unei exploatări seculare — arătau ei, este adevăratul motiv al răscoalelor". Referindu-se pe larg la luxul în care trăia o pătură restrînsă a clasei avute, la faptul că în școli puteau pătrunde numai fiii boierimii și burgheziei, ei arătau în manifest că „Țărănimea română este ținută în ignoranță și neștiință de carte de către stăpînitorii ei", că este lipsită nu numai de școli și de dascăli ci și de medici și spitale. În același timp boierimea „leneșă, trăind în lux și desfrîu... fără a-i păsa de stoarcerea puterii de muncă a țăranului, scoate la mezat spre a obține cît mai mari prețuri, pămîntul care trebuie să dea o rentă cu atît mai mare cu cît e mai îngrășat de sudoarea muncitorului" [33].

Cu multă veridicitate este analizată în manifest viața țăranului care muncea toată vara și iarna nu avea ce mînca, pentru că era complet lipsit de pămînt și pentru că legea tocmelilor agricole impunea țăranului numai datorii iar boierului numai drepturi. Între țăran și boier s-a interpus arendașul care era tovarăș cu boierului în a exploata pe țărani. În felul acesta, autorii scoteau în evidență caracterul de clasă al răscoalelor țărănești, menționînd că sînt multe moșii ai căror arendași sînt români, pe care totuși s-au răsculat țăranii. Manifestul sublinia că „acei care îndeamnă la ură contra străinilor căutînd a ascunde adevărul, contribuie prin aceasta în mod direct și la menținerea stării de înjosire și asuprire a țăranului român" [34].

Animați de idei înaintate, de progres social, autorii manifestului arătau: „Datoria noastră ca studenți care învățăm în școlile clădite și susținute din contribuția țăranului român este de a împrăștia asupra lor lumina ce prin ei am căpătat-o". Cînd însă este vorba de modul cum pot ajuta pe țărani, se arată că studenții pot face aceasta îndemnînd pe țărani la liniște, căci dacă pentru opoziție se întrevede un ciolan de ros, țăranii însă vor umple temnițele și exploatarea va continua. Ei, stu-

---

[31] „Adevărul" din 7 martie 1907.
[32] Ibidem.
[33] Ibidem.
[34] Ibidem.

denții, ca intelectuali progresiști, își propuneau să lupte pentru obținerea votului obștesc precum și pentru „pămînt, învățătură și dreptate pentru săteni" [35].

Comentînd acest manifest, ziarul „Universul" sublinia că autorii „cred de datoria lor să spuie că țărănimea e exploatată nu numai de străini ci și de naționali, să îndemne pe săteni la liniște și să-i deștepte asupra drepturilor și datoriilor lor cetățenești" [36].

Mișcarea studențească care a avut loc la Iași în sprijinul răscoalelor țărănești din primăvara anului 1907, nu s-a desfășurat izolat. Ea s-a inclus în mișcarea generală a intelectualității progresiste din România care a luat atitudine față de lupta pentru pămînt a populației satelor. Un exemplu în acest sens ni-l oferă faptul că la întrunirile studențești care aveau loc la București, au participat și delegați ai studenților din Iași, care veneau să se alăture protestului studenților bucureșteni [37].

Urmînd calea pe care ei o credeau cea mai eficace, anume de a obține de la corpurile legiuitoare ale țării precum și de la monarh, adoptarea unor legi care să ducă la rezolvarea chestiunii agrare în România, studenții atît din București cît și din Iași au întreprins și alte acțiuni comune. Așa a fost audiența la rege, a unei delegații de studenți compusă dintr-un student din București și altul din Iași [38]. Ei au înaintat regelui „un memoriu asupra situației țăranilor noștri și o moțiune a studenților universitari" [39]. Regele, convins că aceasta nu-i periclitează autoritatea și liniștea, a primit delegația care i s-a prezentat și căreia, bineînțeles i-a făcut promisiuni. El i-a încredințat astfel că în chiar sesiunea curentă se vor vota legi contra trusturilor arendășești pentru obștii și tocmeli agricole. Mulțumit că în felul acesta studenții vor aștepta legile, el le-a recomandat liniște.

O delegație de studenți ieșeni însă, s-a prezentat președintelui Camerei și primului ministru, care i-a primit la 5 martie 1907. Moțiunea pe care aceștia au înaintat-o, era redactată sub influența vădită a curentului naționalist. Astfel ei menționau printre cauzele care au dus la izbucnirea răscoalei țărănești, prezența străinilor la sate, precum și mizeria țăranilor determinată de exploatarea arendașilor străini. Acest lucru se desprinde și din cerințele formulate în moțiune: „Să se procedeze cu cea mai mare blîndețe față de sătenii răsvrătiți care sînt cele dintîi victime ale unei stări de lucruri de care nu ei sînt vinovați și care nu o dată a pus satele în stare de răsvrătire în diferite regiuni". La punctul doi al moțiunii, ei cereau să fie scoși străinii de la sate, considerînd că păturile exploatatoare ale acestora sînt principalii vinovați de izbucnirea răscoalei țărănești. În același timp însă, ei cereau la cel de al treilea punct „Să se rezolve cît mai în grabă problema rurală, votîndu-se o lege pentru exploatarea moșiilor de către obștile sătești o lege înlesnitoare a împroprietăririi pe pămînturile disponibile și dîndu-se o deosebită îngrijire învățămîntului rural" [40]. Din formularea acestor cerințe reieș limitele luptelor studențești determinate de neînțelegerea într-o măsură suficientă a unor probleme de importanță vitală pentru România, ca problema țărănească. Astfel ei nu puteau să ceară confiscarea pămîntului de la marii proprietari, această cerință revoluționară este formulată de mișcarea muncitorească, ci cereau doar împărțirea pămînturilor disponibile. Or, o astfel de măsură nu ar fi dus nici pe departe la rezolvarea problemei lipsei de pămînt de care sufereau țăranii. În aceeași moțiune ei se declarau hotărîți să lupte pentru realizarea acestor deziderate fiind, după propria lor mărturisire, „ecoul dureros al suferințelor pe care le îndură de multă vreme muncitorii harnici și cinstiți de la sate". Dar spre deosebire de alte materiale redactate de alți studenți din Iași, care, în cazul nerezolvării cerințelor lor în aceeași problemă declarau că vor lupta alături de țărani, aceștia arătau că „ne vom pune alăturea cu dînșii (cu

---

35 Ibidem.
36 „Universul" din 7 martie 1907.
37 „Liberalul" din 9 martie 1907.
38 „Adevărul" din 11 martie 1907.
39 Ibidem.
40 „Universul" din 7 martie 1907.

țăranii G.T.) luptînd pe toate căile legale pentru cucerirea dreptății lor"[41]. Acțiunea studențească cea mai hotărîtă, organizată în această perioadă a fost greva universitară, declarată la 28 februarie 1907, la Iași. În această zi, Rectorul Universității din Iași, telegrafia Ministrului Instrucțiunii Publice la București: „Azi dimineață studenții au refuzat să intre la cursuri... Am convocat senatul"[42]. Deși cauza imediată a declarării grevei au fost arestările studenților aflați în comunele răsculate, ei socoteau ca prin această formă să protesteze și împotriva politicii guvernelor burghezo-moșierești care duseseră țărănimea în starea de mizerie în care se afla. Studenții au refuzat să se prezinte la Universitate la cursuri „pînă ce nu se va pune capăt anarhiei ce domnește la sate"[43]. Scopul principal al greviștilor era de a lupta pentru eliberarea colegilor lor arestați. În acest sens au trimis chiar o telegramă primului ministru. Dar chiar și în această telegramă, pe lîngă eliberarea celor arestați, studenții cereau „milă pentru obijduiții săteni cărora le datorăm ceea ce sîntem astăzi, dorind a pune printr-o măsură înțeleaptă capăt suferințelor ce îndură"[44].

Această acțiune a stîrnit îngrijorarea chiar și a unor personalități care în general încurajau acțiunile studențești, văzînd în aceștia viitori politicieni, membri ai partidelor lor politice. Astfel N. Iorga nu considera îndreptățită hotărîrea studenților de a declara grevă, socotind că studenții au o altă misiune: „aceea de a pregăti prin propaganda culturală vremurile dezrobirii"[45]. Nicolae Iorga înțelegea că studențimii îi revenea un rol progresist în dezvoltarea societății românești însă, nu pe cale revoluționară. Este cunoscută aversiunea lui pentru mișcarea socialistă din acel timp. De aceea, faptul că greva studențească a stîrnit dezaprobarea lui, constituie un temei pentru a o socoti un act înaintat, care depășea în general nivelul la care se ridicau în mod obișnuit acțiunile întreprinse de studenți. Faptul acesta l-a determinat și pe Tache Ionescu să caracterizeze în Cameră greva studenților ca „revoluționară"[46].

Greva studenților a încetat imediat ce studenții arestați au fost eliberați. Ea a avut însă darul să alarmeze pe unii politicieni reacționari, care făceau vinovați de acțiunea studenților pe profesorii universitari. Pentru aceasta Brătescu, cerea în cameră să fie spînzurați „profesorii revoluționari"[47].

În general în timpul răscoalelor țărănești, în jurul studenților din întreaga țară se crease o adevărată legendă, privind rolul pe care aceștia l-ar fi jucat în răscolirea satelor, precum și încrederea nemărginită de care se bucurau în rîndurile țăranilor. Aceasta are ca bază activitatea reală a studenților în această perioadă, de sprijinire a luptei populației satelor pentru pămînt. Țăranii răsculați, înțelegeau însă prin ajutor, nu așteptarea pasivă ca Parlamentul să adopte măsuri pentru îmbunătățirea soartei lor. Acest lucru îl făcuseră ei de decenii întregi. Acum ei puneau problema luptei directe, a revoluției, or prin sprijinirea luptei lor de către studenți, ei înțelegeau ca aceștia să o facă în mod concret, venind în sate și conducîndu-i. Este specific pentru întreaga țară această influență pe care studenții — fie chiar numai pomenirea numelui lor — o aveau asupra satelor în această perioadă. În multe părți la semnalul „vin studenții", sătenii se răsculau, convinși că prin sprijinul acestora vor obține pămînt. Țăranii răsculați erau informați asupra acțiunilor întreprinse de studenți, deși pătrunderea presei, chiar și a celei burgheze, fusese interzisă la sate în timpul răscoalelor. Vestea despre delegația de studenți care s-a prezentat la rege, s-a răspîndit cu repeziciune la sate. Astfel, în Moldova, în cătunul Făurei, comuna Budeștii Ghicăi, la numai cîteva zile de la primirea delegației de studenți de către rege, s-au strîns sătenii să se sfătuiască căci, așa cum

41 Ibidem.
42 Arh. St. București, loc. cit., p. 2.
43 „Liberalul" din 1 martie 1907.
44 Ibidem.
45 „Neamul romănesc", nr. 86 din 4 martie 1907, p. 523.
46 Idem, nr. 87 din 8 martie 1907, p. 541.
47 Idem, nr. 88 din 11 martie 1907, p. 555.

arătau ei „se auzea că studenţii au cerut majestăţii sale regelui să se dea pămînt la oameni, căci lumea e săracă..." [48] şi că această vorbă venea din alte comune, „de prin Bozieni, Torpeşti, judeţul Roman". Se vede deci că şi această acţiune a studenţilor a fost interpretată de ţărani prin prisma intereselor lor acute, de a li se da pămînt. O variantă care circula de asemenea în timpul răscoalelor, era vestea care se răspîndise printre ţărani, cum că studenţii cutreierau satele în grupuri, îndemnînd la răscoale. In acest sens un ziar burghez scria că în judeţul Tecuci „au fost vreo 20 de studenţi care ar fi agitat sătenii. Studenţii s-au făcut nevăzuţi, nimeni neputîndu-le da de urme" [49]. In interogatoriile luate ţăranilor arestaţi în timpul răscoalelor ţărăneşti, în diferite judeţe din Moldova, întîlnim deseori referiri la studenţi. Astfel, judele instructor de pe lîngă tribunalul Suceava, raporta Procurorului General despre un anume Gaciu, care a spus ţăranilor din comuna Ruginoasa că a stat de vorbă cu „studenţii" şi că aceştia i-au îndemnat să se răscoale" [50]. De asemenea, în judeţul Vaslui, printre ţăranii răsculaţi din comuna Cruseşti se răspîndise zvonul că „vin vreo 300 de studenţi", iar un ţăran din tîrgul Băceşti declara că printre cei care au devastat tîrgul în timpul răscoalelor se aflau şi 3 studenţi [51].

Ţărănimea încă nu ştia că numai în alianţă cu proletariatul alături de care va trebui să lupte, va reuşi să cîştige dreptul la o viaţă mai bună. De aceea îşi legase lupta de acţiunile studenţeşti. Este foarte semnificativă în acest sens declaraţia studentului N. Trufinescu la arestarea sa în care arăta cît interes a stîrnit printre ţăranii din gara Paşcani faptul că era student. Imediat s-a aflat înconjurat de ţărani; „unii mă întrebau ce s-a făcut pentru ei la Bucureşti, cînd o să le dea pămînt, alţii mi se tînguiau de scumpetea pămîntului, a îmaşurilor, a lemnelor, iar alţii de ieftinătatea muncii" [52]. El sublinia de asemenea constatarea sa privind încrederea de care se bucurau studenţii printre ţărani: „In timp ce mergeam în tren cu ei, părui foarte surprins de cultul ce-l aveau pentru studenţi şi unul din ei îmi spune: — Dacă mergem la primar, ne înjură, dl. suprefect ne bate, dl. prefect nu ne ajută, la dl. ministru stau vrafuri de petiţii ale noastre puse la dosar; şi am auzit că numai studenţii ţin cu noi, că au să vie între noi să ne arate ce trebuie să facem ca să căpătăm pămînt..." [53]. Arestarea acestui student în gara Paşcani a trebuit să se facă în secret, deoarece cînd au văzut ţăranii că studentul este luat de comisarul de poliţie, au înconjurat sala de aşteptare cl. I, unde acesta se afla, vociferînd. Comisarul de poliţie a fost nevoit să-l trimită tot pe N. Trufinescu să-i liniştească, apoi să se retragă cu acesta, în stare de arest, fără să fie văzuţi de ţărani.

Datorită popularităţii de care se bucurau studenţii în rîndurile ţăranilor răsculaţi, o parte din presa burgheză reacţionară a publicat articole prin care condamna acţiunile întreprinse la Universitatea din Iaşi. „La Rommanie", referindu-se la întrunirile studenţilor din Iaşi îşi manifesta dezaprobarea faţă de acestea „Iată că studenţii din Iaşi ţin o întrunire publică pentru a dicta puterii legislative şi puterii executive măsuri de luat în chestiuni care ating nu învăţămîntul ci reglementarea proprietăţii în România", că la diferite întruniri s-au pronunţat discursuri „anarhice", şi s-au popularizat „ideile cele mai nesănătoase" [54].

De asemenea, ziarul local „Evenimentul" nu era de acord cu agitaţiile studenţeşti, socotindu-le neavenite. După părerea sa, în felul acesta ei nu vor fi de folos ţărănimii căci nu prin „apelurile disperate la exaltarea publică şi nici anunţurile ca să zicem incendiare în care se vorbeşte de sînge şi alte grozăvii, ce nu pot să-şi

[48] Arh. St. Filiala P. Neamţ, Trib. Jud. Neamţ, dos. 229/1907, fila 15—16.
[49] „Liberalul", Iaşi 28 februarie 1907.
[50] Arh. St. Iaşi, Parchetul General Iaşi, dos. 80/1907, fila 27.
[51] Arh. St. Filiala Vaslui Trib. Jud. Vaslui, dos. 1/1907, fila 9.
[52] Arh. St. Iaşi, Parchetul General Iaşi, dos. 75/1907, fila 42—44.
[53] Ibidem.
[54] „Adevărul" din 4 martie 1907.

aibă locul în asemenea împrejurări" [55], vor ajuta țărănimii, dacă vor ca soarta lor să se îmbunătățească, ci liniștirea spiritelor celor răsculați.

Frămîntările din rîndurile studenților au avut ecou și în străinătate. In unele ziare americane, după cum arăta N. Iorga, se scria despre acțiunile studenților ieșeni: „studenți ai Universității din Iași care ar fi afișat pe străzi placarde, îndemnînd toate clasele poporației să ia arme și să se unească cu țăranii revoltați" [56]. Deși exagerate, știrile acestea, publicate de presa din străinătate, este o mărturie că evenimentele care se petreceau în România, nu au rămas fără ecou, că ele se comentau totuși și peste hotarele țării noastre.

Alarmat de desele întruniri ale studenților din Iași, rectorul Universității din București a luat măsuri care să prevină repetarea acestor manifestări și la București. Pentru aceasta a chemat la el pe toți președinții societăților studențești, cu care s-a întreținut trei ore [57].

După cum reiese din știrile publicate în presa vremii, scopul principal a fost să-i lămurească să nu organizeze întruniri pentru că „nu este acum momentul oportun", în timp ce în țară se desfășurau răscoale țărănești. Pentru a nu îndîrji pe studenți, el a recunoscut dreptul lor de a se ocupa și de a discuta chestiuni referitoare la problema țărănească, dar nu în mod public.

Ca urmare a acestei discuții, președinții societăților studențești din București au redactat un memoriu către studenții bucureșteni, prin care le aducea la cunoștință hotărîrea luată de a se abține „de la orice întruniri și manifestațiuni" [58].

Mișcarea studențească în perioada care a urmat pînă la înăbușirea răscoalelor țărănești nu a mai cunoscut aceeași intensitate ca cea de la Iași.

Fără să atribuim mișcării studenților din Iași rezolvarea unor probleme care nici nu intrau în competența sa, nu putem să nu menționăm caracterul înaintat, progresist al acțiunilor desfășurate în primăvara anului 1907, la Universitatea din Iași.

Atitudinea studenților din Iași, față de această mare răscoală țărănească, se înscrie printre acțiunile de frunte întreprinse de intelectualitatea progresistă din țara noastră, ori de cîte ori la ordinea zilei se ridicau probleme de o importanță capitală pentru dezvoltarea societății românești.

---

55 „Evenimentul" din 1 martie 1907.

56 „Neamul românesc", nr. 95, din 1 aprilie 1907, p. 669.

57 „Adevărul" din 4 martie 1907.

58 Ibidem.

ORAŞUL GALAŢI ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

DE

C. MARINESCU şi I. BREZEANU

În anii premergători izbucnirii primului război mondial, oraşul Galaţi era unul dintre centrele economice mari ale ţării. Datorită portului, oraşul concentra o importantă parte din volumul comerţului interior şi exterior, dispunînd, în acelaşi timp şi de un important potenţial industrial.

Prin Galaţi se făcea un export intens de cereale alimentat de producţia agricolă a Moldovei care îşi trimitea aici întregul surplus agricol [1].

În anul 1911 de pildă, au fost exportate prin Galaţi 27.730 vagoane cereale, iar în anul 1913, 25.177 vagoane cu toate că în această perioadă s-au declanşat războaiele balcanice care au influenţat activitatea portuară în urma închiderii Dardanelelor [2].

În exportul de cherestea Galaţii deţinea întîietatea în tot traficul ţării, fiind unul din cele mai importante puncte de comerţ cu cherestea din Orientul apropiat [3]. În anul 1911 exportul de lemnărie efectuat prin tranzit direct şi prin antrepozite s-a ridicat la 39.500 vagoane [4].

Prin portul Galaţi trecea aproximativ a şasea parte din mărfurile ce se exportau şi importau din străinătate [5].

Oraşul Galaţi era şi unul dintre centrele industriale mari ale ţării. În privinţa dezvoltării industriale, fostul judeţ Covurlui ocupa încă din primul deceniu al secolului al XX-lea locul al patrulea pe ţară după judeţele Ilfov, Prahova şi Bacău [6] (în cadrul judeţului Covurlui oraşul Galaţi era aproape singurul centru industrial). În oraşul Galaţi se găseau cîteva dintre cele mai mari întreprinderi industriale din ţară în domeniul naval (Şantierele navale de la Dunăre), metalurgic (Uzina metalurgică) şi forestier (Întreprinderea forestieră Göetz). Aici funcţionau de asemenea numeroase unităţi industriale mici, cu o înzestrare tehnică slabă, la

---

[1] *Enciclopedia României*, Volumul II, p. 627.

[2] „Buletinul Camerei de comerţ şi industrie din Galaţi", nr. 9 şi 10 din septembrie—octombrie 1915.

[3] *Enciclopedia României*, vol. II, p. 626—627.

[4] „Buletinul Camerei de comerţ", nr. 9 din septembrie 1912, p. 23.

[5] Gh. Munteanu, *Galaţii*, Societatea de editură ştiinţifică-culturală, Galaţi 1927, p. 97.

[6] „Anuarul statistic al României pe anul 1909", p. 544—545.

care se adăugau zeci de manufacturi, ateliere bazate pe cooperația simplă și o întreagă masă de meseriași.

Denumirea societății	Obiectul	Anul
Societ. pt. exploatare de păduri și forestieră	Indust. lemnului	1883
Societ. de gaz și electr.	Gaz și electr.	1917
Galații societ. de prod. și consum	Brutărie	1899
Fabricile unite Kanzelman et Malzner	Fabrică de săpun	1908
Moara Steaua	Ind. morărit.	1909
Compania apelor Galați	Alim. orașului cu apă filtrată	1910
Albina	Fabrică de tinichea și var	1911
șant. Naval G. Fernic	Constr. de vase	1911

În anul 1912 era consemnată existența a 22 mari stabilimente industriale încurajate de stat, 54 fabrici mai mici și ateliere mari neîncurajate, și peste 1200 ateliere mici de meseriași care acopereau toate ramurile de producție[7].

În aceste unități industriale erau angajați cca. 10.000 lucrători la care se adăugau cîteva mii de muncitori de port[8].

În anul 1913 în fostul județ Covurlui funcționau 8 societăți industriale pe sistemul acțiunilor, din care 7 societăți anonime și una cooperatistă cu un capital de 128.000.000 lei[9].

Orașul Galați a jucat un rol important în susținerea planurilor de război ale guvernelor burghezo-moșierești datorită faptului că aici funcționau o serie de fabrici mari care concurau direct la susținerea frontului. Printre acestea se numărau Șantierul naval „Gh. Fernic", profilat pe construcția și reparația vaselor mici românești și străine și care funcționa cu aproximativ 700 de lucrători[10]. În anul 1916 Șantierul a fost transformat într-o mare societate de construcții navale, sub denumirea de „Șantierele române de pe Dunăre", cu un capital de 5.000.000 lei repartizați în 10.000 de acțiuni[11]. Societatea s-a constituit cu participarea capitalului a șase bănci din țară, printre care se numărau: Banca Românească (1.500.000 lei), Banca Marmorosch Blank et Co. (1.500.000 lei), Banca Agricolă (500.000 lei), Banca de scont (300.000 lei)[12], ș.a.

Interesul manifestat de aceste bănci în plasarea capitalurilor în industria navală se explică prin faptul că aceasta era chemată să execute importante comenzi de război pentru statul burghezo-moșieresc ceea ce însemna obținerea unor profituri sigure în viitor. Lucrul acesta este confirmat și de ziarul local „Curierul Galaților" care a scria că: „marile șantiere Fernic" vor începe în curînd construirea pentru

[7] „Buletinul Camerei de comerț și industrie", nr. 9 din septembrie 1912, p. 1.

[8] Ibidem.

[9] „Anuarul statistic al României, pe anul 1913", p. 66. „Anuarul statistic pe anii 1915/1916" consemnează existența aceluiași număr de societăți industriale organizate pe sistemul acțiunilor în anul 1913.

[10] Nora Munteanu, *Greva generală din Galați din iunie 1907*, în *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România*. Ed. pol., București, 1962, vol. II, p. 24.

[11] „Curierul Galaților", nr. 25 din 21 iulie 1916 și 33 din 28 iulie 1916.

[12] Ibidem, nr. 25 din 21 iulie 1916.

Sediul	Forma	Capital		Activul soc.
		subsc.	vărsat	
Galaţi	Anonim.	16.000.000	16.000.000	48.093.842
Galaţi	Anonim.	2.840.327	Idem	2.894.530
Galaţi	Coop.	174.285	Idem	373.362
Galaţi	Anonim.	1.200.000	Idem	1.981.830
Galaţi	Anonim.	3.000.000	Idem	7.181.453
Galaţi	Anonim.	1.001.750	Idem	2.219.257
Galaţi	Anonim.	1.000.000	Idem	1.439.445
Galaţi	Anonim.	1.500.000	Idem	4.383.271

societatea de navigaţiune română „România" a două cargoboturi de cîte 6.000 tone fiecare" [13]. Acelaşi ziar menţionează că „este pentru prima oară cînd şantierele române vor construi unităţi atît de mari [14]. Totuşi, este puţin probabil că, în condiţiile dotării de atunci a şantierului, acesta ar fi putut construi vase cu o capacitate atît de mare.

Gh. Fernic, principalul acţionar al şantierului, deţinea în oraş şi o Uzină metalurgică. Atelierele C.F.R., unele dintre cele mai mari din ţară, asigurau reparaţii la locomotive şi vagoane, iar unităţi ale industriei alimentare ca moara „Steaua" jucau un rol important în aprovizionarea armatei cu alimente. Singură moara „Steaua" măcina zilnic 24 vagoane de grîu şi 8 vagoane de porumb.

Războiul care, în Europa, începuse în anul 1914, a avut urmări social-economice dintre cele mai grele şi asupra oraşului Galaţi, unde activitatea portului stagnase simţitor o dată cu începutul războiului, care provocase închiderea strîmtorilor [15] şi implicit întreruperea comunicaţiilor maritime cu Franţa, Anglia, Italia etc. Cheiurile portului erau pustii. Din cei 2400 de muncitori care lucrau în port, în anul 1915, mai lucrau doar 400 [16].

Şi în idustrie situaţia era cît se poate de grea, numeroase fabrici mai ales dintre acelea care nu produceau furnituri de război, fiind nevoite să-şi întrerupă sau să-şi restrîngă activitatea (fabrica de cuie „Wolf", fabrica „Petrini", fabrica „Bradea" ş.a.). Din cei 14.105 muncitori cîţi erau angajaţi în industrie la începutul anului 1914, după începerea războiului mai lucrau doar 6.216, restul fiind şomeri [17].

Industria a avut de suferit mari distrugeri din cauza bombordamentelor. În anul 1917 mai ales, oraşul a fost supus unor bombardamente necruţătoare din partea bateriilor de artilerie germano-bulgare, amplasate în munţii Bugeacului şi pe malul stîng al Siretului, precum şi a zepelinelor germane. Au fost puternic bombardate şi distruse · Uzina electrică, Atelierele C.F.R., fabricile metalurgice Wolf, Auschnitt,

[13] Loc. cit.

[14] Loc. cit.

[15] „Buletinul Camerei de Comerţ şi industrie", nr. 9 din sept. 1914.

[16] G. Tudoran, *Luptele muncitorilor de la Galaţi din 13 iunie 1916 şi acţiunile de solidarizare din ţară*, în „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. P.C.R.", nr. 3/1958, p. 94.

[17] *Ibidem*.

Coltofeanu, Westfalia și Moara Steaua, etc.[18]. Scoaterea din funcțiune a acestor unități și cu deosebire a morii Steaua a fost puternic resimțită în viața orașului[19].

Unele fabrici ca de pildă „Ancora" — care producea nasturi și obiecte de metal, a fost nevoită să-și înceteze activitatea datorită bombardamentelor, plecării maiștrilor care erau străini, precum și datorită rechiziționării unora dintre mașini (șase strunguri, o raboteză, un polizor etc.) pentru nevoile armatei[20].

În această situație, fabrica și-a reprofilat activitatea raportînd Primăriei că: „pentru a veni în ajutorul orașului nostru care la un moment dat s-a văzut amenințat de lipsă de mori, am înființat în chiar localul fabricii noastre o moară cu 4 perechi de pietre sub numele de „Ancora" care este astăzi cea mai importantă și activă din localitate"[21].

Pagubele cauzate întreprinderilor arătate au fost dintre cele mai mari. Astfel, la Uzina de gaz și electricitate stricăciunile se ridicau la aproximativ 300.000 lei[22]. Conducerea uzinei arăta că nu va putea asigura iluminarea orașului nici măcar cu petrol, cu toate că s-au procurat 400 de lămpi, deoarece nu dispune de petrolul necesar[23].

Fabricile distruse de bombardament n-au putut fi repuse în funcțiune decît tirziu și cu mari cheltuieli. Deși războiul se terminase, un ziar local scria că „repunerea în funcțiune a fabricilor va întîmpina greutăți mari de tot" și aprecia că acest lucru se va putea face numai după reluarea legăturilor normale cu Apusul[24].

Retragerea trupelor române în Moldova la sfîrșitul anului 1916 a creat o puternică panică și derută în rîndurile autorităților centrale, a celor locale și în rîndurile populației. Cuprins de teama că invadatorii germani ar putea ocupa și orașul Galați, Ministerul de interne a ordonat demontarea și evacuarea principalelor întreprinderi industriale din oraș, sau distrugerea utilajelor în cazul cînd operațiunile de dispersare nu pot fi făcute în timp util[25].

La 21 decembrie 1916, Primăria orașului raporta Ministerului de Interne că „de cîteva zile s-a început demontarea și distrugerea diferitelor fabrici din localitate"[26].

S-a ordonat, de asemenea, să fie distruse depozitele cu cereale și combustibil — cărbuni și lemne — pentru ca acestea să nu cadă în mîna inamicului[27]. Primăria a cerut Ministerului să revină asupra acestei hotărîri arătînd că o astfel de măsură ar duce la completa înfometare a populației, care și așa suferă din cauza lipsei de alimente[28].

Fixarea frontului, în iarna anului 1916, pe aliniamentul Baldovinești — Nămoloasa — Focșani — Vrancea a avut consecințe dintre cele mai grele pentru orașul Galați, întrucît acesta se afla acum la o mică distanță de front.

Orașul a devenit supraaglomerat; o bună parte a populației țării, cotropită de nemți, luînd drumul pribegiei, a refugiului în Moldova, se scurgea prin Galați sau se stabilea aici. Primii care s-au așezat în oraș au fost refugiații din Dobrogea, apoi cei din Muntenia. În decurs de numai cîteva zile, populația orașului, care pînă atunci era de 80.000 de locuitori, s-a dublat[29]. Numai răniții români și ruși

---

18 „Vocea Galațiului", nr. 268 din 26 iunie 1919 și George Munteanu *Galații în timpul marelui război, 1916—1918*, Tipografia Eminescu, Galați, p. 35—37.
19 Loc. cit., nr. 271 din 29 iunie 1919.
20 A.S.G. Fondul Primăriei, dosar nr. 122/1918.
21 Ibid.
22 Ibid., dos. nr. 14/1917.
23 Ibid.
24 „Vocea Galațiului", nr. 268 din 26 iunie 1919.
25 A.S.G., Fondul Primăriei, dosar nr. 17/1917.
26 Ibidem.
27 Ibidem.
28 Ibidem.
29 George Munteanu, *loc. cit.*, p. 9.

trimişi pentru internare în spitalele din Galaţi se ridicau la cifra de 15.000, deşi oraşul era pregătit doar pentru 5500 de răniţi. În atari condiţiuni s-a recurs la improvizaţii, înfiinţîndu-se spitale provizorii prin magaziile din Docuri şi alte edificii publice [30].

În atmosfera umedă şi îngheţată a iernii, pe străzile noroioase şi desfundate ale Galaţilor treceau mereu nesfîrşite convoaie ale populaţiei înspăimîntate, pornită în refugiu.

Referindu-se la acele zile de groază, un institutor din Galaţi, înfăţişa aspecte zguduitoare ale vieţii acestor refugiaţi: „Cu faţa trasă, cu ochii stinşi — scria institutorul — trec mereu prin Galaţi, mame cu copii în braţe, sau de mînă, moşnegi ducînd carul cu boi în care şi-au pus toată averea — soţia, copiii şi cîteva ţoale, trec sate întregi pornite în pribegie, în lumea întreagă, fără a şti unde se duc şi cînd se vor opri, alăturîndu-se şi amestecîndu-se de multe ori, cu trupele noastre întristate, posomorîte, cu ochii în pămînt, dar cu speranţa umplînd încă sufletele lor amărîte.

Toate drumurile ce pornesc din Galaţi erau, chiar de la marginea oraşului, străjuite pe margini de morminte, mereu proaspete şi tot mai dese..." [31].

Suferinţele de nedescris ale populaţiei au fost cauzate în primul rînd de lipsa de alimente. Populaţia era lipsită de pîine, untdelemn, carne etc. „Erau zile cînd femeile şi copiii făceau coadă cîte 10—12 ore, la uşa brutăriei respective ca să poată obţine o dată la 2 zile 250 gr pîine de persoană. Alteori nici atît .Carnea se distribuia cîte 1 kg de fiecare cartelă pe săptămînă. Cum însă Administraţia comunală nu punea în vînzare cantităţi suficiente, distribuţia se făcea de multe ori o dată pe lună. S-a pus în vînzare la două măcelării carne de cal" [32].

Într-un raport de la începutul anului 1917 adresat de Primăria oraşului Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, se arăta că: „Pe zi ce trece se resimte aici lipsa alimentelor, în curînd nu va mai fi carne şi cu toată silinţa şi stăruinţele ce punem, nu putem aduce alimente din alte părţi deoarece aceeaşi lipsă este şi în restul ţării, apoi marea dificultate mai este transporturile care nu se pot face din cauza evenimentelor de acum" [33].

Faţă de această situaţie, primăria oraşului cerea ministerului sus-arătat, permisiunea de a lăsa liber pescuitul în lacul Brateş considerînd aceasta „unicul mijloc de a se da hrană populaţiei" [34], ... „astăzi de 150.000 suflete ca să nu ajungă pieritoare de foame împreună cu numeroşii răniţi militari şi armata rusă ce permanent este aici" [35].

O bună parte din alimentele de bază, care lipseau în comerţ, erau vîndute pe sub mînă de speculanţi, la preţuri de mare speculă.

Profitînd de aglomerarea neobişnuită de trupe şi populaţie, comercianţii din Galaţi s-au dedat în anii războiului la acte de speculă dintre cele mai înjositoare, fapt care a accentuat şi mai mult mizeria prin care treceau familiile muncitorilor mobilizaţi pe front. Înseşi organele de presă burgheze din Galaţi au fost nevoite să recunoască că „este îngrozitoare setea de cîştig a unor comercianţi sau mai bine zis a unor vînzători de alimente din oraşul nostru" [36]. La decretarea mobilizării, muncitorii din port şi din întreprinderile industriale din Galaţi au fost nevoiţi să părăsească familiile lor fără să le poată asigura vreo perspectivă de existenţă.

În timp ce muncitorii erau trimişi pe front, comercianţii şi industriaşii din Galaţi şi fiii acestora, prin aranjamente la cercurile de mobilizare, mijlocite de

---

[30] *Ibidem.*

[31] D. Faur, *Galaţiul nostru, însemnări istorice şi culturale*. Tipografia Goldemberg, Galaţi, 1927, p. 47.

[32] George Munteanu, *loc. cit.*, p. 57.

[33] A.S.G. Fondul Primăriei, dosar nr. 15/1917.

[34] Ibidem.

[35] Ibidem.

[36] „Inainte—Galatii noi", nr. (895) — 9 din 6 februarie 1917.

către oamenii politici din localitate, obțineau ordine de lăsare la vatră pentru a-și putea continua nestingheriți afacerile lor de spoliere a maselor muncitoare.

Întrucît sistemul intervențiilor în vederea mobilizării pe loc a unor persoane care se bucurau de oblăduirea conducătorilor locali nu conteneau nici după începerea ostilităților, Ministerul de Război printr-o adresă din august 1916 făcea cunoscut primarului orașului Galați că „trupele sînt plecate și nu mai pot da ordine pentru dispense de mobilizare. Rog nu mai faceți asemenea interveniri" [37].

Printr-o ordonanță din anul 1917, autoritățile locale au încercat să reglementeze distribuirea alimentelor pe bază de bonuri eliberate de Primărie. Deși măsura a fost anunțată, eliberarea bonurilor a fost amînată cu săptămînile. Un ziar local care consemna această măsură arăta că populația care nu a căpătat încă bonuri nu mai are posibilitatea de a cumpăra nimic și „moare de foame" [38].

O speculă deșănțată se făcea cu pîinea. Din cota de făină repartizată de Primărie, brutarii, în loc să facă pîine făceau gahte pe care le vindeau cu 1 leu bucata cîștigînd de 70 de ori mai mult ca la pîine. Semnatarul unui articol apărut în ziarul „Înainte — Galații noi", revoltat de aceste stări de lucruri cerea ca brutarii care au întrebuințat făina pentru pîine la fabricarea gahtei ar trebui deferiți Curții marțiale [39].

În realitate, în numeroase rînduri, comercianții din Galați arestați de autoritățile militare pentru acte de speculă erau eliberați datorită intereventiilor unor politicieni ai vremii.

Cu toată gravitatea situației, sistemul scrisorilor de îngăduință se practica pe scară largă. „Mai mult chiar, cînd nu s-au găsit inimi neînduplecate la Galați, s-a recurs la intervenția celor din Iași, mai sus puse" [40].

În legătură cu aceasta, ziarul sus menționat scria că „toți politicienii care ar interveni pentru ei, (speculanți n.a.) ar trebui repeziți, de autoritățile cinstite, jos pe scări" [41].

Situații dintre cele mai grele se întîlneau în familiile celor plecați pe front. Ajutorul prevăzut pentru familie nu se plătea cu lunile ceea ce provoca adînci nemulțumiri nu numai în rîndurile populației localnice ci și printre soldații de pe front care știau că familiile lor se zbat în mizerie, datorită nepăsării autorităților.

Numeroși soldați se adresau de pe front Primăriei orașului cerînd să li se distribuie familiilor ajutoarele legale. Sergentul Leonida Brezeanu scria Primăriei, în septembrie 1916, că familia sa compusă din „soție cu doi copii se găsesc în cea mai grea situație" și că „Prefectura refuză a-mi da cel puțin ajutorul legal de la Societatea „Familia luptătorilor". El cerea Primăriei să intervină la Prefectură pentru a fi înscrisă pe tabel și familia sa „și ajutată să nu piară de foame" [42].

Lucrătorii de la „Uzina de gaz" mobilizați arătau că la întoarcere acasă au găsit femeile și copiii care conform legii trebuiau să primească jumătate din salariu, spre a se întreține, în mizerie, deoarece direcția uzinei nu le plătise leafa decît primele 3 luni din anul 1918. Lucrătorilor salariați din uzina de tramvaie, cu o vechime de 2 ani, nu li s-au plătit drepturile de salariu, decît pe primele luni" [43]. Față de această situație, muncitorii au protestat energic. Într-un memoriu publicat de un ziar din localitate aceștiau arătau că: „Protestăm contra acestor procedee și rugăm atît societatea de gaz cît și cea de tramvaie să satisfacă justele cereri, mai ales cînd ele reprezintă o neînsemnată sumă" [44].

---

37 Loc. cit.

38 Loc. cit.

39 „Înainte — Galații noi", nr. (924) — 39 din 25 martie 1918.

40 Ibid., nr. (859), 9 din 6 februarie 1917.

41 Ibid., nr. (924), 39 din 25 martie 1918.

42 A.S.G., Fondul Primăriei, dosar nr. 22/1916.

43 „Înainte — Galații noi", nr. 95—1075 din 12 mai 1918.

44 Ibidem.

Populaţia oraşului Galaţi şi îndeosebi familiile muncitorilor de port din cartierele periferice Lozoveni, Vadul Ungurului şi Bădălan au avut de suferit şi de pe urma rechiziţiilor de bunuri şi animale efectuate în condiţii abuzive şi spoliatoare, aşa cum rezultă şi din adresa trimisă Primăriei oraşului în septembrie 1917, de comisiunea mixtă de rechiziţii a judeţului Covurlui, în care se consemnează următoarele: „Sîntem informaţi din izvoare demne de toată încrederea că cu prilejul rechiziţiilor la care a dat loc mobilizarea, dispoziţiunile esenţiale din legea şi regulamentul rechiziţiilor care garantau proprietatea în numeroase cazuri, sînt nesocotite. S-au ordonat şi efectuat rechiziţii de gradaţi, care nu aveau nici o calitate. Unii funcţionari administrativi judeţeni şi numeroşi funcţionari administrativi comunali, jandarmi şi şefi de posturi au dat tot concursul lor la facerea unor asemenea neregulate rechiziţii de către ofiţeri, care nu posedă delegaţie scrisă din partea comandanţilor competenţi [45].

La condiţiile foarte grele de existenţă ale populaţiei oraşului se adăugau distrugerile provocate de bombardamentele zilnice ale inamicului care se soldau cu numeroase victime omeneşti şi cu distrugeri de locuinţe. Sute de familii nevoiaşe se trezeau în urma acestor bombardamente aruncate în stradă, fără nici o umbră de speranţă.

In această vreme de grave privaţiuni pentru populaţia săracă din oraş, burghezia comercială, armatorii şi industriaşii continuau să ducă aceeaşi viaţă de huzur şi risipă, sfidîndu-i pe cei care alergau în căutarea unui colţ de pîine.

Ziarul „Socialismul" sublinia atitudinea de dispreţ a celor înstăriţi faţă de masele muncitoare, flămînde şi îngrozite, arătînd că: „Bodegile, berăriile şi tripourile sînt pline. Se asvîrle banii cu o uşurinţă criminală pe nimicuri, teatrele şi varieteurile sînt tixite. Negustorii şi samsarii petrec pe cînd muncitorii mor de foame" [46].

Mulţi refugiaţi şi copiii lor se îmbolnăveau şi mureau de frig fiind lipsiţi de îmbrăcăminte şi încălţăminte. Măsurile autorităţilor locale de ajutorare a acestor oameni chinuiţi au fost jignitoare şi neeficiente.

In coloanele ziarelor din Galaţi apăreau zilnic anunţuri prin care „Comitetul de binefacere" sau „Comitetul de ajutorare a refugiaţilor" etc. făceau apel la public spre a contribui „cu obiecte cît de vechi şi cît de uzate şi chiar rupte, de îmbrăcăminte şi încălţăminte" pentru populaţia nevoiaşă [47].

O intervenţie făcută în iulie 1917 de Primăria oraşului Galaţi pe lîngă guvernul de la Iaşi în scopul obţinerii unui împrumut în valoare de 1 milion lei „spre a servi comisiunii de aprovizionare pentru procurarea de alimente şi articole de îmbrăcăminte din Rusia, absolut necesare populaţiei oraşului", a rămas fără nici un rezultat [48].

Convocînd consiliul municipal pentru a-i aduce la cunoştinţă faptul că demersurile sale nu au găsit înţelegerea cuvenită la guvern, primarul oraşului propune ca „împrumutul să se caute a se face de pe la băncile şi persoanele notabile din oraş", cu alte cuvinte, se recurgea la „mărinimia" marii burghezii.

In timp ce afaceriştii se îmbogăţeau prin speculă, cei mobilizaţi îşi vărsau sîngele în tranşee pentru apărarea pămîntului cotropit. Numărul gălăţenilor chemaţi la mobilizare a fost destul de mare. In oraş erau mai multe unităţi militare, ale căror efective după cum se ştie erau recrutate, în cea mai mare parte de pe teritoriul oraşului şi al fostului judeţ Covurlui. Astfel, Regimentul de infanterie 11 Siret a luat parte la luptele din Transilvania şi Moldova, făcînd parte din grupul unităţilor care s-au acoperit de glorie în luptele din sectorul Mărăşeşti — Mărăşti. Pentru faptele de arme săvîrşite pe front, Regimentul a fost citat de către corespondentul ziarului parizian „Le Figaro".

---

45 A.S.G., Fondul Primăriei, dosar nr. 22/1916.
46 Ziarul „Socialismul", nr. 66 din aprilie 1917.
47 „Înainte — Galaţii noi", nr. 893—7 din februarie 1917.
48 A.S.G., Fondul Primăriei, dosar nr. 1/1917.

Un alt regiment, 51 Infanterie, a luptat împotriva armatelor germane invadatoare, în Dobrogea. In rîndurile celor mobilizați se găseau numeroși muncitori.

Deși războiul, în totalitatea sa, avea un caracter imperialist, muncitorii erau conștienți de primejdia cotropirii străine. De aceea, în luptele de apărare din Moldova și Dobrogea ei au stat în primele rînduri, constituind înalte pilde de eroism și vitejie.

Un comandant de brigadă din care făcea parte și regimentul 51 Infanterie din Galați arăta că deși ofițerii aveau temeri că muncitorii nu vor lupta, după ce li s-a arătat pericolul cotropirii dușmane, aceștia au dat dovadă de un înalt patriotism[49].

Infrîngerea armatei române pe front, epidemiile, foametea, specula cu alimente, au dus la creșterea spiritului revoluționar al clasei muncitoare din țara noastră.

Sînt binecunoscute marile acțiuni cu caracter antirăzboinic de la 13 iunie 1916 de la Galați. In lunile decembrie 1916 — februarie 1917 la Galați au fost organizate o serie de acțiuni muncitorești revendicative și împotriva războiului deși în această perioadă guvernul burghezo-moșieresc a dezlănțuit un puternic val de teroare împotriva clasei muncitoare din întreaga țară.

In timpul primului război mondial, la Galați și în împrejurimile sale, îndeosebi pe linia de apărare de la Siret, au staționat, pe lîngă trupele române care constituiau principala forță de apărare a frontului și a orașului, și trupele grupului IV al armatei ruse (siberiene).

In semn de solidarizare cu revoluția burghezo-democratică din februarie 1917, în Moldova s-au organizat demonstrații și consfătuiri ruso-române la care au participat muncitori români și ostași din armatele rusă și română.

Datorită creșterii spiritului revoluționar, în condițiile războiului cotropitor, muncitorii din Galați, au participat la toate acțiunile menite să sublinieze solidaritatea lor cu revoluția burghezo-democratică rusă victorioasă. O participare masivă s-a înregistrat la demonstrația care a avut loc la 1 mai 1917 la Galați, cînd „cîteva mii de persoane au demonstrat pe străzi purtînd placarde roșii cu inscripțiile: „Trăiască Rusia Republicană", „Trăiască libertatea", „Să triumfe popoarele republicane" și altele. În piața „Costache Negri" a avut loc o mare adunare[50].

Participarea la această demonstrație a numeroși muncitori gălățeni arată spiritul puternic de solidarizare al acestora cu revoluția rusă și confirmă totodată faptul că orașul Galați era un puternic centru revoluționar. Ele au fost urmate de greve și de alte acțiuni revendicative împotriva nivelului de trai tot mai scăzut, pentru încetarea războiului.

Unele din aceste acțiuni au fost organizate în principalele unități industriale dispersate în țară sau în străinătate. După cum se știe, în a doua jumătate a anului 1917, șantierul naval „Gh. Fernic" a fost evacuat la Odessa, pentru a fi pus la adăpost de bombardamentele aviației și artileriei inamice și chiar de pericolul eventualei ocupări a orașului Galați de către germani.

La scurt timp după instalarea provizorie a Șantierului naval „Gh. Fernic", la Odessa, muncitorii gălățeni care au urmat șantierul, în evacuare, avînd educația și experiența anilor de luptă revoluționară dinainte de război, nemulțumiți de condi-

---

[49] Colonel Georgescu Christodulo, *Gălățenii și bîrlădenii în războiul pentru întregirea neamului*, Galați, „Moldova" S.A.R., 1924. Colonelul citează cazul unui caporal, muncitor din mahalaua Bădălan, care era printre cei dintîi în luptă și care în bătălia de la 10 octombrie a fost grav rănit de un obuz. In drum spre ambulanță îmi zice:

— „Vedeți, domnule colonel că am știut să-mi fac datoria către țară?

— Da copile, îi răspund, și să dea Dumnezeu ca toti să știe a-și face datoria ca tine. Rostind aceste cuvinte, stam drept în poziție militară salutînd pe acest om al datoriei, cu același respect și deferență, cu care salut drapelul Țării".

[50] P. Constantinescu-Iași, *Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcării muncitorești din România*, București, 1957, Ed. științifică, p. 10.

ţiile apăsătoare de viaţă ce li s-au asigurat acolo, au organizat greve şi demonstraţii de stradă, de mari proporţii, împotriva patronilor şi guvernanţilor burghezo-moşierimii din ţară, vinovaţi de peregrinările şi mizeria în care se zbăteau. Datorită scumpetei excesive a alimentelor, salariile fiind foarte mici, nu le ajungeau pentru a-şi întreţine existenţa decît vreo cîteva zile; pe deasupra, leafa trebuiau s-o împartă cu familiile lor rămase la Galaţi.

In cursul lunilor mai—iulie 1917 muncitorii gălăţeni se adunau, săptămînal, în sala de mese a şantierului şi discutau despre necesitatea organizării luptei pentru îmbunătăţirea traiului, analizau situaţia din ţară, perspectivele revoluţiei, evoluţia războiului etc.[51].

La 1 mai 1917 personalul şantierului a demonstrat pe străzile Odessei scandînd lozincile: „Jos Ferdinand", „Jos Brătianu"[52]. Referindu-se la aceste acţiuni ziarul „Inainte—Galaţii noi" din 4 martie 1918 scria că: lucrătorii „au căzut sub influenţa elementelor periculoase"[53]. In termeni asemănători se exprima şi ziarul „Tribuna" care scria, la rîndul ei, că lucrătorii şantierului din Odessa ar fi devenit „un element periculos", „bolşevişti"[54].

Alarmat de amploarea acţiunilor muncitoreşti gălăţeni de la Odessa, guvernul, instalat provizoriu la Iaşi, a fost nevoit să trimită în anchetă un grup de parlamentari sub conducerea lui I. Vlăsceanu, deputat de Argeş, care, într-un raport publicat în presă, recunoştea că a „găsit pe lucrătorii şantierului Fernic, complet nemulţumiţi şi cu drept cuvînt. Revendicările lor erau drepte, justificate, nu puteau trăi cu salariile care le aveau, iar din cauza incuriei celor din Iaşi nu li se da nici un răspuns[55]. Parlamentarii împreună cu reprezentanţii lui Fernic au luat măsuri pentru întoarcerea la Galaţi a şantierului şi a unei părţi a personalului angajat, considerat absolut indispensabil lucrărilor de remontare.

La întoarecerea şantierului în ţară (sfîrşitul anului 1917 — începutul lui 1918) numeroşi muncitori au fost arestaţi de autorităţile burghezo-moşiereşti chiar din gară şi predaţi spre judecată Curţilor marţiale[56].

La începutul anului 1918, muncitorii de la Şantierul Naval rămaşi în Odessa îşi aleg un comitet care ia locul vechii conduceri militare a şantierului[57].

O parte din muncitorii gălăţeni aflaţi la Odessa s-au înrolat, după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, în detaşamente şi gărzi roşii alături de muncitorii ruşi, iar altă parte, au constituit, din iniţiativa grupului de socialişti români în frunte cu M. Gh. Bujor, primele batalioane revoluţionare româneşti care aveau să ia parte activă la lupta împotriva gardiştilor albi, pentru triumful Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie[58].

Militanţii revoluţionari sprijiniţi de muncitorii şi soldaţii români care se găseau pe teritoriul Rusiei Sovietice, au înţeles că a apăra cuceririle Revoluţiei din octombrie, înseamnă în acelaşi timp, a lupta pentru răsturnarea regimului burghezo-moşieresc din România, pentru dobîndirea eliberării sociale şi naţionale a României.

---

[51] După mărturiile unor foşti militanţi revoluţionari de la Şantierul naval „Gh. Fernic".

[52] Ibidem.

[53] „Înainte — Galaţii noi", nr. 1008/23 din 4 martie 1918.

[54] Loc. cit.

[55] „Înainte — Galaţii noi", nr. (1025), 45 din 21 martie 1918.

[56] După mărturiile unor foşti militanţi revoluţionari de la Şantierul naval „Gh. Fernic".

[57] V. Liveanu, *1918 — Din istoria luptelor revoluţionare din România*, Edit. polit. Bucureşti, 1960, p. 222.

[58] După mărturiile unor foşti militanţi revoluţionari de la Şantierul naval „Gh. Fernic". Vezi şi I. N. Scerbakov, *Voluntari români în Armata Roşie pe frontul de Est în 1918—1919*, în Analele Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R., nr. 5/1959.

Acțiuni revoluționare de mare amploare organizează la începutul anului 1918 și muncitorii gălățeni din flota comercială și marina militară.

O bună parte din muncitorii de port din Galați și Brăila fiind chemați la mobilizare au fost repartizați în unitățile de marină și îmbarcați pe vasele de război. Unii dintre aceștia deținuseră înainte de război funcții de conducere în mișcarea socialistă și sindicală din porturile dunărene. Prin legăturile pe care ei le aveau cu muncitorii rămași acasă, cu familiile lor, muncitorii îmbrăcați în haine militare, ei înșiși profund nemulțumiți de purtarea ofițerilor și de participarea la un război imperialist, se pun în mișcare, se agită împotriva nedreptăților și abuzurilor.

Incă din decembrie 1917, cînd clasele exploatatoare au început să pregătească intervenția imperialistă antisovietică, divizia de mare de la Sulina trebuia să fie îndreptată spre frontul rus de la Dunăre... „Marinarii, dejucînd aceste manevre, fraternizează cu soldații din flota rusă, acționînd împotriva agresiunii antisovietice [59].

In ianuarie 1918, aceștia au organizat o răscoală a întregii flotile de la Dunăre, creînd în acest scop un comitet revoluționar român, cu sediul la Chilia Nouă, în fruntea căruia se găsea muncitorul gălățean Gheorghe Stroici.

In seara zilei de 13 ianuarie 1918, Gheorghe Stroici și garda revoluționară, percheziționează toate vasele ce se aflau la Chilia. In zilele următoare 14 și 15 ianuarie 1918 pe toate vasele portului s-a arborat pavilionul roșu [60]. De asemenea, au avut loc mitinguri, cu care ocazie Gh. Stroici anunță începutul „revoluției românești". Toate vasele Navigației fluviale române și serviciul hidrotehnic aflate la Chilia Veche, Ismail, Vîlcov, au trecut de partea revoluționarilor români" [61]. La Chilia a fost instaurată autoritatea comitetului revoluționar, vechea conducere formată din ofițeri burghezi fiind înlăturată. Marinarii și personalul român au organizat în șantierul naval și în oraș gărzi de pază și apărare. S-au desfășurat demonstrații de stradă și s-a cîntat „Internaționala".

Marinarii revoluționari urmăreau eliberarea pe calea luptei armate a poporului muncitor de jugul asupririi străine, al capitaliștilor și moșierilor români, și „instaurarea republicii în România..." [62]. Vaselor capturate li s-au dat denumiri ca: „Răscoala din 1907", „Ștefan cel Mare", „Ioan Roată", „Republica română" etc. [63].

La 25 ianuarie 1918 comitetul este nevoit să înceteze rezistența și în cea mai mare parte a sa se retrage la Odessa pe vasul românesc „Durostor", unde intră în legătură cu comitetul de acțiune social-democrat român. După ocuparea Odessei de către nemți, Gheorghe Stroici pornește cu vasul „Ștefan cel Mare", la Sevastopol. Acolo continuă lupta revoluționară, dar după căderea orașului, trece cu întreg echipajul vasului în batalionul revoluționar român continuînd lupta împotriva contrarevoluționarilor.

In tot timpul pregătirii acestei răscoale, marinarii revoluționari au avut strînse legături cu muncitorii din întreprinderile și din porturile Galați și Brăila. De altfel Stroici urmărea să pornească cu flota răsculată spre Sulina și de acolo la Galați de unde preconiza să înceapă „revoluția românească" [64].

Intors la Galați, după încetarea războiului, Gheorghe Stroici a fost arestat și condamnat de curtea marțială de aici la 25 ani muncă silnică. După 10 ani de temniță el moare la Doftana în vîrstă de 58 ani.

La moartea sa, revista „Lupta de clasă" scria că: Stroici lasă în urma sa 25 de ani de activitate, ultimii 10 măcinați printre zidurile Doftanei. Inainte de război

---

[59] Clara Cușmir-Mihailovschi, *Mișcarea muncitorească din România între anii 1917—1921. Crearea P.C.R.*, Ed. pol., Buc., 1961, p. 146.

[60] Clara Cușmir-Mihailovschi, *loc. cit.*, p. 147.

[61] V. Liveanu, *loc. cit.*, p. 220.

[62] *Ibidem*, p. 218.

[63] *Ibidem*, p. 224.

[64] V. Liveanu, *loc. cit.*

era conducătorul mişcării din porturile Dunării de jos, în primul rînd în Galaţi. ...A fost conducătorul popular şi iubit al grevelor din 1912—1915" [65].

După încheierea păcii separate, în martie 1918 ura şi revolta maselor muncitoare împotriva vechii orînduiri, acumulate de acestea în timpul desfăşurării războiului imperialist, s-au revărsat într-un torent de lupte revoluţionare. Principala formă de luptă împotriva regimului burghezo-moşieresc a fost greva.

La începutul anului 1918, grevele au luat o amploare neobişnuit de mare la Galaţi, ca şi în celelalte oraşe din Moldova datorită condiţiilor de existenţă din ce în ce mai apăsătoare, precum şi faptului că cercurile conducătoare care promiseseră maselor muncitoare în timpul războiului că vor schimba vechile orînduieli, nu numai că nu şi-au respectat făgăduielile, dar au organizat acţiuni de reprimare împotriva oricăror manifestări de nemulţumire faţă de condiţiile de existenţă din ce în ce mai apăsătoare.

Deşi legislaţia din acea perioadă interzicea declanşarea grevelor, sub îndrumarea grupurilor revoluţionare, la 29 martie 1918, muncitorii de la Atelierele C.F.R. din Galaţi participă la greva generală declanşată în întreaga Moldovă de muncitorii atelierelor C.F.R. (Iaşi, Paşcani) [66]. Această grevă a paralizat circulaţia de principalele linii de cale ferată din Moldova. „Din cauza grevei nu circulau în Moldova decît trei trenuri" [67].

In afara caracterului său economic determinat de faptul că muncitorii ceferişti urmăreau îmbunătăţirea retribuţiei, greva a avut şi un caracter politic fiind îndreptată împotriva măsurilor de represiune ale guvernului. Lupta ceferiştilor s-a încununat de victorie. După 12 zile de grevă, Direcţia C.F.R. s-a angajat să îndeplinească imediat o parte a revendicărilor muncitorilor.

In perioada martie—iunie 1918 ceferiştii din Galaţi au stat în fruntea luptelor revoluţionare ale proletariatului gălăţean. Ei au contribuit la pregătirea unor acţiuni ale muncitorilor din alte ramuri de producţie. Astfel, delegaţi ai muncitorilor ceferişti au luat contact cu muncitorii din port pe care i-au asigurat de sprijin prin greve de simpatie faţă de revendicările lucrătorilor portuari [68].

La rîndul lor, muncitorii portuari au luat iniţiativa organizării tuturor muncitorilor din porturile dunărene, inclusiv a muncitorilor din porturile basarabene, şi şi-au ales delegaţii care au discutat posibilitatea declarării unei greve.

Mişcările revoluţionare din Galaţi au creat organelor centrale temeri dintre cele mai serioase. La 13 aprilie 1918 Ministerul de război anunţa pe comandantul garnizoanei Galaţi că „în ultimul timp a intrat în ţară, o parte din sindicalişti care au luat parte la mişcări sindicaliste" [69] şi îi punea în vedere să organizeze un serviciu special de siguranţă, care să cerceteze toate persoanele venite în oraş, în special bărbaţi între 18—45 ani, pentru a descoperi „pe acei care nutresc sentimente ostile ţării şi turbură ordinea publică" [70].

În cursul lunii iulie, marinarii îmbarcaţi pe un număr de vase care aveau ca port de domiciliu (reşedinţă) portul Galaţi, organizează o grevă în scopul obţinerii măririi salariilor extrem de mici şi în discordanţă cu preţurile de pe piaţă [71]. În semn de protest faţă de refuzul armatorilor şi societăţilor de navigaţie de a le satisface cererile juste, ei refuză să plece la Brăila în cursă.

---

[65] Revista „Lupta de clasă", nr. 8—9 din septembrie-decembrie 1928.

[66] V. Liveanu, *loc. cit.*, p. 286.

[67] *Ibidem.*

[68] *Ibidem*, p. 298.

[69] A.S.G., Fond Inspectoratul general al navigaţiunii şi porturilor din Galaţi, dosar nr. 2/1918, fila 7.

[70] *Ibidem.*

[71] V. Liveanu, *loc. cit.*, p. 298.

La începutul lunii august 1918 se declanșează un nou val de greve în rîndurile muncitorilor feroviari din Galați. Drept represalii, Direcția C.F.R. a recurs la un lock-aut închizînd atelierele și amenințînd pe muncitori că dacă nu se retrag din sindicat și nu renunță la revendicările lor, nu vor fi reprimiți la lucru.

Muncitorii atelierelor C.F.R. Galați ca și cei din Iași, Pașcani, Bîrlad etc. resping condițiile Direcției C.F.R. și declară grevă [72]. Cu lupta greviștilor gălățeni s-au solidarizat și muncitorii din celelalte întreprinderi ale orașului.

În ultimă instanță administrația C.F.R. s-a angajat să studieze memoriul cuprinzînd revendicările muncitorilor feroviari de la Atelierele din Moldova. O primă victorie a muncitorilor a fost reducerea zilei de muncă de la 10 la 9 ore.

În primăvara și vara anului 1918 s-au semnalat acțiuni importante și la Șantierul naval „Gh. Fernic", unde începuseră operațiunile de remontare a atelierelor, întoarse din evacuare [73]. Gh. Fernic, proprietarul șantierului, deținînd funcția de senator, a obținut din partea guvernului burghezo-moșieresc aprobarea de a menține în continuare pe muncitori în situația de mobilizați, deși războiul se terminase și celelalte întreprinderi din țară erau demilitarizate. Această situație a creat adînci nemulțumiri în rîndurile muncitorilor deoarece nu puteau obține mărirea salariilor în raport cu scumpetea, fiind în permanență sub supravegherea armatei.

În luna mai, o delegație de muncitori în frunte cu conducătorii sindicali Rădulescu Brateș și Coșa Eduard s-au prezentat în fața lui Gh. Fernic și a comandantului militar al șantierului cerînd mărirea salariilor în raport cu prețurile pieții. Ei au înmînat o listă cu valoarea alimentelor pentru masa de o zi a unei familii, în care se arăta că o masă pregătită din cel mai ieftin aliment din acea perioadă — fasolea, se ridica la suma de 14,50 lei, în timp ce salariul muncitorilor nu atingea nici 10 lei [74].

Muncitorii au organizat, în a doua jumătate a lunii mai, două greve de protest [75] determinate de refuzul patronului de a le satisface cererile. In tot timpul grevei, muncitorii au dat dovadă de solidaritate și curaj revoluționar. Pentru cîștigarea luptei lor drepte, au primit permanent ajutoare din partea sindicatelor locale. Lupta nu a rămas fără rezultate. Muncitorii au reușit să obțină în cele din urmă din partea administrației mărirea salariilor [76]. In semn de satisfacție pentru obținerea revendicărilor pentru care luptaseră, muncitorii navaliști au intrat pe poarta șantierului cu steagul roșu și intonînd „Internaționala".

Paralel cu luptele revendicative s-a desfășurat o amplă acțiune de organizare a muncitorilor. S-au înființat ori reînființat o serie de sindicate roșii care cuprindeau pe muncitorii cu conștiință de clasă ridicată. O activitate rodnică în direcția atragerii muncitorilor în sindicate a dus în perioada care a urmat imediat după război, Comitetul provizoriu al sindicatului din portul Galați [77]. Cu sprijinul altor sindicate și al elementelor înaintate din rîndul muncitorilor, Comitetul provizoriu a adus un însemnat aport și în acțiunea de reînființare a Uniunii Sindicatelor Muncitorimii din porturi.

---

[72] V. Liveanu, *loc. cit.*, p. 303.

[73] *Ibidem*, p. 298.

[74] După mărturiile unor foști militanți revoluționari de la Șantierul naval „Gh. Fernic".

[75] *Ibidem.*

[76] *Ibidem.*

[77] I. M. Oprea, *Mișcarea muncitorească din porturi înainte de 1920*, „Studii", nr. 5, 1960, p. 49.

Succesele dobîndite de sindicatele muncitorilor din Galaţi au exercitat o influenţă crescîndă asupra muncitorilor din celelalte porturi. La Galaţi veneau, imediat după război nenumărate delegaţii ale muncitorilor pentru a cere îndrumări şi sfaturi privitoare la modul cum trebuie să-şi refacă propriile lor organizaţii [78].

Numărul lucrătorilor care aderau la organizaţiile sindicale reînfiinţate creştea neîncetat, iar încrederea lor în aceste organizaţii, bazate pe principiul luptei de clasă, devenea tot mai puternică.

Ziarul „Socialismul" scria că „Galaţii îşi reiau vechea înfăţişare a unui centru de agitaţie muncitorească. Consfătuirile şi întrunirile se ţin lanţ. Nici o breaslă n-a rămas neorganizată în sindicat. Galaţii numără 23 organizaţii sindicale. Cele mai importante (puternice) sînt ale ceferiştilor, şantier Fernic, Docuri, Porturi, industria chimică, metal etc." [79].

Mijloacele de luptă ale muncitorilor din Galaţi au fost sporite prin înfiinţarea unui cerc de studii sociale.

Un rol tot mai hotărît şi important în conducerea acţiunilor revoluţionare a muncitorilor gălăţeni l-au avut grupurile comuniste din fabrici şi uzine constituite dintre membrii Partidului Social Democrat. Aceste grupuri au adus o contribuţie însemnată la pregătirea transformării partidului socialist în partid comunist. Atitudinea lor revoluţionară a fost subliniată de gazeta din Brăila, „Republica socială", care arăta că „Muncitorimea din Galaţi şi Brăila va ţine pururea sus steagul socialismului comunist revoluţionar, ca o călăuză pentru înfăptuirea republicii sociale a muncii" [80].

---

[78] I. M. O p r e a, *loc. cit.*
[79] „Socialismul", nr. 119 din iunie 1919.
[80] „Republica socială" din februarie 1919.

DIN LUPTA SINDICATELOR ȘI BRESLELOR IEȘENE IN PERIOADA DICTATURII REGALE

DE

D. BOȚESCU ȘI C. BOTEZ

Instaurarea dictaturii regale consemnează impasul politic în care se afla burghezia și moșierimea din România la sfîrșitul deceniului al patrulea. In viziunea politică a reprezentanților burgheziei și moșierimii, actul de la 10 februarie 1938 a reprezentat, totodată, o încercare de a scoate din criză și de a consolida vechea orînduire. Nedepășind limita proprie concepțiilor burgheze despre stat, fără priză în masă, subminată de un complex de factori de ordin intern și extern, această încercare a eșuat.

Intrucît regimul dictaturii regale a generat aspecte inedite pe multe planuri ale vieții economice, sociale și politice, comportamentul său față de clasa muncitoare și față de P.C.R., concretizat și prin legislația antimuncitorească adoptată, constituie un element a cărui analiză poate scoate la iveală esența de clasă și particularitățile sale.

Restrîngerea succesivă a drepturilor și libertăților cetățenești ca și a parlamentului burghez * a ridicat în fața P.C.R. o sumă de greutăți de a căror înlăturare depindea în mare măsură viitorul întregii clase muncitoare. Pornind de la considerentul că cel mai eficient mijloc de întărire a legăturilor cu masele în acel moment îl reprezenta îmbinarea pricepută a posibilităților legale de luptă cu cele ilegale, P.C.R., concomitent cu intensificarea muncii ilegale, și-a îndreptat atenția asupra posibilităților legale de activitate existentă. In acest sens, la loc de frunte se situează munca depusă în sînul breslelor, organizații create în scopul subordonării clasei muncitoare politicii regimului de dictatură **, problemă pe care o vom urmări în rîndurile ce urmează.

Incă înainte de apariția legii breslelor, publicațiile de specialitate lăsau să se întrevadă intențiile regimului privitoare la viitoarele bresle ce aveau să rezulte din transformarea sindicatelor. Pline de semnificație sînt cele arătate în articolul *Problemele muncii* din „Revista muncii, sănătății și ocrotirilor sociale", încă din luna iunie 1938: „La noi în țară regimul libertății sindicale totale a făcut în trecut posibil flagelul asociațiilor nenumărate... Noua constituție a țării noastre consacră liber-

* Vezi în acest sens N. N. Constantinescu, *Situația clasei muncitoare din România. 1914—1944.* Buc., Ed. pol., 1966, p. 347.

** A. Niri, *Istoricul unui tratat înrobitor*, Buc., Ed. științ., 1965, p. 268—269.

tatea unui sindicat unic, după tipul italian sau portughez... Degajat astfel de individualismul excesiv și de lupta politică de clasă, regimul muncii românești va trebui să meargă către promovarea muncii naționale, să aducă nu numai un spor de civilizație, de eficiență al energiei românești. El va trebui să aducă încrederea muncitorilor în instituțiilor lor și ale țării, să aducă colaborarea fecundă a trei factori: statul, patronatul și muncitorimea [1].

Așadar, încă înainte de legea breslelor, pe baza constituției [2] carliste, dictatura regală arată modelul de inspirație a viitoarelor organizații muncitorești: corporațiile italiene, ca și scopul direct urmărit prin adoptarea lor: interzicerea luptei de clasă și transformarea lor în instrumente docile la îndemîna claselor dominante.

Inființarea breslelor a fost legiferată prin decretul-lege din 11 octombrie 1938 [3], care menționa că acestea „...au ca obiect studiul, apărarea și dezvoltarea intereselor profesionale, fără a urmări însă împărțirea de beneficii... Interesele profesionale sînt limitate prin însăși natura lor la acelea de ordin industrial, comercial, agricol, tehnic, economic, cultural și social" [4]. In continuare, legea prevedea că: „Recunoașterea personalității juridice a breslelor se face printr-un decret regal" [5]. Pe marginea legii breslelor, un comentator burghez trăgea concluzia că: „...atît libertatea individului față de asociație, cît și libertatea asociației față de stat au fost în mare parte înlăturate" [6], iar unul din experții burghezi în problemele muncitorești, Trancu-Iași, atuorul proiectului de lege asupra sindicatelor, din 1921 invitat să-și spună părerea, recunoștea că: „nașterea și desființarea breslelor sînt, în mod practic, în funcție de atitudinea puterei executive" [7].

De altfel, majoritatea publicațiilor burgheze de specialitate ale timpului recunoșteau, fără echivoc, adevăratele scopuri ale legii breslelor. In articolul *Noua organizare a breslelor din România* [8], se menționa că prin desființarea sindicatelor și adoptarea legii breslelor se urmărește: 1) Depoliticizarea organizațiilor profesionale; 2) Adaptarea organizațiilor muncitorești la noul regim; 3) Comandamentul momentului; 4) Naționalizarea breslelor (împotriva cooperației internaționale a muncitorilor); 5) Concentrarea sindicală.

Incercările regimului de a *acredita* ideea că breslele nu sînt altceva decît adaptarea sindicatelor la noua organizare a statului reprezentată de dictatura regală au fost demascate de la început de P.C.R. Astfel, într-un document se subliniază că regimul „desființează sindicatele și le înlocuiește cu breslele cooperatiste, punînd în fruntea lor pe oamenii lui" [9].

Unii lideri de dreapta ai P.S.D. și ai Confederației Generale a Muncii, respingînd chemarea P.C.R. de a face „zid în jurul sindicatelor" [10], au ușurat măsura

---

[1] „Revista muncii, sănătății și ocrotirilor sociale", an VI (1938), nr. 6 din 15 iunie 1938, p. 3—4.

[2] Vezi caracterizarea constituției carliste din 1938 în lucrarea *Dezvoltarea suprastructurii socialiste în România*, art. lui Al. Tanase, *Noua Constituție și dezvoltarea ideii patriotice*, Ed. pol., 1966, p. 372—373.

[3] „Monitorul Oficial", partea I, nr. 237 din 12 oct. 1938, p. 4846.

[4] Idem.

[5] Ibidem.

[6] Gh. Tașcă, *Libertatea sindicală și legea breslelor*, în „Analele economice și statistice", XXI (1938), nr. 11—12, p. 24—25.

[7] G. Trancu-Iași, *Breslele*, în „Revista muncii, sănătății și ocrotirilor sociale", an. VI (1938), nr. 11 (noiembr. — 6 dec.), p. 3—4.

[8] „Revista muncii, sănătății și ocrotirilor sociale", an VI, 1938, nr. 9—10, p. 3—5.

[9] Documente privind demascarea caracterului reacționar, antipopular și antinațional al monarhiei (1922—1940), în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", nr. 6/1962, p. 147.

[10] „Scînteia" din 15 februarie 1938.

guvernului dictaturii regale de desfiinţare a sindicatelor. Dar, în momentul în care burghezia şi moşierimea îşi intensificau ofensiva asupra nivelului de trai al clasei muncitoare, în momentul în care libertăţile cetăţeneşti erau sugrumate rînd pe rînd, P.C.R. nu putea să neglijeze posibilităţile oferite de bresle pentru organizarea şi conducerea luptelor muncitorimii.

Folosind creator indicaţia leninistă că „a nu lucra în cadrul sindicatelor reacţionare înseamnă a lăsa masele muncitoreşti insuficient dezvoltate sau înapoiate sub influenţa şefilor reacţionari, a agenţilor burgheziei, a aristocraţiei muncitoresti" [11], P.C.R. a pus în faţa membrilor săi sarcina de a pătrunde în bresle şi de a le transforma din unelte ale reacţiunii în instrumente de luptă în slujba intereselor clasei muncitoare. Contrar afirmaţiilor denigratorilor P.C.R., că luînd iniţiativa de a lucra în bresle, P.C.R. a făcut o concesie punctului de vedere oficial, desfăşurarea ulterioară a evenimentelor a arătat că partidul a folosit de fapt singura alternativă valabilă, că hotărîrea sa n-a constituit un act concesiv, ci o adaptare înţeleaptă la situaţia impusă. Nu este de loc greu de imaginat care ar fi fost consecinţele refuzului de a lucra în cadrul breslelor, în condiţiile grele ale anilor 1938—1940.

Pe aceste considerente, în cele ce urmează, ne propunem să prezentăm succint unele aspecte legate de felul în care s-a făcut organizarea breslelor şi cîteva din rezultatele obţinute de muncitorimea ieşeană sub conducerea P.C.R. în urma muncii desfăşurate, aspecte şi rezultate ce întregesc istoria noastră economică şi politică din aceşti ani [12].

Pînă la apariţia legii breslelor, sindicatele ieşene, în a căror conducere precumpăneau elemente revoluţionare, desfăşuraseră o rodnică activitate. In 1938, cele mai active şi mai bine organizate sindicate din Iaşi erau: 1) sindicatul muncitorilor din industria textilă, îmbrăcăminte şi pielărie; 2) sindicatul muncitorilor din alimentaţie; 3) sindicatul muncitorilor metalurgişti; 4) sindicatul muncitorilor din industria lemnului; 5) sindicatul muncitorilor din artele grafice. Activitatea lor era coordonată de „Comisia locală a sindicatelor profesioniste". Specificul industriei ieşene consta în procentajul ridicat din întreprinderi textile. Aici lucra un mare număr de muncitori, din care majoritatea erau membri ai sindicatului textil. Sindicatul textiliştilor a avut o activitate deosebit de bogată în perioada anterioară adoptării legii breslelor. Din compunerea sindicatului textil făceau parte trei secţii: secţia textilă, croitori şi cizmari [13]. Din documentele cercetate, rezultă că sindicatul textil îşi ţinea cu regularitate adunările, iar problemele dezbătute atingeau un înalt nivel revoluţionar [14].

Frecventele fenomene de criză economică ca şi instabilitatea politică internă influenţau direct volumul producţiei întreprinderilor textile ieşene, care oscila de la o lună la alta, iar uneori cunoştea chiar faze de stagnare completă [15]. Oscilaţiile producţiei au influenţat starea şomajului şi a salariilor, avînd partea lor de contribuţie la adîncirea pauperizării muncitorilor. Aşa, de exemplu, în ianuarie 1938, întreprinderea

---

[11] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., 1956, p. 36.

[12] Vezi, în acest sens, şi articolele V. Arimia, *Folosirea breslelor de către P.C.R. în lupta împotriva dictaturii regale* din „Revista arhivelor", nr. 1/1963 şi Al. Savu, *Unele aspecte ale folosirii de către P.C.R. a breslelor în lupta împotriva dictaturii regale (1938—1940)*, în „Analele I.I.P., C.C. al P.C.R." nr. 2/1963.

[13] Arh. St. Iaşi, fond prefectură, dos. 4/1938, p. 14.

[14] Arh. St. Iaşi, fond inspectorat de poliţie a ţinutului Prut, dos. 2, 1938, filele 53, 54.

[15] Arh. St. Iaşi, fond prefectură, dos. 4/1938 (buletin informativ), f. 25; Pentru situaţia economică generală a ţării vezi şi lucrările *Din Istoria contemporană a României*, Ed. st., 1965 p. 78—79, 102—105, 226; *Studii privind Istoria economică a României*, Vol. I, Ed. Acad. Republicii Socialiste România, 1961, p. 307—308; *Studii şi cercetări economice*, vol. I, I.S.E. Bucureşti, art. lui I. Puia, *Intărirea dominaţiei monopolurilor în industria României între anii 1934, 1940*, p. 172—184.

„Mars" dădea preaviz la 41 muncitori [16]. In februarie, „Țesătura mecanică" a dat preaviz la 15 muncitori [17]; „Bucovina" concedia 27 muncitori din 37 cîți avea [18]; „Nathan Wachtel" 20 din 114 [19]; „Țesătura—Socola" a dat preaviz la 20 de muncitori [20]; iar „Industria textilă" a concediat pe toți cei 70 de muncitori pe care îi avea [21].

Incepînd cu luna septembrie 1938, datorită înviorării artificiale economice, ca urmare a creșterii comenzilor militare, situația avea un alt aspect în privința volumului producției și a numărului de ore prestate de muncitorii din unele întreprinderi. De pildă, muncitorii de la „Saperștein" se agitau fiindcă erau siliți să lucreze cîte 10 ore pe zi [22]. La „Fabrica textilă polonă", în luna septembrie 1938 se lucra pînă la 16 ore pe zi [23]. Inviorarea a fost însă de scurtă durată și n-a cuprins decît o parte din întreprinderile textile ieșene. La 26 septembrie, în afară de unele fabrici, nu mai lucrau nici atelierele de croitorie „Ascania", „Glantz" și „Sarcon" [24]. Tot acum, în ordinea de zi a unei ședințe ținută de Comisia locală a sindicatelor este menționată din nou problema șomajului, ceea ce constituie un alt indiciu al agravării situației [25]. Pînă la sfîrșitul anului, nivelul general al producției textile ieșene rămîne scăzut. Majoritatea fabricilor lucrau doar cîte 6 ore pe zi [26]. Patronii încălcau contractele colective de muncă și concediau o mare parte de muncitori [27].

La 20 ianuarie 1938, muncitorii fabricii textile „Porechy", în număr de 300, au declarat grevă nemulțumiți de salariile derizorii, care variau între 32—48 lei pe zi [28]. Din aceeași cauză, muncitorii de la „Text—Apret" au cerut, în august 1938, majorarea salariilor cu 30%. Cererea fiind respinsă, muncitorii, în număr de 120, au declarat grevă [29]. In urma tratativelor purtate cu patronii, după 10 zile de grevă, muncitorii au obținut satisfacerea următoarelor revendicări: a) ziua de lucru reconfirmată la 8 ore; b) salariile au fost sporite cu 5% pentru echipele de zi și cu 10% pentru echipele de noapte; c) îmbunătățirea măsurilor de igienă; d) încheierea unui contract colectiv de muncă pe timp de 6 luni. Greva a încetat la 10 august [30].

La 28 august, muncitorii întreprinderii textile „Soie Text" au declarat grevă în urma refuzului patronului de a reînnoi contractul colectiv de muncă. După o săptămînă de grevă, victoria a fost de partea muncitorilor, care au obținut încheierea contractului colectiv și sporirea salariilor [31].

Mai puțin dîrză a fost linia imprimată luptei pentru revendicările profesionale de către sindicatul lucrătorilor din alimentație, în a cărui conducere figurau unele elemente șovăielnice. Totuși, în cadrul acestuia o muncă superior organizată a dus colectivul muncitorilor brutari.

Ceea ce întreținea o vie agitație în rîndurile muncitorilor din alimentație — în majoritate brutari — era nesatisfacerea unor vechi revendicări economice, printre

---

[16] „Chemarea" din 16 ianuarie 1938.

[17] „Chemarea" din 10 februarie 1938.

[18] Arh. St. Iași, fond inspectoratul de poliție a ținutului Prut, dos. 5 (Darea de seamă generală) fila 48.

[19] Arh. St. Iași, fond inspect. de poliție a ținutului Prut, dos. 5 (dare de seamă generală), fila 48.

[20] Ibidem.

[21] Ibidem.

[22] Arh. St. Iași, Fond prefectură, dos. 4/1938, fila 9.

[23] Ibidem, fila 14.

[24] Ibidem, fila 33.

[25] Ibidem, fila 31.

[26] Ibidem, fila 40.

[27] Ibidem.

[28] „Chemarea" din 29 ianuarie 1938.

[29] Arh. St. Iași, Fond prefect. dos. 4/1938, fila 6.

[30] Ibidem.

[31] Ibidem, fila 8.

care: a) nerespectarea de către patroni a hotărîrii comune de a suspenda lucrul de noapte în brutării; b) lipsa unui contract colectiv de muncă; c) faptul că muncitorilor brutari şomeri nu li se dădea posibilitatea să lucreze prin rotaţie [32]. Din ianuarie şi pînă în august, conflictul a evoluat pe calea tratativelor neizbutite. In august, muncitorii brutari, convinşi de ineficacitatea tratativelor, au hotărît să declare grevă. Impotriva lor însă s-a ridicat puternic intervenţia autorităţilor, care i-au ameninţat pe muncitori cu trimiterea în faţa Curţii Marţiale dacă vor înceta lucrul [33]. In cadrul aceluiaşi sindicat, o luptă hotărîtă se manifestă din partea muncitorilor mezelari împotriva patronilor pentru salarii mai ridicate, condiţii omeneşti de lucru, contract colectiv de lucru [34] etc.

O situaţie asemănătoare există şi în rîndul metalurgiştilor. In martie 1939, Intreprinderea „Progresul industriei metalice" lucra numai două zile pe săptămînă [35], în timp ce în luna septembrie, în alte intreprinderi, muncitorii lucrau cîte 12 ore pe zi [36]. Şomajul, scumpirea crescîndă a articolelor de primă necesitate, lipsa concediilor de odihnă — au fost probleme inserate în ordinea de zi a mai tuturor şedinţelor sindicatului respectiv. In septembrie 1938, Comitetul de conducere al sindicatului metalurgiştilor aprecia că trebuie întărită munca pentru atragerea în sindicat a tuturor muncitorilor şi pentru întărirea capacităţii de luptă a acestei organizaţ. profesionale [37]. Din sindicatul metalurgiştilor făceau parte şi muncitorii Atelierelor C.F.R. Nicolina. Condiţiile grele de viaţă generau în rîndul lor o stare de permanentă nemulţumire. Ţinînd seama de cele întîmplate în ianuarie—februarie 1933, autorităţile centrale şi locale au manifestat o grijă deosebită faţă de dînşii. Prin foaia oficială C.F.R. nr. 1007 din ianuarie 1938 „se interzice tuturor funcţionarilor, meseriaşilor şi lucrătorilor C.F.R., individual, precum şi tuturor asociaţiilor de personal C.F.R., orice manifestaţie de politică militantă, de orice formă şi în favoarea oricărui partid sau grupare politică" [38]. După indicaţiile siguranţei, Direcţia atelierelor C.F.R. Nicolina a trecut la transferarea muncitorilor suspectaţi ca membri sau ca simpatizanţi ai P.C.R., a vechilor militanţi din sindicatele unitare, precum şi a tuturor acelora care au avut un rol activ în timpul luptelor muncitoreşti premergătoare anului 1938, în alte centre feroviare, urmărindu-se izolarea lor. Astfel, în februarie 1938, 12 muncitori din Atelierele C. F. R. Paşcani, au fost mutaţi „disciplinar" la Oraviţa, Simeria şi Satu Mare pentru că „... au avut atitudini provocatoare cu ocazia unei serbări date de sindicat în 1937, purtînd pancarde cu lozinci comuniste [39].

In ciuda tuturor măsurilor luate de Direcţie şi de Siguranţă, muncitorii ceferişti au continuat lupta participînd la numeroase acţiuni revendicative iniţiate de sindicatul metalurgiştilor [40].

Sindicatul muncitorilor din industria lemnului a avut o activitate relativ redusă, datorită, pe de o parte, numărului mic de muncitori ocupaţi în această ramură, iar pe de altă parte, împrăştierii lor într-un număr relativ mare de ateliere care aveau cel mult 8—10 muncitori. Nemulţumirile şi frămîntările semnalate în rîndul muncito-

---

32 Ibidem.
33 Ibidem.
34 Ibidem, fila 70.
35 Arhiva Centrală a Inst. de ist. a partidului C.C. al P.M.R. (în continuare se va citi: A.C.I.I.P.) dos. 6191—75, fila 48.
36 Arh. St. Iaşi Fonf Prefect. dos. 4/1938, fila 10.
37 Arh. St., Fond prefect., dos. 4/1938, fila 16 şi A.C.I.I.P., Fond. 1, dos. 21, vol. 13, fila 415.
38 Arh. Atel. C.F.R., Paşcani, dos. neinventariat, fila 38.
39 Ibidem, fila 14.
40 Arh. St. Iaşi, Fond prefect. de poliţie al ţinutului Prut, dos. 6/1938, fila 80.

rilor lemnari erau determinate de salariile excesiv de mici, dar mai ales de spectrul șomajului [41].

Sintetizînd principalele aspecte ale activității depuse de sindicatele ieșene în anul 1938, rezultă că în centrul atenției lor au stat probleme ca: îmbunătățirea permanentă a activității sindicale; șomajul; îmbunătățirea salarizării muncitorilor; reglementarea orelor de lucru, care uneori depășeau 8 ore, iar alteori ajungeau sub limită; obținerea de concedii plătite; îmbunătățirea condițiilor sanitare de lucru; reglementarea impozitelor pe salarii în favoarea muncitorilor; impunerea unui tratament uman pe timpul lucrului; asigurarea asistenței sociale pentru muncitori; ocrotirea femeilor și minorilor angajați în fabrici; reglementarea orelor de lucru pentru ucenici; înlăturarea sistemului de amenzi arbitrare aplicat de patroni; ridicarea intelectuală și politică a muncitorilor; supravegherea respectării de către patroni a contractelor colective de muncă; organizarea și susținerea grevelor; dirijarea tratativelor cu patronii în timpul conflictelor de muncă.

Așadar, momentul adoptării legii breslelor a găsit sindicatele ieșene in plină luptă pentru impunerea revendicărilor muncitorești, luptă în care se obținuseră multe succese. Cuvîntul de ordine dat de P.C.R., în noua situație, comuniștilor de a pătrunde în bresle pentru a nu lăsa masele muncitorești sub influența politicii guvernamentale, a găsit ecou și în rîndurile muncitorimii ieșene. A fost începută acțiunea de organizare a breslelor. Sub directa îndrumare a regionalei P.C.R. Moldova, cadrele revoluționare din conducerea vechilor sindicate au înțeles că trebuie să se folosească de unele prevederi ale noii legiuiri. Acțiunea de organizare în bresle a fost lărgită, în tot Ținutul Prut. La 30 noiembrie 1938, muncitorii textiliști au ales, în cadrul unei adunări generale, comitetul de conducere a breslei [42].

Probleme deosebit de grele a avut de rezolvat comitetul de conducere a sindicatului muncitorilor metalurgiști. Intrucît legea prevedea că dreptul de înscriere în aceeași breaslă revine numai muncitorilor dintr-o singură ramură de producție sau muncitorilor care exercită profesiuni similare, Comitetul de conducere a sindicatului metalurgiștilor a luat hotărîrea de a nu înscrie în breasla metalurgiștilor nou creată și pe muncitorii metalurgiști din Atelierele C.F.R. Nicolina [43]. Era evident că această prevedere a legii urmărea divizarea muncitorilor din cadrul aceleiași întreprinderi pe ocupații. Cu toate acestea, Direcțiunea Atelierelor C.F.R. Nicolina, sub pretext că în timpul producției muncitorii sînt trecuți de la o secție la alta în funcție de necesitățile momentului și că nu există deci profesiuni stabile în cadrul Atelierelor Nicolina, a încercat să îngreuieze înscrierea muncitorilor metalurgiști de la Nicolina în breasla metalurgiștilor [44]. Indărătul acestei încercări se ascundea intenția Direcțiunii Atelierelor de a constitui breasla muncitorilor metalurgiști în jurul secției respective din cadrul Atelierelor Nicolina, sub conducerea uneltelor Direcțiunii, ceea ce i-ar fi dat posibilitatea imixtiunii directe în programul și activitatea breslei [45]. Cu toate presiunile și manevrele de care s-a folosit, Direcțiunea n-a izbutit să-și pună în aplicare planul. Poziția fermă a muncitorilor de la Nicolina a dejucat în cele din urmă încercarea direcției. Aceștia au obținut dreptul de a se înscrie în

---

[41] In luna septembrie 1938, prin sistarea aproape totală a comenzilor de mobilă, patronii au concediat aprope 50% din totalul de muncitori (Arh. St. Iași, Fond Prefect. dos. 4/1938, fila 29).

[42] Arh. St. Iași, Fond. prefect., dos. 4/1938, fila 97.

[43] Ibidem, fila 76.

[44] Ibidem.

[45] Intr-o notă adresată Siguranței Iași, Direcțiunea At. C.F.R. Nicolina arată că: „poziția noastră față de breasla metalurgiștilor își are rostul său, fiind dictată de dorința de a nu lăsa pe muncitori la discreția comuniștilor... pentru ca cele petrecute în anii anteriori să nu se mai repete" (Arhiva Dir. Reg. C.F.R. Iași, dos. neinventariat, fila 22).

breasla muncitorilor metalurgişti, în a cărei conducere fuseseră alese unele elemente devotate clasei muncitoare [46].

In cursul lunii decembrie 1938, s-au constituit în bresle şi muncitorii tipografi şi muncitorii din industria lemnului [47]. Tot spre sfîrşitul anului 1938, se organizează primele bresle ale funcţionarilor particulari din Iaşi, Bacău, Botoşani, Roman, iar în celelalte oraşe din Moldova acţiunea de organizare s-a prelungit pînă în primele luni ale anului [48]. Noua conducere a breslelor cuprindea pe mulţi dintre conducătorii vechilor sindicate, elemente revoluţionare care se remarcaseră cu prilejul luptelor purtate de muncitorimea ieşeană în anii anteriori [49]. Acest fapt constituie o dovadă a încrederii de care se bucurau comuniştii în ochii maselor şi reprezinta un prim succes al politicii P.C.R. de transformare a breslelor în organizaţii legale de luptă în slujba intereselor clasei muncitoare.

Folosindu-se de prevederea legii care stipula că breslele trebuie să fie unice pe unitatea administrativă numită „ţinut", Comisia locală a breslelor a avut ca preocupare permanentă realizarea unităţii muncitoreşti în întregul ţinut Prut, care cuprindea o bună parte din judeţele Moldovei. Iaşul a devenit un centru cu puternice legături în toate oraşele ţinutului, unde breslele aveau dreptul să înfiinţeze secţiuni.

Inceputul anului 1939 găseşte muncitorimea din Iaşi şi din celelalte localităţi ale ţinutului Prut în plină luptă de organizare şi consolidare a breslelor. La 10 ianuarie 1939 hotărăsc constituirea în breaslă muncitorii zidari, vopsitori şi hornari [50]. La aceeaşi dată muncitorii din industria de ape gazoase se constituie într-o secţie afiliată breslei muncitorilor din alimentaţie [51]. In februarie 1939, delegaţii muncitorilor constructori, întruniţi în adunarea generală, înfiinţează breasla muncitorilor constructori [52]. Impotriva acestui curent de organizare, dar mai ales împotriva tendinţei muncitorilor de a alege în conducerea breslelor pe conducătorii revoluţionari din vechile sindicate, autorităţile încep să ridice tot mai multe piedici. La Camera de muncă se intenţiona organizarea unor bresle separate, conduse de foşti spărgători de grevă, instrumente ale patronilor [53]. La uzina de tramvaie, unul din uneltele Direcţiunii publică în presa locală un atac calomnios la adresa conducerii breslei muncitorilor metalurgişti, uzînd de vechea insinuare că breasla este condusă de comunişti şi încercînd, totodată, să strîngă adeziuni pentru un comitet condus de el. Incercarea lui însă a eşuat [54].

Unul din aspectele principale ale opoziţiei autorităţilor locale faţă de conducerea revoluţionară a breslelor şi de afluenţa extrem de mare a muncitorilor spre breslele constituite pe nucleele vechilor sindicate, a fost înfiinţarea de bresle paralele. In martie 1939 existau, pe lîngă Camera de Muncă din Iaşi, bresle paralele, tardiv înfiinţate, însă numeroase: breasla metalurgiştilor, breasla textiliştilor, breasla constructorilor [55]. Aceste bresle au întreprins o campanie de calomnii împotriva breslelor cu adevărat muncitoreşti şi au adresat numeroase proteste Consiliului de Miniştri, Ministerului Muncii, rezidentului regal al ţinutului Prut şi Inspectoratului de

[46] Arh. St. Iaşi, Fond. Prefect., dos. 4/1938, fila 82.
[47] Ibidem, fila 75.
[48] Arh. St. Iaşi, fond. Inspect. Poliţie al Ţinut. Prut., dos. 6/1938, fila 37.
[49] In unele note informative ale Siguranţei se menţionează că „muncitorii au ales în conducerea breslelor fără discernămînt, aceleaşi elemente compromise de stînga, care au figurat în cond. vechilor sindic." fila 43.
[50] Arh. St. Iaşi, Fond. Rezidenţă Prut, dos. 1078, fila 9.
[51] Ibidem.
[52] Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa Prut, dos. 1078, fila 16.
[53] Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţa Prut, dos. 1087, fila 3.
[54] „Scînteia", an IX (1939), nr. 15—16 (105—106) din 24 ianuarie 1939.
[55] A.C.I.I.P. dos. 6191—75, fila 6—7.

poliție Iași, cerînd desființarea breslelor muncitorești, „...foste sindicate muncitorești, care peste noapte s-au transformat în bresle, avînd aceeași componență și conducători" [56].

Campania dusă de breslele reacționare de la Camera de Muncă, pentru recunoașterea personalității lor juridice, n-a avut rezultat practic. De altfel, din punct de vedere numeric, raportul de forțe era net în favoarea breslelor revoluționare. Ele numărau peste 4 500 de membri în aprilie 1939, în timp ce grupul de la Camera de Muncă avea înscriși doar 700 de membri [57]. Abia în iulie 1939, grupul de la Camera de Muncă a înțeles că activitatea sa fracționistă este lipsită de izbîndă, s-a autodizolvat [58].

Constatînd succesele organizatorice obținute, ne putem da seama că dictatura regală n-a reușit să prefacă organizațiile profesionale ale muncitorimii în „organe ale armoniei claselor", ci — așa după cum arăta presa de partid — „breslele și-au păstrat caracterul lor firesc de luptă de clasă" [59]. Insușindu-și chemarea: „pătrunderea în bresle și transformarea lor în organe de luptă", elementele cele mai revoluționare din sînul clasei muncitoare, în frunte cu comuniștii, au pornit o largă mișcare organizatorică, împletind organizarea în breaslă cu acțiunile pentru cîștigarea revendicărilor economice. In centrele importante a luat naștere un puternic curent de organizare a cărui explicație o găsim în faptul că muncitorimea era decisă să nu permită ca sindicatele transformate în bresle să devină unelte ale dictaturii regale [60].

Ca răspuns la politica guvernării carliste, pe lîngă activitatea de luptă și organizare economică, breslele din orașul Iași la fel ca și celelalte din restul țării, au contribuit și la dezvoltarea spiritului antifascist, potrivnic expansiunii Reichului fascist în economia și politica țării. O dovadă este și concreta manifestare de la 1 mai, cînd, în loc să se manifeste, așa cum doreau clasele conducătoare, „spiritul armoniei de clase", s-a manifestat împotriva pactului economic germano-român (încheiat la 23 martie 1939), împotriva lipsei de drepturi și pentru front popular [61].

Incepînd cu luna mai 1939, imixtiunea statului în conducerea și organizarea breslelor sporește. La Congresul breslelor, care s-a ținut la 1 mai, politica de mînă

---

[56] A.C.I.I.P. dos. 6225—81, fila 23.

[57] Arhiva Centrală a Institutului de Istorie a P.C.R., Ds. 6191—75, p. 192.

[58] La sfîrșitul lunii iunie 1939 Iașul avea 10 bresle cu personalitate juridică recunoscută, iar acestea la rîndul lor aveau secții în aproape toate orașele ținutului Prut. Ele erau:

1) Breasla muncitorilor metalurgiști și electricieni.
2) Breasla muncitorilor din industria textilă și îmbrăcăminte.
3) Breasla muncitorilor din industria lemnului.
4) Breasla muncitorilor în arte grafice.
5) Breasla muncitorilor din industria alimentară.
6) Breasla muncitorilor din industria pielărie și încălțăminte.
7) Breasla lucrătorilor salariați igienă.
8) Breasla muncitorilor din manufactură de tutun.
9) Breasla funcționarilor particulari.
10) Breasla voiajorilor comerciali.

In curs de recunoaștere:

1) Breasla lucrăt. ospătari și asimilați, C.A.C.I.I.P., ds. 6191—75.
2) Breslele meseriașilor patroni în număr de 8 existau separat.

[59] „Scînteia", an. IX (1939), nr. 20 (110) din 1 iunie 1939, p. 3.

[60] „Lupta de clasă", an. XX (1939), nr. 6 din august 1939, p. 23.

[61] In acest sens, vezi „Scînteia", nr. 20 (110) din 1 iunie 1939, articolul *Demonstrația antifascistă de 1 mai 1939*; De asemenea vezi amănunte în lucrarea lui A. Niri, *Istoricul unui tratat inrobitor*, Ed. științ. 1965, p. 268—274; *Momente din Istoria poporului român*, Ed. pol., 1965, p. 138—140.

forte dusă de guvern s-a manifestat în mod evident. După cum aprecia revista „Lupta de clasă", „istoria mişcării muncitoreşti nu cunoaşte un fapt identic, cînd un guvern să ia parte activă şi conducătoare la un congres sindical, urmărind să impună voinţa marilor capitaluri [62]. După acest congres, în iunie, Uniunea Generală a breslelor, pe linia ofensivei antimuncitoreşti, făcea cunoscut breslelor din Iaşi că unii muncitori urmează să fie îndepărtaţi de la conducere pentru motivul că deşi activează în organizaţii muncitoreşti cu programe noi, nu renunţă totuşi la acţiunea de îndrumare a muncitorilor în spiritul programului P.C.R., pe care au dus-o în fostele sindicate muncitoreşti [63].

Impotriva acestei hotărîri arbitrare, întreaga masă a muncitorimii ieşene, încadrată în bresle, a protestat hotărît, arătînd că nu se va admite cu nici un preţ anularea alegerii făcute. Poziţia fermă a muncitorilor a împiedicat înlocuirea plănuită de forurile conducătoare ale breslelor [64].

O altă măsură luată de guvern a fost aceea de a nu mai permite, începînd cu luna septembrie 1939, adunări de breaslă fără prealabila autorizaţie a organelor militare şi poliţieneşti din localităţile respective. Pentru a-şi putea ţine adunările, breslele din Iaşi trebuiau să capete autorizaţia Corpului IV Armată [65]. Atitudinea dură a regimului faţă de o organizaţie creată din iniţiativa sa proprie, probează falimentul politicii de subordonare a intereselor clasei muncitoare marelui capital, scoţînd totodată în relief justeţea tacticii adoptată de P.C.R. şi succesele obţinute prin aplicarea ei.

Cu toate aceste greutăţi, lupta desfăşurată de muncitorimea ieşeană încadrată în bresle s-a menţinut la un nivel ridicat. O activitate deosebit de rodnică a desfăşurat breasla muncitorilor din industria textilă şi îmbrăcăminte. Principalul mobil al revendicărilor economice susţinute de această breaslă a fost salariul, 8 ore de lucru, condiţii mai bune de muncă, săptămîna de lucru de 6 zile.

Şi în 1939, producţia întreprinderilor textile ieşene urmează o linie sinuoasă. In mai, la „Tintext", se lucra doar 4—5 ore pe zi [66]. La începutul lui septembrie, aproape toate întreprinderile lucrau un număr redus de ore. „Industria casnică" lucra 5 ore pe zi [67], „Text-Apret" şi „Sortimentul" lucrau 6 ore pe zi [68], „Wagler", „Anglo-Română", „Moldova", „Româno-Elveţiană" şi „Ţesătura ieşeană" lucrau între 4—8 ore pe zi, cinci zile pe săptămînă [69]. „Perfecţiunea" redusese lucrul la 3 zile pe săptămînă [70]. E lesne de înţeles că diminuarea producţiei a dus în chip nemijlocit la scăderea salariilor. Incertitudinea posibilităţii de a avea de lucru, de la o săptămînă la alta, de la o zi la alta, sporea nemulţumirile muncitorilor.

Sînt dese cazurile cînd muncitorii erau insultaţi şi loviţi. Amenzile împingeau scăderea salariilor pînă la 30—35 lei pe zi. Pentru a nu acorda concedii de odihnă, patronii unor fabrici ca „Saperstein", „Concorda" ş.a. concediau muncitorii angajînd în locul lor muncitori din alte regiuni şi fără vechime [71].

Lupta pentru săptămîna de 6 zile lucrătoare, 8 ore pe zi şi sporirea salariilor este dusă intens. La fabrica „Wexler", succesul este de partea muncitorilor. La fabrica de tricotaje „Neustadth et Comp.", la „Text-Apret", la „Italia", la „Manar" şi la „Industria ieşeană", lupta pentru mărirea salariilor era împletită cu lupta pen-

---

62 „Lupta de clasă", an X (1939), nr. 6, aug. 1939, p. 9.
63 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţei Prut, ds. 28/1939, p. 123.
64 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţei Prut, ds. 28/1939, p. 89.
65 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţei Prut, ds. 28/1939, p. 192.
66 Arh. Centrală a Institutului de Ist. P.C.R., ds. 6191—75, p. 233.
67 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţei Prut, ds. 28/1939 p.
68 Ibidem.
69 Ibidem.
70 Ibidem.
71 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţei Prut, ds. 28/1939, p. 80.

tru asigurarea zilei de muncă de 8 ore și pentru încheierea contractelor colective de muncă [72].

Amploarea luată de lupta muncitorilor organizați în bresle pentru cîștigarea revendicărilor este ilustrată și de faptul că, numai în cursul lunii iulie 1939, existau conflicte de muncă la un număr de 10 întreprinderi textile [73]. Toate aceste conflicte s-au încheiat în favoarea muncitorilor, care au obținut sporirea salariilor și contracte colective de muncă [74]. Nu puține au fost cazurile, însă, cînd muncitorii, neputînd obține rezolvarea conflictelor de muncă pe calea tratativelor, au declarat greve. Un astfel de exemplu ni-l oferă cele petrecute la fabrica „Textila". In martie 1939, direcția fabricii luase hotărîrea de a reduce salariile muncitorilor cu 10%, sub pretext că materia primă s-a scumpit. Breasla muncitorilor textiliști a căutat să rezolve conflictul prin tratative. Acestea însă au eșuat. In fața acestei situații, cei aproape 1 000 de muncitori ai fabricii, au declarat grevă reușind să obțină anularea deciziei după 3 zile de luptă [75].

La 4 august muncitorii fabricii de tricotaje „Neustadt et Comp" au intrat în grevă, determinați de refuzul categoric al patronilor de a le lua în considerație cererile legitime. Greva de la „Neustadth" constituie un exemplu ilustrativ al clarificării rolului breslelor ieșene în lupta economică a muncitorilor textiliști. Conflictul a început în momentul cînd breasla muncitorilor din Industria textilă și îmbrăcăminte, recunoscută ca persoană juridică, a înaintat direcției fabricii un memoriu prin care muncitorii cereau următoarele:

Spor de salariu 40 la sută.
Asigurarea unui minim de salariu pentru 8 ore de muncă între 60—80 lei.
Nimeni să nu fie concediat din cauza lipsei de lucru.
Lucrul se va împărți prin rotație.
Nimeni să nu fie concediat din cauza conflictelor de muncă.
Muncitorii noi angajați să fie primiți în aceleași condițiuni.
Acordarea concediilor de odihnă.
Respectarea demnității omenești.
Plata integrală a orelor suplimentare de lucru.
Abolirea sistemului amenzilor arbitrare.
Revizuirea salariilor din 3 în 3 luni.
Recunoașterea de către patroni a împuternicirilor acordate de muncitori reprezentanților lor la tratative [76].

Patronii au respins inițial memoriul. A urmat apoi greva care avea să dureze peste 2 săptămîni. La sediul breslelor s-a organizat ajutorarea greviștilor; muncitorii de la „Textila—Copou" au colectat 1300 lei, cei de la „Tex—Apret" și de la „Wexler" procedînd la fel [77]. Incepînd cu data de 10 august, greviștii au primit la sediul breslelor hrana necesară, iar cei care aveau familii și ajutoare bănești [78]. Solidaritatea manifestată cu acest prilej este emoționantă. La rîndul lor, patronii, încurajați de autorități, au angajat noi muncitori încercînd să restabilească potențialul forței de muncă din întreprindere. Pe muncitorii greviști i-au concediat cu preaviz. Demn de remarcat este faptul că printre greviști nu s-a găsit nici unul care să consimtă la reluarea lucrului și la trădarea luptei [79]. La începutul lunii septembrie, fabrica continua lucrul cu cîte 48 de muncitori noi angajați [80].

---

72 Ibidem, p. 113, 146 și 3242.
73 Arhiva Centrală a Inst. de Istorie P.C.R., ds. 6191—75, p. 151.
74 Ibidem.
75 Arh. St. Iași, Fond Rezidenței Prut, ds. 28/1939, p. 259.
76 Arh. St. Iași, Fond Rezidenței Prut, ds. 28/1939, p. 151—153.
77 Ibidem, p. 149.
78 Ibidem.
79 Ibidem.
80 Ibidem, p. 209.

In fața acestei situații, breasla textiliştilor a adoptat tactica de a atrage pe noii angajați în grevă. Comuniştii din conducerea breslei au explicat cu răbdare muncitorilor noi angajați că lupta greviştilor este şi trebuie să fie propria lor luptă; că sentimentul solidarității de clasă, conştiința lor de muncitori, trebuie să le dicteze încetarea lucrului şi alăturarea de restul tovarăşilor lor de muncă. Acțiunea aceasta a dat rezultate. După 4 zile de lucru, noii angajați s-au alăturat greviştilor [81]. Trebuie menționat faptul că majoritatea noilor angajați proveneau din rîndurile şomerilor, fiind deci oameni care de multă vreme erau în căutare de lucru. De aceea, părăsirea lucrului şi trecerea de partea greviştilor a constituit un succes politic remarcabil al greviştilor.

Puşi în fața unei situații cu totul neprevăzută, patronii au fost siliți să accepte revendicările greviştilor [82]. Victoria muncitorilor de la „Neustadt et Comp." în lupta cu patronii demonstrează că în rîndul muncitorilor din Iaşi spiritul de combativitate revoluționară s-a menținut ridicat, cu toate presiunile exercitate de aparatul represiv al regimului dictaturii regale. Pe de altă parte, ea ilustrează o capacitatea organizatorică deosebită a breslei muncitorilor textilişti, în fruntea căreia se aflau comuniştii. Succesul muncitorilor de la „Neustadt et Comp." a constituit un stimulent moral pentru muncitorii altor întreprinderi textile". La 23 august, muncitorii fabricii „Industria casnică" au refuzat să intre la lucru pînă cînd patronii nu au acceptat să le mărească salariile şi să încheie un contract colectiv de muncă [83]. Poziția lor hotărîtă le-a asigurat satisfacerea acestor revendicări [84].

Din cele 58 întreprinderi textile ieşene, număr în care, desigur, sînt cuprinse şi întreprinderile foarte mici, în aproximativ o treime au existat — numai în lunile iulie şi august — puternice mişcări revendicative, unele încheiate prin greve, care au dus, în majoritatea cazurilor, la satisfacerea cererilor formulate [85].

O activitate relativ intensă a avut breasla muncitorilor din industria de pielărie şi încălțăminte. Principala revendicare a muncitorilor pielari era majorarea salariilor. Incepînd cu protestele şi terminînd cu grevele, muncitorii pielari au parcurs toate formele de luptă pentru cîştigarea drepturilor lor. Dintre acestea, în mod deosebit, se impune atenției greva de la tăbăcăria „Weinstoch et Comp." izbucnită la 28 august 1939, ca urmare a nerespectării promisiunilor făcute de patroni de a majora salariile tuturor categoriilor de muncitori angajați în întreprindere [86]. In timpul celor 6 zile de grevă, muncitorii de la „Weinstoch et Comp." au primit sprijinul material al Comisiei locale a breslelor. La sediul breslelor li se dădea hrană rece dimineața şi mîncare caldă la prînz, iar familiile lor au primit ajutoare băneşti [87].

Deosebit de grea este situația muncitorilor din industria lemnului. Datorită răspîndirii lor într-o sumedenie de ateliere foarte mici cu 2,3 şi 4 muncitori, ei nu puteau beneficia de legea referitoare la fixarea salariilor minimale aceasta fiind aplicabilă numai în atelierele cu peste 5 muncitori [88]. In unele ateliere orele de lucru se prelungeau pînă la 11 noaptea, iar repausul duminical, cu puține excepții,

[81] Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenței Prut, ds. 1070, p. 83.
[82] Ibidem, p. 85.
[83] Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenței Prut, ds. 28/1939, p. 155.
[84] Ibidem,
[85] Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenței Prut, dos. 1070, p. 17.
[86] Arh. Centrală a Inst. de Ist. P.C.R., Bucureşti, ds. 6225—81, p. 44.
[87] Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenței Prut, ds. 28/1939, p. 345.
[88] Ibidem, p. 337.

nu era respectat[89]. Slaba concentrare numerică, conjugată uneori cu lipsa de iniţiativă a unor conducători, a făcut ca lupta revendicativă a breslei muncitorilor din industria lemnului din Iaşi să nu depăşească forma protestelor scrise.

Pentru întregirea tabloului luptei muncitorimii ieşene din acel an, e nevoie să mai urmărim activitatea şi situaţia muncitorilor de la C.F.R., care prezintă unele particularităţi. Incă din anii anteriori, Direcţia Generală C.F.R. interzisese muncitorilor ceferişti să se înscrie şi să activeze în organizaţiile profesionale. In 1938 a fost dizolvată Federaţia Asociaţiilor Profesionale C.F.R., care reunea asociaţiile profesionale ale celorlalte categorii de salariaţi C.F.R., deşi activitatea se menţine tot timpul pe tărîm strict legal. Dintre acestea, doar „tracţiunile", asociaţie a mecanicilor de locomotive, îşi continua activitatea pe plan local. Celelalte, ca „Cercul focarului", a fochiştilor, „Depoul C.F.R." locomotive, „Material rulant", a personalului serviciilor de revizie, „Staţia", a personalului inferior de mişcare, „Nivel—metru" a personalului de întreţinere, „Inginerii C.F.R., a inginerilor din serviciile C.F.R., „Titraţii", „Balans-metru", „Desenatorii C.F.R.", „Tele-bloc", în urma persecuţiilor repetate, îşi întrerupseseră aproape complet orice fel de activitate[90].

Muncitorilor din ateliere li s-a interzis înscrierea în bresle[91]. O amănunţită relatare a situaţiei de la Atelierele Nicolina făcea „Scînteia"[92] în rubrica „Frontul muncii". Durata zilei muncă varia între 9—10 ore pe zi. Condiţiile de lucru erau imposibile. La secţia a II-a vagonaj „Iarna şi vara se lucrează sub cerul liber. De aceea, munca este supusă la diferite întreruperi iar muncitorii... se îmbolnăvesc adeseori". La secţia a III-a turnătorie, „muncitorii se îmbolnăvesc de boli de plămîni, căci lipsesc cu totul ventilatoarele. Unii devin schilozi din cauza accidentelor". La strungărie se lucra în hale friguroase. Fierăria era numită „Iadul de la Nicolina". Ea nu avea decît un singur ventilator. Fumul şi căldura infernală, geamurile sparte, făceau ca cei de la fierărie să se îmbolnăvească de oftică, de ochi şi de alte boli. La cazangerie „lucrătorii îşi pierd auzul".

In privinţa retribuţiei muncii, ea era de 14 lei pe oră la cazangerie, 13 lei la montaj, 10 lei la strungărie şi 6 lei la ora de lucru a muncitorilor hamali, care — deşi necalificaţi — efectuau cele mai grele operaţii. „La fiecare plată — scria „Scînteia" — administraţia aplică impozite. In mod samavolnic ţi se reţine pentru bilete în folosul fanfarei, pentru societatea „Muncă şi voie bună", pentru mitinguri, baluri şi pentru cîte şi mai cîte. Reţinerile sînt obligatorii. „Scînteia" sublinia faptul că în ateliere mai există şi altă secţie: secţia teroare... „care se compune din jandarmi". In afara jandarmilor, direcţiunea folosea ca unelte, pentru „menţinerea ordinei", pe unii maiştri, care „terorizează ca nişte zbiri pe lucrători".

In încheiere, articolul citat făcea următorul apel către muncitori: „Muncitori ceferişti de la Nicolina! E timpul să trecem la o serioasă organizare. Numai prin organizare şi luptă solidară vom putea recuceri drepturile răpite...". Impotriva acestei linii, în mai 1939, Direcţiunea Generală C.F.R. înştiinţa Ministerul de Interne că s-a hotărît să nu se mai aprobe în anul curent nici o adunare generală, congres etc. ale asociaţiilor profesionale C.F.R."[93].

In iulie, printre ceferişti se agita chestiunea organizării lor în bresle. Ideea aparţinea — după aprecierea Inspectoratului de poliţie al ţinutului Prut, — „conducerii breslei muncitorilor metalurgişti, conducere în care majoritatea este acapa-

---

89 Ibidem, p. 343. Totodată, această situaţie mai este confirmată şi de *Enciclopedia României*, vol. III, p. 82 şi de „Anuarul statistic al României" 1939—1940, p. 333.

90 Arh. Centrală a Instit. de Ist. P.C.R., ds. 5934, p. 177.

91 Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţei Prut, ds. 28/1939, p. 1.

92 „Scînteia", an IX (1939), nr. 15—16 (105—106) din 24.I.1939, p. 10.

93 Arh. St. Iaşi, ds. 1173—85, vol. I/193,9 p. 132.

rată de elemente comuniste" [94]. In şedinţa metalurgiştilor şi electricienilor din 28 iulie 1939, s-a hotărît înscrierea muncitorilor de la Atelierele Nicolina în breasla metalurgistă [95].

De cele mai multe ori, problemele mişcării de organizare în atelierele Nicolina au fost discutate în comitetul de conducere a breslei muncitorilor metalurgişti şi electricieni în şedinţe secrete „pentru ca administraţia să nu descopere acţiunea muncitorilor" [96].

Pentru a împiedica afluxul muncitorilor ceferişti spre breasla metalurgiştilor, direcţiunea a trecut la sancţiuni drastice. Astfel, în noiembrie, aflînd că 3 muncitori din ateliere s-au înscris în breaslă i-a mutat disciplinar la Braşov, la Constanţa şi la Timişoara [97]. Reuşita încercărilor făcute de muncitorii ceferişti, de a se organiza, cu toate opreliştile puse în faţă de autorităţi, este o dovadă a consecvenţei cu care muncitorimea ieşeană, îndrumată şi condusă de organizaţiile locale de partid, s-a străduit să-şi rezolve sarcinile de cea mai stringentă actualitate.

Comisia locală a breslelor ieşene a avut o activitate corespunzătoare sarcinilor ce-i reveneau. „Scînteia" observa, pe drept cuvînt, că breslele muncitoreşti „au organizat şi condus o serie de greve, obţinînd victorii parţiale, uneori satisfacerea integrală a revendicărilor muncitoreşti din fabrica respectivă, avînd loc chiar şi greve de solidaritate contra arestărilor şi concedierilor" [98].

Cu toate greutăţile ivite, rezultatele obţinute dovedesc în chip netăgăduit influenţa politică a P.C.R. în rîndul muncitorimii, ataşamentul clasei muncitoare faţă de lupta partidului, victoriile obţinute de P.C.R. pe linia organizării şi conducerii la luptă a clasei muncitoare într-o perioadă de asalt neîntrerupt dat de burghezie şi moşierime asupra drepturilor şi libertăţilor clasei muncitoare.

Lupta susţinută pe plan economic şi politic, dusă de muncitorimea ieşeană în condiţiile dictaturii carliste şi influenţa ei asupra centrului Moldova constituie o pagină importantă din istoria noastră economică şi politică din preajma celui de al II-lea război mondial, un exemplu viu al îndîrjirii cu care a răspuns acest detaşament organizat, la fel ca întreaga muncitorime din ţară, ofensivei capitalului şi politicii reacţionare a guvernanţilor, proces a cărui importanţă este menţionată şi cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român [99].

---

[94] Arh. St. Iaşi, Fond Rezidenţei Prut, ds. 28/1939, p. 126.
[95] Ibidem, p. 144.
[96] Ibidem, p. 191.
[97] Ibidem, p. 3.
[98] „Scînteia" an. IX 1939, nr. 20 (110) din 1 iunie 1939, p. 3.
[99] Nicolae C e a u ş e s c u, *Partidul Comunist Român continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor muncitoreşti şi socialiste din România (9 mai 1966)*, p. 44—45.

НОВАЯ И НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ, Академия Наук СССР, Институт Истории Moscova, 1965, nr. 1—6, 1140 p.

Preocupările istoricilor sovietici privind istoria universală sînt cunoscute. Ele se reflectă, atît prin apariția, în ultimii ani, a unor lucrări de sinteză și monografii, cît și în coloanele revistelor de specialitate. Un exemplu în acest sens îl oferă revista **„Новая и новейшая история"**.

În anul 1965 revista a abordat, ca și în ceilalți ani, o serie de subiecte importante din istoria Europei și Americii Latine. La rezolvarea acestor probleme au contribuit, pe lîngă o serie de cunoscuți istorici sovietici și specialiști de peste hotare.

Pe linia unor preocupări mai vechi, colectivul redacțional al revistei a acordat atenție problemelor de istorie modernă și contemporană a țărilor din America Latină, publicînd o serie de articole care se impun atenției cercetătorilor. În această prezentare ne vom ocupa mai mult de cele referitoare la epoca modernă.

Una dintre problemele importante de care se ocupă revista este aceea a luptelor de eliberare națională din America Latină, a legăturilor lor cu evenimentele revoluționare din Europa, legături stabilite încă din secolul al XVIII-lea. În articolul *Marea Revoluție franceză din secolul al XVIII-lea și coloniile spaniole din America* (nr. 1, p. 26—40) M. S. Alperovici, după o succintă prezentare a situației economice, sociale și politice a unora din țările Americii Latine, analizează influența pe care a exercitat-o revoluția franceză asupra acestor țări.

Subliniind rolul cauzelor interne în declanșarea mișcărilor de eliberare națională și socială, autorul arată că un rol de seamă îl au, în același timp, și factorii externi. Cele mai importante evenimente care au avut o influență directă asupra Americii Latine au fost: războiul de independență din America de Nord și revoluția franceză.

N-a fost în intenția autorului să facă o analiză amănunțită a luptelor de eliberare națională din coloniile spaniole. Totuși el oferă numeroase date cu privire la aceste lupte. Faptele, prezentate pe baza unei serioase documentări, îi permit autorului să scoată în evidență influența evenimentelor revoluționare din Franța și mai ales a ideilor înaintate ale iluminiștilor asupra unei mari părți a populației coloniilor spaniole.

Un alt capitol important din istoria Americii Latine, pe care îl abordează revista, este mișcarea muncitorească. În legătură cu această problemă, menționăm articolul semnat de B. I. Koval, *Marele Octombrie și clasa muncitoare din Brazilia* (nr. 5, p. 10—21). Pe baza a numeroase documente, cele mai multe inedite, autorul aduce o contribuție de seamă, atît la cunoașterea situației clasei muncitoare din Brazilia la începutul secolului al XIX-lea, cît și a celor mai importante momente din istoria mișcării muncitorești braziliene, în perioada 1917—1922 care

culminează cu crearea partidului comunist. Alături de acestea, sînt menționate acțiunile de solidaritate ale proletariatului brazilian cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Căutînd să cuprindă o tematică cît mai variată, referitoare la istoria țărilor din apusul Europei, la relațiile dintre acestea, revista a acordat atenție unor aspecte din istoria Franței, Angliei etc. De fapt, pe această linie se continuă tradiții de cercetare mai vechi ale istoricilor sovietici.

În cadrul materialelor consacrate istoriei relațiilor dintre statele europene (mai ales a relațiilor Franței cu principalele state în timpul lui Napoleon Bonaparte), se impune atenției cititorilor articolul lui A. G. Narocinițki, *Despre importanța istorică a blocadei continentale* [1] (nr. 6, p. 51—63). După ce face o prezentare a consecințelor economice ale blocadei continentale, autorul analizează în continuare relațiile economice și politice ale Franței cu Anglia și cu alte state europene, relații determinate de actul din 1806. Merită a fi subliniat faptul că autorul face și o deosebit de utilă trecere în revistă a literaturii existente, cu privire la blocadă, cît și a documentelor existente în arhivele sovietice.

O altă preocupare susținută a istoricilor sovietici este aceea a tratării diferitelor aspecte ale istoriei mișcării muncitorești din Europa și a legăturilor revoluționare dintre apus și răsărit.

Din prima categorie, menționăm, în primul rînd, articolul lui A. L. Molok, *Răscoala muncitorilor din Marsilia din 22—23 iunie 1848* (nr. 1, p. 73—86). Articolul este dedicat unuia din cele mai importante capitole ale mișcării muncitorești din Franța. Pe baza unei serioase documentări, autorul arată, contrar celor afirmate de istoriografia burgheză, că răscoala din iunie a proletariatului parizian nu a fost un fenomen izolat ci, a fost precedat de alte acțiuni revoluționare din marile orașe ale Franței.

Autorul analizează în mod deosebit evenimentele care au avut loc la Marsilia începînd cu grevele muncitorilor brutari din anii 1823—1826. Sînt prezentate apoi acțiunile muncitorilor marsiliezi în vederea sprijinirii luptelor din 22—23 iunie 1848, rolul pe care l-au avut în organizarea acestor sarcini, cluburile revoluționare.

Prezentînd un interesant document, redactat la 22 iunie 1848, autorul demască acele teorii ale unor istorici burghezi care susțineau că țărănimea franceză a fost străină de marea mișcare a muncitorilor din Paris.

Unele aspecte interesante privind mișcarea muncitorească din Germania sînt cuprinse în articolul semnat de A. V. Uroeva, *Propagarea „Capitalului" lui Marx în Germania în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea* (nr. 3, p. 91—94). Avînd la bază o bogată documentare, cele mai multe dintre documente fiind inedite, articolul prezintă un succint tablou al mișcării muncitorești germane din perioada amintită, subliniind rolul pe care l-a avut *Capitalul* în clarificarea teoretică a problemelor vitale care stăteau în fața proletariatului german. Sînt prezentate, de asemenea, acțiunile întreprinse de unii conducători ai muncitorilor germani în vederea răspîndirii și popularizării lucrării lui Marx.

Aspecte ale activității Internaționalei I și a Internaționalei a II-a sînt tratate în cadrul revistei prin publicarea unui număr de cinci documente privind Internaționala I și a articolului *Congresul de la Londra al Internaționalei a II-a (1896)* (nr. 1, p. 87—102). Semnatarul articolului, V. E. Nevler, scoate în evidență, atît situația deosebită în care și-a desfășurat lucrările congresului de la Londra, cît și rolul său în dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale.

După cum se știe, în anul 1965 s-au împlinit 20 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial. Acestui eveniment revista îi consacră mai multe pagini, publicînd unele articole care se referă, atît la desfășurarea războiului în cursul

---

[1] Articolul a fost prezentat de delegația sovietică la al XII-lea congres mondial al istoricilor de la Viena — septembrie 1965 — sub titlul *De l'importance historiques du blocus continental.*

anului 1945, cît și la situația internă a unor țări participante la război. În acest sens, pot fi menționate următoarele materiale: *Capitularea Germaniei hitleriste* de V. I. Ciuikov (nr. 2, p. 3—25); *Eliberarea Pragăi în 1945* de V. P. Morozov (nr. 2, p. 26—42); *Procesul de la Nürnberg și lecțiile sale* de A. I. Poltorac (nr. 3, p. 3—19); *Ultimele zile ale lui Mussolini* de G. S. Filatov (nr. 2, p. 76—88 și nr. 3, p. 48—59) etc.

În cadrul materialelor dedicate mișcării de rezistență, se impun atenției cititorilor articolele semnate de H. Michel (Franța) *Mișcarea de rezistență din Franța* și M. A. Poltavski, *Despre trăsăturile mișcării de rezistență din Austria* (ambele în nr. 2). Articolele aduc date noi în legătură cu lupta dusă pe teritoriul Franței și al Austriei împotriva cotropitorilor fasciști.

În coloanele revistei sînt publicate, de asemenea, memorii ale unor ofițeri superiori sovietici participanți la cel de-al doilea război mondial. Dintre acestea, menționăm: *În numele libertății și frăției* de M. V. Zaharov (nr. 5, p. 48—68) si *Pagini neuitate de glorie militară* de P. A. Rotmistrov. Alături de alte materiale publicate în anii trecuți în coloanele revistei, aceste memorii aduc date interesante în legătură cu luptele duse de armatele sovietice în cursul anului 1945. M. V. Zaharov dă o serie de date privind luptele desfășurate pe teritoriul patriei noastre.

Pe lîngă articole, studii și comunicări, revista are o bogată rubrică de critică și bibliografie la care se mai adaugă un mare număr de recenzii și informații științifice.

A. Filimon

…ui 1945, cît și la situația internă a unor țări participante la război. În acest … pot fi semnalate următoarele materiale: Capitularea Germaniei hitleriste de … Culikov (nr. 2, p. 3–23); Eliberarea Pragăi în 1945 de V. P. … (nr. 3, p. 30–43); Procesul de la Nürnberg și lecțiile sale de A. I. P… 9, p. 3–19); Ultimele zile ale lui Mussolini de L. S. Ellacov (nr. … nr. 3, p. 3–39) etc.

În cadrul materialelor dedicate mișcării de rezistență, se impun atenției cîteva articole, semnate de: R. Mikhel (Franța) Mișcarea de rezistență din Franța … M. Poltavski: Despre trăsăturile mișcării de rezistență din Austria … în urma Austriei după ce în lagărul … în lupta dusă pe teritoriul …ției și al Austriei împotriva cotropitorilor fasciști.

În coloanele revistei sînt publicate, de asemenea, amintiri ale unor foști … lideri sovietici participanți la cel de-al doilea război mondial. Dintre acestea, … amintim în numărul Contraofensiva (rusă) de M. V. Zaharov (nr. 5, p. 35–53) și … Amintiri de glorie militară de P. A. Rotmistrov. Alături de alte materiale publicate de mult timp în coloanele revistei, aceste amintiri aduc date interesante în legătură cu luptele duse de armatele sovietice în cursul anului 1943. M. V. Zaharov dă o serie de date privind luptele desfășurate pe teritoriul țării noastre.

Pe lîngă articole, studii și comunicări, revista are o bogată rubrică de critică și bibliografie în care se publică un mare număr de recenzii și informații științifice.

A. Fulian

I. P. I. — cd. 107

PREȚUL 10 LEI